Eleştirel Bir Tarih Denemesi 1960-1971

TÜRK SOLU

Ergun Aydınoğlu

belge yayınları

BELGE YAYINLARI: 167
TÜRK SOLU (1960-1971)

Türk Solunun oluşumunda, önemli bir zaman kesiti olan 60'lı yılların siyasal tarihini yeniden okumada ilginç bir yaklaşım sunuyor Ergun Aydınoğlu. Bir çok yerleşik değerlendirmeyi, anıyı, doğru olduğu varsayılan yorumu yeniden tartışmaya sunuyor. Ergun Aydınoğlu 1948 doğumlu, 1969'da Dev Genç yönetiminde görev aldı. 1976-1980 yılları arasında Vatan Partisi içindeydi. **II. Tez** ve **Sınıf Bilinci** dergilerinde yazıları çıktı. Ortak yazarlarından biri olduğu, **Birlik mi, Rekompozisyon mu?** adlı kitabı yayınlandı. Yayınlarımız içinde çıkan Brezilya İşçi Partisi Deneyimi başlıklı çalışması sol çevrelerde ilgi uyandırdı.

BELGE YAYINLARI: 167
Birinci Baskı : Kasım 1992

ISBN: 975-344-043-X

TÜRK SOLU (1960 - 1971) / Ergun Aydınoğlu / Dizgi: Studio MAC / Baskı: Gülen Ofset / Kapak Düzeni: Zehra Şenoğuz / Kapak Baskı: Orhan Ofset / Cilt: Emek Mücellithanesi / BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK: Başmusahip Sok. Talas Han 16/302 Cağaloğlu - İSTANBUL Tel ve Fax: 511 63 20

Ergun Aydınoğlu

TÜRK SOLU

(1960-1971)

Eleştirel Bir Tarih Denemesi

belge
yayınları

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ....7
"Durum Muhasebesi"nden Çok "Bilanço"!....11
Türk Solu ve Tarih....15
Niye 1960'lar?....19
I. 27 MAYIS VE ERTESİNDE TÜRK SOLU....25
27 Mayıs: Siyasal Devrim?....25
27 Mayıs'a Solun İlk Tepkileri....30
• "Eskiler"....31
"Yeniler"....33
• Hangi Ayırım?....35
YÖN....38
• 1960'ların Siyasal Fermantasyon Ortamı Olarak YÖN....39
• Yeni Sosyal Konular ve YÖN....42
TİP....46
• Saf-Sendikacı Köken: İmtiyaz mı Zaaf mı?....46
• "Deneyli" Kadroların İhtiyatı....49
II. 1960'LARDA POLİTİK PROJE VEYA PROGRAMATİK UFUK....52
Solun Gündemi-Ülkenin Gündemi....52
Bakılacak Dünya....55
Türk Solu ve Politik Proje....60
YÖN ve TİP Programları....60
III. BİRİNCİ YÖN - TİP TARTIŞMASI....64
Program Birliği....64
"Sosyalizme Varış Yolları"....65
TİP'te Sosyal Köken-Program Çelişkisi....68
IV. İKİNCİ YÖN - TİP TARTIŞMASI....71
Durum Muhakemesi İhtiyacı ve Tartışmalar....71
YÖN'cü "Marksizm"....73
"Eskiler"in Tartışmalara Girişi....80

• Hikmet Kıvılcımlı ve TİP....80
• Geleceğin MDD'cileri....82
TİP ve Tartışmalar....86
• Sınıf Temeli: Netlikten Konfüzyona....86
• Teori Korkusu....88
• TİP ve Strateji: Parlamentarizm Batağına Yöneliş....92
• Teorik Tartışma Yerine Tasfiyecilik....95
V. MDD: BİR ADIM İLERİ..?....97
MDD'nin Mağdurluğu ve İmtiyazı....97
Kuşaklar - Gelenek Sorunu ve MDD'cilik....101
MDD'nin Amentüsü: Teori....104
Program Anlayışı....107
Politika Anlayışı....110
Örgüt Fetişizmi....116
Solun Politik Kültürüne MDD'ci Katkılar....121
Türk Solunun Enternasyonalist Eğitimi....124
VI. SONUN BAŞLANGICI: DEV-GENÇ'DEN "GERİLLA"YA...132
1960 Sonlarında Kitle Hareketinde Radikallik....133
Dev-Genç ve Dev-Gençli....136
"Gerilla"ya Yöneliş....141
Dev-Genç Bilançosu....145
• Teorik Eklektisizm....146
• "Örgüt Yaratıcılığı"....147
• Politika Anlayışı ve Politik Kültür....149
• Dev-Genç ve Siyasal İşçi Hareketinin Üç Bileşeni....153
VII. 12 MART'A GELİRKEN SOLUN DEKOMPOZİSYONU....156
Emek ve TİP'in Marjinalleşerek Marksistleşmesi....156
1970-71'de Hikmet Kıvılcımlı ve "Doktorculuğun" Doğuşu....159
Türk Solunda "Maocu" Komünizm....163
SONSÖZ....167
NOTLAR....173

Sunuş

Bu satırların yazarından yine Türk solunun 1960'lı yıllarına ait bir diğer çalışma, beni tanıyan pek çok kişide istihzalı bir gülüşe yol açabilir. Böylesi bir tepkide haklı bir yan olduğunu itiraf edeyim. Az değil, yaklaşık 1984 yılından beri pek çok vesileyle bu konu üzerinde yazdım sayılır. Büyük bir ihtimalle de, kelimenin geniş anlamında aynı şeyleri yazmaktayım. Ancak sanırım bunda pek fazla bir tuhaflık olmasa gerek. Hatta tuhaflık bir yana, gerçekten böyle bir durum varsa, bunun bir olumluluk olduğu bile söylenebilir.

Bir müzisyenin, "her besteci her seferinde aynı şarkıyı besteler" deyişine ya da bir yazarın, "cilt üstüne cilt hep aynı kitabı yazmaktayım" tarzındaki itiraflarına bakılırsa, bazı durumlarda bu türden bir tekrarın, yaratıcı faaliyetin ayrılmaz bir parçası olduğu bile söylenebilir. Benim çalışmamda nereye kadar bir yaratıcılık var ve bu ne ölçüde anlamlı ve değerli, orası elbet ayrı sorun. Ama söze başlarken, aynı konuda daha önce yazdıklarımı okumuş kimi okuyuculara, bu konudaki muhtemel eleştiri ya da ihtihzalarının farkında olduğumu hatırlatmak istiyorum. Sanırım bu anlaşılabilir bir savunma refleksi!

Bu "giriş"de değinmek istediğim ikinci sorun, yine tabiri caizse kişisel karakterli. Aşağıdaki çalışma, Türk solunun 1960 ve 1971 yılları arasındaki dönemini kapsıyor. Dolayısıyle her ne kadar sözkonusu olan, politik karakterli bir tarih çalışması da olsa, bu dönem bizler için henüz hala tarih olmuş değil. "Bizler"den kastettiğim, yaşı ne olursa olsun, temel siyasal eğitimlerini 1970 öncesinde almış 1960'ların "devrimci"leri. Bu açıdan, gerek bu sözkonusu onbir yıl gerekse onu hazırlayan 1950'li yıllar, bu kuşağın insanları için tarih ile hafızanın iç içe geçtiği bir dönemi ifade ediyor. Buysa, böylesi bir çalışma için bir avantaj ya da imtiyaz gibi gözükse de, gerçekte önemli bir zaaf kaynağı olabilir. Hobsbawm, bir otobiografik anektodla giriş yaptığı

İmparatorluklar Çağı'nda, bu sorunun şöylesine güzel bir tasvirini yapmakta:

"İçimizden herbiri için tarih ile hafıza arasında, diğer bir ifadeyle nisbeten heyecansız bir araştırma konusu anlamında bir genel hikaye olarak geçmiş ile, kendi yaşadığımız ya da büyüklerimizden hatırladığımız geçmiş arasında, gerçekte bir alacakaranlık bölge mevcut. Bireyler için bu bölge, anıların ve aile geleneklerinin şekillendiği noktadan başlar -diyelim ailenin en yaşlı üyesinin tanımaya ve açıklamaya yetenekli olduğu bir aile fotoğrafı. Bölgenin öteki sınırıysa, birbirini karşılıklı olarak belirleyen kollektif yazgı ile bireysel yazgı arasındaki kopmaz bağlantının bilincine varıldığı çocukluğun bitişidir ('Savaşın bitiminden az önce tanımıştım'; 'Kennedy 1963'de öldürülmüş olmalı, çünkü o sırada hala Boston'daydım'). Bu bölgenin genişliği değişebilir; aynı şekilde onu karakterize eden belirsizlik ve donukluk da. Ama zamana değgin böylesi bir no man's land daima mevcuttur ve tarihin uzaktaki bu parçası, ister tarihçi olalım ister olmayalım, hepimiz için kavranması en güç olanıdır."(1)

Bizim örneğimize gelince, onda bu problematiği daha da karmaşıklaştıran şöylesi bir özellik daha var. Bizler için 1960'lar, özellikle de onun son yılları, hafızanın iyiden iyiye ağır bastığı bir dönem. Bu açıdan yukarıdaki gözlem dikkate alındığında, bu dönemi incelemeye kalkışan biri olarak, kendi kişisel konumumun epey problem yaratabileceği muhakkak. İlerideki sayfalarda yer alan çalışma ister bir tarih araştırması, ister siyasal polemik, isterse anı kabul edilsin, durum fazlaca değişmiyor. Üzerinde çalıştığım dönem, politikanın ve militan politik eylemin yaşamımı derinden etkilediği yılları kapsamakta.

Belki şöylesi bir otobiografik özet daha iyi anlatabilir bu özelliği. 27 Mayıs ve sonrasının atmosferi, 1960'ların nice insanı gibi benim de politikaya olan ilgime önemli bir ivme verdi. Hatırlıyorum, 1963 mahalli seçimlerinde, TİP'in radyo propaganda konuşmalarının heyecanlı bir dinleyicisiydim. "İşçim, köylüm, emekçi kardeşim. Gel, etme eyle-

me, ver oyunu Türkiye İşçi Partisine" diyen rahmetli Orhan Arsal, o müthiş güzel konuşmalarıyla işçi ve köylüleri değil ama, galiba benim de içinde bulunduğum bir yeni kuşağı dünyayı değiştirme kavgasına kazanmaktaydı. Bundan sonraki üç dört yıl, YÖN okuyuculuğu ve TİP sempatizanlığı ile belirlendi. Aralarındaki anlaşmazlık beni fazla ilgilendirmiyordu. Önemli bir anlaşmazlık da görmüyordum zaten. En nihayet, hepsi "bizimkiler" değil miydi? Bu açıdan üniversite, "büyük gerçekler"in farkına vardığım bir aşama oldu! Daha birinci yılımda, sosyalist mücadeleyi tüm "naifliklerden" -ama daha da önemlisi tüm "sapmalardan"- kurtarma iddiasında olan bir akımın (MDD'nin), "ilk saatin işçisi"ydim artık. Bir iki yıl sonraysa -o zamanlar hiç de kendimize yakıştırmadığımız adıyla- Dev-Genç'in (Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu'nun) bir militanı ve yöneticisiydim. Tarihsel anlamını çok daha sonraları kavrayacağım bu dönemdeki zenginliği ve duyduğum kendini gerçekleştirme duygusunu, o düzeylerde yaşamak ne yazık ki bir daha kısmet olmadı. Doğal olarak bu görkemli dönemi kapatırken, bir çok Dev-Genç'li gibi, bir traji-komik gerilla hareketine katılmayı da ihmal etmedim. Hatırlıyorum, o dönemde bir THKO'cu - Hacı Tonak olmalı- gerilla günlüğünde kendilerini tanımlarken, "dünyanın en pespaye gerillaları" ifadesini kullanmaktaydı. Elbet o dönemin tüm "gerilla"ları gibi benim de, askeri ve bir ölçüde de politik anlamda aynı pespayeliği paylaştığım muhakkaktı. Ama nedense bir yol inanmıştık: bu iş böyle bitmeliydi!..

Bu kısa özet, sanırım tüm bu on yıla ilişkin olarak, hafıza'nın baskısını herhalde yeterince açıklıyor. Sağladığı imtiyazlar ne olursa olsun, gerçekte bunun bir araştırmacıya hazırladığı tuzaklar çok daha tehlikeli. Konuda biraz derinleşince, sadece kendi hatırladıklarımla çelişkiye düşmenin ötesinde, o dönemleri birlikte yaşadığım pek çok kişi için sıradan hakikat sayılan kimi yargıların hayli sarsıldığını gördüm.

Örneğin şöylesi gerçeklikler beni sık sık şaşırttı: YÖN'ün, "cuntacılık" ya da "yukarıdancılık"dan çok daha başka vasıf ve işlevlerinin

bulunuşu; TİP'in Türk solu için nasıl sorumsuzca harcanmış bir tarihsel fırsat olduğu; MDD'nin Türk solunun marksistleşmesindeki -ya da marksizmle tanışmasındaki- belirleyici katkısı; 1968-71 arasındaki işçi hareketinin sola sunduğu olanakların tarihteki en ileri düzeyi temsil etmesi; 16 Haziran eylemlerinin Türk solunu olumlu yönden neredeyse bir iki kişi dışında- hiç mi hiç etkileyemediği; 1971 gerilla hareketinin ileri doğru bir sıçrayıştan çok, gerçekte bir geriye kaçış olduğu; Dev-Genç kuşağı üzerinde MDD kadar, hatta belki de ondan daha çok, YÖN ve TİP etkisinin bulunuşu vb. gibi. Bu önemli sayılacak gözlemlerin yanısıra, aynı türden kimi ilginç ayrıntılar da az değildi: 1960 sonrasında Kürt probleminin tartışılmasında YÖN'ün oynadığı rol; TİP kurucusu sendikacıların siyasal faaliyette gösterdikleri istikrar, 1968 gençlik hareketlerinin başlamasında, Fransa'dan çok Yugoslavya'da olup bitenlerin daha etkili olabileceği vb. gibi.

Doğal olarak bu problem, geçmişten hatırlananların ya da süzülüp gelen yargıların hepsinin kuşkuyla karşılanması gerektiği anlamına gelmemeli. Ayrıca onlar, en güvenilmez halleriyle bile gerçekliğin kolay kolay görülemeyen veçhelerini bize aktarıyor olabilirler. Bu nokta gözönüne alındığında diyebilirim ki, aslında anı yazımı daha kolayıma gelebilirdi. Ama böylesi nisbeten erken sayılabilecek bir iş için elverişli bir konumda olmadığım da muhakkak. Brezilya'lı iktisatçı Furtado haklı olarak şu ilginç gözlemde bulunmakta: "Herkesin hayatı, günışığına çıktıklarında tüm önemlerini kaybeden masalsı hazine gizemlerini ihtiva eder.(...) Kişisel tanıklık, sadece tarihsel bağlama yerleştiğinde ve özellikle de anlatıcı bir dram şahsiyetiyse önem taşır"(2) Demek bu durumda bize, hafızamızın bıçak sırtı imtiyazına katlanmaktan başka yol kalmıyor.

Ancak söze başlarken bu girişten kastım, önemli bir kısmı büyük bir ihtimalle aynı kuşağın solcuları olacak olan okuyucuyu, Hobsbawm gibi usta bir tarihçinin uyarılarıyla, gerek benim yargılarım, gerekse kendi yargıları üzerine kuşkuya davet etmek. Bu çabamda hemen ekle-

yeyim ki göstermelik bir tevazu yok. Değerlendirmelerimde son derece iddialıyım. Ama böylesi bir sunuşun, tartışmaya davet -daha doğrusu tahrik- anlamında bir işlevi olabileceğini düşünmekteyim.

"Durum Muhakemesi"nden Çok "Bilanço"!

1970'lerin başlarına varıldığında Hikmet Kıvılcımlı'nın, solun heyecanlı genç militanlarına kavratmaya çalıştığı bir klasik savaşçı yöntemi vardı: Durum muhasebesi. Sanırım 1971 Mart'ının o tantanalı günlerinde verdiği bir konferansın başlığı da buydu. Askeri terim ve metaforlara hayli sempatiyle yaklaşan devrimci militanlara, savaş sanatına bir gönderme yaparak biraz düşünmelerini tavsiye etmekteydi. Yani tıpkı askerlerin yaptığı gibi, savaşın belli bir noktasında, geçmiş aşamaları ve mevcut koşulları soğukkanlıca incelemek ve yeni hareket tarzlarını ve yönelişleri saptamak.

O heyecanlı gençlerin o dönemde ya da daha sonraları, böylesi bir yeteneği ne ölçüde kazandıkları elbet ayrı bir sorun. Ama ben Türk solunun 1960'lı yıllarını incelemeye kalkıştığımda, bunu önce kelimenin geniş anlamında bir "durum muhasebesi" olarak adlandırmayı düşündüm. Öyle ya, ne denli bir gerileme döneminde yaşıyor da olsak, sınıf savaşının siyasal ifadesi olarak sol, her zaman mevcuttu ve mevcut olmaya devam edecekti. O halde onun yakın geçmişinin değerlendirilmesi, pekala bir genel durum muhasebesine katkı anlamına gelebilirdi. Ne var ki kısa bir sürede bu düşünceden uzaklaştığımı hissettim. Çünkü son bir kaç yılın Türkiye politikası gösterdi ki, sol bu alandaki işlevini artık ancak son derece dolaylı kanallardan yürütebilmekteydi. Bu şartlarda "durum muhasebesi" gibi bir sıcak savaş deyimi, bir "soğuk şaka" gibi algılanabilirdi. Bütün bunların üzerine, "sosyalist dünya"nın -büyük bir tarihsel haksızlık anlamında- sosyalistlerin üzerine yıkılışı, beni bu "durum muhasebesi" kavramından hayli soğuttu. Onun yerine, çok daha temelli düşünce ve tartışma gayretini ifade eden "bilanço" terimi daha anlamlı gözükmeye başladı.

Bu açıdan söze şöyle başlıyorum: Bugün bize solun, özellikle son otuz yılının sağlam bir bilançosu gerek. Ve bu bilançoda, 1960'lı yılların neredeyse tüm bu tarihsel dönemi belirleyen bir konumu var. Ama "sol" deyince kastedilen ne, orası epey karışık. Şu nedenle ki bu otuz yıllık hareket, hiç de modern bir sınıfın siyasal hareketi anlamına gelmiyor. Söz konusu olan sadece çok parçalı değil, aynı zamanda çok sınıflı bir hareket. Deney, kültür, teori birikimleri bu acınası parçalılığın şiddetli etkisi altında. Bu şartlarda neredeyse her örgüt, her eğilim, her gelenek bir "tarih"e sahip iken, "solun tarihi"ne bir çerçeve çizmek elbet oldukça zorlaşmakta.

Bu noktada herşeyden önce -bu çalışmanın sınırları dahilinde- "sol" kavramını bir muğlaklıktan kurtarmak gerekiyor. Bunun yoluysa bu kavramı, somut bir siyasal-sosyal gerçeklik alanına taşımaktan geçmekte. Gerçi alt sınıfların siyasal planda bir gelenek oluşturamadıkları ülkelerde, bizzat "sol" sözcüğünün muğlaklığı bile , mevcut gerçekliğin karmaşasına ya da hamlığına denk düşmekte. Bu açıdan "sol" ya da "solcu" gibi bulanık ve yetersiz kavramlar, eskilerin "galat-ı meşhur lügat-ı fasihden yeğdir" anlayışıyla olumlu bile bulunabilir. Ne var ki "bilanço"dan sözettiğimiz, dolayısıyle teorik genellemeler yapmak zorunda olduğumuz koşullarda bize, tutarlı araştırma eksenleri ve doğrultuları sağlayacak kavramlar gerekli.

Bu otuz yıllık dönem solun, sonsuz sayıda çeşitli elemanlarıyla, yaşayan ve gelişen bir varlık olarak evrimini ifade ediyor. Bu anlamda biyolojik evrime ait kavramlar, konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından anlamlı olabilirler. Bundan yaklaşık on kadar önce, Türk solunun 1960'lı yılları üzerine yaptığı -yayınlanmamış- bir çalışmasında bir arkadaşım (Demir Küçükaydın), solun evrimine ait kimi temel problematikleri, canlıların biyolojik evrimine atıfla şöylesi bir tarzda tanımlamaya çalışmaktaydı:

"Biliyoruz canlılar, tek hücrelilerden yumuşakçalara, omurgalılardan memelilere ve sosyal hayvan insan'a kadar gelen -ve hala da

devam eden- bir evrim geçirmiştir. Ne var ki, bu evrimin alt konaklarını (aşamalarını) oluşturan canlı varlıklar yok olmamışlardır- varlıklarını sürdürmektedirler. Örneğin insanın yanı sıra süngerler, kabuklular, sürüngenler, kuşlar vs. yaşıyorlar. Hatta onlar varlıklarıyla, kendilerinden daha üst konaklardaki canlıların varolabilmesinin maddi temelini oluştururlar. Canlıların evriminin belli bir aşamasına karşılık düşen bir tür, canlıların genel evriminin yanısıra ve onunla karşılıklı etki-tepki içinde, türün kendi nitelikleri çerçevesinde de bir evrim sürdürür. Örneğin bundan onbinlerce yıl önce, At'ın ataları köpek benzeri bir hayvandı. Canlıların genel evrimi ta insan'a kadar ulaşan konakları aşarken, o köpek benzeri At da bugünkü at haline gelir. Ama At'ın bu evrimi hiç bir şekilde, canlıların genel evriminin belli başlı aşamaları bakımından bir nitelik değişikliğini ifade etmemektedir. At bugün de, maymunlardan bile daha geri bir konağın temsilcisi olarak varlığını sürdürmektedir. İşte devrimci hareketimizin genel evrimi içinde de, o gelişimin alt konaklarına takılıp kalmış "At"lar, varlıklarını ve At olma niteliğinin kabuğunu kıramayan evrimlerini sürdürmekteler. O 'At'ların kendi türlerini aşmayan evrimleriyle canlıların genel evrimini karıştırmamak gerekir. İşte tabiri caizse biz bu önsözümüzde, 'canlıların' genel evriminin belli başlı konaklarını belirlemeye çalışacağız. Yer yer örnek vermek için değinsek bile, At'ların At olarak kendi evrimleri konumuz değildir. Ne var ki, eğer canlıların evrim tarihini eğer Atlar yazsa idi, gözümüzün önüne bambaşka bir tablo koyarlardı. Elbet onların esas konusu Atların kendi evrimleri olurdu. Bu arada maymundan insana kadar giden evrimi ya bir sapma olarak değerlendirecekler ya da insan'ı kendi kriterlerine vurup geri bir tür olduğu hükmüne varacaklardı. Bu bakımdan anlatmaya çalıştığımız evrim, At'ları hiç ilgilendirmeyebilir."

Solun tarihiyle canlıların evrimi arasında kurulan bu epey anlamlı analojinin, bugün şöylesi bir handikapı mevcut. Yukarıdaki metaforlarla düşünüldüğünde sol açısından bugünün Türkiye'si, adeta dev bir meteorun çarpmasıyla canlılarının evrimi neredeyse izlenilemez hale

gelmiş bir gezegeni andırmakta. O nedenle, diyelim solun 1990'lardaki hali, 1960'ları anlamak için hiç de sağlam bir referans noktası teşkil etmiyor. Bu durumda işçi hareketinin evrensel deneylerine ilişkin kimi kavramlar, belki daha anlamlı bir çıkış yolu sağlayabilir. İşte bu niyetle aşağıdaki çalışmada Türk solunun evrimi, tüm karmaşası içinde, aslında bir siyasal işçi hareketinin oluşum süreci olarak ele alınacak.

Elbet bu yaklaşım da tüm metodolojik sorunları çözen sihirli bir değnek değil. Ancak olumluluk şurada. Solun bu tarihsel dönemini, işçi sınıfı siyasal hareketinin oluşum sürecinde önemli bir aşama olarak ele aldığımızda, inceleyeceğimiz konuların hiyerarşisini yakalama olanaklarımız artmakta. Bu noktada belirtmekte yarar var ki bütün bu söylenenler, tarihsel maddeci iddialı bir analiz için geçerli. Yoksa işçi sınıfı siyasal hareketini, gerçek hareketin özgül ve merkezi bir yansıması olarak almayan anlayışlar için, bu türden metodolojik çıkış yolları elbet hiç de anlamlı değil. Ancak bir marksist olarak bana bu yöntem, mevcut kaosu anlamada son derece yararlı gözükmekte. (Bu vesileyle hatırlatayım ki, okuyucu bu çalışmada işçi sınıfı siyasal hareketi, onun oluşum süreci, bileşenleri vb. gibi ifadelere bu nedenle belki de hemen her sayfada raslayacak.)

Konuya böylesi bir anlayışla yaklaşıldığında, ilk bakışta bir kaos manzarası arzeden Türk solunu, siyasal işçi hareketinin temel bileşenlerinin birbirleriyle ve çevrelerindeki dev nebülözle ilişkileri içinde, anlamlı bir evrim süreci olarak görmek mümkün. Sözkonusu bileşenlerse işçi sınıfı öncüsü, entelijansiya ve sol-marksist politik kadrolar'dan ibaret. Böylelikle solun evrimini ele alan bir çalışma, aslında bu bileşenlerin -olgunlaşmadan yokolmalar ve çürümeler de dahil olmak üzere- evrimleri, bütünleşme ve kopuş momentlerinin anlamı ve nihayet elde kalan birikim ve yeni yöneliş potansiyelleri üzerine yargılarda bulunmak anlamına gelebilir.

Bütün bunlarsa, marksist politikanın temel problematikleri çerçe-

vesinde irdelenecek. Yani teori, program-politik proje, strateji ve taktik, ulusal-evrensel ilişkisi, kuşaklar sorunu, politik kültür vb. gibi. Bu yaklaşım bizleri, solun şu ya da bu parçasının mikrokosmosu içinde kaybolmaktan kurtarabilir. Ya da bir diğer ifadeyle bizleri, solun bütünselliğini gözeten bir tarih yazımı için özgürleştirir. Artık bundan sonrası yeteneğimize kalacaktır. Bu noktada, bu yordamın daha iyi anlaşılması amacıyla, Türk solunun -kendi tarihi de dahil olmak üzere- genel olarak tarihe nasıl yaklaştığı sorununa değinmekte yarar olabilir.

Türk Solu Ve Tarih

Tarih sorunu Türk solunun ilgi alanına, son otuz yılda oldukça farklı düzeylerde girdi. Örneğin 1960'lı yıllar boyunca -daha doğrusu 1973-74'lere kadar- bu ilgi, daha çok uzak geçmişe yani Osmanlılığa idi. O yıllarda Osmanlı tarihi, üniversite profesörlerinden sol teorisyenlere, hatta daha da ötede "eylem"siz duramayan militanlara kadar pek çok solcu için önemli bir araştırma konusuydu. Bugün bu ilginin sadece bir özentiden kaynaklandığını söylemek, o yıllarda yanlış veya doğru, gülünç veya ciddi bu konularda kafa yormuş insanlara büyük haksızlık olur.

Bugün, o dönemde bu alanda üretilmiş olan teorik malzemeye bakıldığında bu yargı, aşırı bir kadirşinaslık olarak nitelenebilir. Gerçekten de herhalde bir iki istisna dışında, ortada fazla değerli bir şey yoktur. Hele TİP teorisyenlerinin orijinal tezlerinden, Avcıoğlu'nun Türkiye'nin Düzeni'ne, oradan Mahir Çayan ya da İbrahim Kaypakkaya'nın "teorik" metinlerine veya 12 Mart dönemi sıkıyönetim mahkemesi savunmalarına kadar her metne, çalakalem bir Osmanlı tahlili ile başlandığı hatırlandığında, ortada herkesin kendisini uymak zorunda hissettiği bir "moda"nın olduğu da iddia edilebilir. Ancak bizzat böylesi bir modanın varlığı bile bizi, onu belirleyen esas nedenleri bulmaya itmeli.

O dönemde uzak tarihe ilgi, esas olarak solun boğuştuğu bir te-

mel sorundan kaynaklanmaktaydı. Tarihin epey hızla seyrettiği ve büyük bir iyimserlik kaynağı olan bu dönemde Türk solu, dünyayı değiştirme projesini formüle etmek, yani programatik bir netliğe kavuşmak ihtiyacındaydı. İşte bu ihtiyaç -ve elbet hevesle de- program konusuna yöneldiğinde, herşeyden önce içinde yaşanılan toplumun bir analizi gerekmekteydi. Mevcut sosyo-ekonomik ilişkileri ve onun üzerinde yükselen politik, kültürel, entellektüel ve ilh. ilişkileri yorumlamadan bir program yazılabilir miydi? O yıllarda en çapsız teorisyen bile, bunun işin abc'si olduğunu biliyordu.

Ama içinde yaşanılan toplumun iyi kötü bir analizine girişildiğinde, bu kez bir başka dev sorun ortaya çıkmaktaydı. Mevcut toplumu anlamak için, içinden çıkılagelen -daha doğrusu o yıllarda Hikmet Kıvılcımlı'nın sık sık vurguladığı gibi "içinden bir türlü çıkamadığımız"- Osmanlılığın kavranması gerekiyordu. İşte tarih ve uzak geçmiş, 1960'lı yıllarda, bu yönelişin bir sonucu olarak solun en temel araştırma, öğrenme ve tartışma alanlarından biri haline geldi.

Bu ilgi, 1970'lere varıldığında artık hızını kaybedecektir. Ama bu, belli bir birikime ulaşmayı değil, yarıda bırakmayı ya da bir çözümsüzlüğü ifade eder. Elbet çözümsüzlük Osmanlılığın analizinde değildir. Esas çıkmaz, program sorununda yaşanır. Bu tarihlerde, geçmiş on yılda şekillenmiş politik proje, geliştirilemediği takdirde iyice yavanlaşmak, dolayısıyle anlamını yitirmek tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu tehlike solun, daha bir kaç yıl öncesine kadar en güçlü olduğu bir alanda, yani politik proje konusunda artık bir krize girmekte olduğuna delalet eder. Beri yanda aynı yıllarda, teorik birikimin taşıyıcısı aydınlar da politikadan uzaklaşma sürecindedir. Bu olgu, programatik krizin çözümünü iyice güçleştirir. Sonuç olarak program sorununda dev bir çıkmaza giren Türk solu, Osmanlı tarihini de gündeminden çıkarır.

1974 sonrasında tarihe ilgi bu çerçeveden çıkar. Gerçi hala bir ilgi mevcuttur. Ama artık bu Osmanlılık üzerine değil, solun kendi uzak ve yakın tarihi üzerine yoğunlaşır. Nadir istisnalar dışında bu yöneliş-

te, 1960'lardaki gibi teorik ve kelimenin felsefi anlamında politik bir kaygı sözkonusu değildir. Diğer bir ifadeyle esas kaygı, programatik düzeyde değil, pragmatik düzeydedir. Hızlı bir bölünme süreci içinde bulunan Türk solunun her bir elemanına, örgütsel meşruiyetlerini temellendirecekleri bir tarihsel arka-plan gerekmektedir. Büyüklü küçüklü sektlerin, hatta kimi durumlarda sadece bir avuç sekt önderinin çıkarlarının yönlendirdiği bu tarih yazımları, ne yazık ki ağırlıklı olarak yalan ve demagojiden ibarettir. İster "elli yıllık utkan geleneğimiz"den başlasınlar, ister "tarihte ilk kez emekçiler tarafından kurulmuş TİP"den bahsetsinler, isterse "1971'de solun devletle kopuşması" gibi iddiaları merkez edinsinler, yalan ya da demagoji karakterlerinde fazla bir şey değişmez.

1980'li yılların ortalarından itibarense, gerek ülkenin gerekse solun tarihine ilgi, mütevazi ölçülerde de olsa yeniden artmış gözükmekte. Ayrıca her iki konuda da ilginç yaklaşım değişiklikleri sözkonusu. Ülke tarihi denilince akla gelen, artık antika tarih değil modern tarihtir; yani Osmanlılık değil, cumhuriyettir. Bu değişim, nihayet Osmanlılıktan çıkışımız olarak nitelenebilir mi? Bu sorunun cevabı hayli güç olsa gerek. Ama şu kadarı hemen söylenebilir: Bugün, gerçek bir sosyal hareketin oluşumunu yaşamamış ya da diyelim, bir siyasi partiye aidat vermek nedir bilmeyen bir genç solcu için 1960'lar dönemi, Jöntürkler'in bizim kuşağa uzaklığını hatırlatabilir. Veya bu farklılık şöyle de formüle edilebilir: 1980'lerin ortalarında -ya da 1990'ların başında- örneğin bir 1930'ların CHP'sine uzaklık, neredeyse YÖN'cülerin Meşrutiyet devrimine uzaklıklarına eşdeğerdir. Daha da önemlisi bu basit kronolojik hesabın da ötesinde tarih, son kırk yılda -tüm dünya için olduğu gibi- Türkiye toplumu için de oldukça hızlı yürümüştür. Yakın tarihin önemini arttıran neden, esas olarak burada aranmalı.

1980'li yıllarda solun kendi tarihine yaklaşımına gelince, bu alanda da bir değişim sözkonusu. Artık örgütlerde, bir özgün tarih yazma çabası o kadar güçlü değil. Çünkü sadece şu ya da bu örgütün, gelene-

ğin veya sektin değil, bir bütün olarak solun yaşadığı yenilgi o denli büyüktür ki, çeşitli hareketlerin kendilerine bir tarihsel arka plan yaratma hevesleri iyice kırılmıştır. Üstelik bütün bunların üzerine, son bir kaç yıldır uluslararası planda yaşanan yıkılışlar, daha doğrusu iflas tescilleri de gelir. Özetcesi gerek örgütsel çöküşler, gerekse "Reel Sosyalizm"in çöküşü, tüm ben-merkezci tarih yazımlarını -ister sinik ister naif güdülerle ortaya çıkmış olsunlar- artık iyice gülünçleştirmektedir.

Bu şartlarda çeşitli sol eğilimler, satır aralarında yapılan değerlendirmelerle yetiniyor gözükmekte. Bu nedenle ilk bakışta alan, gazetecilere veya anı yazarlarına kalmış gibi. Ancak o denli kötümser olmaya gerek yok. Çünkü az da olsa, solun bütünü için bir tarih yazımı ya da bir tarihsel arka-plan yaratma çabası yok sayılmaz. Elbet bunların çoğunda ya da belki de hemen hepsinde, geçmişten gelen ben-merkezciliğin izlerini görmek kabil. Bu kadarı elbet doğal kabul edilmeli. Ama buna rağmen bir temel noktada geçmiş tarih yazımlarından niteliksel olarak olarak farklılar. Çabalarına, tüm solun evrimini anlamaya ve anlatmaya çalışan bir kaygı egemen. Bu ise başlı başına bir ileri adım anlamına gelmekte.

Ne var ki, bu olumlu yaklaşımlar da bir diğer dertten muzdarip. Hemen hepsi, tüm bir tarihsel dönemi tek bir merkezi problematikle açıklama çabasındalar. Oysa Türk solu, siyasal bir işçi hareketinin oluşum sürecini otuz yıldır, üstelik de epey sancılı bir şekilde yaşamakta. Bu uzun ve hayli kompleks süreci, böylesine kestirmeden tahlil çabalarının daha baştan yetersiz kalmaya mahkum olduğu söylenebilir. Türk solunun geçmişinde, tek bir iflah olmaz hastalığın damgasını bulan bu tahlillerin, büyük bir ihtimalle onları kaleme alanların yüreğini soğutmak gibi bir işlevleri de olduğu söylenebilir. Ama kabul etmek gerek ki, solun kompleks tarihinin anlaşılması anlamında hala yetersizdirler. Somut konuşulacak olursa, bu hastalık kimilerine göre "yukarıdancılık"tır, kimilerine göre "cuntacılık", kimilerine göreyse "jakobenizm". Örnekler daha da çoğaltılabilir. Gelenek çevresinin "gelc-

neksel sol-yeni sol" dikotomisi, troçkistlerin "stalinizm"i, eski maocuların "Kruşçev revizyonizminin Türk solu üzerindeki egemenliği" tezleri, "populizm ve ikamecilik" günahları üzerine söylenenler vs.vs. Solun otuz yıllık tarihinin karmaşıklığı dikkate alındığında denebilir ki bu türden tahliller, solun tarihinin yazımında umudedilen bir ilerleme anlamına hala gelmiyor.

Niye 1960'lar?

Bu "giriş"te son olarak, çalışmanın kapsadığı zaman dilimi üzerine bir açıklama gerekli olabilir. Şu nedenle ki okuyucu, "niye Türk solu açısından pekala bir bütün olarak mütalaa edilebilecek 1960-80 (hatta 90) dönemi değil de, sadece 1960'lı yıllar?" diye sorabilir. Herşeyden önce ben ilk bakışta öyle gözükse de, sözkonusu yirmi yıllık dönemin ifade ettiği "bütünlük"ün sadece görünüşte olduğu kanısındayım. Şu nedenle ki, 12 Mart 1971 darbesi ile sona eren dönemin şöylesi bir tarihsel şansı mevcut. Bu dönem, Türkiye'nin yaklaşık 40 yıla varan siyasal ve bir ölçüde de sosyal durgunluk koşullarını altüst eden bir siyasal devrimin ardından gelir; daha doğrusu bir ölçüde onun ürünüdür. Sıradan yirmi bilmemkaç subayın hükümet darbesi, kitlelerin politikaya girmesinin yolunu açan bir yukarıdan siyasi devrimi ifade eder.

27 Mayıs'ın açılışını yaptığı dönem sadece yeni bir siyasal üstyapıya değil, aynı zamanda yeni bir politik kültürün oluşumuna da tekabül eder. Bir çırpıda açılan kanallardan yepyeni sosyal hareketler fışkırır. Ezilen ulusun bilincindeki canlanmadan, gençliğin ve aydınların politikleşmesine, sendika ve işçi hareketinin özgürleşmesine, tabu konuların tartışılmasına dek pek çok yenilik, hemen bir iki yılın içinde gerçekleşir. Bu son derece özgün şartlarda, embriyon biçimlerde de olsa kitlelerin politikada aktif rol almaya başlaması, özgür düşünce, öğrenme kaygusu, tolerans ve radikalizm gibi özelliklerle bir arada bulunmayı becerebilir.

Diğer yanda 1960'lı yıllarda, modern siyasal yaşamın en merkezi olgusu olan siyasal işçi hareketinin oluşumu gündeme gelmeye başlar. Elbet henüz böylesi bir hareketin doğumu sözkonusu değildir. Ama onu yaratacak olan üç eleman, birbirleriyle bu on yılda son derece ilginç bir alışveriş içine girmektedirler. Neredeyse 1918-25 arasındaki dönemden beri ilk defa, Türkiye'de entelijansiya, öncü işçiler, ve marksist (ya da sol) kadrolar, aynı siyasal, programatik ve hatta örgütsel sorunlara kafa yormaya başlar. Diğer bir ifadeyle, Türkiye'de siyasal bir işçi hareketinin oluşma koşulları bu dönemde biraraya gelmektedir. Bu koşulları değerlendirmek artık, "objektif koşullar"ın elinde basit bir araç olmayan insanlara -yani siyasal kadrolara- kalır. Bu şansın ne ölçüde kullanılabildiği elbet ayrı konu. Ama şurası açık ki 1960'lar, Türkiye'nin modern tarihinde böylesi bir tarihsel şansın oluşması açısından neredeyse yeganedir. Bu özgünlüğü, bu on yılın ne öncesinde ne de sonrasında yakalamak mümkün değildir. İşte özellikle siyasal işçi hareketinin üç bileşeninin bu on yıldaki orijinalliğidir ki, 1960'lı yılların sol hareketini diğer tüm tarihsel dönemlerden ayrı olarak ele almayı hem haklı hem de gerekli kılmaktadır.

Türk solunun evrimi açısından 1960'lı yılların bir diğer imtiyazı da, marksizmin bu dönemde Türkiye'ye yeniden girişi ya da solun marksistleşmesidir. Bu olay birbirinden bağımsız sayılabilecek iki ayrı düzeyde gerçekleşir. Bir yanda, yıllardır baskı altında tutulmuş komünist kadrolar ilk kez bu dönemde geniş çevrelere seslenme olanağını bulurlar. Diğer yandaysa entelijansiya, başka kanallardan ilerleyerek el yordamı ile marksizmle buluşur. Politikaya yöneldikçe, dünyayı yorumlama ve onu değiştirme yordam ve araçları üzerine kafa yorar. Mevcut uluslararası koşulların da etkisiyle bu ihtiyaçlarına ilişkin cevapları, kavramsal araçları ya da metodu marksizmde bulacaktır.

Teori alanında katedilen bu dev sıçramanın bir sonucu olarak bu dönemde Türk solu, tarihindeki ilk -ve ne yazık ki hala tek- teori ve program tartışmasını yaşar. Bu tartışmanın problematikleri, yarattığı

ayrılıklar günümüze kadar varlıklarını duyururlar. Kuşkusuz arada aşılanlar ya da eskiyenler yok değildir. Ama bunlar, yeni ve daha ileri düzeyde tartışma ve teorik üretimlerle gerçekleşmez. Sadece zaman aşımı ile sahneden çekilirler. Üstelik bunlardan sistematik sonuçlar da çıkarılmaz. Sözün kısası, yirmi yıl öncesinin teorik kabusu, bir açıdan hala solun üzerine çökmeye devam etmektedir.

Aynı yıllar, örgütsel deney birikimi açısından da büyük önem taşır. Türk solunun, ulusal ölçüde siyaset yapabilen en gelişkin örgüt ya da hareketleri bu dönemin olgularıdır: TİP, Dev-Genç ve bir ölçüde de YÖN ve MDD. Takibeden yıllarda, bunları nitelikce aşabilen örneklerin çıkabildiğini söylemek kolay değil. Dolayısıyle denebilir ki, solun neredeyse sadece bu dönemde yetişen kadroları, sekt olarak nitelenemeyecek örgüt ve hareketlerde siyasal eğitim yapma şansına sahip olurlar.

Siyasal eğitim açısından bu dönemin bir diğer özelliği de, kuşaklar-ilişkisi problematiğinde kendisini gösterir. Şöyle ki, belki de solun tarihinde ilk defa olarak genç kadrolar, eski kuşaklarca doğrudan bir biçimde eğitilmektedirler.

Son olarak bu ilginç tarihsel dönemin, uluslararası planda aynı ölçüde zengin ve orijinal koşullara tekabül ettiği de hatırlanmalı. Bu karakteristik, o yıllarda en mahalli ufuklu devrimciye bile, dünya ölçüsündeki genel yönelişlerin bilincinde olma yeteneğini vermektedir. Bu politik zenginliğin yanısıra aynı faktör, dev bir moral yükseltici işlev de görür. Çünkü bu tarihsel dönem insanların hem kendilerini, hem içinde yaşadıkları toplumu ve hem de tüm dünyayı değiştirmek üzere olduklarına inandıkları nadir dönemlerden biridir. Sözün kısası 1960'lı yıllar, eski ile yeni, teori ile pratik ve nihayet ulusal ile evrensel arasındaki birliğin en sağlam ve yaratıcı bir tarzda kurulduğu bir tarihsel kesit olarak hemen hemen yegânedir.

Ancak konuyu kapatırken belirtmek gerek ki tüm bu söylenenler, Türk solunun bu dönemde olumluluk hanesine yazılanlar. Oysa bırakılan geleneğin bütünlüğüyle kavranması için, aynı dönemin olumsuzluk

hanesine de bir dönüp bakmak gerek. Şöyle ki, marksist teori ve politikanın 20. yüzyılda yaşadığı en büyük deformasyon olan stalinizm, bu dönemde bilinçlere kazınır. Reformcu anlayışların kapısını açan bir program anlayışı bu yıllarda benimsenir. Leninist örgüt anlayışının bürokratik yapılara ya da sektlere uyarlanan deformasyonları aynı dönemin ürünüdür. Pozitivist temelli bir politika anlayışının sağcı ve "solcu" uygulamaları, TİP ve gerilla deneyleriyle en uç noktalarına yine bu yıllarda ulaşır. Ayrıca bugünlerde sık sık unutulduğu üzere, sol-içi şiddete yol açan bir politik kültürün, 1960'ların ortalarında yeşermeye başladığı ve acı ürünlerini bu dönemin sonlarına doğru verdiği de unutulmamalı. En nihayet eklemek gerek ki, bu dönemde devrimci bilinçte ifadesini bulan insanlığın emansipasyonu anlayışı son derece dardır. İnsanlık üzerindeki baskı, sömürü ve yabancılaşma biçimleri zaman zaman hayli kaba, şematik ve yüzeysel bir tarzda algılanmaktadır.

***

Bu "giriş"i bitirirken, söze başlarken değindiğim tarih ve hafıza problematiklerine tekrar dönüyorum. Çünkü biliyorum ki bu iki problematik, çalışmamın sadece itici gücü değil, aynı zamanda yönlendiricisi. Tarih konusunda ekleyeceklerim şunlar. Hoşumuza gitse de gitmese de, "tarih her zaman çağdaş tarihtir". Dolayısıyle, Türk solunun bu ilginç dönemine ilişkin değerlendirmelerimin temel amacı, bugünün anlaşılabilmesine yardımcı olabilmek.

Belki bir kez daha hatırlatmak gerekmekte. Bu çalışmanın yazarı -bugün pek çok kimseye "arkaik" gibi de gelse- modern çağda insanlığın emansipasyonu mücadelesinde, işçi sınıfı politik hareketinin merkezi rolüne inanıyor. O nedenle, bu fenomenin üç temel elemanını en verimli bir tarzda yanyana getirmiş bir özgün dönemin mirasının, bugün sanıldığının tersine büyük bir güncelliği taşıdığına inanmakta. Somut pratiğin problematikleri açısından konuşulursa, bu güncellik kendisini şöyle elevermekte. Önce, nasıl bir başlangıç noktasında olduğu-

muza dair ipuçları yakalayabilmek. Bunun üzerine geçmiş birikimlerin yarattığı, ama üstü örtülmüş ya da unutulmuş ütopi elemanlarının aranması doğrultusunda bir kışkırtıcı rol görmek. Ve yine, bugünün görevleri açısından pekçoğumuzu umutsuzlandıran bir dönemde, ne denli dağınık da olsa, geçmişten gelen potansiyel birikimimizin varlığını hatırlatmak. Ayrıca bir anlamda da -eğer varsa- öne atılmaya hazır yeni kuşakların, eskileri bir an önce aşabilmesi için ortalığın temizlenmesine küçük de olsa bir katkıda bulunmak.

Ancak bu noktada kabul etmem gerek ki, çalışmamın yukarıda özetlediğim bu işlevi, son bir kaç yılın altüstlükleri nedeniyle hayli zedelenmiş bulunmakta! Ben bu çalışmaya başladığımda, ne Berlin duvarı yıkılmış, ne Doğu Avrupa'da bürokrasinin diktatörlükleri çökmüş, ne de Moskova'da 1991 Ağustos'unun "darbe-devrim" farsı sahneye konmuştu. Son derece kısa bir süre içinde yaşanan bu tarihsel olaylar, diğer şeyler yanında, sol denilen gerçekliğin tüm kendini tanımlama elemanlarını da şiddetle sarstı. O nedenle bu çalışmada geçen kimi problematik, konu, argüman hatta kavram ve terimler, bugün artık demode, anlamsız, anakronik gelebilir. Ama yapacak bir şey yok. Çünkü onların bir kısmının "moda"sının tekrar gelmesi için, güncelleşmeleri için bir şeylerin geçmesi, yaşanması gerekmekte. Ayrıca bazıları ebediyyen anakronik kalacaklar.

Bu noktada şu hatırlatma yararlı olabilir. Bu çalışma bir anı denemesi olmadığı için, benim Berlin duvarı ya da Sovyet sistemi karşısındaki siyasal konumumun hiç bir önemi yok. Yaşanan dev altüstlükler şu ya da bu kişiyi, çevreyi, grubu ya da partiyi değil, bir bütün olarak solu, belki de on yılları alacak bir metamorfoz sürecine sokmuş bulunmakta. Dolayısıyle bu koşullarda, çapıma uygun düşmeyen yeniden icatlara kalkışma durumunda değilim. Ayrıca belirtmem gerek ki, yakın zamanlara kadar bizim kuşağın sahip olduğu, gençliğin epistomolojik rolü yeteneğimiz de bir yıpranma süreci içinde. Diğer bir ifadeyle, bizim kuşaktan pek çok kimse gibi benim de, eski standartların he-

men dışına çıkabilme yeteneğim, özellikle böylesine durgunluk şartlarında artık eskisi gibi güçlü olmayabilir.

Bu koşullarda, 1990'ların başlarında Türk solunun 1960'lı yıllarına ait bir çalışma, aslında ya çok geç kalmış olacaktır ya da henüz sunulmak için çok erkendir. Benimkisinin, galiba daha çok geç kalmış niteliği ağır basmakta. Bunu, özellikle yazarken de çok hissettim. Bir zamanlar polemik niyetiyle aldığım nice not, geliştirdiğim pek çok argüman, tasarlayıp kenara not ettiğim nice değinme, tüm bu dev altüstlüğün gürültüsü içinde bana anlamsız gözüktü. Bu nedenle, çalışmanın "iki arada bir derede" kalmış bir hali mevcut. Eğer akademik amaçlı bir çalışmayı hedeflese idim, belki de ortaya daha değerli bir şeyler çıkacaktı. Ne var ki böylesi bir değişim için yeterince düşünme zamanım olamadı. Ayrıca her zamanki gibi, politik amaç yine üstün gelmekteydi. Sonuçta, talihsiz bir döneme de raslamış olsa, onu bu şekliyle sunmak bana gene de yararlı gözüktü.

Burada tekrar hafıza problemi önümüze çıkmakta. En nihayet bu çalışma, bizim kuşağın hafızasının bir ürünü. Bugün herkes, özellikle de 1960'ları yaşayanlar gayet iyi bilmekteki, o dönemin anıları hala canlı. Dolayısıyle konuya onların sıcaklığında yaklaşmak, başka bir zenginliği ifade ediyor. Yoksa gerek anıların eskimesi, gerekse daha değerlilerinin öne çıkmasıyla şimdi hala canlı olanlar daha da soluklaşacak ve dolayısıyle artık sadece tarihçi soğukluğunun konusu olacaklar. Bu açıdan kimilerine -özellikle yeni kuşaklara- "antika" gibi de gözükse, bir şeyleri kendimize göre en canlı ve en taze(!) aktarmak için fazla zamanımız olduğu söylenemez.

Son olarak aşağıdaki çalışmayı, ölümünün yirminci birinci yılında, Türk solunun 1960'lardaki en değerli öğretmeni Hikmet Kıvılcımlı'nın anısına ithaf ettiğimi eklemek isterim. Bu sadece kendi yordamımca bir kişisel kadirşinaslık gösterisi değil. Ondan da öte böylesi bir ithaf, tarih-hafıza bütünlüğü üzerine söyleyebildiklerimi tamamlayan bir noktalama anlamına da gelebilir.

I. 27 Mayıs ve Ertesinde Türk Solu

27 Mayıs: Siyasal Devrim?

1960'ları konuşmaya 27 Mayıs darbesi ile başlamamak mümkün mü? Yakın tarihin bu ilginç dönüm noktası üzerine bir değerlendirme yapmadan, onun açılışını yaptığı bir dönemin solunu incelemeye kalkışmak herhalde olanaksız. Burada hatırlatmak gerekir ki 27 Mayıs askeri harekatı, Türk solunda bugüne kadar genellikle yorumcularının dar politik kaygılarıyla yargılandı. Bu yargılamalarda esas söylenmek istenen, bu darbenin Türkiye'nin siyasal ve sosyal evrimindeki yeri değildi. Bunlara egemen olan problematikler daha çok, solun 27 Mayıs tan çıkarttığı taktik ya da stratejik sonuçlarla ilgiliydi. Türk solunda egemen olduğu söylenen "cuntacılık", "yukarıdancılık" ya da "devletle kopuşmama" gibi, kimileri anlamlı kimileri uydurma bir takım "günah"ların yargılanmasında, 27 Mayıs hakkındaki değerlendirmeler sık sık bir pusula olarak kullanıldı.

Elbette buna metodolojik yönden yapılacak bir itiraz olamaz. Sol kadrolar değerlendirilirken, onların bu kerte önemli bir tarihsel olay karşısındaki konumları doğal olarak merkezi bir yer alabilir. Ama bu noktada yargılanan sol kadrolardır, sözkonusu tarihsel olay değil. İkisini birbirine karıştırmak, büyük konfüzyonlara yol açabilir. Özetcesi, 27 Mayıs'ın tarihteki yeriyle ilgili bir analizin, belli bir otonomisi olması gerekir.

İşte yakın tarihin bu nev'i şahsına münhasır darbesine bu açılardan baktığımızda onu -ve dolayısıyle onun doğrudan ürünü olan siyasal düzenin gerçekleşmesini- Hikmet Kıvılcımlı'nın ihtiyatlı deyimiyle, "kediye göre budu bir siyasal devrim" olarak niteleyebiliriz. 1960 öncesi dönemde alt sınıfların, entelijansiyanın ve gençliğin siyasal hareketsizlikleri, diğer bir ifadeyle siyaset-dışılıkları dikkate alındığında, 27 Mayıs'ın bu alanda bir kopuşu temsil ettiği söylenebilir. Bir anlam-

da bu darbe, sosyal ilerlemede, "gelişmenin tek itici gücünün takvim olmadığı" sıçrama noktalarına kendi çapında bir örnek teşkil eder.

Bu noktada, modern Türkiye tarihinde bu içerikte bir sıçrama ya da dönüşüm anlamında, Demokrat Partinin iktidara gelişinin verildiği de söylenebilir. Bu konudaki kimi tahlillere göre 1950'deki iktidar değişikliği, kitlelerin politikaya girmeleri, ilk kez kendilerini baskı altında tutanlara karşı koymaları anlamında bir dönüm noktasına tekabül eder. Hatta bunlardan bazılarına göre 27 Mayıs, DP hareketinin temsil ettiği bu kazanımların yukarıdan bir darbe ile yok edilmesi anlamına da gelir.

Ne var ki bütün bu tahlillerin şöylesi bir zayıf yanı mevcuttur. Bunların hepsinin merkezinde "halk"-"halk hareketi"(Aybar, Küçükömer), "itilip kakılan kitleler"(Belge), "1946'nın toplumsal ve siyasal çoğulculuğu"(Adıgüzel, alias Perinçek) gibi kavram ve problematikler yer alır.(3) Ama buna rağmen bu tahlillerden hiç biri, DP hareketinin ve on yıllık DP iktidarının, "halk"ın ve "kitleler"in siyasal eğitiminde nasıl bir işlev gördüğünü açıklamaya teşebbüs etmez. Bu siyasal eğitim nasıl bir birikimi ifade eder? Bu birikim, 1960 sonrasına hangi kanallardan aktarılmıştır? Bu konulara değinilmez. Yine aynı tahliller, on yıllık DP döneminin politik kültürünün, 1960'ların siyasal sisteminin oluşmasında nasıl bir işlev gördüğü konusunda da suskundurlar.

Sözkonusu tahlillerde bu ve benzeri soruların cevapsızlığı nedensiz değil elbet. Şu nedenle ki Türkiye'de, 1960'a kadarki siyasal canlanmanın öznesi alt sınıflar değildir. Kuşkusuz çok partililik, genel oyun kullanımına göreceli bir zenginlik vermiştir. Ama hepsi o kadar. Bu dönemde genel oy, kitlelerin politikaya girmelerinden çok, egemen sınıfların yeni bir siyasal işbölümü uygulamasına tekabül eder. Yoksa 1950'li yılların, alt sınıfların otonom hareketlerini oluşturmalarında veya aydınların ve gençliğin politizasyonunda bir aşamaya tekabül ettiğini iddia etmek o denli kolay olmasa gerek. Aslında DP döneminin gerçekleştirdiği, o döneme kadar Türkiye de mevcut olmayan bir garip

sivil toplumun yaratılmasıdır. 1950 öncesinden farklı olarak bu sivil toplum, taşra tefeci-bezirganlığının katkısıyla zenginleştirilmiş siyasi partiler sisteminden, güdüm merkezleri bir ölçüde çeşitlenmiş bir basına, oradan üretimsiz ve apolitik bir entelijansiyaya, Said-i Nursi ve benzeri tarikatlardan ünlü Vatan Cephesi'ne ve en nihayet Kıvılcımlı'nın deyimiyle- "işsiz oy davarları"na kadar uzanır.

Ama kuşkusuz Türkiye'de 1950'li yılları, tümüyle olumsuzluklarla dolu bir "kara dönem" olarak mütalaa etmek, "27 Mayısçı" propagandaların düzeyinde kalmak olur. Gerçekteyse, bu dönemde küçümsenemeyecek boyutlarda demografik -ve bir ölçüde de sosyal- hareketliliğe yol açan yeni ekonomik yönelişler, "çok partililik", basın-yayın alanındaki nisbi zenginleşme, entelijansiyanın dar da olsa bir kesiminin yeni politik projeler oluşturma çabaları ve nihayet bu yılların ağır sendikal birikimi, bütün bunlar 1960'lardaki sıçramanın bir ön hazırlığı anlamına da gelebilir. Bir anlamda 27 Mayıs sonrasının özgünlüğünü, bu gelişmelerden tamamen bağımsız olarak düşünmek elbet mümkün olamaz.

Ama 1950'lerin tüm bu "olumlu" karakteristiklerinin bir temel olumsuz yanı vardır ki, dönemin yargılanmasında esas kriter işlevini görür. Bu tarihlerde yaşanan bütün bu gelişme süreçleri, atomize bir karakter arzeder. Bunlar arasında, yeni ve modern bir siyasal yapının oluşumu anlamında organik bir ilişki oldukça zayıftır. Örneğin o yıllarda siyasal partileri, parlamento ve clientelist ilişkiler ağı dışında düşünmek mümkün değildir. Gençlik politizasyonu, neredeyse sıfırdır. Ordu, kendi başına bir kapalı dünyadır. Sendikalar siyasal yaşamın marjinalinde bile yer alamazlar. Entelijansiya politika ile sadece, mevcut parlamenter ilişkiler çerçevesinde ilgilenir.(4) Oysa 27 Mayıs sonrasının en olumlu yanı tam da bu noktadadır. Bu yıllarda gençlik, ordu, sendikalar, entelijansiya ya da siyasi partiler alanlarındaki gelişmelerin organik bir bütünlüğü mevcuttur. Bu bütünlüğe, 1950'ler birikiminin tedrici bir gelişmesi ile varılabileceğini iddia etmekse kolay

olmasa gerek.

Zaten o nedenle de 27 Mayıs öncesi siyasal yapının çıkışsızlığını, sadece Demokrat Parti yöneticilerinin dar görüşlülüğünde aramak safdillik olur. Gerçekte mevcut siyasal yapı, 1960'ların dünyasını varmakta olan bir Türkiye için artık anakronik kaçmaktadır. Bu açıdan DP kurmayları, 1974 sonrasında "kurtarılmış bölge" yöneten devrimcilere benzetilebilir. O devrimcilerin -temsilciliğini "üstlendikleri"- alt sınıflarla pratik ve tarihsel anlamdaki uyuşmazlıklarının bir benzerini, DP de egemen sınıflarla yaşar. Alt sınıfları güdümlü bir tarzda politikaya katma görevini üstlenen bu kadro, gerçekte bu kitlelerin politikaya karışmalarını hazmedebilecek ne bir siyasal kültüre ne geleneğe ne de kurumlara sahiptir. DP yöneticilerinin gözünde, 1946 öncesinde bürokrasinin soluk aldırtmadığı alt sınıfların, genel oy dışında -hatta daha sonraları için denebilir ki "DP'ye oy verme" dışında- bir hakları yoktur. İşte DP'nin üstlenmeye kalkıştığı bu tarihsel görevle mevcut kurumlar ve kendi sübjektif potansiyeli arasındaki çelişki, kısa bir sürede ciddi bir siyasal krizin doğumu anlamına gelir. Mevcut siyasal yapı, bu çapta bir krizin çözümünü sağlayacak olan yeni kadroların ve yeni politik projelerin ortaya çıkışına engel teşkil etmektedir. Sonuçta bütün gelişmeler, bu kurumsal sistemin dışından bir müdahaleyi davet eder.

İşte 27 Mayıs'ın tarihsel rolü, bu tıkanıklığın radikal bir tarzda ortadan kaldırılmasında, yeni kadro ve çıkış yollarının oluşturulmasında kendisini gösterir. DP'yi devirmekten başka hiç bir net programları olmayan, siyasal yönden son derece geri bir grup subayın yaptığı bu darbe, yepyeni bir siyasal üstyapının ve kültürün temellerini atar. Alt sınıfların otonom siyasal eyleme yönelişlerinin yolunu açar, araçlarını yaratır. Şüphesiz 27 Mayıs'ı izleyen yirmi yıllık dönemde de yine, Komünizmle Mücadele Derneklerinden kimileri egemen güçlerin kontrolünde dinsel tarikatlara, oradan faşist çetelere kadar nice geri unsur vardır. Ama 1960-80 arasındaki yirmi yıla damgasını vuran bunlar de-

ğildir. Geçmişte görülmeyen boyutlarda bir işçi ve sendika hareketi, siyasallaşmış bir entelijansiya, siyasal bir gençlik hareketi, göreceli özgür bir basın... esas yeniliği temsil eden bunlardır. Bugün Türkiye toplumunun kollektif hafızasında, kelimenin gerçek anlamında politika yapmaya ve politik eyleme ilişkin bir birikim varsa bu, esas olarak 27 Mayıs'ı izleyen yirmi yılda oluşur. Çünkü sadece bu dönemde, alt sınıfların hiç de küçümsenmeyecek kesimleri politikanın öznesi olabilmişlerdir.

27 Mayıs'ın bu tarihselliğini, onun şöylesi bir ilginç yan ürününde görmek de mümkün. Bu darbe, aynı zamanda Türk entelijansiyası ve solu için yeni bir siyasal stratejinin şekillenmesi anlamına da gelir. Ordu, bu stratejide merkezi bir rol oynar. Ne var ki 27 Mayıs'ın ardından oluşan siyasal yapı ve ortaya çıkan sosyal hareketler, bizzat bir yeni 27 Mayıs beklentisini anakronik kılar. Tüm beklentilere rağmen bir ikinci 27 Mayıs'ın olanaksızlığının şartlarını hazırlayan, yine bu yukarıdan darbedir.(5)

Bütün bu açılardan bu askeri darbenin tarihsel önemi, geçmişteki ilk siyasi devrim (1908) ve onu takibeden yarı-sosyal devrim (1919-23) ile mukayese edilebilir. Son olarak yakın tarihin bu dönüm noktasının önemi, onun tarihsel kaderinde de gözlenebilir. 27 Mayıs, bir bakıma 1961 anayasası demektir. Türkiye'nin 1980'e kadarki siyasal-sosyal yaşamına damgasını vurmuş bu anayasayı, o yukarıdan müdahaleden ayrı düşünmek hayal bile edilemez. Bugün son 30 yılın evrimine bakıldığında, egemen güçlerin o anayasadan duyduğu rahatsızlığın, hatta nefretin boyutlarını, ona karşı verdikleri mücadelenin şiddetinden ölçmek mümkün.

Kuşkusuz bu demek değil ki, 1960-61 yıllarında sözkonusu anayasanın yapılışı, egemen sınıfların niyet ve müdahalelerinden mutlak bir otonomluk arzeder. Tam da tersine yeni bir birikim -daha doğrusu sömürü- tarzının siyasal çerçevesinin çizmesi itibariyle 1961 anayasası, burjuvazinin de bir anlamda onayını da almıştır. Ancak yaklaşık iki

yüz yıldır, eğri doğru bir modernleşme süreci içine girmiş Türkiye gibi bir ülkede böyle bir anayasa, elbet egemen sınıfların elinde basit bir araç olarak duramazdı. Oyunun kuralları gereği başka sosyal güçler, ondan daha bir verimli tarzda yararlanmaya kalkıştıklarında, restorasyon kaçınılmaz olarak gündeme gelecektir. 1961 anayasası, modern Türkiye tarihinde ilk defa "pleblerin", "aşağıdakilerin" bizzat kullanmaya kalkıştığı bir anayasadır. Bu anayasa, sadece seçim sandığında değil, sendikada, dernekte, sokakta, bildiriyle, yayınla, kollektiviteyi ifade eden örgütlenmelerle kullanılır. 1961 Anayasası, 12 Mart darbecileri tarafından bu nedenle lüks" ilan edilir. Bu uzun restorasyon çabasının kesin zafere ulaşması içinse, 1980'de bir diğer büyük çaplı askeri harekat gerekecektir. Sonuç olarak denebilir ki, 1961 anayasasının şahsında 27 Mayıs, Türkiye tarihinde en şiddetli restorasyon çabalarına maruz kalmış -neredeyse tek- siyasal devrim olarak öne çıkmaktadır.

27 Mayıs'a Solun İlk Tepkileri

Türkiye Komünist Partisi, yakın zamanlara kadar liderlerinin sık sık övünerek söylediği gibi, "Türkiye'nin en eski siyasi partisi" dir. Bu partinin tüm cumhuriyet tarihi boyunca ifade ettiği örgütsel devamlılığı, sadece 1925'den beri her birkaç yılda bir tekrarlanan "komünist tevkifatları"ndan bile görmek kabildir. Ayrıca aynı komünist kadrolar, 1946'da ve 1950'li yıllarda, kısa süreli de olsa legal parti faaliyetlerinde de bulunurlar.

Ne var ki, 27 Mayıs sonrası akın akın sola yönelen yeni kadrolar için, bu birikim hemen hiç bir şey ifade etmez. Zaten buna adeta simetrik biçimde bu birikim de, o yeni kadrolara öncülük etme potansiyeline sahip değildir. Bu nedenle genç kadrolar, hemen hemen 1960'ların sonlarına dek, kendi doğum ve gelişme aşamalarının özgün sorunlarıyla boğuşmak zorunda kalırlar.

Bu orijinallik, Türk solunun yakın tarihinin anlaşılmasında büyük güçlükler yaratır. Bu nedenle solun 27 Mayıs sonrası evrimi üzerinde konuşmaya, darbenin hemen ardından eski ve -nisbeten- daha az eski kadroların girişimleriyle başlamakta yarar var. Her ne kadar, ne o anda ne de sonrasında hiç bir ciddi işlevleri olmamışsa da bu çabalar, şu açılardan önem taşımakta. Birinci olarak bunlara bakılarak, solun farklı kuşaklarının hangi gelişme aşamasında bulundukları gözlenebilir. Yine buradan kalkılarak, yaklaşık bir on yıl boyunca yaşanacak olan kuşaklar-arası dialogsuzluğun kimi nedenlerine varılabilir. En nihayet tüm çapsızlıklarına rağmen bu girişimler, gelmekte olan on yılın özellikle program, strateji ve taktik konularındaki eğilimlerini göstermesi açısından da anlamlı gözükürler.

"Eskiler"

Sözkonusu sol kadrolar arasında en erken ve boyutları ne olursa olsun en örgütlü girişimde bulunan, Hikmet Kıvılcımlı ya da daha doğrusu küçük Vatan Partisi çevresidir. Kıvılcımlı, 28 Mayıs sabahı Milli Birlik Komitesi(MBK)'ne ilk "selamlama telgrafı"nı gönderir. 3 Haziran'da parti adına, MBK'ne bir kısa mesaj yollar. 7 Temmuz'da MBK'ne İkinci Kuvayi Milliyeciliğimiz başlıklı birinci açık mektubu, 24 Ağustos'da da ikinci mektubu gönderir.(6) Aslında sözkonusu mesaj ve mektupların içerikleri üzerinde hiç durmadan, Kıvılcımlı'nın bu girişimlerinin son derece büyük bir naifliği ifade ettiği söylenebilir. 27 Mayıs ihtilalcilerinin, Kıvılcımlı gibi yıllanmış bir komüniste ve onun önderliğindeki bir marjinal politik çevreye kulak vereceklerini düşünmenin başka bir izahı olmasa gerek. Ama diğer yanda aynı çabalar, Kıvılcımlı'nın siyasal çalışma metodunun da tipik bir örneğidir. Yani her momentte, dönemin objektif olarak dayatan görevlerine -en azından birikime hizmet etmesi açısından- cevap verme kararlılığına sahip olmak. (Bu iki farklı veçheden hangisinin ne ölçüde ağır bastığını değerlendirme konumunda değilim. Bir Kıvılcımlı biyografi belki böylesi bir soruya cevap verebilir. Bense sadece işaretle yetiniyorum.)

Kıvılcımlı birinci mektubunda önce, Türkiye toplumunun sosyal sınıf yapısını ele alır. Ardından "ordunun inkılapçılığı", "bizde modern sermaye yokluğu", "inkılap-irtica" çelişkisinin sosyal temeli ve nihayet geçmiş siyasi devrimlerin başarısızlık nedenleri gibi "orijinalliklerimiz"i açıklamaya girişir. Ona göre bütün bu orijinallikler, Türkiye'nin henüz içinden çıkamadığı Osmanlılığın belirlemesiyle ortaya çıkmaktadır. Kıvılcımlı, bu teorik açıklamalarını bir pratik-siyasal öneri ile taçlandırır: kurtuluş savaşı deneylerine atıfta bulunarak, Milli Birlik Komitesini bir "ikinci kuvayimilliye partisi" kurmaya çağırır.Komiteye yollanan bu birinci mektup, aslında 1954'de yayınlanmış Vatan Partisi programının gerekçesidir. İkinci mektup ise, aynı parti programının adeta yeni bir versiyonudur. Böylelikle Kıvılcımlı, 27 Mayıs ihtilalcilerinin sosyal devrimcilik potansiyellerine inancını net bir biçimde ilan etmektedir.

Darbeyi takibeden aylarda, daha sonra "eskiler" diye anılacak kadrolardan müdahale çabasına bir diğer örnek de Mihri Belli'dir. Onun o sıralarda, Yeni Yol adlı bir dergide yayınladığı bir yazı dikkat çekicidir. Mihri Belli burada, MBK'ni köklü bir toprak reformu yapmaya çağırmaktadır.(7) Tıpkı Kıvılcımlı'nın mektuplarında olduğu gibi burada da amaç, hiç de sadece bu yeni yeni konuşulmaya başlanan konularda tartışma çabası değildir. Yazının bütünlüğünden kolaylıkla anlaşılacağı üzere, 27 Mayıs ihtilalcilerinin sosyal devrimciliklerine duyulan güven, burada da dile gelir.

Ama bunun da ötesinde bu yazı, "eskiler"in sahip olduğu marksist program anlayışının da bir kanıtını verir. Örneğin burada, toprak ve köylü meselesinin, daha sonra YÖN bildirisinde ya da TİP programında formüle edileceğinden daha farklı bir koyuluşu söz konusudur. Mihri Belli, köylü meselesinin politik yanına fazla önem vermeyen "teknokrat" anlayışın hayli uzağındadır. Toprak reformunun amacını, esas olarak kırsal alanda gericiliğin temel dayanaklarının yokedilmesi ve köylülüğün, demokratik devrim saflarına çekilmesi olarak özetler.

Yine aynı çerçevede "köylü, inkılabın lazımı gayri müfarikidir" (olmazsa olmazıdır) diyerek, 20. yüzyıl sosyal devrimlerinin bir temel karakteristiğini dile getirir. Ve en nihayet, o dönem siyasal partilerinin önde gelen liderlerinin hemen tümünün çiftlik beyi olduğunu hatırlatarak, konuyu egemen sınıflar ve iktidar problemine bağlamaya gayret eder.

"Eskiler"in, daha doğrusu TKP gelenekli kadroların 27 Mayıs'a tepkilerinden sözederken, bu partinin yurt dışı kadrolarına da değinmek gerekmekte. Darbenin hemen ertesinde, "TKP yurt dışı bürosu" da görüşlerini açıklar. Büro, resmi komünist hareketin bir yayınındaki değerlendirmesinde konuya, SBKP çizgisindeki partilerde oldukça sık görülen bir tarzda yaklaşmaktadır.(8) Bu kadronun değerlendirmesinin temel aldığı eksen, evrensel-stratejik düzeydedir. Bunun sonucu "Türkiye'nin NATO üyeliği", "Türkiye'deki ABD üsleri", "Türkiye'nin militarizasyonu" gibi konular öne çıkar. Askeri hükümet, bu konulara ilişkin olarak yargılanmaktadır. O nedenle örneğin, "Atatürk yoluna yönelmekle, NATO ve CENTO'ya bağlılık arasındaki çelişki"ye işaret edilir. Ya da "Türkiye'nin saldırgan paktlara katılmasının (...) Atatürk prensiplerine aykırı" olduğu hatırlatılır. Ama diğer yanda aynı değerlendirmede, Türkiye toplumunun sınıfsal analizi anlamında söylenenlerse, özellikle Stalin ve Mao sayesinde klişeleşmiş ünlü çelişkiler sıralamasından ibarettir: "Türk halkı ile emperyalizm arasındaki uzlaşmazlık", "Türk milli burjuvazisi ile yabancı tekeller arasındaki çelişki", "işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki çelişki", "köylülerle büyük feodal kalıntılar arasındaki çelişki" ve ilh. (Kabul etmek gerekir ki "TKP yurt dışı bürosu"nun sınıfsal perspektife ilişkin bu kavramları, böylesi ilkel halleriyle bile henüz Türk soluna hayli uzaktırlar. Bunlar ancak 1968 sonrasında, MDD'nin etkisiyle sol ortamda egemen hale geleceklerdir.)

"Yeniler"

Şüphesiz bu ilginç dönemde görüş açıklayan ya da en kısıtlı bi-

çimlerde bile olsa politik müdahale yeteneğini gösterenler, sadece TKP gelenekli solcular değildir. 1960'lar soluna ilk yıllarda damgasını vuracak olanlardan da tepkiler gelir. Örneğin Mehmet Ali Aybar da tıpkı Kıvılcımlı gibi, 27 Mayıs ihtilalcilerine "mektup" ile görüşlerini iletme çabasındadır.(9) Aybar, darbeden yaklaşık beş ay sonra Cemal Gürsel'e yolladığı mektubunda söze, çeşitli Milli Birlik Komitesi üyelerinin "toprak reformu", "eğitim seferberliği", "ekonominin planlanması" gibi tasarılarını överek girişir. Ne var ki bu değinmelere rağmen gerçekte Aybar'ın sosyo-ekonomik sorunların çözümü konusunda, MBK'nden umudu ve dileği yok gibidir. O nedenle bu sorunlar mektubunda, sadece değinmeler tarzında yeralır.

Ama öte yanda Aybar, yeni siyasal yapının oluşturulmasında ordunun önemli bir işlevi olacağını farketmiştir. Bu nedenle Gürsel'e, "sol kanadı olan bir demokrasi"nin kurulmasını önerir. Mektubunda, çalışan sınıfların da siyaset yapma haklarının bulunduğu bir siyasal yapının gerekçelendirilmesini yapar. Bu amaçla "işçi sınıfı partilerinin kurulması"nın , "sol yayın hayatının ve kısıntısız grev hakkının yasalar tarafından teminat altına alınması"nı ister. Diğer taraftan Aybar, öneride bulunmanın da ötesinde, gelişmelere aktif katkının yollarını da sorgulamaktadır. Gürsel'den, Kurucu Meclise ve onun çeşitli komisyonlarına solcu aydınların davet edilmesini ister.(10) Gerçekten demokratik bir anayasanın, ancak soldan böylesi bir katkıyla oluşturulabileceğini vurgulamaktadır.

1960 öncesinden gelen sol kadroların ilk politik yönelişleri bahsinde, bir diğer örnek olarak Temel Hakları Yaşatma Derneği verilebilir. Daha sonra TİP yöneticiliği yapacak olan Nihat Sargın'ın başkanlığındaki bu dernek, Türk Ceza Kanunundaki anti-demokratik maddelerin kaldırılmasını hedefler. Bir bakıma bu çevrenin de çabası, solun daha özgürce siyasal faaliyette bulunacağı koşullar için mücadele anlamında Aybar'ınkine paralel düşmektedir.

Hangi Ayırım?

Kolaylıkla görülebileceği üzere bu girişimleri, politik anlamları itibariyle iki kategoride toplamak mümkün. Birinci kategoride, kendilerini TKP geleneğinin devamcısı sayan solcular vardır. Bunlar darbeci subayları bir sosyal devrim yoluna itmeye çalışırken aslında, kendilerini bağlı gördükleri uluslararası komünist hareketle büyük bir uyum içindedirler. Gerçi TKP'nin likidasyonu dolayısıyle bu kadroların artık uluslararası hareketle örgütsel düzeyde bir bağlantıları kalmamıştır. Ama buna rağmen gösterdikleri uyum dikkate değer.

Bu kadrolarda -aldıkları siyasal ve teorik eğitimdeki deformasyonlar bir yana- herşeyden önce marksist bir program kavrayışı hayli nettir. Zaten biraz da bu nedenle, bir süre sonra yeni kuşaktan binlerce yeni solcu, ülke sorunlarına bir çözüm bulmak üzere politikaya girdiklerinde, bu eski komünistlerin kavramları, problematikleri, perspektifleri ile hemen rezonansa gelmezler. Çünkü "eski tüfekler"in program anlayışı, ne denli yetersiz biçimde ifade edilirse edilsin, aslında "kelimenin felsefi anlamında politika"ya temel teşkil etme kaygısındadır. Oysa yenilerin politik projeleri dünyanın değiştirilmesini, günlük politikanın ufkunu aşmayan tedbirlerin bir aritmetik toplamı olarak görür. 27 Mayıs sonrasının genç kuşakları, o sıralarda dile gelen bu türden projelerin, programların, öneri ve hedeflerin o denli bombardımanı altındadırlar ki, nisbeten uzun bir süre "eskiler"in dediklerine kulak asmayışları pek anlaşılmaz bir şey olmasa gerek.

Ancak diğer yanda bu eski TKP'liler, her ne kadar sosyal devrim özlemini ifade de etseler, herşeyden önce stalinizmin iki temel akidesiyle, yani aşamalı devrim ve tek ülkede sosyalizm teorileriyle belirlenmiş durumdadırlar. Bunun sonucu olarak, geri ve bağımlı ülkelerdeki komünist partilerinin milli cephe taktikleri ya da kapitalist olmayan yol veya milli demokrasi kavrayışları, gerek Kıvılcımlı'da gerekse Belli'de hayli güçle yer etmektedir. Buysa onların darbecilere karşı umutla yaklaşmalarında önemli bir etkendir. TKP militanlarının 27 Ma-

yıs'çılara karşı tutumlarını daha iyi anlamak için, bir çok ülkede çeşitli burjuva karakterli sivil ya da askeri önderliklere karşı komünist partilerin tutumlarına bakılabilir. (Meksika'da Cardenas, Irak'ta Kasım, Mısır'da Nasır, ve Endonezya'da Sukarno yönetimlerine karşı bu ülke komünistlerinin tutumu bu açıdan son derece aydınlatıcıdır.) Sonuç olarak, 27 Mayıs ihtilali vukubulduğunda Kıvılcımlı'nın yirmi-yirmi beş yıldır, Mihri Belli'nin ise aşağı yukarı on yıldır uluslararası komünist hareketle örgütsel bağlantıları kesilmiş durumdadır. Ama bağlantı yokluğuna rağmen bu eski TKP'liler, resmi sosyalizmle mükemmel uyum sağlayan bir emprovizasyon içindedirler.

27 Mayıs'a tepkiler bahsinde ikinci kategoride toplanacak olanlarsa, TKP geleneğinin dışından gelen ya da artık o tarihlerde bu geleneğin devamcısı iddiasında olmayan solculardır. Bunlarsa acil anlamda bir sosyal devrimden çok, "özgür" bir siyasal düzenin kuruluşunu özlemekte ya da bunun için kavga vermektedirler. Bu açıdan darbeci subayların sosyal devrimcilik potansiyelleri üzerine yaklaşımları, "eskiler"e kıyasla çok daha gerçekçidir. Her şeyden önce uluslararası komünist hareketin dışında bulunuşları, onları "eskiler"in hayallerine kapılmaktan alıkoymaktadır. Ama bunun yanısıra belirtmek gerek ki, politika ve program anlayışları "eskiler"e nazaran çok daha sığdır. O günkü ve daha sonraki pratiklerinde devrim, strateji-taktik, ittifaklar vb. gibi kavrayışların, gelişkin bir politika anlayışıyla bağlantısını görmek mümkün olmaz. O nedenle de, solun her yeni yönelişinde şiddetle yalpalamaktan hiç bir zaman kurtulamayacaklardır.

Ancak burada, 27 Mayıs ihtilalcilerine karşı "eskiler"in naif, "yeniler"in gerçekçi diye nitelenebilecek tutumlarının açıklanmasında, resmi komünizmin etkisinin ötesinde bir diğer önemli faktörün de varlığını hatırlatmak gerek. Şöyle ki "yeniler", 27 Mayıs ihtilalinin yarattığı özgürlük ortamıyla, "eskiler" gibi, kelimenin olumlu anlamında "şok" olmamışlardır. Çünkü onlar için -neredeyse tüm politik yaşamları demek olan- son yirmi yıllık dönem, o kerte karanlık değildir. Her

şeyden önce 1946'da çok partili döneme geçiş, 1950'de CHP diktasının yıkılışı, umutları tazeleyen olaylardır. 27 Mayıs ise onların gözünde, olsa olsa son 15 yıllık olumlu sarsıntıların bir yenisidir. Oysa TKP gelenekli kadrolar için son 15 yılın hiç de böylesi bir imtiyazı yoktur. Çünkü bu partinin, son 40 yılın hiç bir döneminde daha az baskı gördüğü söylenemez. TKP'liler bu uzun tarihsel dönem boyunca daima ya hapiste ya da gizli faaliyettedirler. 27 Mayıs gibi radikal bir iktidar değişikliği karşısındaki aşırı iyimserlikleri, bir ölçüde politik yaşamlarının bu karakteristiği tarafından da belirlenir.

Son olarak bu iki kategori solcunun ifade ettiği ayrılığı, sadece programatik ufuklarına bakarak, bir "reformculuk-devrimcilik" ayrımına sığdırmak da olanaksızdır. Ne o yıllarda ne de daha sonraları, "eskiler"i devrimci, "yenileri" reformcu (ya da tersi) olarak nitelemek doğru olmaz. Bu ilginç dönemde Türk solu, böylesi politik nitelemelerle çözümlenemeyecek bir fermantasyon süreci yaşamaktadır. Ancak örneğin her iki kesimden şu iki niteleme, bambaşka düzeyde bir farklılığın sembolik ifadesi olabilir: Hikmet Kıvılcımlı Vatan Partisi program gerekçesinde "kalkınmada işçi ve sermaye kanadı" ayırımını yaparken, Aybar Gürsel'e mektubunda, "demokrasinin sol ve sağ kanatları"ndan sözetmektedir!

Bu ve benzeri farklılıklar, bir süre sonra daha yoğun bir politik eyleme yönelindiğinde, potansiyel olarak hem bir zenginlik sentezine ulaşma şansını, hem de bizzat bu kadroları köreltecek verimsiz mücadeleler ihtimalini ifade eder. Bu süreçte özellikle "yeniler" -ve elbet bir kesim "eskiler" de- bu şans ve tehlikelerin bilincinde değildir. Bu durumsa, tüm 1960'lı yıllar boyunca sürecek olan teorik ve örgütsel kavgalara büyük bir konfüzyon verir. Ancak bütün bu kadroların 27 Mayıs sonrası politik ortamda yerlerini alabilmeleri için bir sürenin geçmesi gerekir. İşte bu sürede, bir bakıma 27 Mayıs'ın öncesiyle sonrasını birbirine bağlayan bir köprü anlamında YÖN ortaya çıkacaktır.

YÖN

YÖN Türkiye'nin modern tarihinde, entelijansiyanın temel ideolojik eğilimlerini dile getirmiş ve bu sayede gelecekteki ideolojik dalgalanmaları haber vermiş ya da onları belirlemiş bir dergi. Bu anlamda benzerleri arasında 1930'ların Kadro'su, 1950'lerin Forum'u, 1980'lerin Yeni Gündem'i ilk akla gelenlerden. Ancak bu dergilere nazaran YÖN'ü daha da orijinal kılan şöylesi bir özellik mevcut. YÖN, Türkiye'de entelijansiyanın en geniş kesimleriyle politikaya -daha doğrusu radikal politikaya- yöneldiği bir dönemin olgusu. O nedenle ülkenin genel politik atmosferini olduğu gibi, tüm kesimleriyle solu da etkilemiş bir yayın organı.

Bu özelliği nedeniyle YÖN, Türkiye'nin o dönemdeki radikal politikasında, farklı düzeylerde iki değişik rolü üstlenir. Birincisi bu dergi, Türk solunda 1960'lı yıllarda hayli egemen olan bir özgün siyasal çizginin ifadesidir. On yıl boyunca Türkiye'de küçük burjuva radikalizmi, yukarıdan devrim özlemleri, büyük sosyal dönüşümlerin yolunu açmak üzere darbe hayalleri denildiğinde, akla 1961-67'nin YÖN'ü ve bu anlamda onun devamı sayılabilecek olan 1969-71'in DEVRİM'i gelir. Ama önde gelen yazar kadrosunun aynılığına rağmen bu iki dergiyi, aynı zincirin halkaları olarak kabul etmek son derece yanıltıcı olabilir. Bu herşeyden önce, YÖN'ün layıkıyla anlaşılmasını güçleştirir. Elbet YÖN, 27 Mayıs'ın hemen ertesinde boyvermiş, Türkiye'ye özgü bir küçük burjuva radikalizminin ifadesidir. Bu anlamda bu çizginin, 12 Mart 1971 darbesi ile yokoluşuna kadar yaşayacağı bağımsız bir evrimi mevcuttur. YÖN, bu hareketin evriminde önemli bir mevzi ve araçdır.

Ama 1960'ların ve hele de ilk yıllarının YÖN'ü, sadece bu değildir. Bundan da öte bu dergi, 27 Mayıs'ın ürünü bir siyasal-sosyal fermantasyon ortamı anlamına da gelir. Ve YÖN'ün tarihsel önemi, özellikle bu noktada kendisini gösterir. Onun, bir derginin sahip olabileceğinden ötelere giden bu işlevinin kaynağını, dönemin şöylesi bir özel-

liğinde yakalamak mümkün. 27 Mayıs sonrasının Türk solu, ne entelijansiyanın ve alt sınıfların siyasal birikimi ne de ülkenin siyasal geleneği ile bağdaşmayacak kimi karakteristikler arzeder. Bugün geçmişe bakıldığında bunların, ülkenin sosyo-ekonomik gelişme seviyesi itibariyle değilse de, mevcut siyasal gelenek itibariyle, adeta biraz fazlaca modern ya da ileri oldukları söylenebilir. Bu eşitsizlikte, 27 Mayıs siyasal devriminin verdiği ivme tartışmasız olsa gerek. Zaten bir süre sonra bu erken olarak da nitelenebilecek fenomenler, ilk başlardaki saf evrensel niteliklerden, melez ve antika-modern karması niteliklere doğru hızlı bir evrim geçirirler. Bu ilginç gelişimi hem YÖN'ün hem de TİP'in ilk yıllarında izlemek mümkündür. Bunu daha iyi kavrayabilmek içinse, bu derginin özellikle ilk dönemlerindeki kolleksiyonlarına, ilk manifestosuna ve onun imzacılarına bakmak gerekli olabilir.

1960'ların Siyasal Fermantasyon Ortamının Elemanı Olarak YÖN

YÖN'cüler, "büyük yürüyüş"lerine kalkıştıklarında son derece iyimser ve iddialıdırlar. Bir bakıma bunun da bir ifadesi olarak, yayınlarına bir manifestoyla başlarlar. Kolaylıkla anlaşılır ki bu manifesto, uzun çalışma ya da tartışmaların sonucu ortaya çıkmış bir metin değildir. Ama -büyük bir ihtimalle Doğan Avcıoğlu'nun çalakalem yazdığı- bu bildiri, o dönem aydınlarının dünyaya bakışlarının ve onu değiştirme yordamlarının anlaşılması açısından büyük bir zenginliği ifade eder. Bildirinin altındaki imzacı listesi ise, bir bakıma tüm 1960'lar Türk solunun sosyal kompozisyonunu anlatır.

İlk bakışta içeriği itibariyle bildiriye "kemalist devrimcilik"in egemen olduğu söylenebilir. Ne var ki tek başına böylesi bir yargı, bildirinin siyasal anlamı üzerine herşeyi söylemez. Şu nedenle ki 1960'lar Türkiye'sinde Kemalist mirasın ikili bir karakteri mevcuttur. Kemalizm bir yanıyla, zafere ulaşmış bir burjuva devrimciliğini temsil eder. Bu anlamda, Türkiye'nin modern tarihinde kendini ispatlamış ve gelenek oluşturmuş tek devrimciliktir. Bu özelliğiyle, kollektif hafıza-

da rakipsiz bir biçimde yer eder. Dolayısıyle de, farklı sosyal hareketlerin henüz sadece embriyon halinde bulundukları bir dönemde, dünyayı değiştirme özlemi duyan kadrolar için bu mirasın bir referans noktası olması kaçınılmazdır. Ama diğer yanda kemalizmin, bizzat zafere ulaşmışlığından gelen bir başka özelliği da vardır.Bu açıdan kemalizm, bir -burjuva- devletin kuruluşu ve korunması anlamına da gelir. O nedenle onun mirasına -hemen aynı ölçüde samimiyetle- bizatihi statükoyu korumak için de sahip çıkılabilir. İşte bu ikili karakterinin gücüdür ki onu, 27 Mayıs ertesindeki siyasal oluşmalarda, henüz ayrışmamış eğilimlerin bir buluşma ortamı haline getirir. Düzenin onarıcıları gibi, yeni bir düzeni özleyenler de, aynı anda ona referans verirler.

Ama şurası da açık ki, bu tarihsel burjuva devrimciliğiyle daha güçlü bir rezonansa girenler, statükocular değil devrimcilerdir. Bunların ifade ettiği siyasal eğilimi, 27 Mayıs'ın hemen ardından filizlenmiş tipik bir aydın ya da küçük burjuva radikalizmi olarak nitelemek mümkün. YÖN bildirisinde kendisini açıkça hissettiren kimi karakteristikler, bu gözlemin kanıtları olarak sıralanabilir: Sosyo-ekonomik dönüşümlere duyulan samimi özlem; "yukarıdan devrimcilik"e bağlılığı ifade eden bir elitizm anlayışı; devlet ve sınıf olgularından habersizlik, modern sınıf mücadelesinin keskinleşme belirtilerinden duyulan telaş; demagojik olmaktan çok, ütopik olarak nitelenebilecek bir "sınıfsız toplum yaratma özlemi" vb. gibi.

Bu açıdan denebilir ki, yaklaşık 1971'e dek "tepeden inmeci" ya da "cuntacı" diye anılacak olan akım, YÖN bildirisi ile ilk siyasal belgesini yayınlamış gibidir. Ayrıca bildirinin ilk 164 imzacısının mesleklerine bakıldığında, bu politik yönelişle onu üstlenenlerin sosyal kökenleri arasında mükemmel bir uyum olduğu da söylenebilir. Bunların ezici çoğunluğunu aydınlar teşkil eder. Hikmet Kıvılcımlı, bu özelliği şöyle tanımlar: "İmza atanlara bakınca, YÖN'ün bir kapıkulu atmosferi içinde doğduğu ve bir kapıkulu dergisi olacağı anlaşılıyor-

du."(11)

Kuşkusuz bütün bu söylenenler, YÖN'de mevcut diğer eğilimlerin varlığını unutturamaz. Mevcudiyetleri her ne kadar çıkış manifestosuna yansımasa da, diğer iki siyasal eğilimi dikkate almadan, bu derginin Türk solu açısından ifade ettiği tarihselliği anlamak olanaksızdır. Bunlardan birincisi, özellikle 1950'lerin Forum dergisinde olgunlaşmış bir reformcu çizgidir. Aslında YÖN'ün hemen tüm önder kadrosu bu dergi ortamında yetişir. Ama bunların yeni siyasal ortamda reformcu programlarını geliştirmeye kalkışanları, sadece küçük bir azınlığı teşkil eder. Esas çoğunluk, 27 Mayıs'ın etkisiyle hızla radikalleşecektir.

Bu çizginin manifestoya yansıyan izleri nisbeten siliktir. Derginin ancak ilk yıldaki sayılarının incelenmesiyledir ki, bu reformcu eğilimin batı modeli bir sosyal demokrasiyi adeta bir birlik platformu olarak sunmaya gayret ettiği görülebilir. Aynı dönemde radikallerse, son derece muğlak bir sosyalizm anlayışına sahiptirler. Ama bu noktada belirtmek gerek ki, bu iki eğilim arasında bu sıralarda, sadece ideolojik düzeyde etkileşimler değil, kadro akışkanlıkları da son derece güçlüdür. Örneğin YÖN dergisinin Talat Aydemir'i kapak yapmış, ama darbe teşebbüsününü yenilgisi üzerine imha edilmiş sayısından bahsedilir. Aynı YÖN, hemen aynı tarihlerde Avrupa sosyal demokrat partilerinin deneylerinin tanıtılması işini de üstlenmiş durumdadır. Gerçi bir kaç yıl sonrasının gösterdiği gibi, sosyal demokrat eğilimin YÖN ortamındaki geleceği o kerte parlak değildir. Ama buna rağmen Manifesto'nun ilk imzacıları arasında önde gelen yerin, "kemalist radikaller" kadar, sosyal demokrat reformcular tarafından da alındığını belirtmek gerek. (12)

YÖN'ün incelenmesinde unutulmaması gereken üçüncü eğilimse, daha sonra işçi sınıfına ve marksizme yönelecek olanlar tarafından oluşturulur. Bu unsurlar, büyük bir ihtimalle hazırlığına katılmadıkları manifestoya gönderdikleri imzalarla, gelecek yıllardaki aktifliklerini

adeta haber verirler. Bir bakıma bu kadrolar, YÖN'ün çıkışını izleyen bir iki yıl içindeki siyasal evrimlerinin göstereceği üzere, aslında manifesto'da söylenenlerden başka şeyler murad etmektedir. İlk bakışta hemen farkedilebileceği üzere bu imza sahipleri, gelecek yılların TİP ve MDD hareketlerinin ön saflarında yer alacaklardır. (13)

Görüldüğü gibi YÖN, herhangi bir dergiden çok daha başka şeylere aday gibi gözükmektedir. Onu daha ilk sayısından itibaren, içinde "merkez" den en "aşırı sol"a dek tüm Türk solunun yer aldığı bir fermantasyon ortamı olarak nitelemek bu açıdan yanlış olmaz. Ama bu aşamada YÖN'ün ifade ettiği zenginlik, sadece politik ve ideolojik düzeyde de değildir. YÖN bildirisinin imzacı listeleri, 1960'larda yaşanacak politik hareketlenmelerin sosyal dokusu hakkında da sembolik, fakat hayli anlamlı göstergeler sunar. Bildirinin bini aşkın imzacısının sosyolojik bir sınıflandırılması, herhangi bir"bürokrat" (ya da "kapıkulu") listesinden başka bir şeyle karşı karşıya olunduğunu da hissettirir. "Gazeteci"den "emekli hava generali"ne, "mühendis"e, "oksijen kaynakçısı"na ya da "sendikacı"ya, "kaymakam"dan "üniversite öğretim üyesi"ne, oradan "hava teğmeni"ne, "kunduracı"ya, "makina ustası", "memur", "balıkçı", "öğretmen" ve "öğrenci"ye kadar uzanan bu liste, gelmekte olan dönemin politik-sosyal niteliğinin bir ön habercisi gibidir. Bu basit imzacı listesinin ifade ettiği sosyal dokuyu, TİP ve MDD'de, daha sonra da, çevrelerindeki nebülözlerle birlikte Dev-Genç ve gerilla hareketinde bulmak kabil olacaktır.

Yeni Sosyal Konular ve YÖN

YÖN'ün ilk yıllarında ifade ettiği -dönemine göre- ileri ve modern karakteristikler bahsinde, bu derginin yer verdiği kimi konuların da özel bir yeri olsa gerek. Denebilir ki YÖN, Türkiye'de ilk defa işçi sınıfı, sosyal demokrasi, Kürt sorunu ve kadın sorunu gibi konuları bu yoğunlukta işleme şerefine sahiptir. Oysa bu konuların herbiri, bir süre sonra bir ayrışma süreci yaşayacak olan Türk solunun gelecekteki yeni gündemine büyük gecikmelerle girecektir.

Örneğin TİP'in kuruluşuna ve bu partinin solun yegane partisi olmasına rağmen, Türk solu için işçi sınıfı konusu daima bir konfüzyon kaynağı olagelir. Bu karmaşanın bugünlere dek sürdüğü bile söylenebilir. Sosyal demokrasiye gelince bu konu, CHP'nin 1960'lardaki "ortanın solu" hareketi için bile hayli yenidir. Bu uluslararası birikimin dikkate alınması için, 1974 sonrasını beklemek gerekecektir. Yine Kürt sorunu, ancak 1960'ların sonlarında tekrardan tartışma konusu olur. Bir diğer özgül konu olan kadın sorunu içinse, çok daha uzun bir süre beklenecektir. YÖN' ün ilk sayılarında yer vermeyi ihmal etmediği bu konunun Türk solunun bütününce ciddiye alınması, neredeyse ancak bir çeyrek yüzyıl sonra, 1980'lerin sonlarında gerçekleşir. Bütün bu konularda, YÖN dergisinin öncü karakteri herhalde tartışmasız olsa gerek.

Bu biraz fazla iddialı gibi gözükecek yargıları doğrulamak için, o tarihlerin YÖN dergisinin şahitliğine başvurulabilir. YÖN'ün çıkış bildirisi, işçi sınıfı konusunda sessizdir. Bu metinde sözkonusu "özne"ler "millet kaderine hakim olabilecek duruma gelmiş bulunanlar", "Türk halkı" "kütleler, "nüfus" vb. gibi terimlerle ifade edilir.. Bu çeşitlilikte, bir nesne anlamında bile işçi sınıfından söz edilmez. (14)

Ama bir süre sonra, dergi bu konuda daha farklı bir yaklaşım içine girer. YÖN sayfalarında işçi hareketi ile ilgili kavram ve sorunlar önemli bir yer almaya başlar. Kuşkusuz bu değişimde, işçi hareketindeki canlanmanın etkisi vardır. TİP'in bir grup sendikacı tarafından kuruluşu, YÖN'ün çıkışından yaklaşık on ay önce gerçekleşmiştir. Derginin çıkmaya başladığı günlerde ise, Türk-İş başkanı Seyfi Demirsoy önderliğinde bir grup sendikacının Sosyal Güvenlik Partisi projesi tartışılmaktadır. Yüzbinin üzerinde işçinin katıldığı büyük Saraçhane mitingi, yine aynı günlere raslar. Bu ortamda YÖN'cüler de, bir "Çalışanlar Partisi" projesi üzerinde kafa yormaktadırlar. Kimilerine bu girişim, canlanmaya başlayan işçi hareketini kontrol altına almayı hedefleyen bir "devletçi taktiği" gibi gözükebilir. Elbette sorunun

böylesi bir veçhesi de olabilir. Ama sadece bu değerlendirmeyle yetinmek yüzeyde kalmak olur. Gerçekte böylesi bir yönelişte bir diğer faktör de, radikal çözümler özleyen YÖN'cülerin araçlar konusundaki arayışlarıdır.

YÖN'cüler Çalışanlar Partisinin dayanacağı sosyal temelden konuşurken -biraz gönülsüzce de olsa- işçi kitlelerine öncelik tanırlar. Parti programını tartışırkense, "çalışanlar demokrasisi" gibi formülasyonlarda bulunurlar.(15) Daha da ötesi, kurulacak parti için seçilen isim bile anlamlıdır: "Çalışanlar Partisi"! Unutmamak gerekir, Doğan Avcıoğlu bu tarihten dokuz yıl sonra -1971'de- yeniden bir parti kuruluşu çağrısı yaptığında, önerdiği isim "Devrim Partisi"dir. Bu isimdeki radikallik yanıltıcı olabilir. Çünkü aslında sözkonusu olan, basbayağı bir "hükümet darbesi" partisidir. Üstelik Avcıoğlu, 1971'de bu partinin sosyal hareketlerle ilişkisini formüle ederken, 1962'de olabildiği ölçüde net -daha doğrusu rahat- olamayacaktır. Çünkü 1962'nin Avcıoğlu'su, henüz eğilimleri ayrışmamış bir sol ortamda konuşmaktadır. O nedenle bu dönemin YÖN kurmaylarına, herhangi bir radikal politik ve örgütsel projede işçi sınıfına gereken yeri vermek, son derece doğal gözükür.

İlk dönemin YÖN'ünde sosyal demokrasinin tanıtılması da, benzer bir rahatlığın ifadesidir. Türkiye aydınına "kurtuluş yolu"nu göstermeye kalkışan YÖN'cüler, o sıralarda sadece tek bir gelişme yolunun ve buna ait politik ve örgütsel biçimlerin propagandasıyla içlerine kapanmış değildirler. Bir yanda "üçüncü dünya"ya ait deneylerin heyecanlı tanıtması yapılırken, diğer tarafta Batı Avrupa sosyal demokrasisinin dökümanları, sosyalist enternasyonele bağlı partilerden haberler, iktidardaki sosyalist ya da işçi partilerinin deneyleri de yoğun bir şekilde okuyucuya iletilir. YÖN gibi politik amaçlı bir dergide, sosyal demokrat deneylerin aktarılmasını, sadece "gazetecilik görevi"yle açıklamak mümkün olmasa gerek. Ayrıca bu dönemlerde pek çok YÖN yazarı, kendilerini açıkça sosyal demokrasiyle özdeşleştir-

mekten de çekinmezler.

Bu eğilim, özellikle Sosyalist Kültür Derneğinin kuruluşunun ardından daha da güçlenir. Bu derneğin, batı tipi bir sosyal demokrasinin savunuculuğunü üstlenen kimi konferansçıları, YÖN'ün de yazarları konumundadır.(16) İlk sayılar arasında yer alan "sosyalizm özel sayısı"nda, Doğan Avcıoğlu, Şevket Süreyya Aydemir ve İlhan Selçuk un "üçüncü yol"cu değerlendirmelerinin yanısıra, Abdi İpekçi nin "Fabianizm ve Islahatçı Sosyalizm" başlıklı yazısı da vardır. Uluslararası sosyalizm deneyleriyse Cemal Abdülnasır, Pietro Nenni, Ernest Bevan ve Mendes France'dan aktarılır. "Tarım sosyalizmi"ne ilişkin olarak verilen örnek İsrail'dendir.(17)

Ama belirtmekte yarar var ki, bu çeşitlilikte düşünce zenginliğinin ya da çoğulculuğun nerede bittiğini, eklektizmin nerede başladığını tesbit de o denli kolay değildir. Ne var ki bu karmaşaya rağmen bu dönemin YÖN dergisinde, üçüncü dünyacı kalkınma yolunun ya da bunun vasıtası olarak düşünülen askeri darbeciliğin, yegane politik seçenekler olarak düşünülmediği rahatlıkla söylenebilir. Bu netlik yokluğunun nedenleri yine aynı sorunda düğümlenir: YÖN kurmayları için, kendi yordamlarınca sorular netleşmiş de olsa, öznelere ve araçlara ilişkin olarak getirilen cevaplar henüz o denli belirgin değildir.

YÖN'ün Kürt sorunundaki tutumuna gelince, bu özgün konuda önceleri, hakim sınıflara akıl veren bir üslup ve niyet kolaylıkla gözlenebilir. Ama öte yanda, 1920'lerden beri tabu edilmiş bir alanda, derginin konuşma cesaretine sahip olduğunu da kabul etmek gerek. Kemalizmden bu denli etkilenmiş olmasına rağmen, YÖN'cülerin bu tutumları radikaldir. Takibeden on yıllarda nice "ilerici" Türk aydınında -hatta bizzat eski YÖN'cülerde- böylesi bir yaklaşımı gözlemek mümkün olmaz. Ama elbet YÖN liderlerinin bu alandaki radikalliklerinin limitleri vardır. Konunun patlayıcılığı gereği, onlar da bir süre sonra bu konuda hızla tutuculaşırlar.(18)

Bu bahiste son olarak, YÖN'ün iki konuda daha temsil ettiği ye-

nilikçi tutumu sergilemekte yarar var. Bunlardan biri, derginin kadın sorununa verdiği göreceli önemdir. 27 Mayıs öncesinin en "çağdaş" iddialı yayınlarında bile yer almayan bu konuda, YÖN'ün ilk sayılarında pek çok değinme yer alır. Buralarda, daha sonraları ancak 1980'lerde anlaşılmaya ve tartışılmaya başlanacak kitapların tanıtılması yapılır. Daha doğrusu bu yazılarda, bir süre sonra "devrimci mücadele" içinde, tabiri caizse "güme gidecek" konuların özgüllüğü hatırlatılır.(19) Kuşkusuz bir süre sonra bu konudaki yazıların arkası gelmez. Ancak bu yarım değinmelerle bile YÖN, kadın sorununu ilk defa ele alan bir sol dergi sıfatıyle öncü niteliğini bir kere daha hatırlatır.

Diğer nokta ise derginin gerçekten demokratik karakteridir. YÖN, çok daha sonraları "demokrat olamamış bir devrimci"(20) olarak tanıtılan Doğan Avcıoğlu'nun damgasını taşımış olmasına rağmen, Türk solunun 1960'lardaki en -belki de tek- demokratik atmosferli dergisidir. Yeni kuşakların, onun bu niteliğinden ne ölçüde bir şeyler öğrenebildiği elbet ayrı konu. Ama görmek gerek ki YÖN, yaklaşık beş yıllık yayın hayatı boyunca çok sesliliğin, toleransın ve seviyeli tartışmanın küçümsenmeyecek bir örneğini vermiştir. Bu şekliyle onun sadece 1960'ların değil, 1980'lere kadarki dönemin bu açıdan en olumlu dergisi olduğu söylenebilir.

Elbet 1960'ların ilk yıllarında, diğer tarihsel işlevlerinin yanısıra yenilikçi ve modern karakteriyle öne çıkan olgu sadece YÖN değildir. Ondan daha önce ortaya çıkan TİP de, bu açılardan ilginç bir örnektir ve kuruluş süreci ayrıca ele alınmaya değer.

TİP

Saf Sendikacı Köken: İmtiyaz mı Zaaf mı?

Türkiye İşçi Partisi, 1961'in başlarında sessiz sedasız kurulur. İstisnasız tüm kurucular sendikacıdır. Bu açıdan partinin kuruluşunda

bir orijinallik vardır. O güne kadar Türkiye'de kurulan hiçbir sol partide, böylesi bir saf-sendikacı köken mevcut olmamıştır. Bu açıdan partinin kuruluşundaki bu orijinalik, daha sonraları onun -olumlu ya da olumsuz- değerlendirilmesinde sık sık öne çıkartılacaktır. Örneğin TİP sorumluları, 1964'de kabul edilen parti programına, TİP'in "tarihimizde doğrudan doğruya emekçi halkın kurduğu ilk parti" ibaresini koymayı ihmal etmezler. Kuşkusuz partinin sendikacılarca kuruluşu, ona belirli bir orijinallik vermektedir. Ama bu orijinalliğin, bir tarihsel imtiyazı ifade ettiğini söylemek sadece bir abartmadır. Gerçekte TİP, Hikmet Kıvılcımlı'nın bu vesileyle yaptığı bir eleştiride işaret ettiği gibi, antika Osmanlı ve modern Türkiye tarihinde doğrudan emekçilerce kurulmuş ne ilk ne de son partidir.(21) Onun tüm imtiyazı olsa olsa, nisbeten daha da modernleşmiş bir Türkiye'de, bir siyasal devrimin ardından gelmesi olabilir. Zaten bugün geriye bakıldığında partinin on yıllık tarihi, başlıbaşına bu imtiyazın bir kanıtıdır.

Beri yanda partinin kuruluşundaki bu orijinallik, onun -tutarlı ya da tutarsız- kimi eleştiricilerini de bu konu üzerinde durmaya sevkeder. Bugüne kadar TİP üzerine yapılan pek çok değerlendirmede, parti kurucularının sosyal kökeni ya da siyasal deneylerinin düşük düzeyi, genellikle bir mutlak olumsuzluk kaynağı olarak sunulagelir. O derece ki, kurucuların siyasal kimlikleri veya harekete geçiş nedenleriyle ilgili spekülasyonlarla, TİP'in kuruluşunda bir tür tesadüfilik olduğu imajı bile yaratılır. Örneğin bugüne dek bir çok yerde, TİP kurucusu sendikacıların Amerikan eğitiminden geçtikleri, milletvekili olmak için bu işe kalkıştıkları, aralarında ajanlar olduğu, çoğunun bir iki yıl içinde siyasetten çekildikleri gibi pek çok gözlemlerde bulunuldu. Bütün bu gözlemlerde, TİP'in gibi bir tarihsel fırsatı heba etmenin verdiği kompleksin ne ölçüde yeri olduğunu tesbit doğal olarak mümkün değil. Ama büyük çatışmaların konusu olmuş böyle bir parti üzerine soğukkanlı analiz azlığında, bu psikolojinin önemli bir yeri olsa gerek. Ancak nedenleri ne olursa olsun bütün bu gözlemler, genellikle TİP'in doğuşundaki özgüllüğün ve bir ölçüde de tarihselliğin kavranmasını

engellemektedir.(22)

Şüphesiz TİP kurucuları hakkında bu söylenenlerin önemli bir kısmı, tek tek ele alındıklarında doğruluk taşıyabilir. Ama buradan kalkarak, partinin kuruluşunun hangi sosyal eğilimlerin ihtiyaçlarına denk düştüğü görülemezse ya da bu kuruluşun nasıl bir yeni dönemin ön habercisi olduğu farkedilemezse, o zaman sözkonusu gözlemlerin bambaşka bir işleve sahip oldukları söylenebilir.

Böylesi bir bakış açısından yaklaşıldığında, TİP kurucularının o dönemde mebus olmak isteyişleri ya da aralarında ajanların bulunuşu bile, bugün artık belli bir tarihsel momentin belirlediği küçük ayrıntılar olarak ele alınabilir. Ayrıca sadece partinin değil, -tüm söylenenlerin aksine- kurucu kadronun politik evrimi de, onları belirleyen objektif koşulların gücünü gösterir.

1961 yılında partinin kuruluşuna katılan sendikacıların yaş ortalaması 35-40 dolaylarındadır. Hemen hepsi orta öğretim görmüştür. Sendika bürokratlığı deneyleri nisbeten sınırlıdır. Bu sendikacılar, tüm 1950'li yıllar boyunca grev, sendika-birlik örgütlenmesi, miting vb. gibi hareketlilikler içinde belirli bir deney kazanmışlardır. TİP'i kuran on iki sendikacıdan dördü, başkanı bulundukları sendikalarla, altı yıl sonra DİSK'in kuruluşuna önderlik eder. Bunlar, TİP ve DİSK'de önemli sorumluluklar üstleneceklerdir. Ayrıca daha sonraki yıllarda, TİP, SDP ve TKP gibi partilerin önde gelen militan ve yöneticileri arasında, bu kurucuların bir ya da bir kaçı mutlaka yer alır.(23) Özetle TİP kurucularının gösterdiği siyasi istikrar, Türk solunda mevcut standartlar açısından oldukça ileri düzeylerdedir.

TİP'i kuran sendika önderlerinin siyasette bu kararlılıklarını, salt bireysel-tesadüfi nedenlerle açıklamak doğru olmaz. Tam da tersine bu sendikacılar, o dönemde sendika ortamındaki siyasallaşmaya cevap kaygısındadır. Üstelik bu çaba, dar bir kadronun da işi değildir. Partinin kuruluş toplantısına 40'ın üzerinde sendikacı katılır. Kurucular, bunlar arasından seçilir.(24) TİP'in kuruluşundan altı ay sonra yapılan

"Genişletilmiş Kurucular Toplantısı"ysa, sendikacıların siyasete ilgilerinin bir diğer kanıtıdır. Bu toplantıya katılan 121 delegenin büyük çoğunluğu sendikacıdır. Arada göze çarpan birkaç aydın, genellikle avukat ya da sendika görevlisidir. (25) Görüldüğü gibi -acelesi olan YÖN kurmayları için fazla bir şeyi ifade etmese de- ilk ayların TİP'i, belli bir öncü işçi kadrosunu kucaklayabilmiştir. Zaten büyük ölçüde bu nedenle, araçlar konusunda hala belirsiz olan ve dolayısıyle TİP'e uzak duran YÖN'cüler, "bize bir sosyalist parti gereklidir" diyerek, TİPin sosyal temel üstünlüğünü doktriner pozlarla küçümsemekten başka bir şey yapamamaktadırlar.(26)

Doğal olarak TİP'i kuran sendikacılarda, devrimci sendikalizm, anarko-sendikalizm ya da marksizm gibi akımların etkilerini aramak boşuna çaba olur. Belki bir iki istisna hariç, hiç birinde bunların izine bile raslanmaz. Sözkonusu sendikacılar bu önemli tarihsel anda, sadece mensubu oldukları sınıfın siyaset yapma özlemlerine tercüman olmaktadırlar. Programatik ufukları ne denli dar olursa olsun, sınıfın siyasal bağımsızlığı konusundaki kararlılıkları, 1960'lar Türkiye'si için dev bir ileriliği ifade eder. Denebilir ki Türkiye'de, sendikacıların sınıf bağımsızlığı konusunda bu denli net bir bakış açısına ve davranış yeteneğine sahip oldukları tek dönem, sadece 1960'lı yıllardır.(27)

Deneyli Kadroların İhtiyatı

TİP'in kuruluşunda sendikacıların belirleyici rolünü tartışırken, şöylesi bir soru herhalde gereksiz bir düşünce spekülasyonu olarak mütalaa edilemez: Niye 1960'ların başlarında alt sınıflar adına yapılan bu örgütlenme girişiminde sadece sendikacılar vardır da, örneğin sosyalist (komünist) aydınlar ve öncü işçiler yoktur? Ya da bir başka ifadeyle, 1960 öncesinde hemen tüm sol örgütlenme girişimlerinde yer alan bu iki kategori, niye bu tarihte bir yeni sol örgütlenme konusunda hareketsizdir?

Geçmişe şöyle bir bakıldığında, TKP'nin tüm tevkifat listeleri, 1946'da kurulan iki sosyalist parti, 1950'lerin Demokrat İşçi Partisi ve

nihayet Vatan Partisi deneyleri, solcu aydınların ve öncü işçilerin bu girişimlerdeki belirleyici rolünü kanıtlar.(28) Dolayısıyle, 1960 öncesinin o denli zor koşullarında siyasal örgütlenmeye kalkışan bu kadroların, 27 Mayıs sonrasının nisbeten rahat koşullarındaki hareketsizlikleri, bir gaflet belirtisi olarak nitelenemez. Tam da tersine bunlar, tarihsel bir dönemden geçilmekte olunduğunun farkındadırlar. Ama öte yandan görülmektedir ki 27 Mayıs, Türk solunun bambaşka geleneklerden gelen ya da farklı kuşaklara tekabül eden tüm kadroları için ilk defa aynı özgür koşulları yaratmıştır. Geçmiş 40 yıllık dönemdeyse böylesi bir eşitlik neredeyse sadece 1946'da, o da birkaç ay gibi son derece kısa bir süre için gerçekleşir. Oysa şimdi, bir anayasal düzenlenme sonucu bu yeniliğin, bir tarihsel dönemi ifade edebileceği hissedilmektedir. Bu durum, siyasal tecrübeye sahip komünist-sosyalist aydın ve işçilere belirli bir ihtiyatlılık duygusu verir.

Ayrıca eklemek gerek ki geçmişte yapılan sol parti girişimleri - 1946 yılınınkiler hariç- sol kadrolar arasında, hiç de büyük rekabet ve sürtüşme konusu olmamıştır. Kadroların ve geleneklerin kıtlığında sol partiler, genellikle diğer eğilimlerin, tevkifat vb. nedenlerle sahneden çekilmelerinden sonra ya da ortalıkta benzer bir görevin hiç bir taliplisi yokken kurulurlar. Bir bakıma bu girişimlere, bir çeşit "bayrağı yere düşürmeme" kaygısı egemendir. Halbuki 27 Mayıs'ın yarattığı yeni koşullarda böylesi girişimler, nisbeten tecrübeli sol kadrolar için bir yanıyla büyük bir kolaylığı ifade ettiği gibi, diğer yanıyla da yeni ve daha büyük sorumlulukları hatırlatır. Yasal koşulların, politik ortamın sağladığı kolaylıkların yanısıra parti kurmak, çok daha farklı düzeyde sorumluluklar da istemektedir. Böylesi girişimler artık, "bayrağı yere düşürmemek" türünden siyasal-moral gerekçelerden çok, net bir teorik-programatik temele ve mevcut sol kadroların evrimlerini de hesaba katan bir siyasal örgütlenme stratejisine dayanmalıdır. O günün şartlarındaysa böylesi belirlilikler, uzun bir tartışma ve etkileşim sürecini gerektirir. Bunu yaşamadan yapılacak parti girişimleri, sadece her geleneğe ya da dar çevreye kendi partisini kurma yolunu açacaktır.

Elbet o dönemde belki hiç bir solcu aydın, komünist ya da öncü işçi bu tarzda muhakemeler yapmadı. Ama ifade biçimleri ne olursa olsun, böylesi bir sorumluluğu hissettikleri muhakkak. İhtiyatlılıkları, bu bilincin bir sonucudur. Oysa aynı dönemlerde politikaya yeni yeni yönelen sendikacılar içinse böylesi kaygılar mevcut değildir. Gerçekte bambaşka bir evrimi temsil ettiklerinden, onlar için politik alan tam anlamıyla bakirdir. Sendikal alanda sahip oldukları deney ve -bir ölçüde de- imtiyazın verdiği güvenle sendikacılar, siyasal adım atma konusunda solcu aydınlara ve öncü işçilere nazaran çok daha cesaretli ve daha az sorumlu bir konumdadırlar.

Şüphesiz TİP'i kuran sendikacıların bir modern sosyal sınıfla bağlantıları nedeniyle, sonuçları o denli olumsuz olmayacak olan bu "sorumsuzluk" tavrını, bir süre sonra parti yönetimine egemen olan bir grup aydın sosyalist de takınmaya kalkışır. Oysa onlar, kabul etsinler etmesinler, geçmişten gelen geniş sol nebülözün içindedirler. O nedenle de "bu iş artık bizden sorulur" deyişleri, acı sonuçları olan bir orta oyununa dönecektir.

II. 1960'larda Politik Proje Veya Programatik Ufuk

Solun Gündemi - Ülkenin Gündemi

1960'lı yıllar bir konuda daha, bugünden bakıldığında adeta bir başka dünya gibi gözükür. Bu dönemde nisbeten küçük bir niceliği temsil eden Türk solunun, ülke siyasetinde bu konumuyla orantısız bir etkinliği mevcuttur. Diğer bir formülle, solun kendi gündemi ile ülkenin siyasal gündemi arasında bir uyum ve hatta bir bütünlük vardır. O yılların sol aydınlarının dergi sütunlarındaki yazıları, panellerde ya da TİP kongrelerindeki tartışmalar, eylem içinde doğan sloganlar, bütün bunlar, ülke siyasal ortamının organik birer elemanı konumundadır. Sesini duyurma konusunda oldukça dar olanaklarına rağmen sol, kısa sürede ülke siyasetinin sadece vokabülerini değil, tartışma konularını ve kültürünü de hızla zenginleştirmektedir. "Sanayileşme", "bağımsızlık", "ABD ile ilişkiler", "yabancı sermaye", "petrol sorunu", "toprak reformu", "sosyal adalet", "141-142" ve ilh. bütün bunları, solun gayretleri olmaksızın Türkiye'nin siyasal gündeminde düşünmek mümkün değildir.

Solun 27 Mayıs'ın ardından netleştirmeye başladığı bu gündeme, önceleri "aşırı" gözüyle bakılır. Ama bu demagojik yaklaşım, mevcut şartlarda o gündemi unutturmaya ve geriletmeye yetmez. Bunun üzerine birkaç yıl içinde görülür ki, burjuva düzeninin nice politikacısı da aynı konulara yavaş yavaş değinmeye başlarlar. Elbet hepsinin bu değinmede ayrı bir stili ve yaklaşımı vardır. Örneğin bunların bazıları - İnönü, Ecevit, Bölükbaşı gibileri- solun gündemini kimi yanlarından, deyim yerindeyse tırtıklamaktadırlar. Bazılarıysa -Demirel, Feyzioğlu ve daha sonraları Erim örneği- aynı gündemi reddetmeye çalışır. Ama ister ucundan tırtıklansın ister reddedilsin, önemli olan gündemin ciddiye alınışı, dolayısıyle de onun sahibinin -radikal solun- artık bir si-

yasal muhatap olarak kabulüdür.

Kuşkusuz bu gündeme hayat veren bir programatik ufuk mevcuttur; ve zaten onun esas gücü ve etkinliği de buradan gelir. Bugün geriye bakıldığında, "milli bağımsızlık ve kalkınma" hedefleriyle özetlenebilecek bu programın ütopizmi, hatta daha da ötede kimi açılardan basbayağı illüzyon karakteri kolaylıkla görülebilir. Ama unutmamak gerek, o dönemde bu programatik hedeflerin sunuluşu, herşeyden önce en geniş bir siyasal açıklama ve eğitim çalışması anlamına gelmektedir. Ülkede ve dünyada mevcut olan sömürü ve baskı mekanizmalarının teşhiri, bunların ortadan kaldırılmasının gerekli ve mümkün olduğu, eşitlik ve özgürlük idealleri, bütün bunlar o programatik ufkun dokusunu teşkil eder. Ve bu sayededir ki tüm ütopik karakterine rağmen bu ufuk, radikal ve patlayıcı bir içerik taşımaktadır. Zaten yine bu nedenle 1960'ların radikal solcuları, bir zamanlar aynı iştahla "ulusal bağımsızlığı" ya da "çağdaşlaşma"yı şiar edinmiş olan kemalist iktidarların ya da "kalkınma" şampiyonu DP hareketinin demagojilerine hiç bir zaman düşmeyeceklerdir.

1960'ların solunun bu açıdan sahip olduğu imtiyazın nedenleri, ulusal ve uluslararası düzeydeki faktörlerle açıklanabilir. Ulusal düzeydeki faktörlerin başında, dönemin açılışını yapan 27 Mayıs darbesi ve onun ülkenin politik yaşamında gerçekleştirdiği kültür devrimi gelir. Bu yumuşak devrimin yarattığı yeni siyasal düzende, 27 Mayıs öncesinden pek çok şey hala varlığını sürdürür. Ama gene de, diyelim son kırk yılın politikasına egemen olmuş slogan ve problematikler -"bir türk dünyaya bedeldir", "milli şef", "ebedi şef", "her mahalleye bir milyoner" "hakim teminatı" veya "üniversite muhtariyeti"- 27 Mayıs sonrasında artık rakipsiz değildir. Bu yeni koşullarda, o güne kadar hiç akla gelmemiş soruların sorulması mümkün olur. Bu ise, getirilen cevapların tüm ilkelliği bir yana, siyasal açıdan dev bir ilerleme ve olgunlaşmadır. Ayrıca bizatihi sorulan sorular, reformcu çözümlerin yokluğunda, yeni ve radikal bir politik projenin oluşma sürecini başla-

tır.

Ulusal düzeyde ikinci faktörse, modern Türkiye tarihinde ilk kez bu yoğunlukta sosyal hareketlerin ortaya çıkışıdır. Aydın hareketlenmesi bunların başında gelir. Türk siyasal yaşamı, ama özellikle de Türk solu bu dönemde adeta bir aydın akımına uğrar. Sivil, asker ya da öğrenci konumundaki binlerce hatta onbinlerce aydının hızla politikaya yönelmeleri, politik projenin kollektif bir tarzda oluşturulmasının şartlarını hazırlar. Aynı dönem, işçi kitlelerinin de bir sosyal hareket oluşturma sürecine girişlerinin işaretlerini verir. Bu sayede 1960'ların aydınları, Jön Türkler'den, Kemalistlerden ya da 1950'lerin aydınlarından farklı olarak, kitleleri bir özne olarak görme şansına sahiptirler. Sendikacıların siyasi parti kurduğu, yüzbinlerce işçinin miting yaptığı bir dönemde politik proje, bir dar "elit"i değil, tüm "plebleri" özne olarak görmek durumundadır.

1960'lı yıllarda aydın, sendikacı, subay, öğrenci bütün bu insanlar, böylesi yeni bir maceraya yöneldiklerinde ilk yaptıkları işlerden biri, doğal olarak dışarıya, dış dünyaya bakmak olur. Bir bakıma bu hızlı politizasyon, Türk aydınına nicedir yitirdiği bir yeteneği tekrardan kazandırmaktadır. Bu sayede Türkiye'nin sorunlarına, dünya sorunlarının bütünlüğü içinde bakılmaktadır. Siyasal çözümler de evrensel bir bütünlük içinde görülecektir. Özetcesi Türkiye, dünyanın en azından bir bölüğü ile birlikte "kurtarılabilecektir"!

Türk aydınları bu yıllarda, neredeyse 1920'lerden beri ilk defa bu ölçüde geniş bir evrensel bakış açısına yeniden sahip olmaktadır. Gerçekten de bu alanda benzer bir durumu gözlemek için, yüzyılın başlarına uzanmak gerekir. O dönemde de, yıkılmış bir imparatorluğu kurtarmaya çalışan sivil ve asker aydın kadrolar, benzeri bir perspektif genişliğine sahiptirler. O tarihlerde en dar görüşlü subay bile, "memleket meselesi" sözkonusu oldu mu, "dünyanın farkında"dır. Bu olumluluğun maddi nedeni herşeyden önce, imparatorluğun niteliğinde ve jeopolitik konumunda yatar. Osmanlı devleti, "yedi düvelle", yani dün-

ya kapitalizmi ile sonsuz bağlantıları olan "bir acaip yarı-sömürge"dir. Modern batı ile burun buruna, sık sık da cephe cepheye olan neredeyse tek "doğulu" antika devlettir. Bu devleti yıkan uluslararası dev çelişkiler, "vatanı kurtarmaya" kalkışan kadrolara, uluslararası gelişmelerin bilincinde olmayı dayatır.

Ne var ki yetenek, cumhuriyetin kuruluşundan sonra kaybolmaya başlar. Türk aydını hızla içine kapanır. Kısa sürede tüm dünyası, içinde fazla bir politik ve sosyal yaprağın kımıldamadığı bir Türkiye olur. Daha da ötesi, cumhuriyeti izleyen "devrim"lerin öforisi, egemen devletçi ideoloji ve nihayet bunların belirlediği gerici politik kültür, bu içine kapalılığın zavallı bir megalomaniye dönüşmesinin de yolunu açar. Bu aydınların gözünde Türkiye'nin dünya içindeki konumu, artık sadece demagojilerle ifade edilebilir.

Bu talihsiz dönem, yaklaşık bir otuz yıl sürecektir. Ancak 1950'li yıllardadır ki, bu konuda bir ilk uyanışın izleri gözükür. 1954'den itibaren yayınlanmaya başlayan Forum'da net bir biçimde görüleceği üzere, epey dar da olsa bir kesim Türk aydını, dünyayı gerçekten ilgiyle izlemeye ve Türkiye'nin sorunlarını dünyanınkilerle birlikte düşünmeye başlar. En nihayet bu uzun ve tatsız kış uykusu 27 Mayıs ile sona erecektir.

Bakılacak Dünya

Bu noktada, Türk solunun 1960'lı yıllarda ona güven veren bir politik projeye, nisbeten bütünlüklü bir programatik ufka sahip oluşunu belirleyen sonuncu -ve belki de en önemlisi olan- faktöre gelinebilir. Türk aydını bu yıllarda nihayet dünyaya bakmaya başlamıştır. Ama dışarıda da gerçekten "bakılacak" ya da "bakılması gereken" bir dünya vardır. İkinci emperyalist savaş sonrasında şekillenen bu dünya, politikadan teknolojiye, kültürden nüfusa değin insanlığın yürüyüşünde dev bir hıza şahit olur. Daha doğrusu bu dönemin bir özelliği de, bu

hızın bilincine varılmasıdır. Bu uyanış, sözkonusu tarihsel dönemin ideolojik ve politik oluşumlarını şiddetle etkileyecektir.

Elbet bu bilincin sadece 1945 sonrasının bir özelliği olmadığı, onun aslında son iki yüzyıllık tüm modern çağın bir karakteristiği olduğu da söylenebilir. Gerçekten de antika tarihle köprülerin atıldığı bu geniş zaman dilimi, ilerleme hızını farkına varışın nice örneğini verir. 18. yüzyılın ütopik sosyalistleri, bu bilinçle gelecek toplum tasarımına girişirler. 19. yüzyılın ortalarına doğru kaleme alınan Komünist Manifesto bir başka açıdan aynı bilincin bir devrimci programda ifadesini buluşudur. Yine bütün bu uzun tarihsel dönem boyunca sayısız kültür, sanat ve estetik ürünü, çağın bu hızının -ya da yoğunluğunun- farkına varışı dile getirir ya da ona bir tepkiyi ifade eder. (Örneğin bilimkurgu, 19. yüzyılın sonlarından itibaren bu olgunun edebiyattaki en çarpıcı göstergelerinden biri olarak öne çıkar.)

Ama 20 yüzyılın başlarına varıldığında insanlığın "batı" diye anılan bir kesimi, bu hıza ve yoğunluğa adapte olur. Bu kesim için artık, çok değil daha yüz yıl önce, ulusal zenginliğin "gelişmiş ülke"lerle "koloniler"de hemen hemen aynı düzeyde olduğu unutulmuş gibidir. Diyelim endüstri devrimi arefesinde, dünya nüfusunun üçte birini teşkil eden Çin'deki hayat seviyesinin, Avrupa'dakinden daha yüksek olduğu üzerine fazla düşünülmez bile.(29) İlerleme ve gelişme, sanki dünyanın sadece bir bölüğü için bir yasadır. Bu alanda ırkçı ideoloji, ileri kapitalist dünya için iyi bir at gözlüğü işlevini görür.

Elbet bu bakış açısı, insanlığın bir ayrıcalıklı küçük kesiminde egemendir. Asıl büyük çoğunluğun zaten evrensel bir bakış açısı yoktur. Onlar tamamen kendi mahalli "dünya"larına kapanmış durumdadırlar. Azınlık "batı" ise, tüm dünya ekonomisine, politikasına, kültürüne, haberleşmesine egemendir. O nedenle de ona egemen olan anlayış, bir evrensel gerçek olarak kabullenilir. Arada ona aykırı çıkışlar yok değildir. Örneğin uluslararası işçi hareketi, bu bakış açısını bir ölçüde sarsar. Özellikle Komünist enternasyonalin kuruluş dönemlerin-

deki teorik analizleri, strateji ve taktikleri bu alanda bambaşka bir yaklaşımı sergiler. Ama bütün bunların, batı toplumlarındaki ideolojik atmosferi etkileme açısından güçleri sınırlıdır.

İşte ikinci emperyalist savaş sonunda gerçekleşen atmosfer, bu açıdan köklü bir yeniliği ifade eder. Bir bakıma insanlık tarihinde ilk kez, dünya nüfusunun böylesine geniş bir çoğunluğu tek bir dünyada yaşandığının bilincine varmaktadır. En küçük, en mahalli gibi gözüken politik çatışmalar, uyuşmazlıklar, yönelişler, artık tüm dünyanın sorunu olur. Sömürgeciliğin çöküşü, bu yeni gelişmenin temel devindiricisidir. Hindistan ya da Çin gibi neredeyse dünya nüfusunun üçte birinin yaşadığı dev sömürge ve yarı-sömürgeler bağımsızlıklarına kavuşur. Bütün bir Afrika kıtası aynı süreci yaşamaktadır. Bu tarihsel süreçte, yüzmilyonlarla hatta milyarlarla sayılan kitleler, artık kendi kaderlerine hakim olmada "medeni dünyada" yaşayanlardan hiç de farklı bir konumda olmadıklarını hissederler. Sözün kısası "dünyanın lanetlileri", neredeyse ilk defa, tarihin motoru oldukları izlenimini verecek bir uyanış, bir siyasal-sosyal hareketlilik içindedir. Dolayısıyle de tarihin hızına nasıl ayak uydurulacağı sorusu, artık bu milyarlarca insan ve onların önderlikleri tarafından da sorulmaktadır.

Bu tarihsel bilinç kazanma, öylesine olumlu denilebilecek şartlarda gerçekleşir ki, kendi içinde tutarlı politik projelerin tasarımı en geri önderlikler için bile mümkün olabilmektedir. Bu olumlu şartlar, dünyanın üç farklı kesimine damgasını vuran şu karakteristiklerle açıklanabilir.

Birinci kesim, daha sonraki yıllardaki adıyla "üçüncü dünya"dır. O döneme kadar yok sayılan dünyanın bu dev parçasında, yepyeni ulus-devletler ortaya çıkmıştır. Bu altüstlük, sözkonusu ülkelerin halklarına ve önderliklerine muazzam bir özgüven vermekte ve bu güvenle geleceğe -sık sık aşırıya da kaçan- bir büyük iyimserlikle bakılmaktadır. Sukarno, Bandung Konferansını açış konuşmasında "Asya ve Afrika'nın 1.400.000.000'lik halkları olan bizler, dünya nüfusunun yarı-

sından çok daha fazlası olan bizler, 'ulusların moral gücü'nü barış lehine seferber edebiliriz" diyebilmektedir.(30) Aynı tarihlerde Mao, "eğer 50 ya da 60 yıl sonra hala Amerika Birleşik Devletlerini geçememişsek yazıklar olsun bizlere. (Bu ülkeyi) geçmemiz sadece mümkün değil, fakat kesinlikle gerekli ve zorunludur" derken aynı sonsuz iyimserlik duygusu içindedir.(31) Üçüncü dünyaya ilişkin buna benzer özgüven örneklerini, Nehru'dan Seku Ture'ye oradan Nasır, Kastro veya Ho Şi Min'e kadar daha nice önderde bulmak mümkündür.

İkinci iyimserlik kaynağı ise "sosyalist dünya"daki gelişmelerdir. Buralarda yaşananlar da, tarihin hızına ayak uydurma gibi dev bir görevle karşı karşıya olan ülke halkları için son derece anlamlıdır. Daha 1917'de geri bir köylü ülkesi olan Sovyetler Birliği, birkaç on yılda sadece dev bir endüstriyel güç değil, aynı zamanda bir kültürel zenginlik ülkesi haline de gelebilmiştir. Yüzmilyonlarca insanın gözünde bu ülke, muazzam dış baskılara rağmen, kendine yetebilmenin ve "hızlı kalkınma"nın parlak bir örneğini verir. 1940'ların sonlarında artık bir "sistem" haline gelen "sosyalizm", o zamanlar daha sonraki kriz ve iflaslarının henüz çok uzağındadır.

Bu olumlu tablo, ileri kapitalist dünyadaki gelişmelerle tamamlanır. İkinci savaş sonrasında ekonomik kriz, kitlesel işsizlik, kapitalist ülkeler arası savaş tehlikesi, bütün bunlar artık sanki tamamen geçmişte kalmıştır. "Demokrat" emperyalistlerin zaferiyle başlayan yeni büyüme döneminde kapitalizm, -dünyanın hiç olmazsa bir bölüğü için- "bolluk", "demokrasi" ve "sınırsız gelişme" demektir. Savaş öncesinde, batı dünyasına yaklaşık 30 yıl boyunca egemen olan atmosfer, hızla silinmektedir. İkinci savaş, birincisinin yarattığından son derece farklı bir ortam yaratmıştır. 1914-18 sonrası ideolojik iklim tutuculuk, umutsuzluk ve irrasyonalite gibi karakteristiklerle belirlenirken, 1945 sonrasında artık geleceğe iyimserlikle bakılır.(32)

İşte bu ilginç tarihsel konjonktürde, milyarların yol arayışları, yepyeni problematiklerin tartışma konusu olmasına yol açar. Bu tartış-

ma doğal olarak, son derece farklı düzeylere tekabül eder. Bir yanda dünya nüfusunun bu büyük bir kesimini cezbeden hedeflerde ve bunlarla ilgili sloganlarda ifadesini bulurken, diğer yanda politik önderliklerin sistematik bir program oluşturma çabaları anlamına gelir. Geri ülkelerin entelijansiyası için ifade ettiği anlamsa, yeni bir politik projenin inşasıdır. Ama aynı tartışma, sosyalist ülkelerin teorisyenleri için de büyük bir ilgi kaynağıdır. En nihayet, batının akademik dünyası ya da emperyalist devletlerin strateji konusunda uzman ekipleri de aynı tartışmanın içindedir. "Kalkınma", "gelişme", "tarım reformu","bağımsızlık", "bloksuzluk", "azgelişmişlik", "üçüncü dünya" vb. gibi kavram ve problematiklerin 1945 sonrası politik ve akademik literatürdeki ağırlığı tartışmasızdır.

İşte bu tarihsel iklim elbet Türk aydınlarını da etkisi altına alacaktır. Üstelik onlar, bu alanda bir bakıma diğer geri ülke aydınlarına kıyasla daha elverişli bir konumdadır. Onlar için, bu rezonansı şiddetlendirecek orijinal faktörler mevcuttur. "İlerleme", "kalkınma", "batıya yetişme", bütün bunlar, Osmanlılığın sonlarından beri Türk aydınının politik projesinin temel eksenini teşkil eder. Genç Osmanlıların, jöntürklerin, kemalistlerin "garplılaşma", "terakki" ya da "muasır medeniyet seviyesine ulaşma" sloganları, gerçekte hep aynı perspektifin farklı tarihsel dönemlerdeki versiyonlarıdır.

Türk aydınına neredeyse bir yarım yüzyıl heyecan veren bu özlemler, cumhuriyetin ilanını takiben silinip gider. "Modern Türkiye"nin ilk yıllarındaki çözümsüzlüklerin yarattığı hayal kırıklığı, bu özlemleri uzun bir süre bastıracaktır. Bu heyecanın takrar canlanması için 1950'leri beklemek gerekir. Bu tarihlerde DP iktidarı, aynı özlemlere bu kez populist ve demagojik bir karakter kazandırırken, bir grup aydın ise onu, bir politik projeye yakışabilecek bir doktlukta ifadeye çalışır. Bu görevi yüklenen Forum dergisi, 1960 sonrasının -radikal ya da reformcu olsun- politikaya girmiş bir aydın azınlığının ilk siyasal okuludur. Ama Forum'da daha çok batı Avrupa deneyleri ile sınırlı o-

lan bu perspektif, 27 Mayıs sonrası tüm evrensel deneylere, özellikle de "üçüncü dünya" ve "sosyalist ülkeler" deneylerine açılır. Sözün kısası Türk aydınının, imparatorluğun çöküşüyle oluşmaya başlayan programatik ufku, 1960'lara varıldığında iki gençlik aşısı ile bu kez güçlü bir ütopi niteliğini kazanır. Bu aşılardan birincisi 27 Mayıs, ikincisiyse döneme egemen uluslararası ideolojik atmosferdir.

1960'ların Başlarında Türk Solu ve Politik Proje

YÖN ve TİP Programları

Türkiye ortamında 1960'lı yıllarda bu programatik ufkun şekillenmesinde ve zenginleştirilmesinde belirleyici rolü YÖN oynayacaktır. Türk soluna, tüm bir on yıl boyunca egemen olacak olan programatik belirlemeler ya da tahliller, ilk önce bu dergide yer alır. Bizzat YÖN bildirisi, bu alanda ilk derli toplu formülasyondur.

YÖN'cülerin bu alandaki öncülüklerini, bir on yıl boyunca devam ettireceklerini söylemek bir mübalağa olarak kabul edilmemeli. YÖN kurmayları bu konuda kendilerinden o denli emindirler ki, örneğin 1967 yılında, geçmiş beş-altı yıldaki aydınlatma çalışmalarını değerlendirirken, "Türkiye'nin sosyal ve milli uyanışı konusunda söylenmedik pek az söz bıraktığımız kanısındayız" diyebilmektedirler.(33) YÖN'cülerin bu alandaki öncülüklerinin zirvesi ve bir diğer güçlü kanıtıysa, bu dönemin en gelişkin programatik metni sayılabilecek olan Türkiye'nin Düzeni'nin 1968'de yayınlanışıdır. Siyasal işlevi ve etkinliği itibariyle daha sonra kolay kolay aşılamayacak olan bu çalışma, o dönemde YÖN'cülere egemen olan kendine güvenin, boş bir öfori olmadığını göstermektedir.

1961 Aralık'ında yayınlanan YÖN bildirisinde ve derginin daha sonraki sayılarında formüle edilen programın ekseni "kalkınma", daha doğrusu "hızlı kalkınma"dır. YÖN, daha ilk sayılarından itibaren Tür-

kiye'yi bu problematik açısından analiz edecektir.(34) Daha sonraları bu "kalkınma" hedefinin ikiz kardeşi gibi düşünülecek olan "bağımsızlık", henüz ilk günlerde tartışma konusu değildir. Örneğin Türkiye'nin nasıl kurtarılacağını açıklamaya çalışan YÖN bildirisinde, bir tek kere bile "bağımsızlık" sözü geçmez. Ayrıca ilk sayılarda, Türkiye ile ilişkileri konusunda ABD'ye akıl vermeye kalkışan ya da Türkiye gibi ülkelerin hızlı kalkınma sorunu ile ileri kaplitalist ülkelerin çıkarları arasında bir uyum olduğunu göstermeye çalışan değerlendirmelere de raslanır.(35) Ama bir süre sonra, özellikle başka ülke deneylerinin de baskısı altında, uluslararası kapitalizm önce bir engel sonra da merkezi bir düşman olarak görülmeye başlanır. Bu gelişmede kuşkusuz,bu alanda geçmiş sol gelenekten çok daha fazla şey alan TİP'in ajitasyonunun önemli bir etkisi vardır. Geçmiş sol gelenek, bu konudaki hassaslığını, daha 27 Mayıs'ın hemen ertesinde gösterir. YÖN'ün çıkışından bir buçuk yıl önce yaşanan 27 Mayıs'a ilk sol tepkilerde -özellikle Kıvılcımlı'da ve yurt dışı TKP'de- milli bağımsızlık sorunu merkezi bir konuma sahiptir. Benzer şekilde Mehmet Ali Aybar, TİP genel başkanı seçildiği gün (8 Şubat 1962) hazırladığı ilk basın bildirisinde, "emperyalizm" ve "bağımsızlık" temalarına yer vermeyi ihmal etmemektedir.(36) Daha ilk dönemlerinden itibaren TİP ajitasyonunda büyük bir yer tutacak olan bu sorun, bir süre sonra YÖN'cüleri de etkileyecektir.

YÖN hareketi, bu konuda TİP ile arasındaki mesafeyi çabuk kapatır. Bir süre sonra Türk soluna egemen olacak olan programatik ufku, bağımsızlık içinde hızlı kalkınma olarak formüle eder. Köklü bir toprak reformu, millileştirmeler, devletleştirmeler ve nihayet o zamanki deyimiyle "adil bir gelir dağılımı için tedbirler", bu projenin temel maddeleridir. Ancak YÖN'de bu proje, tesadüfi kavramsal kaymalar bir yana bırakılacak olursa, sınıfsal bir temele oturmaz. Sosyal mücadelenin -aslında nesne olarak kabul edilen- "özne"leri, kitleler, halk, ulus, millet gibi kavramlarla tanımlanır.

Ama beri yanda bu bakış açısı, tüm sınıf-dışı karakteristiğine rağmen, tarihsel sınıf mücadelelerinin kollektif hafızada kalmış izleriyle ve modern emansipasyon teorileriyle buluşmakta da gecikmez. YÖN'cüler, kısa bir süre sonra "sosyalizm"den bahsetmeye başlarlar. Bu buluşmada sadece faydacı bir kaygı ya da demagojik bir gayret aramak YÖN'cülere haksızlık etmek olur. Tersine, onların oluşturdukları politik projeyi "sosyalizm" olarak görmeleri, zaman zaman marksizme referanslarda bulunmaları ya da YÖN sayfalarında "sömürüye ve baskıya son verme", "eşitlik", "sosyal adalet" gibi sloganların öne çıkışı, sahip oldukları radikal dönüşüm özlemleriyle açıklanabilir.

Örneğin Doğan Avcıoğlu, YÖN'cülerin kendilerini sosyalist mirasla özdeşleştirmesini ifade ederken, demagojiden oldukça uzaktadır: "Sosyalizm tektir ve bellidir. Bütün sosyalistler, insanlığın hürriyet, eşitlik ve kardeşlik ilkelerinin ışığı altında en iyi şekilde yaşamalarına ve kişiliklerini geliştirmelerine imkan verecek bir toplum düzenini kurma çabası içindedirler. Bu hedefe sınıfsız bir toplum düzeninin gerçekleştirilmesiyle erişilebileceğine inanırlar. Hepsi sınıflaşmaya ve insanın insan tarafından sömürülmesine yol açan kapitalizme karşıdırlar. Sosyalist düzende üretim araçları topluma aittir. Üretimin sevk ve idaresi, dağıtımı toplum tarafından yapılır. Üretimin amacı, insanların hayat seviyesinin devamlı olarak yükseltilmesidir. Bunun aksini düşünenler ve istihsal seviyesinin yükselmesi sayesinde sosyal adalete nisbeten yer veren bir kapitalist sistemle yetinenler, sosyalist sayılmazlar. Yeryüzünde şu veya bu çeşit sosyalizmler mevcut değildir. Sosyalizm tektir ve ne olduğu bellidir"(37)

Bu kendini sosyalizmle özdeşleştirme elbet o dönemde sadece YÖN'cülere özgü değildir. Genel bir sosyalizm idealinin programatik bakış açısındaki ağırlığı, TİP kadrolarında da kendisini hissettirir. Örneğin partinin içinde sosyalizm sözünün geçmediği programı, hemen tüm militan ve sempatizanların gözünde sosyalizmi anlatır. Kısacası o dönemin tüm radikal kadroları, o anda yapabildikleri teorik ve siyasal

formülasyonları, bir genel sosyalizm ideali ile özdeşleştirmekte hiç bir tereddüt göstermezler. Dönemleri için ütopik de olsa, bu denli yeni ve radikal görüşler ileri süren aydınlar kaçınılmaz olarak, insanlığın baskıya ve sömürüye karşı mücadele tarihinin ya da eşitlik ve özgürlük ideallerinin tüm mirasını temsil eden sosyalizme ve marksizme kayıtsız kalamamaktadırlar.

Ne var ki ilk dönemlerde programatik hedefler konusunda solda mevcut olan öze, biçime, kavramlara ve hatta bir ölçüde teorik referanslara ilişkin bu yakınlıklar, kolay kolay politik ve örgütsel birliğe tekabül etmez. Kısa sürede bir YÖN-TİP kutuplaşması kendisini gösterir. Bu kutuplaşma, 1966'da ikincisi yaşanacak olan "Birinci YÖN-TİP tartışması" ile somutlanacaktır.

III. Birinci YÖN - TİP Tartışması

Program Birliği

YÖN ile TİP arasında, bu iki eğilimin tüm politik yaşamları süresince devam edecek olan gerilim, Aybar'ın genel başkan olmasından ve bir kısım solcu aydının partiye katılmasından hemen sonra kendisini hissettirir. Bu gerilimde, programatik düzeyde sorunların rolü yoktur. TİP'liler, YÖN programına sempati ile bakmaktadırlar. Partinin bu ve daha sonraki dönemdeki propaganda ve ajitasyonunda YÖN'cü temalar son derece belirgindir. Elbet bunun tersi de doğrudur. TİP'in ajitasyon ve propagandası geliştikçe, YÖN onun kimi temalarına kendisini hızla adapte eder. O derece ki, kimi durumlarda her iki akımın programatik değerlendirmeleri, neredeyse formülasyonlar düzeyinde bile bir ayniyet arzeder. Örneğin, o dönemin bir TİP dokümanında pekala yer alabilecek şöylesi bir "Atatürkçü program" formülasyonu YÖN'cülere aittir: "Ağaların ekonomik ve politik gücünü kıracak, köylünün kurtuluşunu sağlayacak ve tarımı sanayiin ambarı, bankası ve pazarı haline getirecek bir toprak reformunun yapılması, dış ticaret ve mali kurumların devletleştirilmesi, ekonomiyi kapitalizmin peyki olmaktan çıkaracak tedbirlerin alınması, milli sanayiin milletlerarası kapitalizme karşı korunması, müessir bir planlamaya dayanan ileri devletçi, halkçı bir politikanın uygulanması, (...) demokratik bir eğitim reformunun sahneye konması, sendikacılığın geliştirilmesi ve siyasi iktidarı bugünkü statükocu hakim sınıfların tekelinden kurtaracak diğer demokratik reformların gerçekleştirilmesi".(38)

Bu formülasyonun yapılmasından sekiz ay sonra kabul edilecek olan TİP programı, yukarıdaki talepleri hemen aynı terimlerle ve daha da önemlisi aynı sistemsizlikle ifade eder: "Halkın günlük hayatında gerçekleşen demokrasi", "emekten yana planlama", "tarım ve toprak reformu", sanayileşme", "emekten yana devletçilik", "dış ticaretin,

bankacılığın, sigortacılığın devletleştirilmesi" ve ilh.

Bu uyumun varlığında, iki akım arasındaki gerilimin herşeyden önce, sosyal kökenlerinden ve bağlı oldukları geleneklerden geldiği düşünülebilir. Örneğin bu tarihlerde, bir siyasi parti düşüncesine hiç de uzak olmayan ve Çalışanlar Partisi gibi bir projeleri olan YÖN'cüler, TİP'in saf sendikacı kökeninden rahatsızlıklarını sık sık belirtirler. Onlara göre bu parti, "dar" kuruluş kadrosu nedeniyle toparlayıcı olamayacaktır. Ve hiç kuşkusuz, TİP'in dayanmayı tasarladığı sosyal hareketlerdeki nisbi durgunluk, bu iddialarına kendilerince güç katmaktadır.

"Sosyalizme Varış Yolları"

Ancak kısa bir süre sonra YÖN, TİP ile arasındaki farkı daha net bir biçimde izah etmeye başlar. Bu işe giriştiğinde, önce programatik plandaki uyuma değinir. YÖN'cüler, bu programatik uyumun doktriner açıklamasında son derece rahattırlar. Onlara göre: "Yeryüzünde şu veya bu çeşit sosyalizmler mevcut değildir. Sosyalizm tektir ve ne olduğu bellidir".(39) Ancak ortada inkar edilemeyecek bir sosyalizm çeşitliliği de vardır. Bunu YÖN sayfalarında bile görmek kabildir. YÖN bu çelişkiyi şöyle açıklar: "Batı sosyalizmi, doğu sosyalizmi, az gelişmiş ülkeler sosyalizmi, Arap sosyalizmi gibi deyimler bütün dünyada olduğu gibi YÖN'de de, sık sık kullanılmakta, bu yüzden çeşitli sosyalizmler mevcutmuş gibi bir intiba uyanmaktadır. Bu vuzuhsuzluk, tek ve belli olan sosyalist düzene varış yollarının çeşitliliğinden doğmaktadır."(40)

Gerçekten "sosyalizme varış yolu"nda YÖN'cüler de TİP'liler de bambaşka şeyler düşünürler. Her iki kanat da farklı biçimlerde de olsa, aslında 27 Mayıs ile gözleri kamaşmış bir kuşağın illüzyonlarına tercüman olmaktadır. YÖN'cüler için Türkiye'nin 27 Mayıs ile ne kazandığından çok, neleri kaçırdığı önemlidir. Onlara göre "27 Mayıs'ın

en büyük talihsizliği, herhalde boşu boşuna kaybedilen bu 15 yıldan sonra gelmesi olmuştur: olgunlaşmış fikirler ve yetişmiş bir kadro bulamayan 27 Mayısçıların, reformları gerçekleştirememeleri mukadderdi(r)".(41) Dolayısıyle bugün, bu tarihsel şanssızlığın farkında olanlar, yeni 27 Mayıslara hazır olmalıdır. YÖN'cülerin bu konudaki iyimserlikleri ve aceleciliklerı o denli şiddetlidir ki, bu konuda olabilecek tüm seçeneklere hazırdırlar. Bazen bir askeri harekata YÖN gibi bir dergi ve Sosyalist Kültür Derneği gibi örgütlenmelerle kadro hazırlamayı düşlerler. Bazen İnönü'yü önderliğe çağırırlar. Bazen da yine bir askeri harekata destek verecek bir kitle partisinin yaratılmasını planlarlar. Aslında tüm gayretleri ordu, yeni politik araçlar, yeni sosyal hareketler ve nihayet İnönü ve CHP faktörleri arasında bir uyum sağlama temeline oturmaktadır.

Ne var ki bu talihsiz çaba, gerçekte hiç de sentezi yapılamayacak faktörler arasında bir yalpalama anlamına geleceği için, onları sık sık sözlerine güvenilmez oportünistler derekesine de düşürür. 22 Şubat darbe teşebbüsünden bir kaç gün önce Avcıoğlu, "Türkiye, orduya dayanarak ve ordunun desteğiyle, gericiliği ve geriliği yenmesini bilecektir." diye yazar. (42) Darbenin İnönü önderliğinde bastırılmasından sonra ise aynı YÖN'de: "Toplumun zinde kuvvetleri yeni bir ilerleme devriminin öncülüğünü yapacak olan liderin işaretini sabırsızlıkla beklemektedir" denilir.(43) Ordu hiyererşisini arkasına almış ve meclisteki tutucuları nötralize etmiş olan İnönü, o anda YÖN'cülerin gözünde "parlementoyu reform ve hamle yoluna sokabilecek" bir "büyük liderliği" temsil etmektedir. Ama İnönü'nün girişimlerinin "daha olumlu hale gelebilmesi için, memleketteki ilerici kuvvetlerin bir araya gelerek teşkilatlanmaları (...) şarttır. Bu bakımdan Çalışanlar Partisi gibi teşkilatların kurulması büyük bir ümit kaynağı olarak" görülür.(44)

Üstelik YÖN'cülerin, İnönü ile darbeci askerler arasındaki bu yalpalaması hiç de öyle geçici bir olay değildir. Örneğin 21 Mayıs 1963 askeri harekatına kadar YÖN'de, yine ordunun tarihsel işlevine i-

lişkin pek çok değerlendirme yer alır. Bunlara bakıldığında YÖN'cülerin bir askeri darbeden ne denli çok umutlu olduklarını görmek kabildir.(45) Ama daha 21 Mayıs darbe teşebbüsünden bir ay önce YÖN, yine İnönü'ye tarihsel rolünü hatırlatmaktadır: "İnönü, statükocuları elinin tersiyle itip, zinde kuvvetlere pekala yaslanabilir ve onlarca istenen sosyal adalete ve hızlı kalkınmaya yönelmiş halkçı ve devrimci bir politikayı bugünkü parlamento içinde sahneye koyabilir."(46)

Avcıoğlu'nun "sosyalizme varış yollarının farklılığı"nı temel alan değerlendirmesi, en büyük desteği TİP'den görecektir. Orada da vurgulanmaktadır ki temel ayrılık, "sosyalizme varış yolları" üzerinedir. Ama TİP'in bu anlayışı herşeyden önce, partinin temsil ettiği sosyal dinamiklerden kaynaklanır. Şöyle ki, YÖN bildirisinde sınıf mücadelesinden duyulan rahatsızlığın ifade edildiği sıralarda TİP'in kuruluşu, bizatihi sınıf mücadelesinin veri olarak kabul edilişi anlamına gelir. YÖN bildirisine umut ve hayranlıkla bakan binlerce hatta onbinlerce aydının sınıf probemi üzerine körlükleri dikkate alındığında, on iki sendikacının bir siyasal parti girişimi başlıbaşına bir tarihsel ileriliği temsil eder. Ayrıca her iki akımın önderlerinin siyasal geçmişleri, bu ayrılığın sembolik birer ifadesi anlamına da gelir. Bu tartışmaların yaşanmasından 5-6 yıl önce Doğan Avcıoğlu, uzaktan bir Forum yazarı ve daha sonraları CHP araştırma kurulu üyesidir. Aynı tarihlerde Mehmet Ali Aybar, siyasal faaliyetleri bir on yıl öncesinde kalmış bir "solcu avukat" olarak tanınır. Geçmişte yazdıkları dikkate alındığında marksizmden ancak sınırlı olarak etkilendiği söylenebilir.(47) Ama buna rağmen 1950'lerin sonlarında, CHP araştırma kurulundan biraz uzaklardadır. Örneğin bu tarihlerde, Vatan Partisi davasını iki yıl boyunca sonuna kadar izlemeyi ihmal etmez.(48) Yine 1960'ların başlarında, kimi TİP önderlerinin marksizme ve işçi sınıfına ilişkin değerlendirmeleri, TİP-YÖN çatışmasını daha da anlamlı kılmaktadır. (49)

TİP'te Sosyal Temel - Program Çelişkisi

Ama TİP, kuruluş yıllarında temsil ettiği sosyal dinamiklerin, teori-program ve politika düzeyindeki yansımasını ifadede muazzam bir yetersizlik gösterir. Partide, 1964 Şubatında kabul edilen programın YÖN ile bir ayrılık temeli olduğunu söyleyen pek bulunmaz. Aslında bunda bir yanlışlık da yoktur. TİP programı, YÖN'cü programın bir yeni versiyonundan ibarettir. Gerçi kimileri, bu programın zayıflığını, marksist Türkiye toplumu analizlerinin yokluğuna dayandırmaktadır. Parti programının hazırlık çalışmalarına katılmış bir akademisyenin ifadesiyle, TİP programı, "marksizmin bazı postülalarından hareket edilerek alelacele hazırlanmış bir programdır; dolayısıyle suni sayılabilecek bir gayreti ifade etmektedir ve türk toplumu üzerine marksist araştırmaların bir ürünü değildir."(50) Oysa programın temel zayıflığı, Türkiye toplumu üzerine marksist araştırmalara dayanmayışdan ziyade, bizzat marksist bir program anlayışından uzaklığında düğümlenir. TİP programı, Türk toplumunun "kurtuluşu" için gerekliliğine inanılan dönüşümlerin bir basit sıralamasından ibarettir. Bu program, onu okuyanların, ulusal ve uluslararası düzeydeki sınıf mücadelesini, devrimci politikayı, strateji ve taktikleri kavramalarına yardımcı olmaz. Gerçekte bu, günlük politikaya ve egemen sınıfların gündemine tekabül eden bir programdır.

Ancak fazla aceleye getirilmemiş de olsa, o günkü TİP'li kadroların daha gelişkin bir programı kaleme almaları mümkün değildir. 1961 Aralığında YÖN bildirisini imzalayanlar arasında, geleceğin TİP milletvekilleri, yöneticileri, bilim kurulu üyeleri, diğer bir deyişle TİP programının yazarları da vardır. Bu aydınların YÖN ortamından TİP'e yönelişleri, bir-iki yıllık bir dönemi kapsar. Başka bir deyişle bu aydınlar açısından, sosyal temeli YÖN'ünkinden daha değişik bir siyasete yönelebilmek için bir iki yıllık süre yeterli olabilmiştir.

Ama Türkiye entelijansiyasının kaymak tabakasının siyasal alanda bir iki yıl içinde yaşadığı bu hızlı evrimi, teorik düzeyde de yaşa-

ması mümkün değildir. Kuşkusuz bu aydınların TİP'e gelişleri, onların işçi sınıfına, çalışan kitlelere, sosyalizme ve hatta marksizme yöneliş özlemlerini ifade eder. Ama bu özlemin, teorik bakış açısında ya da onun programatik ifadesinde yankısını bulması, elbet öylesine otomatik bir tarzda gerçekleşemezdi. Her şeyden önce yaşadıkları evrim süreci, teorik düzeyde bir sıçramanın sağlanmasına olanak vermeyecek denli kısadır. Çünkü teori bahsinde son sözü söyleyen, aylar hatta yıllarla değil, onyıllarla ifade edilen birikimlerdir. Sonuç olarak bu düzeyde bir teori birikiminden uzakta bulunan 1962-63'lerin solcu aydınları, "işçi" adlı bir partide "sosyalizm" amaçlarını formüle etmeye kalkıştıklarında, kaçınılmaz olarak YÖN'ün programatik ufkunda sıkışıp kalacaklar ve ortaya onun programından temelde hiç bir farkı olmayan bir program çıkaracaklardır.

O yılların Türkiye'sinde YÖN'ün programını aşan, nitelikçe ondan daha gelişkin bir programı kaleme alabilecek olanlar, sadece 1960 öncesinin TKP birikiminden gelenlerdir. Geçmiş deneylerin gösterdiği üzere ancak bu kadrolar, marksist program anlayışıyla uygunluk içinde olan bir programı yaratabilirlerdi. Kuşkusuz böylesi bir program, "aşamalı devrim" perspektifi ile, yeni bir tutuculuğun kaynağı da olabilecekti. Ama herşeye rağmen, TİP'leşmiş YÖN programından daha ileri bir düzeyi temsil edecekti. Bunu anlamak için, 27 Mayıs öncesi son 15 yılda kurulmuş olan, Türkiye Emekçi Köylü Partisi ve Vatan Partisi programlarını TİP programı ile karşılaştırmak yeterli olabilir.

Ne var ki, daha sonraları çok daha net bir tarzda yaşanacağı üzere, "yepyeni"bir sosyalist parti olarak TİP, "eski" sosyalist birikimi semtine uğratmamakta kararlıdır. Sonuçta ise YÖN'ün, gerçekte daha da eski olan programına mahkum olmaktan kendisini kurtaramaz. Böylece YÖN çevresinin, Türk solunun 1960'larda yaşayacağı ve etkileri bugünlere kadar uzanan konfüzyona katkısı da gerçekleşmiş olur.

TİP ile YÖN arasındaki tartışmada elbet bu konulara ilişkin problematiklerin pek ağırlığı yoktur. Diğer taraftan siyasal mücadele araç-

larına, "sosyalizme varış yolları"na ilişkin tartışma ise, program konusundaki konfüzyondan ötürü, kadroların siyasal eğitiminde bir gelişme anlamına gelmeyecektir. Sonunda tüm yetersizliklerine ve çelişkilerine rağmen, tartışmayı kazanan TİP olur. Ama bunun, bıçağı hakkına bir galibiyet olmadığı birkaç yıl içinde görülecektir. Gerçekte TİP bu tartışmadaki zaferini, bir ölçüde de son on beş ay içinde gerçekleşen iki askeri darbe teşebbüsünün başarısızlığına borçludur. YÖN, ikinci darbe teşebbüsünün ardından kapatılır ve böylelikle "sosyalizme varış yolları"ndan birinin en azından şimdilik çıkmaz olduğu görülür. Artık solcu entelijansiya için tek politik odak noktası TİP'dir. O ise, büyük bir hızla 1965 genel seçimleri sınavına hazırlanmaktadır. Bu sınavın sonucu, 1962-63 yıllarının YÖN-TİP tartışmasını tekrardan gündeme getirir.

IV. İkinci Yön-TİP Tartışması

Durum Muhasebesi İhtiyacı ve Tartışmalar

10 Ekim 1965 genel seçimleri her şeyden önce, solun beş yıllık faaliyetinin bir sınavı anlamına gelmektedir. Türkiye tarihinde ilk defa, bir sol parti genel seçimlere katılacak ve büyük bir ihtimalle de parlamentoya girecektir. Sınavın öneminin herkes farkındadır. Dolayısıyle tüm sol kadrolar gibi YÖN'cüler de, genel seçimlerin arefesinde TiP ile ilişkilerinde son derece dikkatlidirler. YÖN her ne kadar bu parti ile arasındaki mesafeyi korumaya dikkat göstermekteyse de, onun propaganda ve ajitasyonuna belirli bir yer vermeyi ihmal etmez.

Seçim sonrasında ise YÖN'cüler, önce seçimlerle açılan yeni dönemden umutsuzluklarını dile getirirler: "TİP parti olarak başarı sağlamakla beraber, 1965 seçimleri solun yenilgisiyle ve sağın zaferiyle sonuçlanmıştır."(51) Çünkü "1960 Mayıs'ında süngüyle gidenler, 1965 Ekim'inde büyük bir oy çoğunluğu ile iktidara gelmişlerdir. Yeni iktidar, istese de istemese de bir karşı-devrim niteliği taşıyacaktır. "(52) Ancak biraz daha dikkatle bakıldığında görmek zor değildir ki YÖN'cüler -"başarı" olarak de ilan etmiş olsalar- aslında TİP'den fazla umutlu değildirler. Bu parti ile ilgili olarak her yazdıkları, onların TİP'in potansiyelleri konusunda bambaşka bir dünyada yaşadıklarını gösterir. Sınıf temelli bir siyasal parti onlar için fazla bir anlam ifade etmemektedir. Esasında TİP'den bütün bekledikleri, partinin kendi özgün stratejilerinin uygulanmasına olanak verecek bir konuma girmesidir. Ama bu sıralarda, TİP'e alternatif bir stratejiyi geliştirme durumunda da değildirler. Çünkü gönüllerinde yatan radikal bir ordu hareketinin canlanma koşulları henüz yoktur. İşte bu nedenlerle tartışmalar başladığında, YÖN'cü katkıların yetersizliği kendisini şiddetle hissettirir.

Ne var ki ileri sürdükleri tezlerin yetersizliğine bakıp,

YÖN'cülerin -ve bir kısım "eski" komünistin- 1966 yazında TİP ile ilgili tartışmayı laf olsun diye başlattıklarını düşünmek büyük bir yanılgı olur. Gerçekte gerek YÖN'cüler gerekse bu "eski" komünistler, solun bir tartışmaya daha doğrusu bir durum değerlendirmesine ihtiyacı olduğunu sezmişlerdir. TİP'in dört yıllık meşruiyet kavgasının başarıya ulaşmıştır. Parti, 1965 seçimleri sınavını geçmiş ve nihayet bir dönemlik parlamento faaliyeti deneyi yaşamıştır. Bu koşullarda, oldukça yoğun geçen son altı yılın bir muhasebesi gerekmektedir. Diğer yanda 1966 sonbaharında TİP'in büyük kongresi de toplanacaktır. Belli ki YÖN'cüler ve parti içinde daha aktif bir tutum almaya niyetli bir dizi eski eski komünist, bu tartışmaları bir kongre hazırlığı olarak da değerlendirmek istemektedir.

Gerçekte bu tartışmaya uzun süre kayıtsız kalacak da olsa, tartışmanın konularını belirleyen esasında TİP'dir. Şu nedenle ki, her ne kadar kitleselleşmemiş de olsa bu parti, sol entelijansiyanın ve o dönemde mevcut öncü işçilerin ezici bir çoğunluğunu kazanmıştır. Bunun da verdiği ivmeyle, son bir kaç yıldır ülke ölçüsünde siyasal ve ideolojik mücadele vermektedir. Bu süreçte teori, tarih, strateji ve politika konularında kendi çapında bir birikim oluşturma yolundadır. Örneğin Osmanlı tarihi, devlet geleneği, cumhuriyet tarihinin temel evrimi ve benzeri gibi konularda TİP önderleri, her ne kadar sığ da olsa özgün analizler getirmektedirler. Ayrıca ulusal ölçüde politika yapan bir siyasi örgüt olarak TİP, bir ittifaklar anlayışı da oluşturmaktadır. Bunların yanısıra, sol politik mücadelede parlamentonun yeri konusunda yepyeni bir deney, bu parti sayesinde yaşanmaktadır. En nihayet, üye sayısı onbine ulaşmış ve farklı eğilim ve gelenekleri içinde barındıran bu partinin deneyleri, örgütsel açıdan da küçümsenmeyecek bir birikim demektir.

Bütün bunlar dikkate alındığında, 1960'ların ortalarında bir "durum muhasebesi" anlamına gelecek teorik ve politik bir tartışmayı, aslında TİP'in örgütlemesi gerekmektedir. Solun bu kadrolarının, yaptıkları ölçüsünde söyleyecekleri şeyler vardır. Ama TİP önderlerinin teo-

rik zayıflıklarından gelen cesaretsizlikleri ya da teori sorununun politik anlamını kavramadaki yeteneksizlikleri o düzeylerdedir ki, o sırada bir teorik tartışmayı değil açmaktan, ona katılmaktan bile uzak dururlar.

Bu noktada hatırlatmak gerek ki "TİP tartışmaları", her ne kadar YÖN'cüler tarafından da başlatılmış olsa, bu tartışmalara "TİP eleştiricileri" olarak katılanlar farklı siyasal kimliklere sahiptir. Bunlar arasında ilk sırada, elbet Avcıoğlu ve çervesindeki YÖN'cüler gelir. Onları, daha sonra MDD hareketinin oluşturacak olan "eskiler" izler. Üçüncü kategoride ise, TİP'in son beş yıllık mücadelesine katılmış sosyalistler yer alır. Bu üç kategori solcu, birbirlerine çok yakın şeyler söylüyor gibi gözükseler de aslında ne ortak perspektifleri ne de platformları mevcuttur. Kuşkusuz söylediklerinde kimi önemli kesişme noktaları vardır. Ama hepsi o kadar. Gelecek bir kaç yılın göstereceği gibi bu üç kesim, yeni bir teorik ve politik platforma yönelmekten çok birbirlerinden daha da uzaklaşırlar.

Dolayısıyle TİP'in uzak durduğu bu tartışma, partinin yönelişinden haklı ya da haksız nedenlerle endişe duyan, ama tutarlı analizler de getiremeyen bir dizi solcu memnuniyetsizin içini dökme alanı haline gelir. Ne var ki, bu olumsuz niteliğine rağmen tartışmaların, kimi yeni teorik sorunların gündeme gelmesi ve bunlara ilişkin kavram ve problematiklere ısınılması anlamında bir işlevi olur. Ayrıca YÖN sayfalarında yayınlanan tartışma metinleri, tüm yetersizliklerine rağmen, sol -ve bir ölçüde de marksist- politika üzerine nicedir özlemi çekilen dersler anlamına da gelecektir. Bu açılardan tüm yetersizliklerine rağmen "TİP tartışmaları"nı, solun evriminde bir aşama olarak mütalaa etmek yanlış olmaz.

YÖN'cü "Marksizm"

Bu tartışmalarda YÖN'cülerin temel amaçları şöyle özetlenebilir. TİP Türk solunun yegane örgütsel gücü olarak sivrilmiştir. Tüm eksik-

liklerine, sorunlarına rağmen bu konumunu devam ettireceğe de benzemektedir. Dolayısıyle her devrimci proje ve strateji, TİP'i hesaba katmak zorundadır. Elbet TİP denildiğinde YÖN'cüler için temel sorun, bu partiyi Türkiye'yi "milli devrimci kalkınma yolu"na sokacak bir askeri hareketin artçı kuvveti haline getirmektir. Bu somutta nasıl gerçekleşebilir? Orası elbet ayrı bir konudur. Kimi konularda hayli geveze olabilen YÖN'cüler, doğal olarak bu konu üzerinde fazla somut konuşmazlar. Tüm söylediklerinden çıkartılabilen, TİP'e şöylesi alternatif işlevler yükledikleridir: TİP vasıtasıyla bir büyük işçi kitle partisinin yaratılması, CHP ile TİP arasında bir koalisyon hükümetinin kurulması, TİP'in bir askeri harekata baz teşkil edecek bir fermantasyon ortamı için likide edilmesi ve ilh.

Ama YÖN'cülerin bu alternatifler arasında bir seçim yapamayışlarını, sadece onların sinizmine vermek doğru olmaz. Esas neden, o denli umutlarını bağladıkları bir askeri harekatın 1966-67 şartlarında hiç de güncel olmayışıdır. O yüzden de TİP'e müdahalelerini, büyük bir ihtimalle geleceğe yönelik bir hazırlık olarak düşünürler. Tartışmalarda, somut politik ve örgütsel konulardan çok, teorik düzeyde strateji sorunlarına ağırlık vermeleri bu nedenledir.

Diğer tarafta tartışmada, teorik referanslar düzeyinde şöylesi bir konfüzyon da sözkonusudur. İlk bakışta öyle bir izlenim edinilebilir ki, sanki tartışmalar, marksistler tarafından yürütülmektedir. Bu açıdan özellikle YÖN'cülerin ilginç bir konumları mevcuttur. Denebilir ki bu dönem, YÖN'cülerin -daha doğrusu Doğan Avcıoğlu'nun- teorik planda marksizme en yakın gözüktükleri ya da en "marksist" oldukları bir dönemdir. Oysa bu sadece bir görünüşten ibarettir. Tam da tersine bir kaç yıl sonraki gelişmeler gösterecektir ki Avcıoğlu ve çevresi, marksist kadrolarla aralarındaki ayırım çizgisini daha da belirginleştirirler. Bu açıdan YÖN'cülerin, 1966 yılında marksizme daha da yakınlaştıklarını düşünmek için bir neden yoktur. Onların "TİP tartışmaları"ndaki "marksistlikleri"nin, yine pragmatik bir temeli vardır. Gerçi o

dönemin tüm solcuları gibi YÖN'cüler de, marksizmin metoduna, kavramlar sistemine, problematiklerine ister istemez yaklaşmakta, ondan bir şeyler öğrenmeye çalışmaktadırlar. Ama Avcıoğlu'nun bu tartışmalardaki üslubu, sanki bu tarzda bir yararlanmadan ötede bir yakınlığı gösterir. Denebilir ki bu YÖN lideri, söylediklerini marksist analizlerle özdeşleştirmektedir. İşte bu noktada, bir pragmatizmin varlığından söz edilebilir.(53)

Bu pragmatik tavrın birinci nedeni, ittifak kaygısıdır. Avcıoğlu, 1960'ların ortalarında ordusuz bir general gibidir. O dönemde TİP içinde YÖN'e sempati çoktur, ama YÖN'cülüğe hemen hiç bir sempati yoktur. Bu şartlarda TİP içinde daha aktif bir mücadeleye girişmeyi düşleyen kimi "eski" komünistler, YÖN'cüler için önemli bir faktör olarak sivrilmektedir. Avcıoğlu, belki bu çevrenin Türk solunun geleceğinde önemli bir yeri olduğunu sezmiştir, belki o an -TİP önderlerinin teorik fakirlikleri şartlarında- bu çevre ile ittifakın kendi tezlerini etkinleştireceğini düşünmüştür. Kuşkusuz onun bu konuda ne denli uzak görüşlü olduğu ayrı bir konu. Ama bu dönemde, "eskiler"in bu kanadıyla bir süre beraber yürümekte sonsuz yarar gördüğü muhakkaktır. Bu nedenle örneğin Mihri Belli'nin tezlerinden pek çok elemanı, büyük bir rahatlıkla aynı şeyleri söylüyormuşcasına kullanır.

YÖN'cülerin bu pragmatik yaklaşımlarının ikinci bir nedeni de şöyle açıklanabilir. Avcıoğlu, dönemine göre dünya ölçüsündeki gelişmeleri hayli dikkatle izleyen bir aydındır. Bu yeteneğiyle belki de, resmi sosyalizmin "kapitalist olmayan gelişme yolu" teorilerinin, deyim yerindeyse kokusunu almıştır. Bu anlamda uluslararası komünist(stalinist) hareketle hiç bir ideolojik yakınlığı olmasa da, onun bu konudaki tezleriyle hızla rezonansa gelmektedir. Ama bu elbet sadece, sözkonusu tezlerden kendi politik stratejisi için yararlanma anlamına gelecektir.

Bu noktada Avcıoğlu gibi pragmatiklerle, çok daha önce ve farklı bir evrimle marksizme ulaşmış, ama benzer şeyler söyleyen kimi sol-

cular arasındaki farkı şöylesi bir karşılaştırma ile açıklamak mümkün. O dönemde nice solcu, "marksist" (daha doğrusu stalinist) tezlerden kalkarak, o günkü konjontürde askeri darbelerin önem ve tarihselliğine varırlar. Avcıoğlu gibi pragmatik devrimcilerin gelişimi ise tamamen tersinedir. Onlar, askeri darbelerin önemini gerekçelendirirken, daha sonra karşılaştıkları "marksist" birikimden ve onun itibarından yararlanmaya çalışırlar. "Eskiler"e göre, diyelim 1960'lar Türkiye'sinde bir askeri yönetim, pekala "proletarya diktatörlüğüne geçiş aşaması" işlevini görebilir. Diğer bir ifadeyle onlar için sözkonusu olan, böylesi bir askeri herekat ya da yönetimi, Sovyetler Birliği'nin önderlik ettiği evrensel dönüşümün bir organik elemanı haline getirebilmektir. Bu elbet, muhtemel politik sonuçları itibariyle, safiyane olduğu kadar caniyane de olabilecek bir stratejidir. Ama kalkış noktasının "uluslararası işçi hareketinin mücadelesi" olduğu görmezden gelinemez. YÖN'cüler içinse böylesi bir perspektif yoktur. Onlara göre Sovyetler Birliği ya da "uluslararası işçi hareketi", "Türkiye'nin kurtarılması" eyleminde dikkate alınması gereken "dış faktörler" dir sadece. Bu açıdan, YÖN'cülerle "eskiler"in bu dönemdeki lafızlarının benzerliğinden kalkarak, bunlar arasında bir ayniyet kurmak doğru olmaz.

Bu temelli farklılığı, her iki eğilimin, Türk soluna verdikleri siyasal eğitim ve onun evriminde oynadıkları rol açısından da görmek kabildir. "Eskiler", Türk solu üzerinde etkili oldukları bir kaç yıl içinde, onun temelli bir metaformozunu gerçekleştirirler. Bunu, Türk solunun marksistleşmesi olarak tanımlamak da mümkün. Kuşkusuz bu komünist kadroların sol içindeki etkinliğinin neredeyse sıfıra inmesi için bir kaç yıl yeterli olur. Ama diyelim bir on yıl sonra Türk solu neredeyse tümüyle, stalinci deformasyonlara uğramış bir marksizme referansta bulunacaktır. Aynı tarihlerde YÖN'cülerse, bir siyasal hareket olarak ortadan çoktan silindikleri gibi, hala kendisini hissettiren özgün YÖNr'cü etkiler, son derece silik kalacaktır.

Zaten "TİP tartışmaları"ndaki YÖN'cü eleştirilerin fazla bir oriji-

nallik taşımayışında, bu "pragmatik marksizm"in önemli bir etkisi vardır. Örneğin Avcıoğlu, TİP programının "elli yıl önce yazılmış batı kitaplarından yapılmış çok genel planda kalan bir çeviriden ibaret" olduğunu sık sık vurgular.(54) Ama daha ötede söyleyecek fazla bir şeyi yoktur. Aslında bu konuda TİP'lilerle arasında önemli bir fark olmadığını, iki yıl sonra yayınlayacağı Türkiye'nin Düzeni ile kanıtlayacaktır.

Beri yanda Avcıoğlu da, tıpkı TİP'liler gibi "tarih ötesi" ya da daha doğrusu "zaman ötesi bir sosyalizm" anlayışına sahiptir. Her ne kadar yazıları, "sosyalist strateji", "içinde bulunduğumuz aşama", "sosyalist aşamaya ulaşmak" gibi ifadelerle dolup taşsa da Avcıoğlu için sosyalizm, tek düze bir zamansal evrim içine yerleşmiştir. Üstelik bu yaklaşımda -o dönemin nice sosyalistinde olduğu gibi- güçlü bir benmerkezcilik de egemendir. Bu sosyalizmin mukadderliği, Avcıoğlu'nun yaşadığı döneme tekabül etmektedir ve mutlaka onun müdahaleleriyle gerçekleşecektir. Üstelik, o dönemin kimi otantik ya da kaba marksistlerinden farklı olarak, Avcıoğlu'nun sosyalizmi sadece Türkiye'ye ait bir sosyalizmdir.

Son olarak YÖN'cülerde, gündelik gelişmelerin belirlediği ve sonunda bazen keyfiliğe, bazen de kaderciliğe varacak bir politika anlayışı egemendir. Bu açıdan TİP ile, aynı anlayış ve kavramlar dünyasının iki zıt kutbunu paylaştıkları söylenebilir. TİP'de iktidar sorunu, sakin ve barışçı bir tedrici birikime bağlanmakta, diğer bir deyişle bu birikimin bir seçim zaferiyle taçlanması olarak görülmektedir. YÖN'cüler içinse iktidarın ele geçirilmesi, bir elitin propaganda ve konspirasyon faaliyetinin yegane sıçrama noktasıdır. Bu anlamda onlar için sadece sosyalizm değil, iktidarın ele geçirilmesi de "zaman ötesidir". Bütün bunların sonucu olarak, diyelim bir Avcıoğlu'nun da siyasal ve teorik bakış açısında -tıpkı TİP'liler gibi- kimi kavramlar ya hiç yoktur ya da bunlar, içeriklerinden tamamen boşaltılmış bir durumdadır. Örneğin aktörleri sınıflar olan bir sosyal mücadelede, sınıf

örgütü, sınıfsal ittifaklar, sınıf bağımsızlığı, gündelik taktik yönelişler içinde kaybolmamış bir strateji güdümü, sınıf savaşının yükseliş ve gerileme konakları, kriz-kopuşma momentleri, ulusal-uluslararası ilişkisi, siyasal-örgütsel gelenek, sosyal hareket, geçiş dönemi ve benzeri gibi kavramları, gerçek içerikleriyle onda aramak beyhude olur.

Ne var ki TİP ile benzerlikleri ya da marksizmlerindeki yüzeysellik ne olursa olsun, YÖN'cülerin TİP'e yönelttikleri eleştirilerin doğru ve hayli sarsıcı olduğu noktalar yok değildir. Bu konu özellikle, partinin genel stratejik yönelişi ve politik amaçlı tarihsel analizleriyle ilgili eleştirilerde kendisini gösterir. TİP, Özellikle CHP'nin "ortanın solu" politikasının geniş bir yankı bulması üzerine, Osmanlı tarihi ve bunun Türkiye'de devlet ve sınıflar sorununa verdiği orijinallikler konusunda analizlere kalkışmıştır. Aslında bu yaklaşımda bir teorik uyanıklık olduğu da söylenebilir. Gerçekten de gerek YÖN'cülerde gerekse CHP "ortanın solu" hareketinde, kökleri Osmanlılıkta bulunabilecek bir geleneğin büyük etkisi vardır. Diğer yanda her iki hareket, sınıf ve devlet sorununda muazzam bir konfüzyon da yaratmaktadırlar. O nedenle o yıllarda, böylesi problematiklerle yüklü tarihsel analizlerin büyük politik anlamı vardır. Örneğin Kıvılcımlı, daha 1961'de kaleme aldığı bir YÖN eleştirisini, aynı eksen üzerine oturtmaya çalışır.

Ne var ki, TİP'lilerin -YÖN konusunda o ölçülerde değilse de- "ortanın solu" hareketi konusundaki kaygıları, dar seçim hesaplarına dayalıdır. Diğer bir ifadeyle CHP ile sınır çizme gayretlerinin sınıf bağımsızlığı perspektifi ile bir ilgisi yoktur. Tersine partinin kuruluşunu takibeden bir kaç yıl içinde TİP önderleri, bu konuda ilerlemekten çok gerilerler. Örneğin 1965 seçimleri arefesinde parti yöneticileri -her ne kadar açık konuşmamışlarsa da- CHP ile bir koalisyonun pekala mümkün olabileceği izlenimini vermekten çekinmezler.(55) Ama diğer taraftan partinin günlük propaganda ve ajitasyonuna göre "ortanın solu" hareketi, TİP'in gelişmesini engellemek için gündeme getirilmiş bir "devletçi taktiği"nden ibarettir. Bu dar politik kaygıların belirlemesiy-

le, TİP'lilerin teorik analizleri büyük bir sığlığı ifade eder. Osmanlı toplumu, Osmanlı devleti, cumhuriyet bürokrasisi, demokrat parti ve benzeri konularda alelacele oluşturulan tahliller, içinden çıkılmaz çelişkileri barındırır. Kolayca tahmin edilebileceği gibi TİP'liler, bu teorik analizlerinde daha fazla derinleşemeyecekleri gibi, üstelik bir süre sonra bizzat bu konularda kendi içlerinde ayrılıklara da düşeceklerdir.

Ama YÖN'ün bu konulardaki eleştirilerinin sarsıcılığı, onun aynı konularda tutarlı tahlillere sahip olduğunu göstermez. Gerçekte YÖN'ün Türkiye ve Osmanlı tarihine ilişkin olarak tüm söylediği, klasik kemalist tezlerin bu kez yarım yamalak marksist kavramlarla sunuluşudur. Ama TİP'in bu konulardaki görüşleri o denli çelişkilidir ki, bu zayıf noktaları göze batırmak YÖN'cüler için hiç de o kadar zor olmaz. Örneğin YÖN'cüler TİP liderlerine, bir yanda 1950'ye "halk devrimi" derken, diğer yanda "27 Mayıs'ın tarihsel meşruiyeti"nden bahsetmelerinin ne anlama geldiğini sorarlar. Aynı şekilde TİP liderlerine, 1965 şubat'ında İnönü hükümetinin düşürülmesi üzerine yaptıkları "kuvayi milliye cephesi" çağrılarını hatırlatırlar.(56). Ya da örneğin, "ceberrut devlet temsilcilerinin tepeden inme eseri olan 27 Mayıs anayasası" konusunda, TİP liderlerinin çelişkili beyanlarına dikkat çekerler. Gerçekten de Aybar için bu anayasa, "bize özgü tarihsel şartlar sonucu olarak (...) toprak ağalarının ve işbirlikçi sermayeci sınıfların çıkarlarını iyice köstekleyen hükümlerle dolu"dur!(57)

TİP liderleri, bütün bu eleştirileri suskunlukla geçiştirmeyi tercih ederler. Ama parti tabanının önemli bir kesimi, YÖN tartışmalarından haberdardır. TİP'in bu tartışmalarda kaybettiği puanlar, liderliğin prestijinin zayıflamasında önemli bir rol oynayacaktır.

YÖN'cü eleştirilerinin en zayıf olduğu nokta ise örgüt sorunlarındadır. YÖN'cülerin örgüt konusunda tüm söyledikleri, kimi TİP militanlarının bu konudaki eleştirilerini yerli yersiz tekrarlamaktan öteye gitmez. Bu zayıflık elbet kaçınılmazdır. YÖN'cülerin politik mücadele kavrayışlarında, bir sınıf partisinin merkezi bir yeri yoktur. Oysa TİP,

sınıfsal karakterli bir yönelişin ürünüdür ve ancak bu eksende gerçek bir siyasal hareketin örgütsel ifadesi olabilir. Tüm yalpalamalarına rağmen partinin son beş yıllık evrimi, bu özelliğin onda hala yaşadığını gösterir. Dolayısıyle örgütsel sorunlara ilişkin olarak, TİP'e tutarlı eleştiri yöneltebilme konusunda neredeyse tüm kapılar YÖN'cülere kapalı bulunmaktadır.

Son olarak "TİP Tartışmaları", 1960'lı yılların sonunda Türk solunu kasıp kavuracak bir diğer konuyu da gündeme getirir. Bu, daha sonraki yaygın adıyla "strateji tartışması", bir anlamda da program konsepti tartışmasıdır. Kuşkusuz bu alanda TİP'e esas vuruşu yönlendirecek olan geleceğin MDD'cileridir. Ama YÖN'cüler de, onların teorik cephaneliğinden aldıklarını kullanmakta geri kalmazlar. Bir bakıma TİP'e belki de en "marksist" eleştirileri, bu konuda yöneltmektedirler.

"Eskiler"in Tartışmalara Girişi

Hikmet Kıvılcımlı ve TİP

"TİP tartışmaları", Malatya'da toplanacak olan parti kongresinden yaklaşık beş ay kadar önce, 1966 yazında açılır. Hikmet Kıvılcımlı ise, bu tarihten yaklaşık altı ay önce bir taşra dergisinde TİP üzerine ilk eleştirilerini yayınlar. Ama içerikleri nedeniyle onun bu dergide yazdıklarını "eleştiri" olarak değil, daha çok "TİP'e öneriler" olarak nitelemek daha doğru olabilir.(58)

Kıvılcımlı'nın bu önerilerdeki tutumu, daha sonra "eskiler"in tümüyle özdeşleştirilecek olan MDD yaklaşımından tamamen farklıdır. Şu nedenle ki Kıvılcımlı, ne program ne teori ne de strateji konularına girmektedir. İlk bakışta onun gibi bir ortodoks marksist için bu yaklaşım, biraz garip kaçmaktadır. Ama Kıvılcımlı, ortodoks ise de dogmatik değildir. Ona göre, program ve strateji konularındaki tartışmalar için henüz zaman çok erkendir. Çünkü TİP tüm zaaflarına ve yanlışla-

rına rağmen bir gerçek hareketi temsil etmektedir. Bu hareket, Kıvılcımlı ya da benzeri nice eski komünistin doğrudan çabalarının dışında, bambaşka kanallardan fışkırmıştır ve henüz daha hala kendi özgün evrimini yaşamaktadır. Dolayısıyle böylesi bir yaşayan varlığa o aşamada teorik düzeyde yapılacak eleştiriler, tamamen yararsız bir "dışardan gazel okuma" anlamına gelebilir. O nedenle Kıvılcımlı, "TİP tüzüğü ve programının bütünü üzerine inceleme(nin) şimdilik aktüel olmadığını" açık bir şekilde söyler.(59) Ona göre bu aşamada önemli olan, TİP'in evrimini daha sağlıklı yaşayabilmesi için, metodolojik ve pratik düzeyde önerilerde bulunmaktır.

Bu amaçla Kıvılcımlı, TİP'e "kendi kendini eleştirme" yeteneğinin önemini hatırlatır. Bunu, bizzat partinin kendi tarihi ve tüzüğü üzerine bir değerlendirmeyle somutlamaya girişir. TİP'in kuruluşundaki sırf işçi karakteri ona "ouvrierist" bir özellik vermiştir.Ama bir kaç yıl sonra, bu kez basbayağı bir aydın partisi olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Kıvılcımlı'ya göre bu zikzak, daha sonra parti tüzüğünün 53. maddesinde somutlanır.(60) Bu maddeyse, "hiç de işçi olmayan sendikacı ve sendika avukatını Tüzük gereğince Teşkilata egemen kıl"maktadır.(61) Parti bu olumsuz sosyal zümre egemenliğini bir an önce ortadan kaldırmak durumundadır.

Bu noktada Kıvılcımlı, pratik alandaki önerilerine geçer. Partinin kitlelerle bağ kurması sorununu merkez alan bu önerileri, tamamen örgütsel sorunlara ilişkindir: Birinci olarak, organlarda yarı yarıya işçi türünden mekanik formülasyonlar yerine, tüm organlarda bilfiil üretmenleri çoğunlukta görmek anlayışının partinin örgütsel kültürüne egemen kılınmasını önerir. İkinci olarak, her parti üyesinin bir organda görevli olması gerekliliğini hatırlatır. Üçüncü olaraksa, özellikle sendikalar ve partili milletvekillerince finanse edilecek, bir "işçi-köylü gönüllüleri" ağının örgütlenmesini önerir.

O tarihte bu öneriler ne parti içinde ne de dışında hiç bir yankı bulmaz. Bunun nedenleri arasında, TİP önderliğinin tartışma korkusu

ya da diğer "eskiler"in, Kıvılcımlı'nın bu otantik marksist yaklaşımıyla rezonans kuramayışları elbet önemli bir etkendir. Ama bunların ötesinde, daha köklü nedenler vardır. Böylesi önerilerin hayata geçirilebilmesi, hatta ondan da öte sadece bir ölçüde anlaşılabilmesi için, sosyal harekette bir yeni yükseliş gerekmektedir. Örneğin Kıvılcımlı, "organ dışı üye, ölü safradır" demektedir ama, ne TİP'in örgüt yaşamı ne de müdahale ettiği sosyal hareketler, henüz bu safralığa dikkatleri çekecek bir karakter taşımaz. Yine Kıvılcımlı, "işçi-köylü gönüllüleri" diye adlandırdığı bir çeşit "profesyonel devrimciler ağı" oluşturmaktan sözeder. Oysa sol harekette, henüz böylesi bir siyasal-örgütsel eylem kültürü de oluşmamıştır. Ancak 1968'den sonradır ki, yeni sosyal hareketlenmelerin doğuşu şartlarında, kadroların bu ve benzeri problematiklerle rezonansa gelecekleri bir atmosfer doğacaktır.

Geleceğin MDD'cileri

Hikmet Kıvılcımlı'nın bu yankı bulmayan tartışma girişiminden bir süre sonra, geleceğin MDD önderi Mihri Belli TİP tartışmalarına katılır. Belli için "TİP tartışmaları", Kıvılcımlı'nın aksine neredeyse sadece bir "strateji tartışması"dır. Daha doğrusu Mihri Belli, YÖN sayfalarında gelecekte bir MDD'ci olarak yapacağı büyük strateji manevralarının ilk provalarını yapmaktadır. Bu strateji düşkünlüğününse -her ne kadar MDD'ciler söze daima "teori" ile başlıyor da olsalar- dört başı mamur bir doktriner temeli olduğu söylenemez. Üstelik bu çabada sözkonusu olan TİP'i değil, TİP dışındaki radikalizmi değerlendirme kaygısıdır.

Geleceğin MDD'cilerine göre mevcut işçi hareketi son derece zayıftır ve bu haliyle yakın gelecekteki büyük altüslüklere damgasını vurma olanağı yoktur. TİP'e gelince bu parti, 1960 sonrası olumlulukların sadece bir tanesidir. Önemlidir, ama sınıf mücadelesinin evriminde merkezi bir konumu yoktur. Oysa öte yanda Türkiye'de için için bir şeyler kaynamaktadır. Ve bir muhtemel büyük altüstlükte, TİP ya da

işçi sınıfı değilse de "asker sivil aydın zümre" önemli rol oynayabilecektir.

Bu rolün tarihsel anlamının tesbitinde, Mihri Belli ve yakınındaki diğer "eskiler"in şöylesi bir argümanı vardır: Dünya, neredeyse her kıpırdanışın, tek bir evrensel hareketin değirmenine su taşıdığı döneme çoktan girmiştir. Sovyetler Birliğinin önderliğindeki uluslararası komünist hareket, tarihin tekerleğini döndüren bir motoru temsil etmektedir. Birinci dünya savaşı sonunda yeryüzünün altıda biri, ikincisinin ardındansa üçte biri çoktan "sosyalist düzen"e geçmiştir. Asya, Afrika ya da Latin Amerika'nın nice kurtuluş hareketi, hiç de işçi olarak vasıflandırılamayacak sosyal karakterleriyle "sosyalizm"e yönelmişlerdir. Kısacası, herhangi bir geri ülkede, pre-kapitalist ve komprador güçlerle çatışmaya giren her hareket, siyasi iktidarı ele geçirdiğinde "Sovyet yardımı" ile sosyalizme yönelmekten başka bir yol bulamamaktadır. Yükselen kapitalizmin bir zamanlar dünya ölçüsündeki ilerici rolünü, şimdi "sosyalist sistem" oynamaktadır ve ilh...

"Eskiler"in gözlerini kamaştıran bu "evrensel model" Türkiye'ye uygulandığında ise askeri darbe örgütlenmelerinde ya da aydın siyasallaşmasında ifadesini bulan hareketlilikler, hemen yerlerini bulmaktadır. Türkiye'de asker sivil aydın zümre, radikal sosyal ve siyasal güçler adına iktidara adaydır. Komprador burjuvazi ve feodal kalıntılarla çatışan bir iktidarsa, Türkiye için olduğu kadar, sosyalist sistemin orta-doğu politikası için de tarihsel bir sıçrama anlamına gelecektir. "Eskiler" böylesi bir süreçte, elbet bir siyasal işçi hareketinin müdahalesini yararsız görmezler. Ama onların gözünde 1960'ların işçi hareketi oldukça geridir. Oysa tarih, yürümek için bir gelişkin işçi hareketinin oluşumunu beklememektedir. Dolayısıyle bu durumda komünistlere düşen, yönelişlerini tarihin bu yürüyüşüne adapte etmektir. İşte daha sonra MDD'ciliği yaratacak olan "eski" komünistlerin, 27 Mayıs'ın hemen ertesinden itibaren büyük bir kararlılıkla yapmaya çalıştıkları tam da bu adaptasyondur.

Bu mantık yürütmesinin sonucu olarak, pratiğe hemen yönelişi sağlayacak siyasal taktiklerin formülasyonu gündeme gelir. Mevcut sol-devrimci birikim, nasıl asker-sivil aydın zümrenin önderliğindeki mücadeleye katılacaktır? Sorun budur. Üstelik bu komünist kadrolar, bu tarihten yaklaşık yirmi yıl kadar önce benzer bir deney de yaşamışlardır. Bu açıdan yepyeni bir durumla karşı karşıya oldukları da söylenemez. 1940'ların ortalarında Şefik Hüsnü, Reşat Fuat Baraner ve Mihri Belli önderliğindeki TKP'liler, 'faşizme karşı yurtsever cephe" taktikleriyle, dönemin liberal ve demokrat aydın çevreleriyle bir cephe oluşturma çabalarına girişirler. Kuşkusuz 1960larda işe, bu türden taktik düzeyde önerilerle başlamak hayli çapsız düşecektir. Çünkü yirmi yıl önce sözkonusu olan, bir avuç komünist ve dar bir aydın çevresidir. 1960'larda ise -her ne kadar komünistlerin sayısında büyük bir artış olmamışsa da- ortada hayli geniş bir solcu ve devrimci kitlesi vardır. Üstelik, ulusal ölçüde politika yapan bir işçi partisin bulunduğu bir ülkede devrimcilere, sadece dergiler ya da dernekler vasıtasıyla bir "milli devrimci" gelişmeye artçı güç olmayı önermek, mantıklı gözükmez. Ayrıca sözkonusu olan bir savunma cephesi değil, bizzat iktidara oynayacak olan bir harekettir. Dolayısıyla böylesi bir saf taktik öneri, en azından pedagojik olarak sorun yaratabilir. Bu durumda işe, hemen gündelik taktiklere yönelmeyi de sağlayacak yüksek düzeyli strateji analizleriyle başlamak daha yararlı gözükür.

Bu düşünceler eski komünistlerde o kerte köklüdür ki, örneğin Mihri Belli, daha 1962'de YÖN'ün ilk sayılarında çıkan bir yazısında, Türkiye'de gelmekte olan devrimin karakteri, bu devrimde asker-sivil aydın zümrenin oynayacağı rol, bunun sosyalizme geçişle bağlantısı gibi problemleri ele alır. (62) Aradan dört yıl geçtikten sonra Mihri Belli, yine YÖN'de çıkan yazısında hemen hemen aynı şeyleri söylemektedir. Kısacası, solun son dört beş yıllık evrimi, ve bu süre içinde sosyal hareketlerin yönelişleri Belli'ye hiç bir şey söylememektedir. O kerte ki Belli'nin "TİP tartışmaları" vesilesiyle kaleme aldığı bu yazısında birinci kurtuluş savaşı, kemalistler, asker-sivil aydın zümre, hat-

ta Çanakkale savaşı bile vardır; ama diyelim bir kere bile TİP'in adı geçmez.(63) Kuşkusuz bu eksiklik tesadüfi değildir. 27 Mayıs sonrası altı yıl, bu eski komünistin gözünde yeni bir siyasal ve sosyal gücün yükselişine tekabül etmez. Dolayısıyle bir bağımsız sınıf örgütünün kuruluşu, henüz hala acil ve hayati bir sorun değildir. Esas önemli olan, "sosyalistler"in, bu aşamada politik öncülüğü eline geçirmiş bulunan asker sivil-aydın zümreye nasıl tutarlı bir artçılık yapacaklarıdır.

"Eskiler"in TİP tartışmalarına bu katkıları, Türk solu içinde, yaklaşık 1960'ların sonlarına kadar sürecek bir büyük çaplı teori savaşının başlatılması anlamına da gelir. Yaygınlaştığı ölçüde bu teori savaşı, solun marksizmle buluşmasında önemli bir işlev görecektir. Genç kadroların gözünde marksizme referansta bulunmayan, populist ve parlamenterist yönelişler içine giren bir parti -TİP- ilk defa olarak marksist teoriye dayanılarak eleştirilmektedir. Ama bu "marksizm dersi"nin şöylesi bir handikabı mevcuttur. TİP'e eleştiri yönelten "eskiler", henüz YÖN ile aralarındaki ayrım çizgisini belirlememişlerdir. Üstelik ayırım çizgisi ne kelime, nice solcu militanın gözünde YÖN ve "eskiler" arasında bir ittifak, hatta bir ayniyet bile vardır. Bu konfüzyon ise, TİP'e soldan yapılan eleştirilerin politik değerini sıfıra indirecektir.

Oysa bu tarihlerde, işçi hareketinin marksist bir önderliğe kavuşmasını hedefleyen her TİP eleştirisi, önce son 5-6 yıldır ortada olan YÖN'cü çizgiyle sınırlarını çizmek zorundadır. Bu yapılmadan girişilecek TİP eleştirisi, bağımsız bir siyasal işçi hareketinin inşası olanaklarını daha da daraltacaktır.(64) İşte bir grup eski komünistin, elbet evrensel bir hareketin etkisiyle şekillenen pragmatik yönelişleri, tam da bu sonuca varır. "TİP tartışmaları", marksizmin "eskiler" vasıtasıyla Türk soluna iletilmesinde bir vesile de olur. Bir iki yıl sonra MDD hareketi, bu marksizm dersini daha da yoğunlaştıracaktır. Ama işin garip tarafı bütün bu dönem boyunca Türk solu, marksistleştiği ölçüde işçi sınıfından uzaklaşır!..

Sınıf Temeli: Netlikten Konfüzyona

YÖN ve "eskiler"in onu tartışmaya zorladıkları bu dönemde TİP, örgüt sorunlarından teoriye, politikadan stratejiye kadar tüm temel konularda dev sorunlarla karşı karşıyadır. Şöyle ki, artık ülke siyasal yaşamında bir meşruiyet kazanmış, entelijansiyanın ve öncü işçilerin küçümsenmeyecek bir kesimini bağrında toplamayı başarmış bu sol partiyi yeni sınavlar beklemektedir. Oysa parti liderliği daha tartışmaların hemen başlarında, bu sınavları aşabilecek çapta olmadığını ispatlar.

TİP herşeyden önce, netleşmesi gereken bir konuda -partinin sınıfsal niteliği konusunda- gittikçe belirsizleşmektedir. Bu tersine evrim, partinin şanslı denilebilecek kuruluş özgünlüğünden yararlanmada, ne denli başarısız kalındığını gösterir. TİP'i sendikacılar kurmuştur. Bunlar, nice benzerleri gibi, aydınlara korkuyla karışık bir küçümsemeyle bakan tipik bir ouvrierist eğilimin taşıyıcısıdır. Ama sendikacılar şartların zorlamasıyla, aydın düşmanlığının sınırına çabuk varırlar. Aydınları partiye çağıranlar yine onlar olur. Gerçi parti organlarının yarısına sendikacıların doluşmasını sağlayan tüzüğün 53. maddesi, bu eğilime verilmiş bir çeşit garantidir. Ama bu çarpık örgütsel prensibe rağmen ilk yıllarda, hem partinin sınıf karakterini pekiştirmek hem de dar işçici eğilimlere düşmemek için asgari şartlar mevcuttur. Sendikacılar, zümre güdülerini ifadede nisbeten dikkatlidirler. Aydınlar arasındaysa, partinin kuruluşundaki özgüllükten olumlu bir tarzda yararlanma anlayışı egemendir.

Ne var ki TİP, zümre eğilimlerini yok edecek bir ortam yaratmaktan çok bunları daha da şiddetlendiren bir gelişme gösterir. Çeşitli zümre eğilimlerinin ifade ettiği bu sosyolojik mozayik -ki buna, bir süre sonra ulusal elemanlar da katılır- partinin sadece örgüt yaşamına değil politikasına da en olumsuz tarzda yansır. Aslında sağlıklı bir ge-

lişme süreci içinde, normal olarak sosyal ve etnik temelli ayırımların hızla silinmesi, onların yerine, bir süre sonra partide sadece politik düzeyde ayırımların oluşması gerekirdi. Oysa TİP'de gelişme, tersine olacaktır. O kadar ki, kuruluştan on yıl sonra yapılan 4. kongredeki dört platformdan biri "sendikacılar"a, diğeri ise "doğulular"a aittir. (Üstelik "doğulular" ve "sendikacılar" ifadeleri, daha 1966 Malatya kongresinde bile geçmektedir. Ancak o sıralarda eğilim karakterleri henüz oldukça zayıf gözükür.(65)) Bu evrime bakıldığında şöylesi bir yargı abartma olmaz: TİP'de parti içi eğilimlerin, sosyolojik-etnik temelden politik temele evrilmesi için bir on yıl bile yeterli olamamıştır.

Oysa önceleri partinin mevcut sosyolojik mozayiğinin uyumu konusunda hemen herkes hemfikir gibidir. Ama örgütsel planda yapılacak düzenlemeler ya da analizler sözkonusu olduğunda ayrılıklar kendisini gösterir. Örneğin tüzüğün 53. maddesi, daha 1964'deki İzmir kongresinde -sonu ihraç ve istifalara varan- büyük tartışmalara yol açmıştır. Bir süre sonra Hikmet Kıvılcımlı, aynı konuda son derece ölçülü ve yararlı eleştirilerde bulunur. Bütün bunların yanısıra bu süreçte, parti üye sayısındaki gelişmenin yardımıyla, sendikacıların bu konudaki tutuculuklarını giderecek koşullar da olgunlaşmaktadır.

Malatya kongresinde 53. madde üzerine yapılan değişiklik önerileri bu gelişimin kanıtıdır. Bu öneriler ilk anda kongre çoğunluğunun onayını kazanmış gibidir. Ne var ki sendikacıların "veto"su, parti önderliğinin ve dolayısıyle kongrenin bu konuda gerilemesi için yeterli olur. İlk bakışta parti önderliğinin sendikacılara bu tavizi, onların partinin sosyal sınıf temeli konusundaki hassasiyetleriyle ilgili gibi gözükebilir. Oysa sözkonusu olan sadece, kongre seçimlerine ilişkin bir denge hesabıdır. Kongre'de yapılan kimi konuşmalar, TİP liderlerinin bu pragmatizmini belirleyen atmosferin canlı birer kanıtıdır. Kimi delegeler, partinin seçimlerde aldığı oyların dağılımına işaret ederek, işçi sınıfı dışındaki sosyal kümelere dikkat çekerler. Bu delegelerden kimileri bu düşünceyi, "bize işçiden hayır yok, köylüye esnafa gidelim"

diyerek formüle etmektedir. Ne yazık ki ortada, bu gündelikçi yaklaşımların, tarihsel bir görev üslenen bir sınıf partisine yakışmayacağını söyleyen herhangi bir lider yoktur.(66)

Aslında tam da tersine bu türden çıkışlar, parti önderliğinin oluşturmakta olduğu yeni stratejinin bir ön habercisi gibidir. Aybar, kısa bir süre sonra -Şubat 1967'de- "Türkiye İşçi Partisini köye yerleştir"mekten bahsedecektir.(67) Aynı dönemde, bu yaklaşımların doktriner açıklamalarına da kalkışılır. Batı ülkelerinin aksine Türkiye'de sınıf farklılaşmalarının son derece değişik bir içeriği olduğu, işçi sınıfının bağımsız bir sosyal kategori olarak ele alınamayacağı üzerine teoriler geliştirilir.(68) Dar seçim hesapları çerçevesinde oluşan bu bakış açısı, bir süre sonra sistemli bir strateji olarak ifade edilmeye başlanır. Sonuç olarak TİP'in parlamenter stratejisi, partinin kuruluşundaki o-lumluluğu olmamışa çevirmek üzeredir.

Diğer taraftan TİP, her ne denli ülkenin siyasal yaşamında bir meşruiyet kazanmaktaysa da, bu bir siyasal sınıf bağımsızlığı anlayışının oluşumuna tekabül etmez. TİP'in özellikle CHP'ye karşı tutumu, bu alandaki geriliğinin çarpıcı bir göstergesidir. Bu tutuma yön veren, siyasal sınıf bağımsızlığı kaygısından çok, dar seçim hesaplarıdır. TİP liderleri, CHP'nin "ortanın solu" yönelişini, partilerinin gelişmesine karşı "CHP'nin bir seçim taktiği" olarak nitelerler. O nedenle de CHP ile rekabet neredeyse herşeyin önüne geçmektedir. Ama siyasal sınıf bağımsızlığı konusu, TİP'in bu partiyle ilişkilerinde bir pusula rolü görmez. TİP hiç bir zaman, CHP ile bir hükümet koalisyonuna girmeyeceğini ilan etmez. Bu sorunun cevabını daima açık bırakır. Daha da ötesi kimi parti yöneticileri, böyle bir koalisyonu zımni olarak mümkün gördüklerini zaman zaman ifade edebilmektedirler.

Teori Korkusu

1960'ların ikinci yarısına girildiğinde, Türkiye İşçi Partisinin neredeyse tek gelişkin teorik metni, 1964'de kabul edilen programıdır. Bu program partide, "değerli bir teorik belge" olarak büyük itibar gö-

rür.(69) Oysa TİP programının hiç de bir teorik kılavuzluk yapacak niteliği yoktur. Ama buna rağmen, 1966'ya dek teorik planda üretilenler, bu programın çeşitli konularının tekrarından öteye gitmez.

Kuşkusuz Türk solunun bu nisbeten yeni sayılabilecek kadrolarını, teoriyi, daha doğrusu marksist teoriyi ciddiye almamakla suçlamak haksızlık olur. Onlar da solun nice kadrosu gibi 1960'ların başlarında, entellektüel birikimleriyle üstlendikleri siyasal görevler arasındaki dengesizliğin sancısını yaşamaktadırlar. İlk yıllarda tartışılan sorunların nisbi ilkelliği, TİP önderlerinin teorik yetersizliğinin bir problem yaratmasını engellemiştir. Hatta 1962-65 arasında bu kadronun, solun o dönemde sesini duyurabilen en gelişkin kadrosu olduğu bile söylenebilir. Bu yıllarda YÖN'ün hemen tüm yazarları, TİP liderlerinden çok daha geri bir teorik düzeyi temsil eder. Belki de bunun verdiği cesaretle bir çok TİP lideri, bu alanda önemli ve cesur sayılabilecek tesbitler de yapabilmektedirler. Örneğin daha 1962 yılında Aybar, TİP'in "yüzde yüz yerli bir doktrin partisi" olduğunu söylemekten çekinmez. (70) Şüphesiz Aybar bunları söylemeden önce, TİP'in "atatürkçülükten hareket ettiğini" de vurgulamaktadır. Ama buna rağmen, teoriye sadece küçümsemeyle değil, daha da ötede korku ve hatta düşmanlıkla bakıldığı bir dönemde, "doktrin"i böylesine öne çıkarmadaki radikal öz tartışmasızdır.

Doktrine (teoriye) olan güvenin bu ölçüde açıklıkla ilan edilmesi, belki ilkel ama sağlıklı bir birikim sürecinin de yolunu açmaktadır. Yaklaşık 1966-67'ye kadarki TİP yayın organları bu olumluluğu yansıtır. Bunlarda ilk bakışta büyük bir keşmekeş varmış gibi gözükür. Oysa bu, sadece bir teorik gerilik ve konfüzyon unsuru olarak tanımlanamaz. Tıpkı ilk yılların YÖN'ü gibi TİP de, çeşitli sosyalizm anlayışlarının veya dünyayı değiştirme ya da reforme etme özlemlerinin ilk kez yüksek sesle ifade edildiği bir ortam konumundadır. Sözkonusu olan henüz farklı yaklaşımların ya da bakış açılarının birbirleriyle mücadelesi, yarışması değil, bunların parti ortamına ve çevresindeki ge-

niş nebülöze sergilenmesidir. Örneğin partinin organı sayılabilecek olan Sosyal Adalet'in sayfalarında yer alan atatürkçü jargon, batı sosyal demokrasisine yapılan atıflar, üçüncü dünya deneylerine ilişkin değerlendirmeler ya da kimi klasik marksist tezlerin iktibası, bir bakıma bir karmaşa kadar bir zenginliği de ifade eder. (71)

Ayrıca zaten teorik netlik sorunu bu dönemde henüz ön planda da değildir. Bu alanda fazla bir mesafe katetmeden de, partinin hala üstesinden gelebileceği kimi görevler vardır: TİP'i solun en geniş kesimlerini ve farklı geleneklerini kapsayan bir örgüt olarak inşa etmek, mevcut sosyal hareketlenmelerle bağlarını sıklaştırmak ve nihayet onu, ülke siyasi yaşamında meşru kılmak. Bu görevlerde herkes canla başla çalıştığı sürece, teorik konulardaki ayrılıklar henüz canalıcı bir önem taşımayacaktır. O derece ki, bu özgün şartların bir sonucu olarak, bazen bizzat toplumun dönüştürülmesine ilişkin son derece farklı anlayış ve yordamların aynı derginin sayfalarında sergilenmesi mümkün olabilmektedir. Bir önde gelen parti yöneticisi (Sadun Aren), "TİP'in mevcudiyetinin hakim sınıfların da yararına" olduğunu vurgularken, bir diğeri (Burhan Cahit Ünal), TİP'in anladığı toprak dağıtımının "bizzat topraksız köylüden müteşekkil köy komitelerince yapılaca"ğını söyleyebilmektedir. (72) Bu teorik ve politik farklılıklar, uzun bir süre herhangi bir sorun yaratmaz. Ama ne zaman merkezi görevlerin belli başlıları yerine getirilir, işte o zaman teorik sorunların ifade ettiği çelişkilerin acil çözümü gündemdedir.

Ne var ki parti içinde bu görevin acilliğinin ilk farkına varanlar yöneticiler değil, TİP dışındaki tartışmaları dikkatle izleyen parti üyeleri olur. Diğer bir ifadeyle teori konusu, bir bakıma parti dışındaki solcuların ve bir kesim parti üyesinin baskısıyla gündeme gelir. Önceleri parti önderliği, YÖN ve diğer sol muhalif yayın organlarında yer alan TİP eleştirilerine cevap vermemekte kararlıdır. Ama parti tabanı, eleştirileri dikkatle izlemektedir. Ayrıca bu sıralarda -son derece az da olsa- türkçeye kazandırılmış bulunan bir dizi marksist teorik eser, bü-

yük bir hevesle okunmaktadır. Teorik ufku henüz dogmatikleşmemiş her parti üyesi için, YÖN sayfalarında yer alan kimi eleştirilerdeki sorgulama mantığı, eleştirel karakter ve nisbi teorik zenginlik aşikardır. Malatya kongresinde bir delege, "teşkilat, tek fikri gıdası olarak YÖN'le başbaşa bırakılmıştır" diyerek, TİP'in bu alandaki yetersizliğini formüle eder.(73)

Diğer yandan aynı tartışmalar, o yıllara dek büyük bir rahatlıkla kullanılmış olan nice kavram ya da sloganlar üzerine sorgulamaların da yolunu açar. Örneğin TİP liderlerinin yazılarında, konuşmalarında sık sık geçen "sosyalizm", "sosyalizmin kuruluşu", "atatürkçülerin birliği", "toplumcular cephesi", "kuvayimilliyeciler cephesi" gibi kavram ya da sloganların o günlere dek hiç bir teorik açıklaması yapılmamıştır. Oysa artık nisbeten gelişmiş bir parti tabanı için, bunlar bazı durumlarda önemli çelişkileri ifade etmektedir.

Bu çelişkilerin çözümünde, TİP önderliği için iki rahmetten biri kaçınılmazdır. Bu önderler ya az raslanır bir mütevazilikle tabanla birlikte öğrenme ve tartışma yoluna girecekler ya da idari tartışma yasaklarıyla bu çelişkileri örtmeye kalkacaklardır. TİP yöneticileri, ikinci yolu seçerler. Bu idari gayretlerin bir yansıması olarak, Malatya kongresi öncesinde ve kongre sırasında, çeşitli delegelerin dile getirdiği eğitim talebi, parti önderliğince demagojik gerekçelerle geriye püskürtülür.(74) Bu konuda parti başkanı Aybar, deyim yerindeyse eğitimin muhtemel "tehlike"lerine işaret etmektedir. Aybar'ın bu dönemdeki konuşmalarında, "Türkiye sosyalizminin kitabını hergünkü mücadelemizde bizler, yani Türkiye İşçi Partililer yazmaktayız", "kitaplar fotoğraflara benzer", "kitaplar da bir durumu, bir ânı tesbit ederler; nazariye olarak (...) gelişimin canlı akışını dondururlar" vb. türünden, partinin teorik zayıflığını mazur göstermeye çalışan değerlendirmeler büyük yer tutar.(75)

Kısacası TİP liderliği, o dönemde sol kadrolarda gittikçe şiddetlenen öğrenme isteğinin kaynakları ve gücü konusunda tam bir körlük

içindedir. Onlara göre sanki teori konusu, "eskiler"in "tartışma" isteğinden ya da partideki olumsuzluklara çözüm arayan kimi parti üyelerinin çaresiz arayışlarından kaynaklanmaktadır. Oysa TİP önderlerinin göremediği, teoriye yönelişin böylesi sübjektif niyetlerden çok, son beş altı yılın birikimi üzerine ortaya çıkan yeni soruların baskısınca belirlendiğidir. Bu yeni sorulara tutarlı cevaplar getirilemediği takdirde ilerlemek mümkün olmayacaktır. Sonuç olarak önderlerin teori sorunundan kaçışları, bizzat ilerlemekten vazgeçmek anlamına gelebilecektir. TİP yöneticileri, körcesine bu çıkmazı tercih ederler.

TİP ve Strateji: Parlamentarizm Batağına Yöneliş

TİP gerçekte parlamentarizme mahkum bir parti değildir. Ama partinin meşruiyet kavgasını nisbeten çabuk kazanışı, hızla kurumlarda -parlamentoda- temsili, sosyal hareketlerdeki nisbi durgunluk ve nihayet "eskiler"in sol üzerinde henüz etkilerinin olmayışı gibi faktörler, TİP yönetiminin bu talihsiz stratejiyi hızla benimsemesinde önemli etken olur. Ama bu strateji, Türkiye'nin 1968 sonrasında içine gireceği uzun bir kriz ve altüstlük dönemi dikkate alındığında muazzam bir siyasal gaf anlamına gelmektedir. TİP liderleri belli ki, ne Türkiye'nin yakın tarihinden ne de uluslararası koşullardan bir ders çıkartmaktadırlar. Aralarında, Türkiye gibi bir ülkede, bir kitlesel işçi partisinin 1969'da "başa güreşeceğine", 1974'de ise seçimler yoluyla iktidara geleceğine inananlar bile vardır.

Oysa işçi hareketinin birikimi dikkate alındığında, işçi adını taşıyan ve bu sınıfa dayandığını iddia eden bir partinin, böylesine muzaffer parlamenterizm hayallerine kalkışması affedilmez bir siyasal körlüğü ifade eder. O yıllarda Türkiye'de işçi kitlelerinin, TİP liderlerinin hayal ettiği türden bir parlamenterist çözüme inanmaları için gerekli koşullar yoktur. Çünkü bir parlamenterist strateji her şeyden önce, geniş işçi kitlelerinin bu türden reformist araçlarla koruyabilecekleri mevzileri varsayar. Oysa 1960'ların Türkiye'sinde böylesi mevziler - nisbeten gelişkin ve istikrarlı bir hayat standardı, sosyal güvenlik ya

da toplu sözleşme sistemi vb.- henüz işçi sınıfının son derece küçük bir azınlığı için söz konusudur. İkinci olarak bu türden kazanımlar, işçilerin parlamentoya göndermeyi düşünecekleri bir sosyalist partinin damgasını da taşımamaktadır. Varolan sayılı nimetlerin altında olsa olsa, 27 mayıs darbecilerinin ve bir ölçüde de CHP'nin imzası bulunur. En nihayet bir işçi partisinin parlamenter stratejisi, onunla uyum içinde bulunan bir güçlü sendikal hareketin varlığını şart koşar. Oysa bu tarihlerde, işçi sınıfı içinde daima bir azınlığı teşkil edecek olan DİSK bile ortalarda yoktur. Netice olarak, TİP'in 1965 seçimlerinde alınan üç yüz bin oydan kalkarak, sınıf temelli bir büyük parlamenter güç olma özlemi sadece bir illüzyondur.

Kuşkusuz TİP liderleri bunların farkında olmayacak denli kör değildirler. Bu nedenle de, sosyal temeli işçi sınıfı olan bir parlamenterizm üzerine pek fazla konuşmazlar. Bir süre sonra nisbeten daha tutarlı gibi gözüken bir yaklaşımla, siyasal faaliyetlerinin eksenini köylülük bazına oturtmaya kalkışırlar. Ama bunda da daha az çelişkili bir durum sözkonusu değildir. Bir defa köylülüğü temel almak, TİP'in ülke siyasal ortamında bağımsız bir güç olarak kökleşmesini engelleyecektir. O dönemin Türkiye'sinde köylülük, gerici partilerin güçlü oy deposu konumundadır. Bu temelde yeni ve bağımsız bir siyasal hareket oluşturmak hiç de gerçekçi değildir.

Ayrıca -sosyal temeli ne olursa olsun- bir parlamenterist strateji, ülkede uzun ve istikrarlı bir parlamenter geçmişi ve onun muhtemel istikrarlı geleceğini varsayar. Oysa bu tarihlerde Türkiye, parlamenterizmin egemen sınıflar için bile -en azından bir süre için- altın çağını kapattığını gösterir. Bundan sonraki yaklaşık 20 yıl, "muhtıra"lar, "ara rejim"ler, yığınsal bir faşist hareket ve nihayet 12 Eylül darbesi ve onun anayasal sistemiyle belirlenecektir. Türkiye siyasetini istikrar değil, sürekli istikrarsızlık beklemektedir.

Alt sınıflar açısından da durum daha farklı değildir. TİP, köylülüğe dayanarak pasif ve tedrici bir siyasal gelişme tahayyül ederken, bir

kaç yıl sonra işçi ve gençlik hareketi hiç de bu çerçeveye sığmayacak bir şiddet ve dinamizmle ileri atılır. Son olarak, TİP liderlerinin hayalleriyle uyuşmayan bu tablo, uluslararası kimi gelişmelerle de bütünlenmektedir. 1967 Nisan'ında Yunanistan'da gerçekleştirilen darbe, aynı yıl Orta Doğu'da patlak veren savaş, uluslararası planda en azından bölgesel düzeyde, istikrarlı bir barışçıl döneme girildiği izlenimini hiç mi hiç vermez.

İşte TİP yöneticileri muazzam bir naiflik içinde, belli ki partinin son 5-6 yıllık yürüşünün bilançosuna şöyle kabaca bir bakmakta ve bu olumluluğu elbet inkar edilemeyecek bilançodan akıl almayacak yeni perspektifler çıkarmaktadırlar. Bunda herşeyden önce genel seçimlerde aldıkları %3'lük oy oranı son derece etkilidir. Aslında partinin seçim çalışmaları vesilesiyle öne çıkarttığı sorunların gördüğü ilgi, ülke çapında aldığı üç-yüz bin oydan da büyük bir başarı anlamına gelir. Aynı şey, partinin parlamentodaki konumu için de söylenebilir. Yeniden koalisyonlu hükümet dönemlerine hazırlanan CHP'nin hazırladığı "milli bakiye kanunu" sayesinde, TİPin parlamentoda da %3 lük bir temsili sözkonusudur ve bu bir meclis grubu demektir. En nihayet, o sıralarda parti liderlerinin sık sık vurguladığı gibi, "hemen her köyden TİP'e en az bir oy çıkmıştır". Kuşkusuz bu olgu, gelecekteki sosyal hareketlenmelerin potansiyelini ve partinin bu alanlardaki olanaklarını göstermesi açısından küçümsenecek gibi değildir. Ama bütün bunları, TİP'in ülke çapında muhtemel bir lineer gelişmesinin göstergesi olarak yorumlamak, sadece bir siyasal çocukluk anlamına gelecektir.

Elbet bütün bunlar demek değildir ki, TİP liderleri herşeyi güllük gülistanlık görürler. Tersine onların da partinin yürüyüşüne ilişkin eleştirileri vardır. Ama bu konuda konuşmaya başladıklarında görülür ki, onlar için mevcut olumsuzluklar hep ya teknik ya da pedagojik düzeydedir: "partinin mali imkansızlıklar dolayısıyle sesini gerektiği kadar duyuramaması, köylere kadar gidememesi, şehirlerin emekçi mahallelerinde yoğun faaliyetlerde bulunamaması". TİP'e yapılan "maddi

ve manevi baskılar", "yerleşik geleneksel değerler" vb'nin hakimiyeti gibi.(66) Sözün kısası TİP liderleri, tüm bu sorunlara, parlamenter mücadalenin dinginliği içinde birer çözüm bulunacağı konusunda son derece iyimserdirler.

Teori Tartışması Yerine Tasfiyecilik

Bu koşullarda TİP yöneticileri için, partinin geçmiş deneyleri hakkında bir durum muhasebesine girişmek ya da teori tartışmalarına katılmak doğal olarak hiç de anlamlı gözükmez. Bu yaklaşım, sol içinde henüz yeşermeye başlayan tartışmaların sağlıklı gelişmesinin önünde büyük bir engeldir. Gerçi bir süre sonra TİP yöneticileri, YÖN sayfalarındaki tezlere karşı sessizlik tavrına son verirler. Hatta tam da tersine, TİP'e yöneltilen eleştirilere karşı büyük bir saldırıya geçtikleri bile söylenebilir. Ne var ki bu çabalarında, sol hareketin genel ihtiyaçları açısından fazla hayırlı bir yan yoktur. Çünkü bu "teorik tartışma", parti-içi tasfiyecilik metodlarıyla birlikte yürütülür. Daha doğrusu TİP önderliği, tartışma yerine muhalifleri tasfiyeyi tercih etmiştir. O derece ki parti yöneticileri, muhalif unsurlarla teorik ve politik düzeyde çözümlenecek fazla bir sorunları olmadığına inandıklarından olsa gerek, ilk ihraç girişimlerine daha Malatya kongresinin hazırlıkları sırasında başlarlar.

Aybar, Kasım 1966'da TİP Ankara il teşkilatı kongresine gönderdiği mesajda, tasfiye girişimlerini gerekçelendirirken, parti üyelerini de büyük kongreye delege seçme konusunda dikkatli olmaya çağırır. Bu noktada kullandığı argümanlarla, sektlere özgü politik kültürün bir uğursuz elemanını, ilk defa bu kadar netlikte TİP ortamında gündeme getirmektedir. Aybar önce, TİP'in "Amerikan emperyalizminin ve bunlarla iş ve kader birliği kurmuş olanların bir numaralı hedefi haline gel"diğini söyler; bunun ardından da, "bunlarca (TİP'i) içten çökertmek için öteden beri sarfedilen gayretlerin büyük kongre arefesinde artmış olduğu"na dikkat çeker. Partilileri, "iyi niyetli görünen telkinlerin hangi doğrultuda geliştiğini ve nereye yöneldiğini iyice gör"mek

konusunda uyanık olmaya çağırır. (77)

Aybar'a göre, geçmiş sosyalist birikimden gelen kimi unsurların TİP'e müdahale çabalarının artık tarihsel bir meşruiyeti yoktur; çünkü "eski sosyalist partiler, hata ve sevaplarıyla devirlerini kapatmışlardır. (...) Başarıları da, başarısızlıkları da artık maziye malolmuştur." Aybar, "eskiler"in TİP'e müdahalelerini, bu yeni partiyi "mazide kalmış hareketlerin yeniden denenebilecekleri bir ortam sayma" hayalinin bir ürünü olarak değerlendirir. O nedenle de bu kadroları, "hevesleri kursaklarında kalacaktır" diyerek paylamayı ihmal etmez.

Böylece tasfiye gerekçelerinde artık yavaş yavaş "CIA'nın oyunlarına gelmek" türden argümanlar da kullanılmaya başlanmaktadır. Benzer argüman ve metotlar, 1971'deki noktalanmaya kadar, TİP'in ve genel olarak da Türk solunun iç politik kavgalarında artık daima gündemde olacaktır. Bundan da öte, TİP önderliğinin bu tasfiyeci tutumları, geçmiş sol kadrolarla bir kopuşma anlamına da gelir. Buysa TİP'i, bir diğer tarihsel işlevden yoksun bırakmak demektir. O yıllarda bu parti, gerek kuşaklar arası sağlıklı bir alışverişin yaşanması, gerekse Türkiye'de marksizmin yeniden yeşermesi için en elverişli bir ortamı temsil etmektedir. TİP'i idari metotlarla eski sol kadrolardan koparmak, bu gelişmeleri TİP'in dışındaki alanlara taşımak anlamına gelir. Bu alanlarsa, artık hiç bir zaman parti alanı olmayacaktır. 1968 sonrasının gösterdiği gibi, marksizmin Türk soluna ve işçi hareketine girişi ve kuşaklararası iletişim, sektler ortamında gerçekleşir. Buysa, bir siyasal işçi hareketinin oluşması hedefine, artık çok daha ilkel araçlarla yürüneceği anlamına gelmektedir.

V. Milli Demokratik Devrim Hareketi: Bir Adım İleri...?

MDD'nin Mağdurluğu ve İmtiyazı

YÖN'ün 1966 Haziran'nında açtığı TİP tartışmaları verimsiz biter. Belli ki TİP yöneticileri için, Türk solu içindeki ayırım çizgileri artık çizilmiştir. Parti-içi tartışmalara gelince, bu konuda da daha olumlu bir durum sözkonusu değildir. Aynı yılın kasım ayında toplanan Malatya kongresi tartışmaları, disiplin tedbirlerinin mengenesi altında boğulur. Ancak bundan sonradır ki TİP liderleri, Dönüşüm sayfalarında "ceberrut devlet", " halk-aydın çelişkisi", "demokratik değil sosyalist devrim" tezlerini derinleştirmeye girişirler. Ama sözkonusu olan bir teorik tartışma değildir artık. Çünkü TİP liderleri, tartışmalara disiplin tedbirlerini karıştırmışlardır. Teoriye bu kerte heves ve heyecanla yaklaşıldığı bir dönemde, onun gelişmesinin önüne dikilen idari engeller, TİP liderlerini sözlerine güven duyulmaz politikacılar derekesine düşürür. Bu tarihlerden itibaren, öğrenme arzusu içinde bulunan sol kadrolar, artık teori konusunda dönüp TİP liderlerine bakmayacaklardır.

Diğer yanda YÖN, 30 haziran 1967'de yayınına son verir. Aslında bir süredir derginin siyasal işlevi iyice belirsizleşmiştir. YÖN'cülerin hayalini gördükleri bir askeri harekat gündemde değildir. Ülkenin sosyal ve siyasal yaşamı, nisbi bir durgunluk içine girmiştir. Bu durumda düzene muhalif kadrolar için, TİP ve CHP gibi partilerin parlamenter faaliyetleri öne çıkmaktadır.

Zaten YÖN'cülerin "TİP tartışmaları"nı başlatmalarının bir nedeni de bizzat bu atmosferin varlığıdır. YÖN kurmayları, bu nisbeten olumsuz koşullarda TİP'e, kendi özgün görüşlerini canlandırabilecekleri yeni bir alan olarak bakarlar. Ama bu girişimden de fazla bir şey çıkmaması, artık YÖN'ün fazla bir işlevi kalmadığının kanıtı olur.

YÖN'cüler, bir geri çekilmeyi gerekli görürler. Ne var ki dergide yayınlanan "veda" yazısında, hala son derece iddialı bir üslupla konuşmaktadırlar. Buna göre, "altı yıllık yayın hayatı zarfında YÖN sütunlarında en geniş bir şekilde tartışması yapılmamış pek az mesele" kalmıştır.(78) YÖN'cüler, "söylenmesi gereken herşeyi söylediğimiz kanısındayız" diyerek, kendilerine olan sonsuz güvenlerini bir kez daha dile getirirler. Ama şurası da açık ki, o dönemde Türk solunun dünyasını dolduran üç temel eleman, yani siyasal parti, parlamenter faaliyet ve bir ölçüde de marksist teorik çalışma, YÖN'cüleri fazla ilgilendirmemektedir. YÖN, yeni alan ve konulara hazırlık yapılmak amacıyla kapatılır.

Bu kapanıştan yaklaşık beş ay sonra yayın hayatına başlayan Türk Solu, TİP'e soldan muhalefetin güncelliğini ve aciliyetini dile getirir. Bu dergiyle, 1960'ların solunun son bir kaç yılını belirleyen bir akım olarak Milli Demokratik Devrim hareketi (MDD) doğmaktadır.

MDD'nin doğuş dönemi bir çok açıdan karakteristiktir. Her şeyden önce bu dönem, bir siyasal sınıf hareketinin oluşumunda 1961'den beri yükselen eğrinin artık düşüşüne tekabül eder. Elbet bu düşüşün göstergelerini o günlerde sergilemek, hatta hissetmek bile mümkün olmaz. Tersine sanki bir yükseliş atmosferi içinde bulunulmaktadır. Kuşkusuz olumluluk anlamında yükselen kimi olgular yok değildir. Yeni ve militan bir işçi hareketi, hızla siyasallaşan bir gençlik, marksizmin öğrenilmesi vb. gibi. Buna bir süre sonra kimi olumsuz "yükselişler"de eklenir: Çeşitli sol eğilimlerin birbirleriyle iddialı sınır çizmeleri, teorik tartışmalardaki kargaşa ve nihayet gerilla kalkışması. Bütün bu çelişkili gelişmelerin bilançosu, siyasal sınıf hareketinin oluşum sürecinde bir gerilemeyi ifade eder.

MDD Türk solunu, teoriden programa, stratejiden taktiğe, oradan kendi tarihine kadar pek çok alanda muazzam bir bombardımana tabi tutar. Ama etkileri kimi durumlarda son derece parçalı bir karakter arzeder; bıraktığı izlerse genellikle çelişkilidir. Bu orijinalliği şöyle de

açıklamak mümkün. 1974 sonrasına bakıldığında, hemen her örgüt aslında biraz MDD'cidir. TİP'den Dev-Yol'a, Halkın Kurtuluşu'ndan TKP'ye kadar nice hareket MDD'den çok şey almıştır. Teorik referanslar sistemi, politik kültür, sınıf tahlilleri, program konsepti gibi nice temel konuda kaynak, hep MDD'dir. Ama bu özellik hiç de, o denli büyük bir hızla parçalanma süreci içinde bulunan Türk solunun bütünleşmesine hizmet etmez. Tersine, sanki sekter ayırımlar için gerekli zemini bizatihi bu ortak yan sağlamaktadır.

Bu açıdan şöyle bir yargı abartma olarak kabul edilmemeli: 1974 sonrasında solun çeşitli unsurlarının üzerinde anlaştığı neredeyse tek nokta, MDD hakkında verilen olumsuz hükümdür. Oysa solun 1960'lı yıllardaki diğer hareketleri üzerine hiç de bu ölçüde bir oybirliği sözkonusu değildir. Ne YÖN'ün ne TİP'in ne de Dev-Genç'in değerlendirilmesinde bu kerte net olunmaz. Nedenine gelince, MDD ile esas olarak bir sektler ortamında "hesaplaşılır". Bir başka ifadeyle, kelimenin gerçek anlamında bir hesaplaşma ve aşılma bir türlü yaşanmaz. Dolayısıyle de bu hareket, 1974 sonrasında her çevre, her hareket, her gelenek için bir günah keçisi konumundadır. (Bu noktada hatırlatmak gerek ki, Dev-Genç'le de sektler ortamında "hesaplaşılır" Ancak arada şöylesi bir farklılık vardır. Dev-Genç 1974 sonrasında, solun geniş kesimlerinin mistifikasyon ihtiyaçlarına cevap veren bir gelenek olarak ayrı muameleye tabi tutulur.)

Ancak 1974 sonrasında Türk solu, MDD'yi şiddetle eleştirir ve onunla tüm bağlarını kopardığını iddia ederken, büyük bir dikkatle bu hareketi uluslarası kaynaklarından ayrı tutmaya çalışır. Oysa bilim namusu olan bir MDD eleştirisinin, onu, stalinizmin yükselişinden, Stalin, Mao, Kruşçev ya da Brejnev gibi resmi komünist hareket önderinden ayrı düşünememesi gerekmektedir. Ne var ki 1974 sonrasının sol kadroları, böylesi bir bilimsel namusa sahip olacak denli olgun değildirler. Bizzat kendilerini o uluslarası birikimin çeşitli ekolleriyle özdeşleştirdiklerinden, MDD hakkındaki eleştirilerini uluslarası komü-

nist hareketin mirasından ayrı tutmaya büyük özen gösterirler. MDD'ye şiddetle yüklenirken, onun gerçek kaynakları konusunda tamamen sessizdirler.

Diğer bir ifadeyle MDD ile kopuşmak onlar için son derece kolaydır. Sözkonusu olan, artık anısı bile herhangi bir prestiji temsil etmeyen bir harekettir. Oysa uluslararası komünist hareketin tarihsel ve güncel kimi önderlikleriyle kopuşmak, onlara uzaya giden Sputnik'lerle, Vietnam ya da Küba devrimleriyle veya Sovyet desteği alan ulusal kurtuluş hareketleriyle "kopuşmak" kadar imkansız gözükür. Ne var ki 1974 sonrasında Türk solunun bu pragmatizmi ne denli anlamlı olursa olsun, bugün geriye bakıldığında MDD'cilerin bu noktada mağdur oldukları söylenebilir.

Beri yanda MDD, işçi sınıfı siyasal hareketinin oluşumundaki özgün rolü itibariyle -Dev-Genç ile birlikte- 1960'lı yılların son imtiyazlı hareketlerindendir. Bu hareket, tıpkı TİP -ve bir ölçüde de YÖN- gibi, siyasal işçi hareketinin üç bileşeni (öncü işçiler, entelijansiya ve sol kadrolar) ile dönemine göre ciddiye alınması gereken bir alışveriş içindedir.

Şüphesiz bu akımın sözkonusu üç bileşenle ilişkisi bir ölçüde karmaşıktır. Örneğin MDD gibi, Türkiye'de devrim stratejisini bir askeri darbeye bağımlı kılan ve dolayısıyle buna uygun pratik yönelişler öngören bir hareketin, öncü işçileri içinde barındırdığını ya da bunların siyasal eğitiminde belli bir rol oynadığını söylemek, ilk bakışta çelişkili gözükebilir. Ama unutmamak gerek ki bu akım, bir ölçüde de TİP içinde muhalif bir hareket olarak ortaya çıkmış ve kısa sürede bu parti içinde önemli mevziler kazanmıştır. Önderlerinin TİP'i gerçek bir işçi partisi yapma konusundaki yeteneksizlikleri ne olursa olsun MDD, bu alanda kazandığı mevziler sayesinde öncü işçilerle hatırı sayılır bir bağlantı içinde girebilmiştir.

Entelijansiyaya gelince, kuşkusuz bu kategorinin YÖN ve TİP'deki ağırlığını MDD'de görmek olanaklı değildir. YÖN ve TİP ilk

dönemlerinde, deyim yerindeyse bir "aydın akını"na uğramışlardır. Oysa MDD'nin bu alanda, kimi solcu aydınları kazanmaktan öteye bir ayrıcalığı yoktur. Ama buna rağmen bu akımın, radikalleşen aydınların bir kesimi için çekim merkezi oluşu nedeniyle, o dönemin entelijansiyasının siyasal dünyası içinde doğrudan bir yer aldığı kabul edilebilir. (Elbet MDD'nin kısa bir sürede hızla sektleştiği de unutulmamalı. Bu özelliği dikkate elındığında onun, çok sayıda aydını yanına çekebilmeyi başarmış ya da kendisiyle tartıştırmış nadir sektlerden ya da sekt karakterli akımlardan biri olduğu söylenebilir.)

Son olarak sol ya da marksist kadroların bu hareketteki özgün yerlerine gelince, MDD'nin belki de en güçlü olduğu yanlardan biri de budur. Bu hareket, Türk solunun 1960 öncesi geleneğinin, kendisinden bağımsız olarak doğmuş ve gelişmiş bir sola doğrudan müdahalesini ifade eder. Eskilerin yeni kuşakları doğrudan eğitebilmeleri, ancak bu hareket sayesinde mümkün olmuştur.

"Kuşaklar" - "Gelenek" Sorunu Açısından MDD

Türk solunda kuşaklar problematiği kendisini esas olarak 1970'e doğru hissettirir. Gerçekte 1971 öncesi bir kaç yıl, bu konunun layıkıyla kavranması ve dolayısıyle sol kadroların eğitiminde bir ekonomi sağlanabilmesi için az bulunur fırsatlardan biridir. Çünkü aradan bir kaç yıl daha geçtiğinde, kelimenin politik anlamında -yani geçmiş ve şimdinin yaratıcı bir hesaplaşma ve sentez unsuru olarak- ortada "kuşak" falan kalmayacaktır. (79) Hikmet Kıvılcımlı, belki de bunu sezdiğinden olacak, 1970'in ekim ayında yayınladığı MDD eleştirisine bu konuya değinerek girer:

"İnsanlığın her Pratiği gibi her Teorisi de: Geçmiş-Gelecek kuşaklar arasında kaçınılmaz ilişki-çelişki'lerle gelişir. Geçmişle ilişkiler açıkça veya gizlice koparılırsa, çelişkiler ürkekçe veya ikiyüzlüce atlanırsa gelişim durur.

"Bu kural herşey gibi Sosyalizm için de doğrudur. Toplumun veya Kendi kendisinin gerçekliklerini, bir öğrenci içtenliği ve alçakgönüllüğü ile etüt etmiyen her sosyal akım, istediği denli sansasyonel (duygu çatlatıcı) olsun, Tarihcil gelişim pratiği içinde köksüz davranışlardan, Teorik bilinç aydınlığı yönünde tutarsız düşüncelerden başını alamaz." (80)

Kıvılcımlı bunun ardından, Türkiye'de son 40 yıllık sol eylemin önder kadrolarını başlıca dört sosyalist kuşak olarak sınıflandırmaya girişir: "1) Eneski Sosyalistler (1920-1925) (Ş.H. Değmer-H. Kıvılcımlı); 2) Eski Sosyalistler (1925-1945) (N.H. Ran-R.F. Baraner); 3) Yeni Sosyalistler (1945-1960) (M. Belli-M.A. Aybar) 4) Enyeni Sosyalistler (1960 sonrası) (V.Erdoğdu-D.Perinçek)" (81) O dönemde bu sorunu, böylesi kavramlarla açıklamaya ve bilinçlere çıkartmaya çalışan pek başka solcu yoktur ortalıkta. Konu daha çok, "eskiler" ya da "yeniler" gibi terimlerle, bazen "eskiler"i yüceltmek, bazen da yine onları karalamak için açıklanmaya çalışılır. O nedenle Kıvılcımlı'nın kuşaklar sorununa bu tarzda dikkat çekmesi pek fazla ilgi görmez. Tartışıldığı yerlerdeyse, daha çok Kıvılcımlı'nın "egosantrizm"ine bir kanıtı olarak kullanılmaya çalışılır. (Belki de onun, kuşaklara ilişkin somut isimler vermesi sorun yaratmaktaydı. Kimilerinin, "yeni" ya da "en yeni" gibi sıfatları kendilerine layık bulamayışları, kimilerininse parlak şöhretlerine rağmen sayılan isimler arasında kendilerini göremeyişleri problem yaratmış olabilir.) Nedenleri ayrı konu. Ama sonuçta bu sorunun layıkıyla bilince çıkarılması mümkün olmaz. Oysa Kıvılcımlı'nın bu yaklaşımı, solun birliği probleminin pek farkedilmeyen bir boyutunun kavranması açısından son derece büyük bir önem taşımaktadır.

Bu noktada belirtmekte yarar var ki, "eskiler"in 1960 sonlarında bir "kuşak" niteliği taşıyışı, sadece bu kadroların aktif müdahalelerinden ötürü değildir. Bu aynı zamanda "eskiler"in teorik-siyasal birikimlerinin "yeniler"le rezonans potansiyelleriyle de ilgilidir. O yılların

Türkiye'sinde "eski komünist" demek, 1920'lerden gelen bir geleneği somutca taşımak demektir. O geleneğinse bir imtiyazı vardır. Bu geleneğin "matrisi -Kıvılcımlı'nın formülüyle- Dünyada: Emperyalizmin ilk yıkılışı ve Sosyalizmin altıda bir yeryüzünde gücile kuruluşu; Türkiye'de: Osmanlı imparatorluğunun yıkılışı ve Cumhuriyet'in kuruluşu ile damgalıdır."(82)

Bu tarihsel deney birikiminin yanısıra "eskilere" imtiyaz sağlayan bir diğer özellik de, bağlı oldukları uluslararası gelenekten kaynaklanır. Bu gelenek -ifade ettiği tüm teorik ve politik soysuzlaşmalara rağmen- yeni kadrolar için büyük bir zenginliği ifade eder. Uluslararası resmi komünist hareket, yüz yılı aşkın işçi hareketinin tek mirasçısı olma iddiasında ve bir ölçüde de fiilen bu konumdadır. Bu kaynak zenginliği, MDD kadrolarının müdahalesine büyük bir eğitim içeriğini de verir. O dönemin gençlerinin gözünde, bu kadronun neredeyse söylediği her şey yenidir.

Ancak eklemek gerek ki "eskiler", ancak bir yeni kuşağın kendilerinden bağımsız yetişme koşullarında yaratıcı bir işlev görebileceklerdir. İşte 1960'lı yıllarda, böyle bir bağımsız yeni kuşak yetişmektedir. Ve "eskiler"le dialog arayışı içindedir. Onun da "eskiler"e göre bir imtiyazı vardır. Bu genç kadrolar, eskilerin hayalini bile görmedikleri yepyeni sosyal hareketlerin sadece doğuşuna şahit olmamakta, bizzat onlara öncülük de etmektedir. Bu olgu onları hızla olgunlaştırırken aynı zamanda "eskiler"le dialog kurabilmelerini de sağlayacaktır. Bu orijinal koşulların bir araya gelmesiyledir ki, 1960'ların son yıllarında, kuşaklararası alışverişin eşsiz sayılabilecek bir örneği yaşanır. Türk solunun tarihinde ilk defa, bu boyutlarda bir özgün siyasal eğitim görevi, bir eski kuşakca yerine getirilmektedir.

Bu noktada şöyle bir açıklama gerekli olabilir. MDD "eskiler"in, yani 1960 öncesi TKP kadrolarının damgasını vurduğu bir hareket. Ama MDD'ci yayın organlarına bakıldığında, ilginç bir imza çeşitliliği kendisini hissettirir. Bir yanda, adları geçmiş TKP tevkifat listelerinde

yer alan bir dizi "eski tüfek" vardır. Bunlar arasında, TKP'nin "Şefik Hüsnü geleneği"nden gelenler çoğunluktadır: Mihri Belli, Erdoğan Başar, Şevki Akşit, Reşat Fuat Baraner, Şerif Tekben, Ziya Oykut, Şaban Ormanlar, Hulusi Dosdoğru vb. gibi. (TKP'nin o sıralar "Yurt Dışı Bürosu" eğilimine yakın herhangi bir komünisti ise, bu dergi çevresinde görmek hayal bile edilemez. Zaten bir süre sonra sözkonusu Büro, konspiratif üsluplu broşürler ve radyo yayınlarıyla MDD'ye karşı doğrudan hücuma da geçecektir.) Aynı partiden gelen, ama 1930'ların ortalarında Şefik Hüsnü geleneğiyle kopuşması nedeniyle, bir "üçüncü tip TKP'li" olarak kabul edilebilecek olan Hikmet Kıvılcımlı da, MDD'ci dergilerde sık sık yazılar yayınlar. Esas eğitim işlevinin bu iki tip eski TKP'li tarafından yerine getirildiği söylenebilir. (83)

MDD'nin Amentüsü: Teori

MDD söze, teori, daha doğrusu marksist teori ile başlar. Böylelikle yaklaşık yedi yıllık bir geçiş döneminden sonra Türk solunda bir hareket, nihayet hiç bir rezervi olmadan ve hiç bir bulanıklığa meydan vermeden, bir doktrini ve onun adıyla anılan uluslararası politik ve örgütsel birikimi referans merkezi olarak tanımlamaktadır. Kuşkusuz Türk solu, gerek marksizme gerekse uluslararası işçi hareketinin deneylerine referansta bulunmak için 1967'nin kasım'ına kadar beklemedi. Ne var ki bu tarihe kadar TİP'de marksist teoriye ilişkin referanslar daima parçalı, kısmi ve arızidir; MDD'de ise bunlar -elbet yine uluslararası kaynaklı olan deformasyonları ve dogmatizmi bir yana- bütünsel bir karakter taşır.

MDD'cilerin teori'ye verdikleri bu önceliğin sonuçları, çok daha uzun vadede hissedilir. Diyelim on yıl sonrasının Türk soluna bakıldığında tüm akımlar, aralarındaki ayrılık ve düşmanlıklar ne olursa olsun, MDD'nin girişini yaptığı teorik ve politik geleneğin kendi içindeki bölünmelerine referansta bulunurlar. Kimilerinin Suslov'u, kimilerinin Enver Hoca'yı, kimilerinin Stalin ya da Mao'yu bayrak edinmeleri,

bu ortak tarihsel kökeni gizlemez; tersine daha da vurgular.

Diğer taraftan MDD'nin bu dönemde başlattığı teori tartışmalarının şöylesi bir özelliği de vardır. Bu tartışmalar, somut politik ve örgütsel sorunlarla haddinden fazla içiçe geçmiş bulunmaktadır; hatta daha da ötesi bazı durumlarda, bizzat onların yerine ikame edilmektedir. Teorik referanslar, bazen politik, örgütsel hatta taktik yönelişlerin ifadesi anlamına da gelir. Örneğin o sıralarda Mihri Belli, sık sık "okumanın gereği"ni vurgularken, Türk Solu'nun hemen her sayısında bir kaç marksist çalışmanın tanıtması yapılırken ya da mahalli TİP kongrelerinde MDD'ci muhalefet neredeyse tüm karar tasarılarına "teorik eğitim" maddesini koyarken, bunları TİP'in somut politika ya da örgüt anlayışına alternatif görüşler olarak da sunmaktadır. Teorik referanslar, tüm soyutluklarına rağmen böylesi bir somut işlevle yüklüdür. Bu düzeyde TİP'lilerin tepkisi de farklı olmayacaktır. Aybar karşı taarruzunda, "kitapları fotoğraflara benze"tirken ya da "sosyal bilimlerin mutlak" olmadığını iddia ederken veya Behice Boran, "kitabi teorik eğitim"e karşı çıkarken, hiç de epistomolojik bir tartışma yapmamaktadır.

Ama o dönemin bir özgüllüğü itibariyle, tartışmada bir acaiblik de vardır. Tarafların referans noktaları, kullandıkları teorik kavram ve standartlar aynı sisteme tekabül etmez. Bir çok TİP lideri, hem kendilerini "marksist" olarak nitelemekte, ama hem de bu teorik sistemin tartışılan konulara ilişkin birikiminden neredeyse tamamen habersiz bulunmaktadırlar. Aslında sadece MDD'ciler, marksizmin stalinist bir versiyonunu savunmaları itibariyle net bir tutum içindedir.

Kuşkusuz bu konfüzyon o dönem için kaçınılmazdır. TİP ve MDD liderlerinin, yaşları ya da politikaya giriş tarihleri ne olursa olsun, aldıkları siyasal eğitim, teori konusunda böylesi bir farklılığı kaçınılmaz kılmıştır. Bu noktada TİP'liler için, bizzat son altı yedi yılı yoğun bir politik eylemde geçirmiş olmalarının yol açtığı sorunlar da vardır. Geniş bir entellektüel kadroyu yanına çekmiş olmasına rağmen

partinin bu geçmişi, onların teorik yönden ilerlemelerinin önüne yeni engeller çıkartmaktadır. Örneğin son yılların sürekli bir gelişme ve olumluluklarla dolu oluşu, partide eleştiri ruhunu törpüleyen bir iyimserlik ve kendine güven duygusu da yaratmıştır. Bu duygunun etkisi altında, diyelim TİP'liler teorik planda yeni şeyler söylemeye başladıklarında, bunu partinin geçmiş teorik ve pratik birikiminin eleştirisi tarzında yapmazlar.

Örneğin partinin programı ya da geçmiş kongre kararları kesinlikle tartışma konusu edilmez. Partide hiç kimse, daha bir kaç yıl önce kimi teorik sorunlarda neler söylendiği üzerinde durmaz. Teorik sorunlara kafa yoran kadrolar, yeni farkına vardıkları gerçeklerle, geçmiş teori ve pratiğin ilişkisi üzerine düşünmez. Bu durumda, doğal olarak pek çok parti liderinde, sadece bu nedenlerle bir teorik tutuculuk da vardır.(84) Kuşkusuz bütün bunlar, anlaşılır birer insani refleks olarak kabul edilebilir. TİP liderlerinin, adeta yaşadıkları sürecin dışına çıkarak, hareketin objektif gelişme eğrilerini ve ihtiyaçlarını gözlemeleri ve derhal mütevazi bir tavırla marksizm öğrenciliğine soyunmaları elbet kolay gerçekleştirilecek bir şey olamazdı. Ne var ki, teorik konularda büyük sıçramaların arefesinde bulunan bir partinin önderleri için bu insani zaaf, pekala dev politik sorunların yaratıcısı olabilecektir.

MDD'cilerse bu açıdan son derece şanslı ve elverişli bir konumdadır. 1960 öncesinin TKP'sinden gelen bu kadrolar Türkiye solunu, uluslararası işçi hareketinin yaklaşık yüz yılı aşkın birikiminin resmi mirasçısı ile tanıştırmak daha doğrusu bütünleştirmek istemektedirler. Üstelik "eskiler" bu işe kalkıştıklarında, mevcut sol kadrolar da zaten böylesi bir arayış içindedir. Türk solu 1960'ların ikinci yarısında, her ne denli küçümsenmeyecek parlamenterist eğilimler de taşısa, radikalliğini korumakta ve hala bu temelde bir siyasal sınıf hareketini oluşturma potansiyelini temsil etmektedir. Belli bir olgunluk dönemine varmış böylesi bir hareketin, uluslararası plandaki sınıf hareketiyle rezonans ihtiyacı ve o uluslararası birikime vakıf olmaya çalışması elbet

kaçınılmazdır. Kısacası 1968'in Türk solu, YÖN ve esas olarak da TİP deneyleriyle geldiği noktada, daha sistemli bir teori ihtiyacı içindedir.

Teorik gelişme problematiği açısından MDD'cilerin şanslı olduğu başka noktalar da vardır. Bu kadroların geçmiş pratik deneyleri ve teorik çabaları kalın bir sis perdesi ardındadır. Dahası ötede, TİP'in son altı yıllık deneylerinin de dışındadırlar. Dolayısıyle teori konusunda TİP önderlerinin hissettiği psikolojik baskıdan tamamen azadedirler. MDD'ci hemen daima, hesap vermeden sadece eleştirmek rahatlığı içindedir. En nihayet "eskiler" konuşurken kendi adlarına değil, o günlerde neredeyse sadece zaferleri ve başarıları temsil eden bir uluslararası gelenek adına da konuşurlar. Bütün bu özellikler, hiç de teorik yönden o kadar gelişkin olmayan MDD'cilerin tarihsel denilebilecek bir rolü oynamalarını mümkün kılar. İlginçtir eskilerin bu rolü, daha sonraları değilse de o dönemde bizzat kimi muarızları tarafından bile kabul edilmiştir.(85)

Ne var ki MDD'nin teori'ye verdiği önceliğin solun entellektüel ihtiyaçları açısından anlamı ne olursa olsun, onun bu müdahalesi, Türkiye'de marksizmin yerlileşmesi ya da bir Türk marksizmi'nin doğuşu anlamına gelmez. Çünkü MDD'nin doğuşunu takibeden bir iki yıl içinde Türk solu, üniter bir siyasal hareket kimliğini kaybetmeye başlar. Öte yanda aynı dönemde, entelijansiya da hızla politikadan uzaklaşır. Bir süre sonra, Kıvılcımlı gibi nisbeten geniş bir teorik birikime sahip militanın da çekilmesiyle marksizm alanı, esas olarak genç "profesyonel devrimci" kadrolara kalır. Tek başına onların çabalarının varabileceği limitleri anlayabilmek için, 1974 sonrasındaki teorik katkılara şöylesi bir göz atma yeterli olabilir.

Program Anlayışı

1960'lı yıllarda politik projede berraklık vardır ama, bunun teorik formülasyonu üzerindeki karmaşa küçümsenmeyecek boyutlardadır.

İşte MDD, sahip çıktığı teorik mirasın belirlemesiyle, Türk solunda bu konuda mevcut olan karmaşaya en azından bir noktada -kavramsal düzeyde- bir açıklık getirir. TiP baştan beri, programının hayata geçirilişini sosyalizme geçiş aşaması olarak tanımlama eğilimindedir. Dolayısıyla TİP'in bir seçim zaferi de bir "sosyalist devrim" olarak tanımlanmaktadır. Oysa TİP programının, kelimenin marksist anlamında bir sosyalizme geçişle hiç bir ilgisi yoktur. Diğer yanda henüz sosyal temeli hala belirsiz bir partinin seçim zaferini bir sosyal devrimin başlangıcı olarak kabul etmekse, marksist politika ve devrim anlayışlarını epey hafife alma anlamına gelmektedir. TİP'lilerin bu eklektik analizleri, hızlı bir öğrenme sürecinde bulunan sol kadrolar için büyük problemler yaratmaya başlar. O sıralarda eksik gedik de olsa, devlet, demokrasi, sınıf iktidarı gibi konular üzerinde düşünülmeye başlanmıştır. İşte yavaş yavaş bu ve benzeri sorunlarla boğuşmaya başlayan kadrolar, MDD'nin argümanlarında kafalarındaki sorulara uygun bir sistem bulmaya başlarlar.

MDD'ciler haklı olarak programla, devrimin karakteri arasındaki uygunluk sorununa dikkati çekerler. Onlara göre, hedeflenen dev sosyal transformasyonun nitelendirilmesindeki yanlışlık, basit bir terim karmaşası değildir."Sosyal devrim" ya da "politik devrim" gibi kavramların, ancak bir politik projenin bir sınıf hareketi tarafından hayata geçirilişi sürecinde anlamlı bir yeri vardır. Bu açıdan MDD'ciler için, 1960'lı yıllarda TİP gibi bir partinin seçim zaferi, asla bir sosyalist devrim olarak nitelenemez.

Bu itirazları, TİP'in parlamentarist stratejisine bir saldırı anlamına da gelmektedir. TİP yöneticilerinin, sosyalizmi TİP programındaki reformlar dizisi ile özdeşleştirmeleri, onların tedrici büyümeci parlamenterist anlayışlarına da denk düşmektedir. MDD ise, sosyalist devrimin mevcut burjuva siyasal ve hukuk sisteminin ötesine geçtiğini vurgulayarak, parlamenter mücadelenin limitlerini ve bunu temel alan bir sosyalizm mücadelesinin olanaksızlığını vurgular. Bu eleştiriler

doğal olarak, hiç de statükocu dönüşümler peşinde koşmayan parti militanlarını, TİP'in siyasal stratejisi üzerine de sorular sormaya yöneltir. O yıllardaysa, böylesine derme çatma ve hayalci bir iktidar stratejisinin çökmesi için bu konuda sadece soru sormaya başlamak bile yeterlidir.

Ne var ki MDD, bütün bu aydınlatmaları yaparken, teorik düzeyde yeni karmaşaların da kapısını aralar. TİP programının sosyalist devrimi hedeflemediğini söylerken, bir can alıcı noktayı geçiştirir. Tüm ihtilalci söylemlerine rağmen MDD'ciler, TİP programının bir devrim programı değil bir reformlar dizisi olduğunu söylemezler. Üstelik daha da ileri giderek, TİP'in programının "genel çizgileriyle doğru bir program"olduğunu bile söylemeye kalkışacaklardır.(86) Oysa TİP programı -hangi aşamaya uygun düştüğü sorusu bir yana- bir devrim programı değildir.

TİP programının örgüsü, statükoyu kollayan burjuva hükümet programlarının ayna imajı bir alternatife tekabül eder. Kuşkusuz tek tek alındığında kimi tedbir ve taleplerin radikalliği aşikardır. Zaten 1960'lar TİP'inin ajitasyon ve propagandasına, dolayısıyle de politik işlevine tüm patlayıcılığı veren bir önemli faktör de budur. Ama bir devrimci program -içinde radikalleri de olan- bir dizi dönüşüm tedbirinin aritmetik toplamı değildir. Dünyayı değiştirme iddiasında olan bir program, egemen sınıfların statükocu çalışma ya da icra programlarına bir alternatif teşkil etmez. Bu program mevcut kurumların, sosyal-ekonomik ilişkilerin ve bunlara ait normların yörüngesinde gezinmemelidir. TİP programı, tam da bu dertlerle malûldur.

Hikmet Kıvılcımlı, 1970 sonlarında bu programım şöylesine çarpıcı bir tanımlamasını yapar: "Parti programı, herşeyden önce gerçekten uygulanmak için yapılır. TİP programı, hepsi birbirinden daha yuvarlak 'tirade'lar (aynı şeyi boyuna uzatmalar) ile yüklüdür. O sözde 'Köklü Reform'cu tirade'ların hepsi bir şeyi örtmeye çalışan laf kalabalığıdır. Olaylar ve Kavramlar arasında bağ ve bütünlük yapmadır. Bel-

li ki, kim bir şey söylese: 'o da bizde var' denmek istenmiştir. Kimseye söz bırakmamak için her telden çalar görünülmüştür. Parti programı, birbirine kırmızı iplikle teyellenmiş aklarla karalar mıdır? Hayır. Ansiklopedi bile hiç değilse aynı sözcüğü her sayfasında bir, bir daha tekrarlamaz."(87) Gerçekten de statükocu bir sistemin dışına çıkamayan TİP programı, okuyucusuna toplumun ve dünyanın radikal bir dönüştürülmesini hayal ettirmez; onu yaşamın tüm alanlarında yeni sorgulamalara, inkarlara ve dönüşüm önerilerine kışkırtmaz. Bu haliyle program, döneminin hemen tüm teorik metinleri gibi, yazıldığı anda belirli bir işlevi yerine getiren, ama aynı zamanda da sonsuz bir hızla eskiyen daha doğrusu aşılan bir belgedir.

O dönemde bu çetin sorunun bu türden veçheleri MDD'cileri pek ilgilendirmez. Entellektüel yetersizlikleri kadar -hatta belki de ondan da önemlisi- dogmatizmleri de, onları bu düzeyde yargılamalardan alıkoyar. MDD için önemli olan, TİP programının kimi teorik metinlerdeki strateji şemalarına -biçimsel düzeyde de olsa- ne derece uyduğudur: Türkiye demokratik devrim aşamasında bulunduğuna ve TİP programı da aşağı yukarı bu çerçeveye girdiğine göre, "genel olarak doğru bir programdır" Böylelikle MDD'ciler, yanlış bir program hakkında dev bir illüzyon yaratmakta ve program konusundaki konfüzyonu giderme çabaları -o dönemdeki nice olumlu girişimleri gibi- yarı yolda durmaktadır.

Politika Anlayışı

MDD, kırılmış biçimlerde de olsa, marksist birikimin Türk soluna aktarılmasında tarihsel işlevi olmuş bir akım. Marksizm ise, dünyayı değiştirme iddiasında olan bir harekete herşeyden önce -Troçki'nin formülasyonuyla- "kelimenin felsefi anlamında politika yapma" görevini yükler. Elbet bu görevi yüklerken, onun teorik araçlarını da sağlar. Bu politika, yine Troçki'nin ifadesiyle, "toplum yaşamının bütün alanlarındaki kollektif eylemleri belirleyen kılavuz ilkelerin, metodla-

rın, sistemlerin bir totalitesi" anlamına gelir.(88)

TİP'in belirlediği politika gelenekleri bu açıdan dikkate alındığında, 1960'ların sonlarında MDD'nin doğuşunu, solun bir diğer zaafından (yani dar bir politika anlayışından) kurtulması yolunda bir şans olarak nitelemek de mümkündür. O tarihlerde, yaklaşık 6-7 yıllık birikimlerinin gösterdiği üzere TİP'liler için politika, adeta tedrici bir birikim sürecine ayak uydurma sanatıdır. Bu süreçte esas olarak yön verilecek olan, seçim ya da parlamento faaliyetlerinin ritmi, kuralları veya mantığıdır. Bu politik faaliyeti, parlamenter alanda bir başarı eğrisini devamlı kılmak için yapılacak işlerin bir aritmetik toplamı olarak tanımlamak da mümkündür. Bu durumda doğal olarak parti faaliyeti, dört yılda bir yapılan genel seçimlerin ritmine tabi tutulur. Başarı ya da başarızlığın tek ölçüsü seçim sonuçlarıdır. O sıralarda TİP liderleri, bu anlayışlarını her vesileyle ifade etmekten çekinmezler.(89)

İlk dönemin meşruiyet kavgasına denk düşmesi nedeniyle bu politika anlayışı, önceleri oldukça verimlidir. Bu "başarı" dönemi, TİP önderlerine muazzam bir özgüven verir. O derece ki, 1965 seçimlerinin ardından, sosyalizmin Türkiye'ye seçimler yoluyla getirilebileceğine inanılmaya başlanır. Aybar'ın o yıllarda dilinden düşürmediği, "1969'da başa güreşeceğiz, 1974'de iktidara geleceğiz" sloganı, bu inancın samimi bir ifadesidir.

Ama bir süre sonra bu politika, parlamenter güç ilişkilerinin dışına çıkan sosyal hareketlenmelerin doğuşu ile adeta paralize olur. Partinin kuruluşunu takibeden üç dört yıllık dönemde son derece aktif, yaratıcı ve cesur olan TİP liderlerinin, bir süre sonra -o dönemin genç militanlarının deyimiyle- birden "pasifistler" haline gelişleri bu çelişkiden kaynaklanır. TİP liderlerinin, parlamenter hesapların dışına çıkan sosyal hareketlere -bu hareketlerin çapı ya da niteliği ne olursa olsun- müdahale yetenekleri yoktur. O sıralarda son derece yaygın olan "faşizm gelir" uyarıları, bir bakıma da bu ne yapacağını bilmezliğin dayattığı bir çaresiz çıkış yoludur.

Ama yeni sosyal hareketlenmelerin doğuşu, partinin seçimsel alanda gerilemesiyle birleşince, bu kez tam bir konfüzyonun yolu açılır. O derece bir konfüzyon ki, hayal edilen başarı eğrisinde ilk düşüş karşısında, önce içten hayret duyguları ifade edilir. Örneğin bir parti yöneticisi (Aren), 1969 seçimlerinde TİP oylarındaki düşüşü, "beklenmeyen, tarihin akışına ters düşen bir olay" olarak yorumlamaktadır.(90)

Ama partinin umudedilen tedrici gelişmesindeki sarsıntılar, sadece hayret konusu olarak kalmayacaktır. Bir süre sonra, çıkışı olmayan örgütsel krizler gündeme gelir. TİP önderleri arasında 1968 sonlarına doğru patlak veren kördöğüşüvari anlaşmazlıklarda, MDD'nin ideolojik saldırıları ya da yeni sosyal hareketlenmelerin doğuşu kadar, Haziran 1968 kısmi seçimlerinde alınan sonuçlar da etkili olur. Gerçi o sırada kimi TİP yöneticileri, çeşitli istatistiksel argümanlarla, bu seçimlerde TİP'in oylarının %41,65 dolaylarında arttığını iddia etmektedirler.(91) Ne var ki bu sayısal akrobasiler bir yana, 28 ilde yapılan seçim sonuçları göstermiştir ki TİP, hiç de seçimler yoluyla iktidara yürümemektedir.

İşte MDD, TİP'in iyice çıkmaza giren bu dar politika anlayışının köklü bir eleştirisi için oldukça elverişli konumdadır. Bu hareketin kadroları, en azından marksizme ve uluslararası işçi hareketinin deneylerine aşinalıkları gereği, sınıf mücadelesinin öyle tek bir kurum ya da kurumlar sistemine sığdırılamayacak dev çapının farkındadırlar. Aynı nedenle politik yaşamda eşitsiz gelişme, altüstlükler, krizler, gerileme ve ileri sıçramalar gibi fenomen ve nosyonlara da uzak gözükmezler. Çeşitli sosyal hareketlerin muhtemel yükselişi konusunda, TİP önderlerine nazaran çok daha uyanıktırlar. TİP yöneticileri gençlik hareketleri konusunda, bunların "faşizmi getirebileceğine" ilişkin konspiratif teoriler yaratırken, MDD'ciler bunları, sosyal mücadelede bir yükseliş ya da bir siyasal kriz dönemine yöneliş olarak görebilmektedir.

Elbet MDD'cilerin bu yaklaşımlarının da önemli sınırları vardır.

Örneğin bu kadrolar, özellikle yükselmekte olan işçi hareketlerinin gerçek potansiyelleri konusunda yeterince uyanık değildirler. Her ne kadar 1968 yılında hızla yaygınlaşan fabrika işgallerini, "yeni bir direniş biçimi" olarak da tanımlasalar, bu yükselişin, diyelim bir politik işçi hareketinin oluşmasında oynayacağı özgün rol konusunda büyük bir körlük içindedirler.(92) Diğer taraftan MDD'ciler, işçi sınıfına daha ileri ve zengin bir politika anlayışını benimsetmek için gerekli somut araçtan -örgütten- yoksundurlar. Örgüt aracı olmayan bir politika dersi ise, bir süre sonra TİP'inkine benzer bir darlığı yeniden üretmeye başlayacaktır. (93)

MDD hareketinin politika dersinin bu çelişkili karakteri, belki de en çarpıcı biçimde onun strateji üzerine yaptığı "aydınlatma"larda görülebilir. Türkiye'li solcular, gelişkin bir politika anlayışının vazgeçilmez elemanı olan bu kavramla MDD'ciler sayesinde tanışır. Ama bu kavram, MDD'ciler için adeta bir fetiştir. Onlar için teori, sanki neredeyse bu strateji konusunu açıklamak için vardır. Bu dönemde MDD'ciler, geleceğinden emin oldukları bir altüstlüğe yetişme kaygısındadırlar. Türkiye'deki sınıf mücadelesinin evriminde, bir yeni 27 Mayıs'ın dev bir tarihsel işlev görebileceğini düşlerler. Üstelik böylesi bir sıçrama eli kulağındadır. Her an gelebilir. Bu "acil görev" haleti ruhiyesi içinde öncelik kazanan strateji problemi, neredeyse başka herşeye karşı onları körleştirir. Örneğin TİP'in geleceği, işçi hareketinin muhtemel yönelişleri ya da programatik konular doğal olarak ikinci plana atılır.

Strateji demekse, sınıflar mevzilenmesi demektir. MDD bu konuda derinleşirken, sınıf problemi üzerinde dakik olmak durumundadır. Onun anlayışına göre, Türk toplumunda devrim cephesinde şu üç sosyal kategori yer alır: işçi sınıfı, köylülük ve asker-sivil aydın zümre. Bu üç sosyal kategori, ekonomi ve mülkiyet ilişkileri karşısındaki konumları, politik hedefleri ve bunlara tekabül eden örgüt biçimleri itibariyle tarihsel anlamda başka dünyaları temsil eder. Ve bunlardan sa-

dece işçi sınıfı modern bir sosyal sınıftır. MDD'cilerin, sınıf problemine ilişkin bu açıklamalarında, TİP'in teorik karmaşasından uzakta oldukları kabul edilmelidir. Ama teorik tutarlılıkları bu noktada tıkanır. Çünkü o momentte, "Türkiye'nin özgül şartlarında" modern işçi sınıfının değil, diğer -antika ve modern- sosyal tabaka ve kategoriler belirleyici olduğunu iddia etmektedirler. Dolayısıyle stratejilerinin, bu ikinciler yer alır. Bütün marksistliklerine rağmen örneğin işçi sınıfının politik yönelişleri ve buna uygun örgüt biçimleri konusunda son derece soyut konuşurken, asker-sivil aydın zümre ve köylülük konusunda alabildiğine somutturlar. Ordu içi siyasallaşma birincilerin, Ecevit ve ortanın solu hareketi ise, ikincilerin temsilcisi konumundadır. (94)

Bu perspektife göre, işçi sınıfı dışındaki bir zümrenin önderlik ettiği bu devrim, kuşkusuz bir işçi devrimi olmayacaktır. Söz konusu olan, bir milli demokratik devrimdir. Ama bu, Türkiye'nin o günkü sosyo-ekonomik koşullarına uygun bir devrimdir. Ancak bu aşamadan sonradır ki, Türkiye'de bir sosyalist devrim gündeme gelebilecektir.

Böylelikle MDD'cilik Türk solunda, kimi konulara ilişkin olarak adeta bir "teorik devrim" yapmaktadır. Devrimin sınıf karakteri, devrimde sınıflar mevzilenmesi, modern ve antika küçük burjuvazinin hedefleriyle işçi sınıfınınkiler arasındaki ayrılık ve bitişme noktaları, iktidar mücadelesinde strateji ve taktik konseptleri, bütün bunlar, o güne kadar TİP'in siyasal ajitasyonu içinde kaybolmuş problematiklerdir. Bunların bilince çıkarılması, kuşkusuz önemli bir teorik ilerleme anlamına gelmektedir. Ne var ki bu teorik dersin siyasal bedeli son derece ağır olacaktır.

Bu noktada bir kez daha vurgulamak gerek ki, MDD'nin bu sakat strateji anlayışının tüm sorumluluğu onun önderlerine yüklenemez. Gerçekte bu kadrolar, uluslararası resmi komünist hareketin bu alandaki geleneğini, Türkiye şartlarına adapte etmekten öte bir şey yapmamaktadırlar. Onların 1960'lı yıllarda savundukları şekliyle "aşamalı devrim", "demokratik devrimde proleterya dışındaki sınıfların öncülü-

ğü", "burjuva güçlerle ittifak" vb. gibi tezler, 1930'ların ortalarından beri resmi komünist harekette egemendir.

1960'lara varıldığındaysa, bu kez kimi ülkelerde "ilerici" askeri rejimlerin sosyalizme geçiş potansiyelleri üzerine düşünülmeye başlanır. Suriye, Irak, Mısır, Endonezya, Sudan gibi ülkelerin komünist partileri, ülkelerindeki askeri rejimlere karşı tutumlarıyla adeta bir gelenek oluştururlar. Artık bu yeni atmosferde, geri ülkelerde işçi devriminin olanaklılığı, devrimin sürekliliği, burjuvazi ile ittifakın ilke olarak reddedilmesi gibi klasik sayılabilecek "bolşevik" tezler, neredeyse tarihsel birer belge anlamında bile ortadan kalkarlar. Geri ülkelerin komünist teorisyenlerinin metinlerinde, bu ve benzeri tezleri bulabilmek için 1930'lara ve öncesine dönmek gerekir.(95)

Ama kabul etmek gerek ki, bu yeni stratejinin uyarlanmasında Türkiye'li komünistler oldukça garip bir konumdadır. Sözkonusu stratejinin uygulamaya konulduğu bir çok ülkede nisbeten zayıf da olsalar, işçi hareketinin organik bir parçası olarak tanımlanabilecek komünist partileri vardır. Bu açıdan bu partilerin, "ilerici" askerler ya da populist burjuva güçlerle ittifakları, olumsuz politik sonuçları bir yana, sosyal gerçekliğe uygun bir mevzilenmeyi ifade eder. Oysa Türk komünistleri, neredeyse mutlak örgütsüzlük şartlarında, devrimci sol kadroları, bir sınıfla ya da zümre ile ittifaka çağırmak gibi adeta "sürrealist" bir tutum içindedir!

Türk soluna verdiği bu olumsuz siyasal derslerle MDD, bir bağımsız işçi hareketinin oluşumunun önüne yeni ideolojik engeller dikmektedir. Oysa bu yıllarda Türkiye öylesi bir dönemden geçmektedir ki, bir bağımsız işçi hareketinin inşası için adeta "son şans" gündemdedir. Bu şansın kullanılamamasında MDD'nin oynadığı rolün daha iyi anlaşılması için, onun bir de solun örgüt kültürüne katkısına bir bakmakta yarar var.

MDD ve Örgüt Fetişizmi

MDD'nin Türk solu üzerindeki belki de en yıkıcı etkisi, örgütsel alanda gerçekleşir. TİP'in, yerine hiç bir şey konulamadan yıkılışında -TİP liderleri kadar- bu akım önderlerinin de büyük sorumluluğu vardır. Bu yargı, belirtmek gerek ki şöylesi bir paradoksu da ifade eder. MDD'ciler bir yanıyla, "örgüt"ün hayatiyetini her fırsatta vurgulayarak bu konuda son derece sorumlu oldukları izlenimini verirler. Üstelik bu yaklaşımlarında bir ikiyüzlülük olduğu da iddia edilemez. Kolay değil bu kadrolar, "devrimci örgüt" kurmanın, en ağır işkence ve hapislikle cezalandırıldığı dönemlerde "illegal parti" kurmuşlardır. Bu özellikleri dikkate alındığında 1960 sonrasında bu alandaki sorumsuzlukları, ilk bakışta çelişkili gözükebilir. Ama gerçekte tam da bu özellikleri, yani "eski"likleri ve yaşadıkları "tecrübe"nin karakteridir bu olumsuzluğu doğuran.

Bu hareketin üç önde gelen isminin (Mihri Belli, Reşat Fuat Baraner ve Şevki Akşit), 1960'ların sonlarında artık uzun bir tarihsel dönemi kapsayan siyasal yaşamları, bu açıdan aydınlatıcıdır. Bunların ve çevrelerindeki diğer komünistlerin siyasal-örgütsel deneyleri, tepe noktası "1950-51 TKP örgütlenmesi"olan bir dizi dar "komünist örgütlenme" girişiminden ibarettir. Büyük kişisel fedakarlıkları gerektiren bu deneylerin, politik içerikleri itibariyle son derece zayıf olduğu aşikardır. Diğer bir ifadeyle 27 Mayıs sonrasında yeni bir dönem açıldığındaysa bu militanlar, özellikle örgüt sorunlarına ilişkin olarak herhangi bir genç solcu aydından daha tecrübeli değildirler. Üstelik onlara göre bir diğer zayıf yanları da vardır. Gençler, boylu boyunca TİP deneyi içine girerek, hızla politik yönden olgunlaşma yolundadırlar. Oysa "eskiler" 141-142'den mahkum olmaları nedeniyle, fiilen böylesi yeni deneyler de uzaktırlar.

"Eskiler"i örgütsel alanda yeteneksizleştiren bir diğer olgu da, bu militanların örgüt konusunda aldıkları teorik ve siyasal eğitimdir. Komintern'in şematik "öncü örgüt" teorilerinden ya da monolitik ve bü-

rokratik komünist partisi deneylerinden esinlenen bu eğitim, onları 1960'ların yeni politik ikliminde iki temel açmaza düşürür. Birincisi bu kadrolar, yeni politik ve sosyal hareketlenmeleri ve bunların örgütsel ifadelerini tutarlı bir tarihsel kontekts içine yerleştiremezler; buysa onları, işçi hareketinin dinamikleri konusunda körleştirir. İkinci açmaz ise kendilerinden bağımsız olarak doğmuş olan ve tartışılmaz bildikleri komintern normlarına hiç de uymayan TİP gibi bir parti konusunda, deyim yerindeyse paralize oluşlarıdır. Bu somut partiyi, kafalarında mevcut olan bir devrimci partinin inşası sürecine bir türlü yerleştiremezler.

Oysa 1960'lı yıllarda Türk solu denildi mi, akla TİP gelmelidir. Bu parti, bir siyasal işçi hareketinin temel bileşenlerini büyük ölçüde birbirine yakınlaştıran bir pota olarak sadece 1960 öncesi deneylerden değil, aynı zamanda kendisinden sonra gelecek olanlardan da farklı ve üstün bir düzeyi temsil eder. Ne var ki solun o günkü ahvaline ilişkin o denli çok konuşan MDD'nin TİP konusunda derli toplu bir analizi hiç bir zaman olmayacaktır. İlginçtir, marksistlikte o denli iddialı olan bu hareketin -en yüzeysel biçimde bile olsa- marksist kavramlarla konuşmadıkları neredeyse tek konu budur. MDD'ciler için TİP'in doğuşunun işçi hareketinin evrimi açısından ifade ettiği anlam, onun hangi özgün tarihsel şartların ürünü olduğu, siyasal bir işçi hareketinin oluşumunda oynayabileceği rol, bu rolün limitleri vb. gibi konular tartışma konusu değildir. Bu partiden konuşmaya kalkıştıklarında, onu sık sık başka gerçekliklere göre tanımlama çabasındadırlar. Bir MDD liderinin bu konuda yaptığı tanımlardan biri, TİP'in "içinde pek çok namuslu insanı, bir çok sosyalisti barındıran bir çatı" olduğudur.(96) Bu ve benzeri tanımları, duygu çatlatıcı görev hatırlatmaları izler: "TİP'i kurtarmalıyız", "TİP'i gözbebeğimiz gibi korumalıyız", "TİP'i adına layık bir örgüt haline getirmeliyiz" vb. gibi.

Aslında MDD'cilerin TİP üzerine yaptıkları tek sistematik analiz, onun kanunlar karşısındaki konumu üzerine temellendirilir. Buna gö-

re, Türkiye'de mevcut hukuki çerçeve, bir komünist partisinin kurulmasına izin vermez. Bu yasal çerçevenin kırılması ise, bir devrim sorunudur. Dolayısıyle ancak milli demokratik devrimini başarmış bir Türkiye'de, "proletaryanın öz örgütü" kurulabilir. O halde bu devrimin gerçekleştirilmesi için mücadele, aynı zamanda gerçek bir işçi sınıfı partisinin kurulması için mücadele anlamına da gelecektir. Buradan artık, "proletarya partisi"ne ait binbir türlü fetişleştirmeye geçilebilir.

Zaten parti konusunda bu yoğun fetişleştirmeler nedeniyle uzun bir süre, MDD'cilerin TİP konusunda somut konuşmayışları fazla dikkat çekmez. Ayrıca TİP liderlerinin örgütsel konulardaki gafları, oportünizmleri ve daha da ötesi megalomanileri, MDD'cilerin bu -felsefi anlamda- idealist yaklaşımlarının farkedilmesini engelleyecektir. Daha da kötüsü "teorik otorite" olarak görüldüklerinden, MDD'cilerin bu idealizmi, bir tarihsel maddeci akımın praxisi gibi bile algılanır.

1960'ların sonlarında MDD'ci olmak fiiliyatta TİP'i, Türk solunun en merkezi siyasal ve örgütsel problemi olarak görmekten vazgeçmektir. Bu elbet MDD'cilerin pratik ve örgüt kaçkını rahatına düşkünler olduğu anlamına gelmez. Tam da tersine TİP'in bütün alanlardaki durgunluğu ile karşılaştırıldığında, MDD'ciler her zaman daha "aktif" ve daha "örgütlü"dürler. Ancak problem tam da bu noktadadır. MDD'cilerin bu gözalıcı aktivite ve örgütlülüğü, hareketin genel ihtiyaçları dikkate alındığında kısmi ve yetersiz kalır.

Ama bu kadrolar, sözkonusu yetersizliğin farkında bile değildirler. Gerçekten de MDD'ye yönelmiş bu "elit" için, TİP'in dışında geniş bir faaliyet alanı mevcuttur: anti emperyalist ya da akademik mücadeleyi içeren bir gençlik hareketi, yer yer beliren kitlesel köylü hareketlerine katkı, yoğun bir propaganda faaliyeti, nisbeten zengin bir teorik üretim ve ilh. Ne var ki bu dar kadro için sözkonusu olan bu nisbi zenginlik, solun bütününe ait bir merkezi problemi çözememektedir. Ortada adı "işçi" olan ve işçi ve sosyalist hareketle bağlantısı hiç de reddedilemeyecek bulunan, yaklaşık 10 bin üyeli bir parti vardır. Döne-

mine göre bu denli ileri bir siyasal örgütsel deneyi yaşamış ve yaşamakta olan bu binlerce sosyaliste, MDD'cilerin parlak retorikleri ya da sadece bir azınlık sosyalisti "istihdam eden" faaliyetleri hiç bir şey söylememektedir. "Demokratik devrimin zaferinden sonra kurulacak bir proletarya partisi"ninse onlar için fazla bir anlamı yoktur. Bu geniş kitle haklı olarak, TİP'in işçi sınıfının politik hareketinin bir ifadesi haline getirilmesini istemekte ve bu konuda, solun öncülüğüne talip olmuş MDD'cilerden daha somut çözüm önerileri beklemektedir.

Kendisini şiddetle hissettiren bu haklı talebe bir cevap olarak MDD'ciler, parti içinde bir "devrimci muhalefet" hareketi başlatırlar. Kısa bir sürede hızla büyüyen bu muhalefetin tüm programı, bir dizi eklektik somut taleple, soyut bir kaç radikal sloganın yanyana getirilmesinden ibarettir. Parti yöneticilerinin değişmesi, partiden atılanların geri alınması, parti örgütlerinde teorik eğitimin başlatılması, hemen her mahalli kongrede muhalefet kadrolarının temel talepleri olarak formüle edilir. (97) Ancak bu somut talepler bile, MDD hareketinin teorik ve politik yönelişleri dikkate alındığında anlamsızlaşır. Örneğin hemen her muhalefet metninde partinin "MDD stratejisini kabul etmesi" istenmektedir. Ama diğer taraftan hiç bir MDD'ci yayın organında, parti programına ilişkin tek bir değerlendirme bile yer almaz. Aynı şekilde sık sık, "parti içinde demokrasinin tesisi" istenir. Ne var ki hiç yine bir yerde, TİP tüzüğünün derli toplu bir eleştirisi yapılmaz.(98) En nihayet, "teşkilatlanmaya hız verilmesi", "işçi ve köylü kitleleriyle bağ kurulması", "toprak emekçilerine gidilmesi" gibi talepler, MDD'ci kadroların TİP içindeki somut faaliyetleri dikkate alındığında, içi boş sloganlardan öte bir anlam ifade etmez. Çünkü bu muhalif kadrolar, farklı bir parti çalışmasının örneğini hiç bir zaman vermemişlerdir. (99)

Bütün bu olumsuzluklarına rağmen, Devrimci TİP Muhalefeti" hızla gelişir. Çünkü MDD'ciler değilse de TİP tabanı, partiyi ciddiye almakta ve onun sorunlarına bir çözüm bulmak istemektedir. O kadar ki, partinin kalbi demek olan İstanbul il teşkilatı kongresini MDD'ciler

kazanır. Yine 1968 sonlarında toplanan olağanüstü parti kongresi, o güne kadar yapılmış olan tüm ihraç kararlarını geri alır. Aynı tarihlerde TİP yöneticileri, zaten iyice zayıflamış olan prestijlerini daha da yıpratacak bir bölünme içine girerler. Bütün bu gelişmeler bir bakıma TİP'in, solun yeniden harmanlanmasına olanak verecek bir mevzi haline gelmesi demektir. Oysa tam da bu noktada MDD'ci hareketin örgüt kültürü ya da kültürsüzlüğü kendisini hissettirir. Kısa bir sürede anlaşılır ki bu hareketin, TİP gibi bir parti ile ne yapılacağı konusunda hiç bir derli toplu projesi ya da perspektifi yoktur. Böylelikle partide MDD'ci tezler güç kazandıkça, TİP daha da büyük bir hızla güç kaybeder. Bu sürece, Dev-Genç gibi orijinal bir siyasal gençlik örgütünün yükselişi de tekabül etmektedir. İlk bakışta bu gençlik örgütü, TİP'in yerine getiremediği görevleri üstleniyor gibi gözükür. Bu açıdan TİP'in eylemsizleşmesinin ifade ettiği olumsuzluk yeterince hissedilmez. Ne var ki Dev-Genç, bir siyasal partinin görevlerini yerine getirebilecek bir konumda değildir. Olsa olsa bu örgütün yükselişi, diğer şeyler yanında, TİP'in çöküşü konusunda MDD'cilerin yüreğini rahatlatmak gibi bir işlev de görür. Gerçekten de TİP durgunluğun batağında çırpınırken, MDD'ciler daima "eylem" içindedirler. Ama bu bir grup solcunun gönül rahatlığı bir yana TİP'in çöküşü, bir bütün olarak solun örgütsel ve siyasal gerilemesi anlamına gelir. Daha da ötesi sorun, TİP konusunda bir bozgundan da ötelere gider. Bu partinin solun üniter örgütü hüviyetini kaybetmesiyle birlikte, Türk solunda sektlere layık bir örgüt anlayışı ve kültürü iyice yaygınlaşacaktır.

MDD, örgütsel konulara ilişkin bu olumsuz politika dersini, her zaman olduğu gibi, yine bol bol marksizme referanslarda bulunarak verir. Ama MDD'nin altın çağı, marksizmin itibarının son derece yüksek olduğu bir döneme tekabül eder. O nedenle onun başarısızlık ve iflasları, kadroların marksizmden uzaklaşmasına yol açmaz. Tam tersine -üstelik sekt kültürünün de şiddetlendirdiği bir dogmatizmle- marksizme daha da şiddetle sarılınır. Türk solunun 1974 sonrasına bakıldığında denilebilir ki, MDD'nin bu alanda tüm öğrettikleri, solun gele-

cek iki on yıldaki talihsiz örgütsel manzarasını belirleyecektir. Kısa bir süre sonra onun örgüt sorununa ilişkin tüm geleneği, dersleri, kavramları, muazzam bir eklektisizmle, sayıları hızla çoğalan yeni "devrimci örgüt"lerin yaşamında uygulanmaya konulur. Sayıları hızla artan "proletaryanın öz örgütleri", "öncü parti"ler, "devrimci çekirdek"ler ortalığı kaplar. Kısacası MDD'nin örgütsel alandaki siyasal eğitiminin ürünü, uzun vadeli sonuçları itibariyle de tam bir katastroftur.

Solun Politik Kültürüne MDD'ci Katkılar

Türk solunun atmosferi, 1960'ların sonlarında hızlı bir bozulma sürecine girer. Sol içi tartışmalarda, diyelim bir zamanların YÖN-TİP tartışmalarına egemen olan üslup ve ölçüler artık unutulmuştur. Ortalığı, gerçek bir praxis'in ürünü ve yansıması olmayan sınır çizme çabaları kaplar. Büyük ölçüde keyfi ve kişisel ölçülerle belirlenen bu çabalarda, "emperyalizmin ajanlığı" ya da "burjuvaziyle işbirliği" türünden suçlamalar, hızla teorik argümanların yerini alır. Kişisel sorunlara politik maskeler takılır. Bir kaç yıl öncesine kadar egemen olan eleştirellik, tolerans, çoğulculuk gibi özellikler yavaş yavaş gerilere itilmeye başlar. Mirası bugünlere kadar ulaşan bu atmosferin ağırlaşmasında, MDD'cilerin büyük rolleri vardır.

Kuşkusuz tek sorumlu onlar değildir. Ama kabul etmek gerek ki bu kadro, bu açıdan hiç de hayırlı olmayan bir geçmişten gelmektedir. TKP'nin uzun illegalite dönemi, bir olumsuz politik kültürün kökleşmesi için son derece verimli bir toprak sağlamıştır. Kolay değil bu parti, yaklaşık 30-35 yıllık bir dönemi küçük bir sekt olarak yaşar. Bu uzun tarihsel dönem boyunca tüm kadrolarının sayısı bir kaç yüzü aşmaz. Bunlarsa, kitle hareketinden tamamen uzakta bir illegal partinin militanlarıdır. Bu kadrolar için örgüt yaşamı ve siyasal faaliyet, hiç bir zaman gerçek bir eleştiri ve kollektif yaratma ortamı anlamına gelmez. En nihayet bu faktörlere, egemen güçlerin hiç ardı arkası kesilmeyen ağır baskı ve provokasyonları da eklenmelidir. Bu durumda el-

bet bir kaç istisna dışında, tüm TKP kadrolarının sekter, bölücü ve anti demokratik geleneklerle yoğruldukları söylenebilir. "Eskiler", 1960 sonrasında yavaş yavaş seslerini duyurmaya başladıklarında, kimilerinin bu karakteristikleri, daha ilk adımlarda kendilerini belli eder. Örneğin YÖN sayfalarında TİP liderlerini eleştiren kimi geleceğin MDD'cileri, "ajan" vb. yollu suçlamalarını -satır aralarında da olsahemen gündeme getirmekten geri kalmazlar.(100)

Ama kabul etmek gerek ki 1960'lar solu sözkonusu olduğunda, bu düzeyde üslup ve standartların ilk defa sistematik bir tarzda kullanılması TİP liderlerince gerçekleştirilir. Aybar'ın, parti içi muhalefetin tasfiyesini "CIA ajanları" suçlamalarıyla başlattığı 30 Ekim 1966 tarihli ünlü mesajı ile Türk Solu'nun yayına başlaması arasında, bir yılı aşkın bir süre vardır. Bu sürede parti yöneticilerinin, bu konuda daha sorumlu bir tutuma yöneldiklerinin herhangi bir kanıtı yoktur. Tam da tersine TİP liderleri bir eski TKP'liyi, Ağustos 1967'de "noter aracılığıyla" bir "ihtarname" yollamaya sevkedecek denli sorumsuz bir tutum içindedirler.(101)

MDD hareketi ise daha ilk dönemlerinden itibaren, Türk solunun bu hiç de o denli temiz olmayan atmosferini daha da bozmaktan geri kalmaz. Oysa Türk Solu'nun çıkış yazısında bambaşka bir üslupla, "devrimciler arası kardeşçe tartışma ve devrimci eleştiri ortamı"nı oluşturmaktan sözedilmektedir. Ama bu sözlerin demagojik karakteri kısa sürede açığa çıkar. Aynı derginin daha ikinci sayısında Şevki Akşit, "parti içindeki ajanların etkisiz hale getirilmesi"nin anti emperyalist eylemle ilişkisini açıklamaktadır.(102) Bir süre sonra ise Mihri Belli, "Milli Demokratik Devrim" stratejisine karşı "sosyalizm"i çıkaranları, 1940'larda sol hareket içine girmiş ajanlarla mukayese eder. (103) Bir süre sonra MDD'ci yayın organlarında TİP liderlerinin değerlendirilmesinde, "icazetli sosyalizm" ya da "141-142'nin gölgesinde sosyalistçilik oynayanlar"gibi nitelemeler artık demirbaş hale gelecektir. Ayrıca bu sözde politik suçlamalar zaman zaman "psikanalitik"

yordamlarla gerekçelendirilir. (Kuşkusuz sol içi anlaşmazlıkların böylesi bir veçhesi de mevcuttur. Ama bu konuda son söylenebilecek olanı -ya da hiç söylenmeyecek olanı- ilk ve hayli çarpıtmalı bir tarzda söyleyen MDD'ciler, mevcut atmosferi daha da ağırlaştırırlar.)(104) Sonuç, sadece bir olumsuz eleştiri geleneğinin kökleşmesi değildir. Bu tartışma metodu aynı zamanda, kuşaklar arası ilişki sorununun siyasal içeriğini boşaltır; onun neredeyse sadece, psikolojik "kıdem anlaşmazlıkları" düzeyinde algılanmasının yolunu açar.

MDD'nin solun politik kültürüne bir diğer olumsuz katkısı da, kadroların eleştiri ruhu üzerinde yaptığı tahribattır. MDD'nin çelişkili rolü burada da kendisini gösterir. Bu hareket bir yanda, yeni kuşaklarda güçlü bir öğrenme heyecanı yaratır. O derece ki, siyasal içerikleri itibariyle "kitap, "teori", "eğitim" gibi sözcükler, onun sayesinde adeta bir kutsallık kazanır. Bu açıdan MDD'nin TİP'e üstünlüğü hiç tartışmasız gibidir. Ne var ki aynı akım, teoriyle başı hiç hoş olmayan bu partiden, yine teori ile ilgili bir sorunda geriye düşecektir. TİP, bir ölçüde de teorik karmaşası nedeniyle henüz dogmatizmden uzaktır. Gerçi parti liderlerinin "teorik eğitim" ve "kitaplar" üzerine 1966'da başlattıkları tartışma, dogmatizmin kitap düşmanlığı tarzında bir tezahürü olarak nitelenebilir. Ama buna rağmen TİP, küçük bir devrimci çevre değildir. Geniş bir aydın kitlesini içinde barındırması, tek renkli olmayan bir teorik birikim için asgari şartları sağlamaktadır. Oysa MDD'nin teorisi, çoktan iflah olmayacak bir tarzda stalinci çerçeveye hapsedilmiştir. O dönemlerdeki tüm gözalıcılığına rağmen sözkonusu olan, eleştirelliği yokedilmiş bir marksizmdir. Bu marksizm yayıldığı ölçüde, bir süredir egemen kültürün baskısına karşı direnmekte olan, dolayısıyle daha da eleştirelleşen bakış açıları hızla dogmatikleşecektir.(105)

Bu bahiste son olarak, sol içi ilişkilerde "şiddet" konusunda MDD'cilerin tutumuna işarette yarar var. Gerçekte bu sorun, daha çok Dev-Genç'e özgü gibidir. Çünkü o dönemin TİP'lilerine karşı şiddet

eylemlerinin hemen tümünün altında, Dev-Genç militanlarının imzası bulunur. Ama Dev-Genç'liler, bu konudaki tüm eğitim ve teşvikleri MDD'den alırlar. MDD'nin, "TİP oportünizmine karşı mücadeleyi, emperyalizme karşı mücadele" ile özdeşleştiren anlayışı, heyecanlı ve tecrübesiz Dev-Genç'lilere nisbeten kolay ve bir ölçüde de "zevkli" bir anti-emperyalist mücadele" yolunu açmaktadır. Bu konuda kısa sürede varılan ileri ve tehlikeli boyutlara rağmen, hiç bir MDD'ci yayın organında bir eleştiri ve uyarı çabasının olmayışı tesadüf değildir.

Ancak bütün bunlara rağmen MDD'nin solun politik kültürüne bu katkılarını, bir "kültürel karşı-devrim" olarak nitelemek doğru olmaz. Ama şu kadarı söylenebilir. 1960'ların ilk yarısında, önce YÖN'de daha sonra da TİP'de, parçanın çıkarlarının tabi olduğu bir "hareketin bütünü" kavrayışı vardır. Bunun yanısıra, toleransı kollayan bir öğrenme kaygusu ve her düzeyde kopuşma hedefi olmayan bir tartışma atmosferi genel olarak sola egemendir. Bu özellikler daha sonraları silinmeye başlar. Bu konuda eğrinin, 1966-67 yıllarında tersine döndüğü söylenebilir. MDD'nin yükselişi ise, bu dönüşümü geri dönülmez bir yola sokacaktır. Böylelikle Türk solunun politik kültürü devlete, kurumlara, bürokratik partilere ya da çağını kaybetmiş sektlere layık bir statükoculuğun egemenliği altına girmektedir.

MDD ve Türk Solunun Enternasyonalist Eğitimi

Türkiye'de sol kadrolar için devrim ya da reformlar mücadelesinin uluslararası karakteri, MDD'nin çıkışına kadar oldukça muğlaktır. Elbet bu ulusal dargörüşlülük, dünyaya henüz yeni yeni bakmaya başlamış bir sol kuşak için son derece anlaşılır bir şey olsa gerek. Örneğin YÖN, 1960'lı yıllarda solun dış dünyaya ilk kez bu ölçüde dikkatle bakan bir kadrosudur. Ama bu bakışta esas egemen olan, ya "örnek" bulma kaygısı ya da "dış faktör"ü dikkate alma gayretidir. YÖN'cüler için, üzerinde o denli çok konuştukları sosyalizm mücadelesinin evrensel veçhesi daima bir pragmatizm konusudur. Bu kadrodan, sosyaliz-

min bir dünya sistemi olduğuna ilişkin bir değerlendirme yakalamak kolay kolay mümkün olmaz. Bu yaklaşım, o dönemin millliyetçi Arap rejimlerinin "Sovyet dostluğu" politikalarını epey andırır. Kuşkusuz YÖN'cüler hiç bir zaman iktidar olmadılar. O nedenle de onların "Sovyetlerle dostluk" politikalarının, pek çok "ilerici" Arap rejimindeki gibi, bazen aniden tam tersine sıçrayabileceğini söylemek spekülasyon olabilir. Ama şu kadarı son derece açık ki YÖN'cüler için sosyalist sistem, onun yörüngesindeki uluslararası komünist hareket ve nihayet uluslararası ölçekteki sınıf mücadelesi, tamamen bir "dış dünya"yı ifade eder.

TİP'e gelince, kimi önderlerinin marksizmden etkilenmişlikleri nedeniyle, bu partinin "dışarı"ya bakışını sadece pragmatik gerekçelere dayandırmak doğru olmaz. Zaten kimi TİP kadrolarının daha sonra uluslararası komünist hareketle ilişkileri ve kürt ulusal meselesindeki evrimleri, bu farklılıklarının bir diğer kanıtı olacaktır. Bu açıdan YÖN ve TİP gelenekleri, birbirlerinden gittikçe uzaklaşan birer çizgiyi ifade eder. Ama bütün bunlar demek değildir ki TİP için enternasyonalizm, politik ve örgütsel yönelişlerini belirleyen bir programatik konsepttir. Tersine TİP'de "enternasyonalizm" denildiğinde anlaşılan, güncel politikaya ilişkin bir uluslararası dayanışma ideal ve pratiğidir. Ayrıca TİP liderleri, içinde bulundukları şiddetli anti-komünist atmosferin etkisi altında, milliyetçi önyargıları sarsacak her adımda gerilemeye hazır gibidirler. (106)

MDD'nin bu alandaki müdahale ve eğitimi ise tamamen nitel bir değişikliğe tekabül eder. Kuşkusuz bu eğitimin yine çelişkili bir karakteri vardır. MDD, bir yanıyla YÖN milliyetçiliğinin yeni bir versiyonunu sunar gibidir. Örneğin asker-sivil aydın zümrenin "milli demokratik devrim" aşamasındaki rolü, neredeyse tamamen kemalist tarih anlayışına uygun tarzda sergilenir. Benzer şekilde Kürt ulusal meselesi, doktriner gerekçelerle gözlerden uzak tutulmaya çalışılır. "Türk ve Kürt halklarının birliği", taviz verilmeyecek bir ön şart olarak sunu-

lur. Bu noktalarda, MDD ile YÖN arasındaki farklılığı tesbit etmek hemen hemen olanaksız gibidir. Ama diğer yandan aynı MDD, bakış açısındaki bu milliyetçi elemanlara rağmen, Türk soluna ilk enternasyonalizm eğitimi vermiş bir akım olarak da öne çıkacaktır.

Her şeyden önce bu akım, önder kadrolarının geldiği gelenek nedeniyle, yeni kuşaklara ısrarla devrim mücadelesinin uluslararası plandaki organik bütünlüğünü anlatır. Her zaman açık olarak söylemese de ona göre, Sovyetler Birliği Komünist Partisi önderliğindeki resmi komünist hareket bu organik bütünlüğün mevcut koşullardaki somutlanışıdır. Ve doğal olarak bu bütünün çıkarları, herşeyin -ve elbette bileşenlerinin de- üzerindedir. MDD'nin vermeye çalıştığı bu bilinç, yörüngesindeki yanlışlığa rağmen sol kadrolar açısından adeta bir kültür devrimidir. Bu yenilik, o güne kadar bilinçlere egemen olan dar mahalli ufku şiddele sarsmaktadır.

1968 yılında yaşanan bir "dış olay" (Çekoslovakya'nın işgali) bu sarsıntıyı, sol içi ayrım çizgilerini daha da belirlendirecek tarzda şiddetlendirir. Kuşkusuz bu, 1960'ların en önemli uluslararası sarsıntısı değildir. Ancak Çekoslovakya'nın işgalinin bu konu açısından şöylesine bir önemi vardır. Türk solu gibi, uluslararası ilişkileri nisbeten sınırlı olan bir hareket için, örneğin bir Vietnam ya da Orta Doğu savaşına ilişkin bir tutum almak o denli zor değildir. Zaten bu tip olayların değerlendirilmesinde, diyelim net bir enternasyonal dayanışma tutumu, pekala milliyetçi bir bakış açısı ile bağdaştırılabilir. Böylesi bir dayanışma tavrına, dar milliyetçi çıkarların mı yoksa gerçekten enternasyonalist bir bakış açısının mı egemen olduğunu anlamak son derece güçtür. Oysa, Çekoslovakya'nın işgali, bu tarz bir belirsizliğe izin vermeyecek bir içeriğe sahiptir. Bu içeriğiyle de, sol kadroların enternasyonalist eğitiminde -elbet aslında hiç de o denli elverişli olmayan- bir fırsat niteliği taşır.

Şöyle ki, Çekoslovakya Varşova paktına dahil ülkelerin askeri birlikleri tarafından işgal edildiğinde bu olay, Türk solunun o güne ka-

darki bir temel programatik sloganı ve onu ifade eden argümanlar için bir test anlamına gelir. Sözkonusu programatik slogan, ulusal bağımsızlık veya diğer bir formülasyonla tam bağımsızlık'tır. O güne kadar, bu "tam bağımsızlık"ın nasıl bir dünya sistemine tekabül ettiği pek açıklanmamıştır. Ne var ki bu belirsizliklerine rağmen sol, uzun yıllar boyunca Türkiye'de Amerika'nın ekonomik, siyasal, kültürel alanlardaki etki ya da kontrolü üzerine son derece yoğun bir propaganda faaliyeti sürdürülegelmiştir. Örneğin, Türkiye topraklarındaki Amerikan üsleri -o günlerin deyimiyle- "işgal altındaki 35 milyon metre kare vatan toprağı", T.C. kanunlarının ABD üslerindeki geçersizliği, bu üslerdeki Amerikan askerlerinin ve atom silahlarının Türk ordusunun kumanda ve kontrolü dışında bulunuşu, yabancı şirketlerin ulusal sanayii zedeleyen yönelişleri, eğitim ve kültür kurumlarındaki Amerikan etkisi vb. gibi konular, solun ajitasyonunun son derece önemli bir kesimini teşkil etmektedir.

Dolayısıyla o güne dek bağımsızlık konusunda bu denli ısrarlı olan Türk solu, Çekoslovakya işgal edildiğinde son derece zor bir görevle karşı karşıya kalmaktadır. Bir yandan böylesine geniş yankılar uyandıran bir olayı, yıllardır savunduğu ulusal bağımsızlık anlayışı çerçevesinde yorumlamak durumundadır. Ama beri yanda da bunu yaparken, anti-komünist ideoloji yanlıları ve soğuk savaşçılarla farklılığını ortaya koymak zorundadır. Kolay değil, Çekoslovakya gibi bir ülke, 1968'in başından beri büyük siyasal sosyal altüstlüklere sahne olmuş ve bu süreç, dostu kabul edilen ülkelerin askeri müdahalesiyle kesintiye uğratılmıştır. Bağımsızlık ve demokrasi sözcüklerini dilinden düşürmeyen ve bu konularda gittikçe daha çok yankı uyandıran bir sol için muazzam bir sınavdır bu.

Solun bu konuya ilişkin tepkileri, üç kategoride toplanabilir: YÖN, TİP ve nihayet MDD tepkileri. Kuşkusuz, YÖN'cüler bu dönemde pek ortalıkta gözükmezler. Devrim henüz yayın hayatına atılmamıştır. Ama buna rağmen, bu sol kadronun bu konudaki muhtemel

tepkisini formüle etmek, boş bir spekülasyon olarak kabul edilmemeli. "Milli bağımsızlık" idealini adeta mitleştirmiş bulunan YÖN'cüler için, bir ülkedeki siyasal sorunların başka ülke ordularınca çözülmesi elbet kabul edilmez bir olaydır. Ama diğer taraftan YÖN'cüler son derece pragmatiktirler de. Her ne denli onlar için "sosyalist ülkeler" ve uluslararası komünist hareket bir "dış faktör" ise de, bu faktörün ağırlığı, o günlerde gittikçe artmaktadır. Ulusal düzeyde sol hızla marksistleşmekte ve uluslararası komünist hareketin miras ve deneylerine her geçen gün daha büyük bir ilgi göstermektedir. Uluslararası planda ise artık sosyalist sistem ve komünist hareket, dünya ölçüsündeki güç ilişkilerini belirleyebilecek bir konumdadır. Bu durumda, Çekoslovakya'nın işgali gibi bir konuda YÖN'cülerin muhtemel tavrı, bir yanda ulusların kaderlerini tayin hakkını diplomatik bir tavırla savunmak, diğer yandaysa bu ilke ile "sosyalist sistem"in kendi iç yasalarının meşruiyetini birleştirmeye çalışmak olacaktır.

TİP'lilere gelince onlar, son 5-6 yıldır politik projelerinde önemli bir yer işgal eden "bağımsızlık" anlayışının lafzına ve ruhuna sadık kalmaya çalışırlar. Buna göre sözkonusu işgal, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ilkesinin kesin bir ihlalidir. Ancak TİP'liler özellikle de Aybar- problemin kendi anlayışlarına göre politik ve ideolojik boyutlarını da irdelemeye kalkışır. Aybar'a göre Çekoslovakya halkı, yanlış bir sosyalizm anlayışına karşı direnmeye çalışmış ve bu direniş bizzat o yanlış sosyalizm anlayışının sahiplerince kırılmak istenmiştir. Bu noktada Aybar doğal olarak, sözünü ettiği bu yanlış sosyalizm anlayışının bir tanımını yapmak durumundadır. İşte TİP genel başkanı, bu tanımı yapmaya kalkıştığında yalpalamaya başlar ve analizlerini bir süre sonra demagojilerle tamamlar.

TİP liderine göre, Sovyetler Birliği ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinde egemen olan "yanlış" ya da "kötü" sosyalizmin temelinde, bürokrasinin egemenliği ve demokrasi yokluğu gibi olguların yanısıra, marksizmin klasik "vatan", "ulus" ya da "enternasyonalizm" anlayışla-

rının da payı vardır. Aybar için Sovyet bürokrasisinin Çekoslovakya'daki muhalefeti bastırma girişimi, bizzat "devrimci enternasyonalist" anlayışın bir sonucudur. TİP lideri buradan, "bütün ülkelerin işçileri birleşiniz" sloganının yanlışlığına oradan da, dünya devrimi idealinin tehlikelerine ya da sosyalizmin bir dünya sistemi olduğu iddiasının kofluğuna kadar gidecektir. Oysa Sovyet bürokratlarının işgal kararlarının ne marksist enternasyonalizm anlayışıyla, ne de dünya devrimi idealleriyle bir ilgisi vardır. Bu egemen bürokratlar için önemli olan, bir sözde "sosyalist sistem" düzeyinde kendi çıkarlarını korumaktır. Böylelikle Aybar, bürokrasinin eleştirisiyle, marksizmin eleştirisini birbirine karıştırmakta ve gerçekte son derece anlamlı ve yararlı olabilecek olan eleştirilerini yanlış bir yörüngeye sokmaktadır.

Ayrıca Aybar, o sıralarda bu konunun tartışılmasında inisiyatifi ele geçirmiş bulunan anti-komünist demagojiyle kendi görüşleri arasındaki sınırı da belirleyemez. Sosyalizmin en temelli ideallerine saldırarak yaptığı bir "güleryüzlü" ya da "insan yüzlü sosyalizm" savunusu, ister istemez anti komünist koronun bir elemanı haline gelmektedir. O sıralarda sol kadrolar, uluslararası işçi hareketinin olumluolumsuz tüm deney ve mirasına henüz yeni yeni ilgi duymaya başlamışlardır. Tüm olumsuzluklarıyla da olsa, sözkonusu deney ve miras, milliyetçi bir politik kültürle eğitilmiş genç kadrolardaki kimi önyargıları, örneğin "vatan" ya da "ulus" kavrayışlarını sarsmaya başlamıştır. Oysa Aybar savunduğu sosyalizm anlayışını, milliyetçi geleneklerce belirlenmiş bir geri bilince sevimli gösterme çabası içindedir. Örneğin "işçilerin vatanı yoktur demek yanlıştır; işçilerin vatanı vardır, çok şükür ki vardır ve biz böyle vatanı olan bir sosyalizm kuracağız" diyerek, sadece geri bilince sahip kadrolar üzerinde bir etki uyandırmaktadır. Milliyetçi bakış açısından yavaş yavaş uzaklaşmaya başlamış kadroların gözündeyse TİP lideri, anti komünist demagojiye hizmet eden bir konuma düşmektedir. Sonuçta, Aybar ile bu genç kadrolar arasındaki köprüler, bu olayla birlikte iyice atılmış olur.

Bu olay vesilesiyle sol kadroların enternasyonalist eğitimi, aslında hiç de o denli elverişli bir konumda bulunmadıkları halde, MDD'cilere düşer. Kuşkusuz MDD'ciler de, Çekoslovakya'nın işgali karşısında tutumlarını açıklamakta büyük güçlük içindedirler. İşgalin Türk basınında büyük gürültüler kopardığı dönemde nisbeten sessiz kalırlar. Bu konuya daha çok, Aybar'ın tutumunun eleştirisi vesilesiyle değinmeyi tercih ederler. Somut işgal olgusu konusundaysa görüşlerini daha dolambaçlı yollardan anlatmayı yeğleyeceklerdir. Örneğin, gönüllerinden ya da akıllarından geçenlerin tersine, hiç bir yerde açıkça işgali desteklediklerini söylemezler. Böylesi şeyleri bir bakıma başkalarına -Fidel Castro'ya ya da çeşitli ulusal kurtuluş hareketlerine- söyletirler.(107) Bu konuda daha açık sözlü ve nisbeten derli toplu analizleri, bir süre sonra gündeme gelecektir.(108)

MDD'ciler için, Çekoslovakya'da olup bitenler, bir "karşı-devrim" girişiminden ibarettir. Bu akım, stalinci geleneği gereği -tali düzeyde kimi eleştirilerin yanısıra- Çekoslovakya'daki bürokratik diktatörlüğe tamamen sahip çıktığı için, doğal olarak ona yönelik her muhalefet hareketinde sadece "karşı-devrim"i görmektedir.(109) Bu ise onun, işgal konusunda devrimci bir tutum almasını engelleyecektir. Ne var ki MDD'ciler, böylesine bir yanlış yörüngede de olsalar, bu vesileyle sol kadrolara dar mahalli çıkarlar açısından değil, evrensel çıkarlar açısından tutum alma konusunda önemli bir ders vermektedirler.

MDD'cilerin yaklaşımında böylesi bir eğitim açısından iki temel olumluluk vardır. Birinci olarak işgal olgusunu değerlendirirken, Aybar'ın tersine egemen güçlerin argümanlarıyla bir sınır çizmeyi başarırlar. Söze, bizzat günlük basının gerici demagojilerinin eleştirisiyle başlarlar. İkinci olaraksa bu olayı, uluslarası devrim mücadelesinin sorunları açısından yargılamaya gayret ederler. Bunu yaparken de, yine Aybar'ın tersine, sosyalizm idealllerini yüceltmeye çalışırlar.

Uluslararası perspektifin vurgulanması, o güne kadar belli bir u-

lusal dargörüşlülük içine hapsolmuş bulunan kadrolar için büyük bir altüstlüğü ifade eder. Yakın zamana kadar onlar için, örneğin bir Kıbrıs sorunu ya da Türk ordusunun bağımsız silahlandırılmasını amaçlayan "millet yapar" kampanyaları, siyasal bilinçlerinin gelişmesinde birer aşamayı ifade eder. Daha ötesi "Mustafa Kemal yürüyüşleri" ya da "yerli mallar haftaları", Dev-Genç döneminde bile önde gelen eylem konularındandır. Bütün bunlardan daha da önemlisi milliyetçi ufuk, herşeyden önce egemen politik projede kendisini hissettirir. Gerçekte o günlerde kavrandığı şekliyle millileştirmeler temelinde bir "hızlı kalkınma" hedefi, tam bir ulusal dargörüşlükle maluldur.

Bu koşullarda Çekoslovakya'nın işgalini, işçi sınıfının evrensel, çıkarları açısından yorumlamaya çalışan bir yaklaşım dev bir politik ilerleme anlamına gelecektir. Bundan bir kaç yıl sonra solun 1960'lardaki son yükselişini ifade edecek olan gerillacılar, o dönemdeki radikalliklerini büyük ölçüde de bu siyasal eğitime borçludurlar. MDD'cilerin damgasını taşıyan bu eğitimin yokluğunda gerilla hareketinin radikalliği, ulusal dargörüşlülüğün sınırları içinde boğulmaya mahkumdur.

Kuşkusuz MDD'ci hareketin enternasyonalist eğitiminin sınırları, yine onun teorik karakteristikleriyle belirlenir. Bu akımın temel referans kaynağı resmi komünist hareket, milliyetçilikle enternasyonalizmi en akıl almaz biçimlerde birbirine karıştıran bir pragmatik yaklaşımın şampiyonudur. O nedenle MDD'ci enternasyonalistler, örneğin bir Kürt ulusal sorununda neredeyse YÖN'cü görüşleri paylaşabilecek konumlara düşebileceklerdir. Bunun sonucu olarak rahatlıkla söylenebilir ki MDD'ciler, bu konuda Türk solunun tutarlı bir tavır almasında hiç bir rol oynayamazlar. Bu görevi, 1960 sonlarının TİP'i üstlenecektir. Çünkü bu parti, işçi hareketiyle Kürt ulusal hareketinin ilginç bir yakınlık içine girdiği bir ortam olarak, bu konuda MDD'den çok daha elverişli bir konumda bulunmaktadır.

VI. Sonun Başlangıcı: Dev-Genç'den "Gerilla"ya

1960'ların sonlarında Türk solunda, "orijinal" diye tanımlanabilecek bir fenomen ortaya çıkar. Sadece üniversite öğrencilerinden oluşan bir gençlik örgütü -Dev Genç- hızla toplumsal muhalefetin öncüsü ve sembolü haline gelir. Bir anlamda bu örgüt, 1960'lar solunun en son ileri atılışıdır. Ama bu genç ya da yeni olarak da nitelenebilecek kadrolar bu ileri atılışlarıyla 27 Mayıs ihtilalcileri, YÖN'cüler ve nihayet TİP kurucularının başlattığı bir süreci de kapamaktadırlar. Bu anlamda Dev-Genç kuşağı bir yanıyla, 1960'ların bütün devrimci kadro ve kuşaklarının bir sentezidir; diğer yanıyla ise, onların tüm çözümsüzlüğünü de içinde taşır.(110) Dev-Genç'in ve Dev-Gençli'nin eskilerin deyimiyle- "azameti ve inhitatı"(ululuğu ve ölülüğü) bu karakteristiğinden gelir.

Bu noktada vurgulamak gerek ki, bugüne kadar Dev-Genç ve Dev-Gençli'den sözedildiğinde, onların daha çok "azametleri" üzerinde duruldu. Oysa adil bir değerlendirme sözkonusu olduğunda, "inhitat"ları ya da daha doğrusu sefaletleri üzerinde de durmak gerekir. Dev-Genç ve onun bir uzantısı olarak alınabilecek gerilla hareketinin, geçmişte büyük mistifikasyonların konusu olması, bu eleştirel yaklaşımın önemini daha da arttırmakta.

"Dev-Gençli" diye anılmaya layık kuşağın otonom siyasal eylemi, bir iki yıllık bir sürede gerçekleşir. Bu kuşak, hemen sadece öğrencilerden oluşur. Bu özellikleri dikkate alındığında, böylesi bir örgütün -ya da hareketin- oynadığı rol ve bıraktığı miras ilk bakışta şaşkınlık uyandırabilir. Ama onu yukarıdaki formülasyonla, "1960'lar radikalizminin bir sentezi" olarak aldığımızda, bu rol ve miras daha da anlaşılır olabilir. Kuşkusuz bu kuşağın tek tarihsel şansı, diğerlerinden sonra gelmesi değildir. Bu elbet önemli bir faktördür. Dev-Genç, bir tarihsel zincirin olağan bir halkasıdır. Ama -Kıvılcımlı'nın deyimiyle-

bu "geç gelme fazileti"nin yanısıra, onların içinde oluştukları dönemin orijinalliğinden kaynaklanan şansları vardır.

1960 Sonlarında Kitle Hareketlerinde Radikalleşme

Tarih içindeki yeri itibariyle Dev-Genç'i yaratan gençlik hareketleri, 1960 Nisan'ından beri neredeyse daima gündemde olanlardan bir çok bakımdan farklıdır. 1960'ların başlarındaki gençlik hareketleri, her şeyden önce siyasal ideolojik atmosfer nedeniyle radikal bir öz taşımazlar. Bunun yanısıra ise, hemen daima mevcut siyasal güçlerin - özellikle de CHP ve YÖN'ün- manipülasyonuna maruzdurlar.

Oysa 1967'den itibaren gençlik hareketleri, ister akademik sorunlar üzerinde yoğunlaşsınlar ister anti emperyalist bir temelde gerçekleşsinler daima mevcut düzeni temelden sorgulayan bir karaktere sahiptir. Bu sorgulama, o ortamda hızla radikal sonuçlarına varır ve onları radikal kopuşmalara iter. Bu gelişim o kerte hızlıdır ki, 1970'lerin başlarında siyasal iktidarı ezilen sınıflar adına fethetmeye kalkan bu gençlerin, daha bir kaç yıl önce adeta bir başka çağın problematikleriyle boğuştukları söylenebilir. Muazzam bir hızla bu kuşak "Kıbrıs davası"dan, "Yunanistan'ı kollayan ABD'ye direniş"ten ya da "üniversite akademik reformu"ndan, "proletarya diktatörlüğü", "halk savaşı", "enternasyonalizm" gibi kavram ve problematikler eksenine oturmuş bir politik projeye ulaşır. Kuşkusuz bu ideolojik kültür devrimi, hızlılığı ölçüsünde problemlidir. Ama bu problemler bir yana, gençlik hareketinin tarihindeki en radikal düzeye ulaştığı tartışmasızdır.

Diğer yanda aynı dönemde, gençlik hareketi üzerinde geçmişte hayli egemen olan manipülasyon faktörü de gittikçe güç kaybetmektedir. 1968 öncesinden farklı olarak gençlik hareketinin önderleri, belirli bir siyasal deney birikimine sahiptir. Hemen hepsi, TİP gibi modern ve nisbeten demokratik bir örgütten gelirler. Daha sonra ise MDD aracılığıyla, uluslararası işçi hareketinin deneyleriyle de tanışacaklar-

dır.Bu açıdan siyasal olgunluk itibariyle bu dönemin gençlerinin, 1960'ların başlarındaki gençlik hareketi önderlerinden fersah fersah ileride oldukları söylenebilir. Bu siyasal köken ve eğitimse, kısa sürede onları içinde bulundukları ya da müdahale ettikleri sosyal hareketlerin otantik ve bağımsız önderleri konumuna getirecektir.

Aynı dönemde işçi sınıfı cephesinde de, gençlik hareketinde olup bitenlere bir paralellik gözlenebilir. 1967'nin başlarında DİSK'in kuruluşu, işçi hareketindeki canlanmanın henüz sembolik bir ifadesidir. Altı yıl önce TİP'i kuran sendikacılar bu girişimleriyle, bu kez sınıf siyasal hareketinin bir diğer bileşeninin öne çıkacağı bir baz yaratmaktadırlar. 1968-71 yılları arasında işçi ve sendika harcketi, bu sendikal örgüt çerçevesinde niteliksel bir değişim yaşar. Artık işçi sınıfının İstanbul'da yoğunlaşmış bir öncü kesiminin kafasını, sendika aracının o güne dek kullanılabilenden daha değişik -yani daha radikal- bir tarzda kullanılıp kullanılamayacağı gibi sorular da meşgul etmeye başlamıştır. O günlerdeki yaygın deyimle "DİSK'e geçme" mücadelesi, Türk-İş'de belli bir deney kazanmış ama artık yeni mevziler ve kazanımları hedefleyen işçi kesimleri için bir eksen olur. Bu işçi hareketleri, egemen güçlerin çıkarları ve mevcut statüko itibariyle savunmacı değil, saldırgan bir karakter taşımaktadır. O nedenle de şiddetle tepki görür ve sonuçta işgal-direniş gibi biçimler öne çıkar.

Böylelikle, sınıf uzlaşmacılığıyla korporatizmin ilginç bir karışımını ifade eden Türk-İş'in karşısında, radikal bir sendika merkezi doğmaktadır. Ve bu doğumda motor güç, artık şu ya da bu devlet kesimi ya da sendika bürokrasisi değil bizzat işçilerdir. Gerçi bu hareketlenmenin içindeki işçiler henüz küçük bir niceliği ifade eder. Ne var ki bu nicel küçüklüğün gerçek dinamizmi, bir kaç yıl sonra patlak veren 16 Haziran olayları ile kendisini gösterir. Bu dev işçi gösterileri de, yine son yılların işçi mücadeleleri ekseninde ortaya çıkarlar. Konu yine DİSK'tir. Ama bir kez başladıktan sonra, hızla mevcut iktidarı her yönüyle tehdit eden bir kitle hareketi niteliğini kazanacaktır.

Diğer taraftan aynı dönemde işçi (ya da daha geniş bir deyimle çalışanlar) kesiminde bir diğer sosyal hareketlilik de, sendikalaşmanın büyük bir hızla yaygınlaşmasıdır. Artık sanayi işçilerinin yanısıra, memur-öğretmen gibi çalışan kesimlerinde de sendikalaşma eğilimleri güçlenmektedir. Daima sendikal örgütlenme ve sosyal hareket yasağı altında tutulmuş bu ücretli kesimi, bu kez yüzbinlerin katıldığı eylem ve yönelişlerle yasakları zorlamaya başlar. Sözün kısası tüm bu göstergeler, işçi hareketinin 1960'ların başlarındakinden çok daha gelişkin bir sosyal hareket olarak doğum sancılarını haber vermektedir.

1967-68 sonrasında kitlesel radikalizasyon açısından üçüncü özellik de -belki de Türkiye'nin modern tarihinde ilk kez olarak- kırsal bölgelerdeki yaşanan hareketlenmedir. O güne kadar düzen partilerince sağlam bir "oy deposu" olarak görülmüş olan, üstelik 1965 sonrasında TİP tarafından da böyle ele alınmaya başlanan bu kesimden artık ilginç sosyal tepkiler gelmektedir. Kuşkusuz gelecek bir kaç yılın göstereceği gibi bu hareketlilik, bir yanıyla geçici ve aldatıcıdır. Ama daha sonraki gelişmeler ne olursa olsun, o bir kaç yılın Türkiye'si, kırsal kesimin de nihayet hareketlendiği izlenimini veren bir görünüm arzeder.

Kırsal bölgelerdeki bu beklenmedik hareketlenmenin yanısıra aynı yıllarda Kürt sorunu, toplumsal-ulusal sorun karışımı bir diğer patlayıcı konu olarak gündeme gelmektedir. Kürt entelijansiyası TİP vasıtasıyla, Kürt gençliği ise Devrimci Doğu Kültür Ocaklarıyla özgül sorunlarına ilişkin politik projelerini ifade gayretindedirler. Aynı dönemdeki "Doğu mitingleri"niyse, bu gelişmenin kitlesel düzeydeki yansımasıdır.

En nihayet aydın ve gençlik politizasyonunun bir uzantısı ama aynı zamanda da kırılmış bir ifadesi olarak, ordu içi konspiratif faaliyetlerle, 1968 sonrasının tablosu tamamlanmaktadır. Tüm anakronizmine rağmen ordu-içi hareketlilik, "mum sönene yakın parlar" deyişini haklı çıkartacak bir olgunluk içindedir. Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni'ni yayınlamıştır. Dönemine göre bu programatik çalış-

ma, neredeyse marksist solu bile imrendirecek bir yetkinliktedir. Bu eser, "yukarıdan devrimci" asker ve sivil kadrolara, mevzilendikleri ideolojik ve teorik zemin açısından muzzamam bir güven verir. Politik proje berraklığının yanısıra, 1970 başlarındaki AP-DP bölünmesi ve bunu takibeden hükümet krizi, sözkonusu radikal kadronun yeni yönelişleri için elverişli bir siyasal zemin oluşturur. Bu temelde bir bakıma, Talat Aydemir'lerin yapamadığını yapmak üzere bu kez "en elverişli şartlarda" harekete geçilecektir.

Şüphesiz sosyal hareket faktörünün son derece sınırlı olduğu ordu-içi konspiratif faaliyetler, doğal olarak karşı-gizli faaliyetlerin etkilenmesine de açıktır. "9 Mart"-"12 Mart"olaylarının gösterdiği gibi mevcut ortam, en radikal yönelişlerin en tutucu provokasyonlara maruz olduğunu gösterir. Ancak bu talihsiz karakteristiği bir yana bu yılların ordu-içi politizasyonu, Türkiye toplumunda radikal hareketlilikten azade hemen hiç bir kesim kalmadığı inancını iyice pekiştirmektedir.

Bu noktada son olarak, Türkiye ölçüsündeki bu sosyal çalkantının, uluslararası plandaki gelişmelere de denk düştüğü eklenmeli. Hızla gelişen Filistin kurtuluş hareketi, Latin Amerika gerilla hareketleri ve nihayet o dönem için dev bir güven kaynağı olan Vietnam savaşı, özellikle genç kadroların gözünde dünyayı değiştirme mücadelesinin evrenselliğinin ve muhakkak olan zaferinin somut kanıtlarıdır. Bu tablo, 1968'in ilk yarısını kaplayan Polonya, Çekoslovakya, Yugoslavya ve Fransa'daki gençlik hareketleri ile tamamlanır. Artık bir bakıma tüm 1960'lara egemen olan politik iyimserlik duygusu, bu bir kaç yılda tepe noktasına ulaşacaktır.

"DEV-GENÇ" ve "DEV-GENÇLİ"

Bu ilginç koşulların birleşiminde ortaya çıkan Dev-Genç, bu adla en çok bir yıl yaşamış bir örgüttür. Kısa süren yaşamında adını bile başkaları, daha doğrusu sosyal ortam koyar.(111) Ne var ki onun kısa

süren yaşamı, bir devrimci-solcu tipinin ilginç bir metamormofozunu da ifade eder. Dev-Genç'in kökeninde tüm Türk solunu bulmak kabildir. Bu açıdan tipik bir Dev-Genç önderi, bir zamanların YÖN okuyucusu, TİP üyesi ve şu ya da bu ölçüde bir MDD militanıdır. Ama örgüt olarak değerlendirildiğinde Dev-Genç, TİP'in yan örgütü olarak kurulmuş olan FKF'nin devamı olarak kabul edilmeli.

FKF , 1965'in sonlarında kurulur. Kuruluş dönemi hayli karakteristiktir. Bu tarihte TİP parlamentoya gireli henüz bir kaç ay olmuş, diğer bir ifadeyle partinin yaşamında yeni bir dönem açılmıştır. Bu koşullarda TİP yöneticilerinin, çekim alanı içinde yaşadıkları parlamenterist atmosfere uygun yeni adımlar tasarladıkları düşünülebilir. Partinin mevcut Gençlik Kolları teşkilatlanması, doğal olarak sadece parti üyesi gençlere açıktır. Oysa üniversite gençliğinin son 5-6 yıldaki dinamizmi, bu alanda TİP'e özel müdahale gerekliliğini hatırlatmaktadır. FKF'nin böylesi bir müdahale niyetiyle kurulduğu söylenebilir. Bu gençlik örgütünün ilk bir iki yılı, parti çizgisinibu özgül alanda olabildiğince yaratıcı bir tarzda uygulamakla geçer.

Ama bu aslında talihsiz bir çabadır. TİP, hayalci bir parlamenterist stratejiyi günden güne olgunlaştırırken genç kadrolara, parti çizgisinin "yaratıcı bir tarzda uygulanması" için gerçekte çok küçük bir alan bırakır. Kısa bir süre sonra, bu gençlik örgütü adeta işlevsiz kalacaktır. FKF'nin bu dönemde tüm yaptığı, kimileri ileri kimileri geri sayılabilecek sayılabilecek bazı politik kültür elemanlarını, "gençlik" denilen sosyalizm açısından bu hayli bakir alanda yeşertmeye çalışmaktır.

Örneğin FKF'liler, parti yöneticilerinin teori düşmanlıklarına rağmen eğitim sorununu çok daha ciddiye alacaklardır. Üstelik bu alanda FKF'de, TİP'dekinden daha gelişkin bir çoğulcu anlayış mevcuttur. Bunun yanısıra bu gençlik örgütünün militanları, kültür sorunlarına hayli duyarlıdırlar. Daha sonra Dev-Gençlilerce bu konuda yapılan küçümsemeler ne olursa olsun, gerçekte bu örgüt döneminin kültürel ge-

lişmelerine siyasal eylem açısından yaklaşmaya çalışır. Bütün işi ve dünyası, Dev-Gençliler gibi "eylem" ve "mücadele" değildir. Aynı şekilde FKF, Dev-Gençlilere özgü bir tutucu kadın-erkek işbölümünün de uzağında olduğu izlenimini verir. Bu alanda daha çok TİP'in, nisbeten modern sayılabilecek parti-içi yaşamının etkisi altındadır. Ne var ki FKF'nin bu nisbi olumlulukları fazla bir gelişme olanağı bulamaz. Gerçekte parti stratejisi, bu gençlik örgütünü fiilen politik eylemin dışına çekmektedir. Bu koşullarda FKF'nin nisbi olumlulukları, daha sonra Dev-Gençlilerin "diskotek sosyalizmi" tarzındaki alaylarını neredeyse haklı çıkaracak anlamda politika dışına düşer ve dolayısıyle o mevzilerde yozlaşır.

FKF militanlarının eylemine yön veren anlayış, TİP yönetiminin dayattığı bir ölü "parti-gençlik örgütü işbölümü"dür. FKF'lilerin tüm problemleri tam bu noktada ortaya çıkar. TİP, henüz bu türlü bir işbölümünü gerçekleştirebilecek bir örgüt olmaktan uzaktadır. Beri yanda aynı işbölümü anlayışı, üniversite gençliğinin sosyalist siyasal eylemdeki potansiyel rolü dikkate alındığında, hiç de gerçekçi değildir. Sonuçta bu anlayış, sol kadroların en dinamik kesimlerinin bulunduğu bu örgütü, yeni parti bürokratlarının yetiştirileceği bir okul konumuna düşürür. Bu şartlarda FKF'liler, büyük bir ihtimalle zamanlarının önemli bir kısmını "faaliyet raporları" hazırlamaya verirler.(112) Örgütün yıllık kongreleri ve diğer önemli yönetici organ toplantıları için hazırlanan bu uzun ve detaylı raporlarda, siyasal eylem dışında herşeyi bulmak kabildir. Tam da bürokratlara layık "başka örgütleri etki altına alma", "eylem", "temel etkinlik alanları", "yan etkinlik alanları" gibi başlıklar altında sunulan bu uzun metinlerde, dar bir politika anlayışı ve hatta onun da ötesinde bu çapta bir politikanın bile kıtlığı kendisini şiddetle hissettirir. Bütün o detaylarda, -elbet bilinçaltına hitabeder tarzda- hiyerarşinin ve bürokratik hantallığın meşrulaştırılması çabası kendisi şiddetle hissettirir.(113)

Ama diğer yanda bu dönemde bir devrimci gençlik örgütünün,

TİP'in bu ortama uygun bir yeni kopyası olması da mümkün değildir. Örgüt içinde TİP'dekine paralel olarak bir muhalefet hareketi oluşur. Ancak FKF'deki gelişmeler TİP'dekinden farklıdır. Partideki muhalefet fazla büyüyemeden dışlanmıştır. Tekrar toparlanması ve parti dışı bir hareket olarak gelişmesi, MDD'nin çıkışını gerektirecektir. Ayrıca bu hareket hiç bir zaman tam anlamıyla parti çoğunluğunu kazanamayacaktır. Oysa gençlik örgütünde güçler dengesi, kısa bir süre içinde altüst olur. O derece ki bu örgüt, muhaliflerin ilk defa yönetime geldiği Mart 1968 ile, TDGF adını aldığı Ekim 1969 arasında yaklaşık beş yönetim yaşar. Bu bir buçuk yıllık sarsıntılı dönemin sonunda MDD'ci gençler, FKF'ye tamamen egemen olacaklardır.

FKF içindeki gelişmelerin TİP'dekinden bu kerte farklı gelişmesinde, kuşkusuz gençlik faktörü büyük rol oynamıştır. FKF'de muhalefet 1967 sonlarında ortaya çıkar. Bu sıralarda TİP parlamenterizminin çıkmazları, genç kadrolarca adeta içgüdüyle hissedilmektedir. TİP kurmaylarının hayalci stratejisi, gençlik ortamında daha büyük bir hızla itibar kaybetmeye mahkumdur. Örneğin Aybar, parti üyelerini "disiplinsiz eylemler"e karşı uyanık olmaya çağırırken ya da bu eylemlerin faşizme yol açabileceğini hatırlatırken, parti kadroları açısından hiç olmazsa dayandığı bir kurumsal temel vardır: parti, seçim faaliyetleri, parlamento vb. gibi. Oysa benzer sözler, genç bir FKF yöneticisi tarafından söylendiğinde iyiden iyiye anlamsızlaşır. FKF yöneticileriyse büyük bir körlükle daha 1967 başlarında, gençlik hareketlerinin "aşırılığı" konusunda alarm zilleri çalmaktadırlar.(114) Oysa ne bu tarihlerde ne de sonrasında, gençlik hareketlerinin aşırılığından bahsetmek mümkün değildir. "Faşizm tehlikesi"ne gelince onu, gençliğin dinamizmini körelterek önlemeye çalışmak en dar görüşlü bir düzen politikacısı için bile amatörce kaçmaktadır. TİP ve FKF yöneticilerinin bu uyarılarının tek sonucu, onların devrimci gençlik ortamından hızla tecritleri olacaktır.

Sonuçta ortaya bambaşka bir örgüt çıkar. Geleceğin Dev-

Gençli'leri bu örgüte kendi tanımladıkları politik görevlere uygun nitelik vereceklerdir. Aslında ortaya çıkan örgütün tanımı hiç de kolay değildir. O günlerin sıcaklığı içinde yapılan tanımlar da fazla bir şey anlatmaz. Kimi TİP'li gençlere göre bu, "küçük burjuvazinin gençlik örgütü"dür.(115) Dev-Gençlilerse onu, "sosyalist gençliğin kitlevi teşkilatı" nitelerler.(116)

Gerçekte ise, bir orijinal örgüt-hareket bileşiminden sözedilebilir. Elbet ortada bir örgütsel yapı, organlar, işleyiş kuralları mevcuttur. Ama diğer yanda örgütün müdahale alanları gözönünc alındığında, bu örgütsel yapı büyük ölçüde anlamsızlaşır. İlk bakışta öyle gözükür ki, bu örgütte sanki durduk yerde "eylem" yaratan devrimci militanlar toplanmıştır. Aslında Dev-Genç ve Dev-Gençli'de böylesi bir yan gerçekten de vardır. Bu devrimci tipi, siyasal görevlerini sık sık "nerede hareket orada bereket" mantığıyla açıklar. Zaten "eyleme geçmek", "eylem koymak" gibi terim ve sözcüklerin o günlerde üretilmiş olmaları tesadüfi değildir.

Ama diğer yanda Dev-Gençliyi, sadece bir "eylemci" olarak tanımlamak doğru olmaz. Dev-Gençli, boşalma ihtiyacına uygun "hareket" arayan bir başıbozuktan çok, kendisinden bağımsız olarak ortaya çıkmış sosyal hareketlere yetişmeye çalışan bir radikaldir. 1968-70'in Türkiye'sinde TİP, örgüt olarak felç olmuştur. Bu durumda Dev-Gençli'ye "eylemcilik" niteliğini veren, bir kaç bin kişilik bir öğrenci örgütünün 35 milyonluk bir ülkenin radikal politikasına yetişme kaygusudur. Kuşkusuz -elitist politik kültürü nedeniyle- Dev-Gençli'nin sık sık mevcut sosyal hareketlenmeleri kendi eylemciliğinin ürünü zannettiği de muhakkaktır. Ama bu devrimci tipinin, kendisi hakkındaki değerlendirmelerini bir yana bıraktığımızda, onda "eylemci"lik kadar, adeta bir "sosyal hareket ilk yardım uzmanı" niteliği de tesbit edilebilir.

Daha da ötesi Dev-Gençli'nin alanı sadece "eylem" anlamında "sosyal hareket"le de sınırlı değildir. Bir yanda küçük tarım üreticileri-

nin protesto hareketlerine katılırken, diğer yanda üniversite akademik reformu konusunda da görüşler ileri sürer, eylemler örgütler. Bir tarafta Milli Güvenlik Kuruluna cevap verirken diğer tarafta -kaba kuvvet metotlarını da ihmal etmeden- TİP içindeki "Devrimci Muhalefet" çalışmalarına katkıda bulunur. Anti emperyalist sokak gösterilerini örgütler, işçi grevlerine destek verir ve en nihayet Türk solu içindeki teorik tartışmaya en yüksek düzeyde katılmaya çalışır. Bu zenginlik, onu yeni bir politik kuşak olarak hızla olgunlaştırmaktadır. Ama öte yanda aynı yoğunluğun hazırladığı tehlikeler de vardır.

"Gerilla"ya Yöneliş

Bu yoğun çalışmanın dev ritmi içinde Dev-Genç'li, bir süre sonra kendisini ülkedeki radikal politikanın tek öznesi olarak görmeye başlar. Bu haleti ruhiye aslında Dev-Genç'in de sonu demektir. Elbet bu demek değildir ki Dev-Genç, militanlarının zafer sarhoşluğu nedeniyle ortadan kalkar. Tersine Dev-Genç'in tarih sahnesinden çekilişinin esas nedeni, bir bütün olarak solun problemlerinde aranmalı. Ne var ki bu kuşağın görkemli görünüşünün ardındaki zaafları, onun özgül yönelişleri ve bırakacağı mirasın anlaşılması açısından incelenmeye değer.

Dev-Gençli bir süre sonra, kazanılan her mevzide sadece kendi imzasını görme talihsizliğine sahip bir devrimci tipi haline gelecektir. En "keskin" anti-emperyalist eylemi o koyar, en geniş öğrenci kitlesini o peşinden sürükler, en radikal işçi-köylü hareketlenmelerine o müdahale eder. Gerici saldırıları en iyi o püskürtür. Hatta bir süre sonra içinden, en yetkin teorik analizleri kendisinin yaptığına inananlar da çıkacaktır. Bütün bu iddialarında Dev-Gençli'nin görünüşe aldandığı aşikardır. Ama kabul etmek gerek ki bu "görünüş", o dönemde oldukça inandırıcıdır!

Bu açıdan onun bu konumu, 1960'lar devrimcileri sözkonusu ol-

duğunda adeta yeganedir. O güne kadar hiç bir sol kadro, mevcut kazanımlar ve mevzilerde sadece kendisinin damgasını görmeye kalkışmamıştır. Ne 1961 anayasası, ne sendikal harekette kazanılan mevziler ne de hatta TİP'in 1965-66'ya kadarki gelişmesi, tek bir kadroyla özdeşleştirilmiştir. Elbet şu ya da bu kadronun, her hangi bir kazanımda ya da inşada daha çok rolü olduğu kabul edilmiştir. Ama bütün bu yargılarda hep bir ihtiyat vardır. Sendikacılar YÖN'ün, YÖN'cüler TİP'in TİP'lilerse YÖN'ün katkıları konusunda nisbeten ölçülü bir dil kullanmaktadırlar. Hatta bu listeye, 1960 sonrasının yeni soluna karşı dikkatle yaklaşan kimi eski komünistler de eklenebilir. TİP yöneticileri, 1966-67 yıllarında bu ihtiyat sınırlarını aştıklarında hızla sol ortamda tecrit olmaya başlayacaklardır.

İşte bu konuda TİP önderlerinin izinde yürüyen Dev-Gençli'ler, bir süre sonra ortada sol adına olumlu ne varsa kendilerine maletme eğilimi içine girerler. Üstelik bu tutumlarında biraz haklı gibi de gözükürler. Şöyle ki Dev-Gençliler "eylem"e geçtikleri sırada sol, bir siyasal-sosyal hareket olarak hızlı bir parçalanma süreci içindedir. Bu koşulardaysa, hareketin bütününe ait kazanımların bir çeşit "parsellenmesi" kaçınılmazdır. O tarihlerde böylesi bir paylaşmada, doğal olarak Dev-Gençli'nin payına çok şey düşer!

Ama bu militanların göremediği, birinci olarak hangi birikimin üzerine geldikleridir. Teorik ve pratik alanda gerçekleştirdikleri herşey, bütün krizine rağmen hala yaşayan bir varlığı ifade eden Türk solunun birikimi içinde anlamlıdır. Tüm sektleşme sürecine rağmen TİP'in marksistleşmesi, DİSK'in hızla gelişmesi, TİP'in taşra kadrolarının "köy eylemleri"ne sağladığı lojistik destek, "eskiler"in teorik katkıları, ve hatta hala solla bağlantıları olan "kemalistler"in konspirasyonu olmaksızın, Dev-Gençli sadece bir şarlatan konumuna düşmeye mahkumdur. İkinci olaraksa Dev-Gençli, gerçekleştirdiği siyasal faaliyetin nisbi geri düzeyi konusunda da yeterince bilinçli değildir. Kitleler içinde yaptıkları tüm çalışmalar, karakteri itibariyle kolay mevzi ka-

zanmayı sağlayacak türdendir. Kazandığı mevziler, solun 1960'ların sonlarında ihtiyacını duyduğu türden mevziler değildir. Emekçilerle kaynaşan, birlikte hareket eden militanlar, bu noktadan sonra fazla ilerleyememektedir.

Dev-Gençlinin bu zaafları, solun çözümsüz krizi şartlarında, talihsiz bir yöneliş için itici bir güç olacaktır. 1970 yılında Türk solunda sadece mevcut örgütsel yapılar değil, o günlere dek sorumluluk almış kadrolar da yıpranmıştır. Gençlerin gözünde -bir ölçüde Hikmet Kıvılcımlı istisnası dışında- eski kadrolardan itibar gören hiç kimse yoktur. MDD, yerine hiç bir şey bırakmadan çökmektedir. Oysa Dev-Genç bir yanıyla da, tüm bağımsız karakterine rağmen MDD'nin özgün bir örgüt biçimi olagelmiştir. Bu örgüt ve militanları, kendisini bir gerçek hareketin parçası olarak da görmektedirler. İşte MDD'nin çöküşü, onlara yanlızlıklarını çarpıcı bir şekilde gösterir. Bu yanlızlık ve çaresizlik duygusu, kitle hareketlerinin yükselişi ve ülkenini hızla içine girmekte olduğu kriz ile daha da şiddetlenecektir.

Bu koşullarda, Dev-Gençlinin kendisini ülkedeki radikal politikanın tek elemanı olarak görmesinde, artık yıkıcı bir çelişki yaşamaktadır. Bir yanda, bir dev işbölümü içinde kendilerine düşen "Dev-Gençlilik" görevinin artık anlamsızlaştığını farketmektedirler. Diğer yandaysa, gittikçe derinleşen siyasal krize ve yükselen sosyal çatışmalara kayıtsız kalamazlar ve yön verme kaygısına düşerler. İşte gerilla mücadelesi, bu kaygının bir sonucudur. Ama buna "kaygı"dan çok "şaşkınlık" da denebilir. Şu nedenle ki, Dev-Genç'in kaymak tabakasının gerilla hareketine kalkıştığı 1970 sonbaharında sol için mevcut görevler, neredeyse gerilladan başka herşeyi gerektirmektedir. 16 Haziran gösterilerinin üzerinden yaklaşık üç dört ay geçmiştir. Bu dönemde sadece İstanbul'da, son bir kaç yılda işgal ve direniş deneyi yaşamış onbinlerce işçi vardır. Aynı tarihlerde, Türkiye İşçi Partisi büyük kongesini toplamaktadır. En nihayet 1970 Haziran'ından beri Hikmet Kıvılcımlı'nın yaptığı müdahalelerle sol-içi teorik tartışmalar yepyeni bir

düzeye sıçrama şansına sahiptir. Ve işte tam bu sıralarda bir kaç yüz Dev-Gençli, üstelik kime kurşun sıkacaklarını bilmeden -ve olayların gösterdiği gibi hiç kimseye kurşun da sıkamadan- bir garip silahlı mücadeleye kalkışırlar.

Kuşkusuz artık bu noktaya varıldığında, bu gelişmede bir kaçınılmazlık da var gibidir. Tüm zenginliğine ve olumluluğuna rağmen, Dev-Genç'in tek başına bir siyasal sınıf hareketinin oluşumuna önderlik etmesi mümkün değildir. O koşullarda artık nisbeten bir olgunluğa ulaşmış böyle bir hareketin -en olumlu bir son olarak- olsa olsa bir siyasal sınıf hareketi içinde erimesi düşünülebilir. Oysa Türkiye'de bu sürec, neredeyse 1967'de kesilmiştir. Bu anlamda Dev-Genç de, bir radikal hareket olarak yeni doğumlara hizmet etmeyecek bir ölüme mahkumdur. Gerilla, bu ölüm için parlak bir cenaze töreni olabilir.

Bir diğer ifadeyle gerilla hareketi, 1970'e varıldığına Dev-Genç kadrolarının varlığını şiddetle hissettikleri siyasal görevler karşısında çaresizce gerileyişidir. Elbet bu gerileyiş, bu kendine güvenli kadroların özgün siyasal eğitimleri, yaşları ve nihayet uluslararası örneklerin baskısı şartlarında, bir ileri kaçış tarzında gerçekleşir. Silahlı mücadele, bu kadrolar için gerçek siyasal görevlerden kurtulma çabasıdır. Tüm retoriklerinin aksine mevcut siyasal görevleri üstlenemeyecek olan bu kadrolar, o görevlerle hiç bir ilgisi olmayan bir alanda bir şeyler yapmaya kalkışırlar.

Artık bundan sonra yaşanacak olan sadece Türk solunun değil, bu devrimci tipinin de dekompozisyonudur. Bugün geriye bakıldığında denebilir ki, bu yöneliş ilk başlarda Dev-Gençlilerin yüreğini rahatlatmıştır. Ayrıca bir dönemi böylesine gürültülü bir tarzda kapatışları, gelecek kadroların hafızasına görkemli imajlar da bırakacaktır. Aynı kuşağın emekçi kitlelerin hafızasında bıraktığı iz ise daha çelişkilidir. Büyük bir ihtimalle o dönemde hiç bir işçi, hiç bir köylü, gençlerin niye silaha sarıldığını anlamamıştır. Ama bu anlaşılmazlığa rağmen, bu gençlerin etrafında -elbet bir örgütsel desteğe asla dönüşmeyecek- bir

sempati halesinin örüldüğü söylenebilir.(Elbet bilinçli işçiler için sözkonusu olan, sempatiden çok hayrettir.) Ne var ki bu sempatinin, gerillaların politik ve örgütsel yönelişleriyle hiç bir ilgisi yoktur. Olsa olsa kitlelerin gözünde bu gençler 27 Mayıs'tan TİP'e, oradan Dev-Genç'e kadar uzanan görkemli bir yükselişin temsilcisidirler. Bu yükseliş onların hafızasına 27 Mayıs anayasası, sendikal mücadelenin kazanılan mevziler, anti-emperyalist direnişler, parlemento kürsüsüne kadar uzanan radikal ajitasyon, toprak işgalleri vb. gibi olumlu elemanlarla kazınmıştır. Bir bakıma anlaşılmaz işlere kalkışan genç gerillalara sempati, buralardan kaynaklanmaktadır.

Ama gerilla hareketinin siyasal sonuçları, bu sempati ortamının uyandırabileceği iyimserlikten çok uzaklara gider. Solu bekleyen temel görevler daha da ağırlaşacak ve hatta bu görevlerin kimileri, zamanında müdahale yokluğunda çürüyecektir. Artık bu tarihten sonra, bir siyasal sınıf hareketi sürecine yeni bir ivme verdirecek görevler de ortadan kalkmış olur. Sonuç itibariyle Dev-Genç kuşağı 1974 sonrasına, yüce duygular uyandıran anılar kadar, büyük bir kesimi onun tek temsilcisi olduğunu iddia eden perişan bir sol hareket de bırakır.

DEV-GENÇ Bilançosu

Dev-Gençli nasıl 1960'lar radikalizminin bir sentezi ise, aynı şekilde 1970'ler radikalizminin de bir hazırlayıcısıdır. Bu kısa ömürlü siyasal-sosyal hareketin teorisinde, örgüt ve politika anlayışında ve en nihayet politik kültüründe, gelecek on yıldaki solun izlerini bulmak mümkün olur. Ama bu iki on yılın radikalizminin de, Dev-Genç olgusuna adeta simetrik bir konum teşkil ettiğini eklemek gerek. Dev-genç'de, 1960'lar radikalizminin olumluluklarının bir sentezini bulmak kabildir. Oysa onun 1970'lere bıraktığı izde, daha çok yozlaşma ve çözülmeler ağır basar. Bu açıdan bir Dev-Genç bilançosu, aynı zamanda 1970'ler radikalizminin bir genel panoraması anlamına da gelebilir.

Teorik Eklektisizm

Dev-Genç kuşağı, son otuz yılın teoriye belki de en düşkün, teoriyle en haşır neşir kuşağıdır. Ama onun bu ilgisi, solun teorik evriminde bir sıçrama anlamına gelmez. Dev-gençliler büyük bir heyecanla girdikleri teorik çalışmalardan, bir kaç yıl sonra muazzam bir eklektisizmle çıkarlar. Böylelikle de MDD'den devraldıklarını geliştirmek konusunda, fazla bir yetenekleri olmadığını ispatlayacaklardır.

Bu kuşağın teorik bakış açısı,esas olarak MDD'cilikle belirlenmiştir. Elbet bütün bunlar, genç kuşağın teorik alanda tamamen MDD'cilikte takılıp kaldığı anlamına gelmez. Tersine bağımsızlıklarını bizzat MDD'den kopuşlarına borçludurlar. Ve bu bağımsızlığı bir ölçüde de teorik alanda gösterdikleri söylenebilir. Ne var ki Dev-Gençli'lerin bu alanda tüm yaptıkları, zafere ulaşmış bir ulusal kurtuluş hareketinin son derece kıt imkanlarla, kolonyalizmin yıkıntıları üzerinde yeni bir devlet kurma çabasını hatırlatır. Benzer bir şekilde Dev-Gençliler de bağımsızlıklarını ilan etmeye kalkıştıklarında, etraflarında teori adına ne bulurlarsa değerlendirmeye kalkarlar. Siyasal planda o denli iddialıdırlar ki, bunun da zorlamasıyla bir kaç ayda adeta bir teorik corpus oluşturacaklardır. O nedenle de bu dönemde ürettikleri teorik metinlerde MDD'cilerden Avcıoğlu'na, oradan Kıvılcımlı ve EMEK dergisine daha da ötesi, Guevara ya da Carlos Mariguella'ya kadar bambaşka şeyler ifade eden teorik sistemlerden analizleri, kavram ya da argümanları bulmak kabildir. İşte özellikle bu teorik eklektizmdir ki, kısa bir süre öncesinin başarılı ve gelecek vadeden öğrencilerini, bir yanıyla siyasal şarlatanlar konumuna düşürür.

Dev-Genç -ya da gerilla- kuşağının teorik eklektizmi, kendisini en güçlü bir şekilde sınıf anlayışında gösterir. Yeni kuşak devrimcileri, bu konuda bir bakıma YÖN'e ve TİP'in parlamenterist dönemine bir dönüş yaparlar. Köylülük ve işçi sınıfı dışındaki kategoriler tekrar öne çıkar. Bu dönüşüm, o döneme kadar sınıf sorunu üzerindeki tartışmaların evrimi ve 1968 sonrasındaki işçi hareketleri gözönüne alındı-

ğında oldukça anakroniktir. Örneğin MDD'cilik, "ortanın solu" hareketinin köylülüğün siyasal temsilcisi olabileceğini sık sık hatırlatarak, bu sosyal kategorinin siyasal-örgütsel konumu üzerine marksist yaklaşımı belirlemiş gibidir. Bu belirleme, kimi YÖN aydınlarına egemen olan köycü romantizme ya da TİP'in köylülük temelindeki parlamenterizmine nazaran ileri bir adımdır. Ne var ki, 16 Haziran 1970 patlamasından bir kaç ay sonra iktidarı fethetmeye kalkışan yeni kuşak devrimcileri, bu nisbeten gelişkin sınıf anlayışını ciddi bir revizyona tabi tutarlar. Örneğin Mahir Çayan'daki "ideolojik önderlik" ya da İbrahim Kaypakkaya'daki "devrimin temel gücü olarak köylülük" formülasyonları, bir kaç yıl öncesinin TİP önderlerini hatırlatmaktadır.(117)

Kuşkusuz genç kadroların bu yaklaşımında ,parlamenterizmin herhangi bir izi yoktur. Yeni kuşak teorisyenleri için problem, ellerindeki örgütsel-siyasal araçların fakirliğinden kaynaklanır. O sıralarda işçi hareketi ve son bir kaç yılda ortaya çıkmış olan işçi öncüsü, bu genç radikallerden çok daha farklı şeyler talep etmektedir. Oysa ne Dev-Genç örgütlenmesi ne de bu gençlerin daha sonra kuracak oldukları örgütlenmeler, işçi öncüsünün taleplerine cevap verecek nitelikte değildir. Böylesi örgütler olsa olsa, kitlelerle sadece romantik bir "ilişki"ye olanak vermektedir. Bu sözde "ilişki"yse, sadece köylülükle gerçekleştirilebilir. (Ya da gerçekleştirildiği sanılır.) Böylelikle, yaşayan en eski sömürü ve onun öznesi olan köylülük genç kadroların yeniden gündemine gelmektedir. Bu yöneliş, o dönemin teorik tartışmalarında yaratılan kimi analizlerin "otorite"siyle, teorik bir çerçeveye de kavuşturulur. Mao'nun "halk savaşı" teorisi, Kastrocu analizler, Latin Amerika gerillalarının prestiji, bütün bunlar eklektik bir teorik temelin hızla inşası için hemen tüm olanakları sağlamaktadır.

"Örgüt Yaratıcılığı"

Dev-Gençliler, soldaki bir diğer gerilemeyi de örgütsel planda devam ettirirler. Bir bakıma bu kuşak, solun örgüt konusunda krizini adeta bir dejenerasyonla kapamak rolünü üstlenecektir. 1966'dan itiba-

ren yaşanan kriz, 1970-71 yıllarında mantar gibi biten "örgüt"lerle bir olumsuz sonuca bağlanır. Bu örgütlerin hemen hepsinin altında Dev-Genç militanlarının imzası vardır.

Gerçekten de Türk solu örgütsel alanda altın çağını, 1961-66 arasında yaşar. İşçi sınıfı kökenli, ulusal ölçekte politika yapan, entelijansiyayı kucaklamış, demokratik ve üniter bir örgüt olarak TİP, bir daha asla ulaşılamayacak bir zirveyi temsil eder. 1966-67'den itibarense, bu zirveden hızlı bir düşüş başlar. Partinin sosyal temeli konusundaki anlayış birliği yokolur. Parlamentarizme yönelişle birlikte TİP liderleri, örgüt içinde monolitik bir yapı oluşturmaya kalkışırlar.(118) Sonuçta bir kaç yıl öncesinin nisbeten zengin demokratik örgüt yaşamı, yerini disiplin tedbirleriyle konspiratif faaliyetlerin dövüştüğü bir sağlıksız atmosfere bırakır. MDD'nin yükselişiyse, soldaki üniterliğin tam anlamıyla ortadan kalması anlamına gelecektir.

Şüphesiz yeni bir örgüt-hareket olarak Dev-Genç'in dinamizmi ve örgütsel gücü, ilk bakışta bu eğrinin tersine çevrildiği izlenimini verir. Ama bu örgüt, geçici bir olumlu gelişmeyi ifade eder. 1970-71 yıllarındaki kalkışmaları ile Dev-Gençliler, bu konudaki yanlış anlamaya son vereceklerdir. Ne var ki genç militanların bir kaç ay içinde kurdukları bütün bu yeni örgütler, aslında Dev-Genç'in tam bir antitezini temsil eder. Dev-Genç, niceliksel zayıflığına rağmen ulusal ölçüde politika yapan, legal olanakları son derece başarılı bir tarzda kullanan ve bir ölçüde de olsa farklı eğilimleri içinde barındıran bir örgüttür. Oysa yeni örgütün niceliksel gücü, yüzlerle hatta bazen onlarla ifade edilen komik düzeylere varmaktadır. Dev-Genç'teki politika yapma yeteneği, onlarda gerçekten politika yapıp yapmadıklarını sorgulattıracak denli bir gerilemeye ifade eder. Dev-Genç'in başarılı legaliteyi zorlama taktiği ise, illegalitenin büyüleyiciliği içinde unutulacaktır. Son olarak örgütsel demokrasi açısından bu yeni örgütler, asgari demokrasi geleneklerini bile yok sayan, "şef"ler etrafında toplanmış "ahbap çavuş" çevrelerinden ibarettir. Özetcesi yeni kuşağın "örgüt yara-

tıcılığı", mevcut olumlu örgütsel gelenekleri neredeyse tamamen silip süpürmektedir.

Politika Anlayışı ve Politik Kültür

MDD öğrencilikleri nedeniyle Dev-Gençliler, ilk bakışta TİP'in geri politika anlayışından uzak gibi gözükürler. TİP'deki strateji-taktik gibi konseptlerin yokluğu, tedrici gelişme anlayışı, sığ iktidar kavrayışı sanki MDD eğitimi ile silinip gitmiş gibidir. Oysa daha dikkatle bakıldığında görülür ki, MDD'nin siyasal eğitimi bu konuda da yarım yamalaktır. Yeni kuşağın MDD'den "bağımsızlığını" kanıtladığı gerilla hareketi, aslında bu konularda TİP'in temsil ettiği düzeye geri dönüldüğünü gösterir. Ama MDD eğitiminin yetersizliğinin yanısıra, Dev-Gençlilerin birikimleri ve araçları dikkate alındığında, bu geri dönüşte fazla şaşılacak bir yan yoktur. Genç kadroların siyasal ve teorik birikimleri, MDD vasıtasıyla tanıştıkları nisbeten gelişkin politika anlayışını yeni alanlara taşıyacak kadar zengin değildir. Üstelik buna uygun araçlardan da yoksundurlar. Özellikle silahlı mücadeleye karar verdikleri sıralarda, artık ufuklarında ne sosyal hareketler ne de gerçek bir siyasal sınıf örgütü düşüncesi vardır. Seçtikleri gürültülü fakat siyasal yönden içeriksiz eylem biçimleriyse, doğal olarak tıpkı TİP'in siyasi faaliyeti gibi, son derece dar bir politika anlayışına denk düşecektir. Ama elbet bir farkla. TİP'de bu dar politika anlayışı, parlamentocu bir uğraşın -büyük bir sabrı gerektiren- tedrici birikimi üzerine şekillenmiştir. 1970-71'in devrimci gençleriyse, parlamentocu olmadıkları gibi son derece acelecidirler de. O nedenle pratikte, TİP'in dar politika anlayışının bir çeşit ayna imajını yaratırlar. Onun tedrici birikimciliğinin yerini, gençlerde sürekli "saldırı stratejisi" alır.(119) Bu koşullarda "suni denge", "sürekli faşizm" veya "gizli işgal" üzerine analizler ya da "ordu", "cephe" gibi örgütsel biçimler ve en nihayet "kır" veya "şehir gerillası" gibi mücadele yordamları bu saldırı stratejisinin tamamlayıcısı olacaktır.

Bu bölümde son olarak Dev-Genç'in, Türk solunun 1960'lardaki

politik kültürünün evriminde oynadığı rol üzerinde durmak gerek. Dev-Genç bir yanıyla, Türk solunun -TİP'in çözülüşüyle- yoksullaşmaya ve bozulmaya başlayan politik kültürüne, bazı yeni olumlu elemanlar katmak gibi bir işlev görür. Ama diğer yanıyla aynı örgüt, kısa tarihi ve hızlı çözülüşüyle eski olumsuzlukları derinleştirdiği gibi, yenilerinin de kapısını aralar.

Olumluluk itibariyle söze, bu hareketin yarattığı "Dev-Gençli tipi" ile başlanabilir. Bu tipin olumluluğu kendisini, Dev-Gençli'nin kitle hareketlerinin otantik önderi oluşunda gösterir. Kuşkusuz Dev-Gençli, 1960'ların tek olumlu solcu-devrimci tipi değildir. Bu alanda 1961-65 yılları arasında, kendi çapında olumlu bir militan politikacı tipini yaratması itibariyle, TİP'in de önemli birp işlev gördüğünü kabul etmek gerek. Her şeyden önce şu nedenle ki, 1960'ların başlarında sol yeni yeni gelişirken, günlük dilde -elbet bir demagoji aracı olarak da kullanılan, ama belli bir gerçekliği de ifade eden- iki solcu tipi geçmektedir. Bunlardan birincisi, "meyhane", diğeriyse "salon sosyalisti"dir. Birinci deyim, TKP'nin artık politika dışına düşmüş ya da hiç bir ciddi politik eyleme girmemiş dejenere elemanlarını, ikincisiyse o yıllarda kimsenin ne olduğunu pek bilmediği bir solculuk taslıyan yarım-kültürlü liberalleri içerir.

TİP'in ilk yıllardaki zorlu meşruiyet mücadelesi ve modern bir siyasal parti olarak yükselişi, bu iki tipi de marjinalleştirir ve bir süre sonra anılardan bile siler. 1960'ların ortalarına varıldığında "solcu", "toplumcu" -ve bir ölçüde de "devrimci"- sözcükleri, artık güçlü birer olumluluk sıfatı ifade ederler. O yıllarda TİP mitinglerinde Mehmet Ali Aybar'a, Çetin Altan'a, Rıza Kuas ve benzerlerin gösterilen ilgi ve sempati, bu yeniliğin çarpıcı bir ifadesidir.(120) Ne var ki objektif koşullar, bir kaç yıl içinde yeni olumsuz tipleri üretecek gibidir. Partinin parlamentarizme yönelişi, bir ölçüde kurumsallaşması ve nihayet sosyal hareketlerle organik bütünlüğünü yitirişi, bu kez bir başka olumsuz solcu tipini geliştirmektedir. İşte Dev-Genç olgusu, önce bu alan-

da bir temizlik anlamına gelir. Dev-Gençli, TİP'e ve onun çevresindeki aydın-sendika ortamına egemen olmaya başlayan bürokrat+bilgiç+snob karışımı solcu tipine tam bir alternatifi ifade eder.

Yeni "genç devrimci" tipi, her şeyden önce otantik bir kitle hareketinin oluşumuna önderlik ettiği için bürokratizmden uzaktır. Bunun yanısıra, o sıralarda ortalığı kaplayan ukala aydınların tersine, her konuda kendisini alçakgönüllü bir öğrenci olarak kabul etmekten çekinmez. En nihayet Dev-Gençli, sosyal hareketin ona dayattığı çalışma tarzı ve sorumluluk duygusu nedeniyle fedakardır ve dayanışma ruhuna sahiptir.

Doğal olaran bu tipin karakteristikleri, Dev-Genç'in politik kültürünün diğer elemanlarını da etkileyecektir. Bürokratizmden uzaklıkları onları, "şef"lere ya da "lider"lere karşı eleştirel olmaya iter. Ama bu özelliğinin bir tamamlayıcı yanı olarak Dev-Gençli -birikime saygısı ve sahip olduğu tarih nosyonu nedeniyle- "eskiler"den öğrenme yeteneğine de sahiptir. Aynı şekilde ilk başlarda teori konusunda "öğrenci"liği benimseyişleri, onlarda belirli bir çoğulculuk, demokrasi ve tolerans anlayışını da geliştirir.

Ne var ki bu olumlulukların ciddi limitleri vardır. Dev-Gençli tüm öğrenci mütevaziliğine, tartışma iştahına ve çoğulcu eğilimlerine rağmen, bizzat bu özelliklerini yokedecek yönelişler içindedir. Örneğin Dev-Genç'in kuruluşunu gerçekleştiren 1969 Ekim kongresi, TİP önderliğine bağlı sosyalist gençlerin -o dönemdeki adlarıyla "oportünistler"in- sorgusuz sualsiz ihraçlarıyla açılır. Bir süre sonra aynı Dev-Gençliler, sol-içi muarızlarına karşı şiddet kullanmayı olağan bir "eylem biçimi" haline getirirler. Yine bu kadroların sınırsız fedakarlık duygularının verdiği özgüven -kollektif bir kontrolün yokluğu koşullarında- benmerkezciliği ve otoritarizmi besleyen bir işlev de görmeye başlar.

Bunların yanısıra Dev-Gençli, "gün 24 saat eylem içinde" bir devrimci olarak, neredeyse politika'dan başka bir şey görmeme eğili-

mindedir. Açıkça ifade etmese de, onun gözünde net bir politik mesaj taşımayan sanat, edebiyat ya da estetik ürünü, ciddiye alınmaya layık değildir. Üstelik bu kadronun pek çok elemanında bu küçümseme duygusunun suni bir yanı da vardır. Çünkü bu militanların çoğu, ilk siyasal eğitimlerini bizzat o değerleri dikkate alan bir ortamda almışlardır. Ama bu olumlu ilk eğitim, aynı kadroların kısa bir sürede kaba birer sanat eleştiricisi konumuna düşmesini engellemez.

Bu bahiste son bir olumsuz politik kültür elemanı olarak, bu kuşağın yarattığı kadın-erkek işbölümü anlayışı verilebilir. Bu alanda Dev-Genç'in, kendisinden önceki gençlik örgütü olan FKF'den daha geri bir konumda olduğu tartışma götürmez. Şu nedenle ki FKF herşeyden önce, modern bir siyasi parti olan TİP'in yaratığıdır. TİP ise her zaman, kendisine ilgi gösteren toplum kesimlerinin en ileri kategorileri için bir çekim merkezi olmuştur. Aydın, öğrenci, en azından sendikaca eğitilmiş işçi, asgari bir kültüre sahip emekçi... TİP'e yönelen kadrolar bunlardır. Oysa Dev-Genç'in yöneldiği emekçi kitleleri, yakın zamanlara kadar düzen partilerinin gerici politik kültürü ile yoğrulmuşlardır. Taşra ve köy dargörüşlülüğünün şiddetle etkisi altındadırlar. Bu emekçi kategorilerin yanına yaklaştığında Dev-Gençli, onları eğitmeye kalkmak yerine, büyük bir pragmatizmle kendi "aşırı" ya da "ileri" yanlarını budamaya girişecektir. Elbet kadın sorunu ve cinsiyete dayalı bir işbölümünün tesisi, bu budama alanlarının başlıcası olur. 1970'e varıldığında, TİP ve Dev-Genç'de bu konuya ilişkin kimi gelişmeler -sembolik bile olsa- son derece anlamlıdır. TİP'in 4. Kongresi, bir kadın yöneticiyi parti başkanlığına getirir. Aynı tarihlerde gerillaya yönelen Dev-Genç kadrolarıysa, belki de Narodnoya Volya maçizminden de olumsuz bir kadın-erkek işbölümünü iyice pekiştirmektedirler.

Sözün kısası Dev-Genç'deki politik kültür elemanlarının olumsuzları, bir iki yılda iyiden iyiye üste çıkacaktır. Bu demektir ki, Dev-Gençli'nin Türk soluna yaptığı olumlu politik kültür aşısı neredeyse

olmamışa dönmektedir. Bu gelişme bizatihi o olumlu devrimci tipinde bir bozulmaya tekabül eder. Başlardaki mütevazi devrimci tip'te, son dönemlerde karikatür yanlar ortaya çıkar. Kahraman'da, şarlatanlık emareleri belirmeye başlar. Örneğin 1970-71 yıllarında ardı ardına yaşanan bölünmeler, teori konusunda egemen olan öğrenci konumundan hızla çıkılması demektir. Bu gelişme, yeni "teorisyen" adaylarının ortalığı kaplaması anlamına gelir. Bu teorisyenler, diğerleriyle sınırlarını çizip, kendilerini uydurma teorik sistemlerinin mikrokosmosuna hapsettikleri an, bu kez birer usta oldukları zehabına kapılırlar. Buradan, gerçek teorik tartışmaların fiilen sona erdirilmesine varmak artık an meselesidir. Yine bu atmosferde sol içi şiddet uygulamaları -her ne kadar niceliksel bir artmayı ifade etmese de- bu kez adeta sürrealist boyutlara ulaşır. Eskiden hiç olmazsa bir somut örgütsel mevzi kazanmak için yürütülen şiddet uygulamaları, yavaş yavaş -tabiri caizse- "şan olsun diye" yapılmaya başlanır. En nihayet daha bir kaç yıl öncesinin, "şef"leri ciddiye almadan "eskiler"e saygı duyma diyalektiğini kavramış genç kadroları, bu kez genç "şef"lerin önderliğinde, hızla yeni sektler yaratırlar. Buralardaki demokrasi ve örgütsel kültürünse, o beğenilmeyen TİP'in fersah fersah gerisinde kaldığını söylemek bir mübalağa olarak kabul edilmemeli.

Dev-Genç ve Siyasal İşçi Hareketinin Üç Bileşeni

Türkiye'de siyasal işçi hareketinin oluşum süreci 1960'ların başlarında, TİP'in kuruluşu ile yeni bir ivme kazanır. Yaklaşık 1966-67'ye dek bir yükseliş yaşayan bu süreç, Dev-Genç ortaya çıktığında ağır ve sancılı bir dekompozisyon içindedir. Bu nedenle genç kuşağın siyasal işçi hareketinin üç temel bileşeni (işçi sınıfı öncüsü+entelijansiya+marksist kadrolar) ile ilişkisi, hiç de parlak bir miras bırakmaya elverişli değildir. Her şeyden önce "MDD'nin öğrencileri" olarak Dev-Gençliler, marksistleştikçe işçi sınıfından uzaklaşırlar. Kısa sürede yoğunlaşan siyasal çalışmalarının temel öznesi, neredeyse sadece gençlik ve köylü kitleleri olacaktır. Bu hareketin TİP aracılı-

ğıyla sınıfa bir ölçüde yakın olan militanları ise, bir süre sonra partinin sadece kağıt üstünde üyeleri haline gelirler.

Oysa tüm yetersizliklerine rağmen TİP, işçi öncüsüne hiç olmazsa modern bir siyasal örgüt yaşamı sunmuş, politik bilinci bir gerçek hareket içinde geliştirmenin koşullarını sağlamıştır. Fiilen TİP dışına düşen Dev-Gençliler içinse bu sınıf, sadece retorikte merkezi bir yere sahip olacaktır. Gerçekte bu gençler, sınıfla tam anlamıyla platonik bir ilişki içindedirler. Bu kuşağın öncü kadroları 1970-71 yılında silaha sarıldıklarında görülür ki, işçi sınıfı onların "eylem"inin sadece pasif bir nesnesi haline gelmiştir. Sonuç olaraksa bu kuşağın işçi öncüsü ile siyasal alışverişi, son derece ilkel düzeylerde kalacaktır.

Dev-Gençlilerin entelijansiya ile ilişkisi, ilk dönemlerde belli olumluluklar taşır. Gençler, teoriye verdikleri önem nedeniyle, aydınların sosyalist mücadele içindeki özgün rollerini takdir eder bir konumdadırlar. Ama bir süre sonra, bir yanda "eylem"lerde yoğunlaşıp, diğer yanda TİP yöneticileriyle tartışmalar içinde teorik güven kazandıkça, bir tür üstü örtülü aydın düşmanlığına kapılırlar. Bu noktadan itibaren, bir siyasal işçi hareketinin oluşmasında aydınların oynayacağı özgül rol, artık onları fazla ilgilendirmeyecektir. Zaten bir süre sonra da sol hareket içinde bir aydın kanaması, diğer bir ifadeyle aydınların politikadan uzaklaşma olgusu gündeme gelmeye başlar. O sıralarda boylu boyunca "teori" ve "pratiğe" dalmış gençlerse, bir bakıma kendilerini herşeye kadir "organik entellektüeller" olarak görmektedir. O nedenle sözkonusu "aydın kanaması", onlar için fazla bir sorun teşkil etmez. Daha da ötesi, teorik yoksullukları dikkate alındığında, aydınların politikadan çekilişlerini bilinçaltı bir memnuniyetle karşıladıkları bile söylenebilir.

Dev-Gençlilerin marksist kadrolarla ilişkisiyse, onların öncü işçiler ya da aydınlarla yaşadıkları alışverişten çok daha farklı bir içerik taşır. Denebilir ki bu kadrolar, Türk solunda kendisinden önce gelen kuşakça, kelimenin gerçek anlamında eğitilmiş tek kuşak sıfatını al-

maya layıktır. Elbet burada "kendisinden önce gelen kuşak"dan kastedilen, 1960 sonlarında Türk solu içinde yeniden itibar ve mevzi kazanan eski TKP'lilerdir. Şüphesiz bu demek değildir ki genç kadroların, YÖN ya da TİP önderlerinden öğrendikleri fazla bir şey yoktur. Tersine, bir anlamda onların da öğrencileri sayılırlar. Ama bir tek farkla. 1960'lı yıllarda YÖN ve TİP önderleri, pek çok konuda kendileri de öğrenci konumundadırlar. Eski TKP'lilerinse, temsil ettikleri uluslararası teorik-pratik birikimin zenginliği ve iç tutarlılığı nedeniyle, gençlere kelimenin gerçek anlamında öğretmenlik edebilecek bir konumları vardır. Dev-Genç kuşağının hızlı olgunlaşmasında bu eğitimin rolü belirleyicidir.

Sonuç olarak Dev-Gençlilerin, işçi sınıfı siyasal hareketinin üç bileşeni karşısındaki konumu hayli eşitsizdir. Bu eşitsizlik onların, sınıfın siyasal hareketinin oluşumunda ciddi hiç bir rol oynayamayacakları anlamına gelir. Dev-Genç kuşağı, bu oluşum sürecinin talihsiz bir dönemine denk düşmüştür. O nedenle de ifade ettiği birikim, takib eden dönemde sınıf hareketine ancak dolaylı yollardan katkıda bulunur. Bu birikim esas olarak yeni sektlerin inşasında harç rolü oynayacaktır.

VII. 12 Mart'a Gelirken Solun Dekompozisyonunun Tamamlanışı

Emek ve TİP'in Marjinalleşerek Marksistleşmesi

TİP önderliği, yaklaşık altı yıl boyunca uyumlu bir manzara arzeder. Hemen aynı dönemin solcuları olan bu kadro, farklı geleneklerden de gelmiş olsa, TİP'in gerçekten "tarihsel" denilebilecek döneminde, anlaşmış bir önderlik örneğini verir. Partinin teorik-programatik temelinin oluşturulmasında, politik yönelişlerde ve örgütsel inşada hep birliktedirler. Ne var ki 1960'ların sonlarına varıldığında TİP liderleri, bu uyumu sonsuz bir hızla kaybetme süreci içine girerler. Aralarındaki ilk büyük anlaşmazlık, kısa bir sürede tam bir kopuşmaya varır.

Sol içinde yeni bir bölünmeyi ifade edecek olan bu anlaşmazlık, Çekoslovakya'nın işgali üzerine patlak verir. Ama bu olay sadece bir vesiledir. 1968 yazında TİP önderliğinin birliği, MDD'nin 1967 sonlarında beri yönelttiği teorik saldırılarla iyice yıpranmış durumdadır. Bu saldırılar, parti üyeleri arasında her geçen gün daha büyük bir yankı bulmaktadır. Artık Türk solunun gündemini TİP önderliği değil, MDD'ciler belirlemektedir. Oysa TİP yöneticileri önceleri büyük bir rahatlıkla, Türk Solu'nun eleştirilerine karşı bir zamanlar YÖN'e takındıkları tavrı tekrarlarlar. Bütün yaptıkları, eleştirileri yok saymaktır. Ama YÖN'e karşı bir ölçüde başarı sağlamış olan bu devekuşu taktiği, MDD'ye karşı etkili olmaz. Çünkü YÖN'ün tartışma çabaları, partinin nisbeten gelişme ve büyüme dönemlerine tekabül etmektedir. Geniş parti kitlesi sözkonusu olduğunda kafalarda önemli sorular yoktur. Üstelik bütün bunlardan daha da önemlisi, belki de bir ölçüde sınıfsal içgüdüyle, parti tabanı hiçbir zaman YÖN'cülüğe sempati duymamıştır. Oysa MDD eleştirileri, parti içinde hızla bir krize yönelindiğinde patlak verir. Ayrıca MDD'ci gelenek, TİP tabanı için YÖN'den çok daha

farklı şeyleri temsil etmektedir. MDD'nin uluslararası işçi hareketinin teori ve pratiğine bağlılığını ilan edişi, TİP'liler için dev bir ideolojik kimlik sorunu yaratır. Partinin gençlik ve bir kısım entellektüel kadroları -MDD'ciliğe değilse de- onun temel aldığı uluslararası birikime gittikçe artan bir ilgi ve sempati duymaktadırlar. Bu şartlarda Çekoslovakya'nın işgali üzerine tartışmalar, sözkonusu uluslararası geleneğe nasıl yaklaşılacağı tartışması anlamına da gelir.

Önceleri Aybar'ın görüşlerine karşı çıkan diğer TİP liderlerinin itirazlarında, net bir ideolojik temel yoktur. Örneğin Sadun Aren parti başkanını, sözlerinin "gençler arasında tepki yarattığını" söyleyerek uyarmaya çalışmaktadır.(121) Ama Aybar bu çekingen uyarılara pek aldırmaz. Sonuna kadar gitmeye kararlıdır. Bu durumda bir süre sonra, yakın zamanlara kadar aynı düşünceleri paylaşmış olan kimi parti önderleri, yeni bir ideolojik temelde ona karşı çıkmaya başlarlar.

Bu gelişme, son derece hızlı ve yoğun bir süreç olarak yaşanır. Partinin genel yönetim kurulu toplantılarının gündeminde, o günlere kadar hiç tartışma konusu olmamış konular yer alır.(122) Partiye adeta yeni bir iklim egemen olmaktadır. Bir anda kimi TİP liderleri, bir kaç yıl önce söylediklerinin tam tersi şeyleri söylemeye başlarlar. Parti içi demokrasinin geliştirilmesi ya da parti-içi eğitim gibi konular artık onların da gündemine girmeye başlar.(123)

1969 Mayıs'ında yayına başlayan Emek, bu gelişmelerin doktriner düzeyde yeniden düzenlenmesi amacını ifade eder. TİP'de Aybar'a muhalefet içinde şekillenen kanat, uluslararası işçi hareketinin teorisiyle kendi yordamınca bütünleşme çabası içindedir. Bu nedenle ilk defa olarak bir TİP yayın organında, teori sorunu böylesine büyük bir ağırlık taşımaktadır. Teorik tahliller, teorik eğitim üzerine yazılar, kitap tanıtmaları, Emek'de daima birincil önemi haizdir. Beri yanda bu dergi, her ne kadar TİP'e tam anlamıyla sahip çıkmaktaysa da, Türk solunun bütünü konusunda artık bambaşka bir üslupla konuşmaya başlamıştır. Örneğin daha birinci sayısında büyük bir cesaretle, "sosyalist

hareketin dağılmışlığı"ndan sözedebilmektedir.(124)

Kuşkusuz Emek çevresi, MDD'cilerin bir temelli "avantaj"ından yoksundur. Onlar gibi, doğrudan TKP geleneğinden gelen ve dolayısıyla uluslararası birikimle çoktan tanışmış olan teorisyenlere sahip değildir. Bir çok şeyi kendi gayretleriyle yeniden keşfetmek durumundadır. Ama ilk bakışta bir zaaf gibi gözüken bu özellik, onlara bir şans da tanımaktadır. Bu "zaaf", tersine Emek çevresine belirli bir teorik zenginlik verir. Herşeyden önce, uluslararası işçi hareketinin çeşitli eğilimlerine açık bir yanları vardır. Bütün bunların yanısıra, yaşanan son altüstlükler içinde TİP'in genç entellektüellerinin önemli bir kısmı, bu kanatta yer alırlar. Buysa, derginin nisbi teorik kalitesini arttıran bir diğer faktördür. Derginin ilk sayılarına bakıldığında, ondan bir süre sonra stalinizmin yeni bir versiyonunun çıkması mutlak gibi gözükmemektedir.(125)

Ne var ki bu eğiliminin şöylesi bir gerçek handikapı mevcuttur. Emek'çiler, kimi eski parti önderlerinin aralarında olması nedeniyle, TİP'in geçmiş teorik ve pratik birikimine eleştirel yaklaşamazlar. Oysa 1960'ların sonlarında, TİP'in son on yılının sistemli bir eleştirisini yapmadan sola yön vermeye çalışmak, sadece bir hayal olabilir. Emek'çiler bu handikabı, büyük bir eklektisizmin içine düşerek yaşayacaklardır.

Emek'in bu eklektisizmi esas olarak program ve strateji sorunlarında kendisini gösterir. Bu akım, "anti-MDD"ciliği nedeniyle, önce bir alternatif "strateji" geliştirmek durumundadır. Bu amaçla "sosyalist devrim", Türkiye'nin önündeki devrimci adım olarak tesbit edilir. Ne var ki hızla oluşturulan bu strateji, partinin on yıllık ilkel iktidar anlayışının bu kez doktriner formüllerle ifadesinden başka bir şey değildir. Her ne kadar dergide, strateji sorununa dair kimi nisbeten gelişkin teorik değerlendirmeler yayınlanmış da olsa, gerçekte "Sosyalist devrim" stratejisi ne program ne de "strateji içinde taktik" sorunlarıyla bütünleştirilmektedir. Örneğin program konusunda Emek'çiler suskundur-

lar. Onlar için partinin beş yıl önce kabul edilmiş olan programı, "bilimsel sosyalizme dayalı ve memleket şartlarına uygun" bir metindir. (126) Bu dogmatik yaklaşım, doğal olarak teorik gelişmenin önünde büyük bir engel olacaktır.(127)

Emek aynı kaygılarla, partinin parlamentarist stratejisi ve bu stratejinin geçmişteki uygulanması konusunda da fazla konuşmaz. İktidara geliş yolları, parlamenter mücadele, seçmen olarak köylülüğün önemi vb. gibi konularda, geçmişte söylenenler eleştiri konusu edilmediği gibi, bu akımın Behice Boran ve Sadun Aren gibi liderleri, aşağı yukarı aynı şeyleri söylemeye de devam etmektedirler. Bu şartlarda Emek kanadının "sosyalist devrim" stratejisi, kimi üçüncü enternasyonal tezleriyle teyellenmiş bir garip "parlamenter narodizm"den başka bir şeyi anlatmayacaktır.

Kuşkusuz ne bu teorik açmazların ve hatta ne de bizzat Emek kadrosunun evriminin, artık Türk solunun bütünü açısından fazla bir anlamı yoktur. Çünkü Emek'çiler, her ne kadar TİP'e herşeyiyle sahip de çıksalar, aslında sol içinde bir küçük akımın bir gelişme aşamasına denk düşerler. Tüm söyledikleri ve yaptıkları esas olarak bu akımın mikrokosmosu içinde bir anlam ifade edecektir. Gerçi o sıralarda kimi TİP liderleri -aslında gerçek bir dekompozisyonu ifade eden- bütün bu sarsıntıları, "büyüme buhranı" olarak tanımlama eğilimindedirler. (128) Oysa kısa bir süre sonra görülür ki Emekçiler, Ekim 1970'deki kongrede TİP'e egemen olduklarında, bir zamanların bu gerçek partisi, çoktan bir sekte dönüşmüştür bile.

Hikmet Kıvılcımlı ve "Doktorculuğun" Doğuşu

Türk solunun "yalnız adam"ı Kıvılcımlı, 1970-71'e varıldığında, belki de onyıllardır başaramadığı bir şeyi gerçekleştirir. Bu dönemin adeta bir kaç ayında yoğunlaşan müdahaleleriyle, ilk defa çevresinde onun politik yönelişleri doğrultusunda hareket eden bir taraftar kitlesi

oluşmaktadır. Bunu, bir müstakbel sol akımın embriyonu olarak tanımlamak da mümkün olabilir.

Gerçekte onun 1960'lı yıllardaki evrimi, eski ve yeni kuşakların dialogu açısından son derece ilginçtir. 27 Mayıs'ın hemen ertesinde Kıvılcımlı, Milli Birlik Komitesi'ne "açık mektup"lar yollayan, kendi ifadesiyle "adsız sendika yayınları arasına eksik gedik sıkışıp yiten" yazılar vasıtasıyla YÖN'cülerle tartışmaya çalışan tecrit olmuş bir eski komünisttir. Aynı Kıvılcımlı, doğal olarak TİP'in kuruluş ve gelişmesinin de tamamen dışındadır. O kadar ki, ilk sistematik TİP eleştirisini, 1966 başlarında kaleme alır.(129)

Sözün kısası 27 Mayıs sonrasının bu iki sol hareketine karşı son derece ihtiyatlıdır. Tüm eski birikimden bağımsız olarak ortaya çıkmış olan bu hareketlerin, kendi gelişim yasalarına uygun bir evrimleri olacağını sezmiş gibidir. Daha sonraları bu ihtiyatını, "bir dergi için olduğu gibi, bir örgüt için de dört beş yıl sustuk" diyerek açıklayacaktır. (130)

Kıvılcımlı, ilk TİP eleştirisini yayınladıktan bir yıl sonra, bu kez Sosyalist adlı bir dergi çıkarmaya başlar. TİP'in krize girmek üzere olduğu bu sıralarda solun birliği, Kıvılcımlı'ya göre yeniden inşa edilmek durumundadır. Bu amaçla, dergide bir "sosyalist şûra" toplanma önerisi yapar. Ne var ki ne eleştirileri ne de önerileri o sıralarda en ufak bir yankı bile bulmaz. Sosyalist, düzensiz bir şekilde çıkan yedi sayının ardından 1967 Temmuz'unda kapanır. Derginin neredeyse bütün işlevi, sol kadrolara, Kıvılcımlı hakkında bir "egzantrik sosyalist" imajı vermek olur. Ancak kabul etmek gerek ki, onun özellikle Sosyalist'teki üslubunda bu nitelemelere hak verdirecek bir yan da vardır. O tarihlerde Türk solu, yavaş yavaş kimi evrensel teorik sorunlara, onlarla ilgili kavram ve problematiklere vakıf olmaya başlamıştır. Oysa Kıvılcımlı, bizzat o sorunların, kavram ve problematiklerin sistemli bütünlüğünü onyıllar önce özümlemiş bir marksist olarak, hala sola bir çeşit Ezop diliyle hitab etmektedir. Ama bizzat daha iyi anlaşılmak a-

macıyla kullandığı kavramlar, metaforlar ve yaptığı basitleştirmeler, onu daha da anlaşılmaz kılmaktadır. (Üstelik bu stil ve yaklaşımı -bir ölçüde yumuşatarak da olsa- 1968 sonrasında da sürdürecektir.) Kuşkusuz bu sadece basit bir üslup tercih ve alışkanlığı değildir. Ondan da önemlisi Kıvılcımlı, kendi kuşağından bağımsızca ortaya çıkmış yeni sol kadroların evrimini layıkıyla kavrayamamaktadır. Bu kavrayışsızlığı, yeni kuşakla arasında bir ortak dil bulamayışında önemli bir etkendir. Bu konuda bütün sorumluluğu, gençlerin teorik ve politik yetersizliklerine vermek doğru olmaz. Kıvılcımlı'nın bu kavrayışsızlığı, yaklaşık 1970 ortalarına kadar sürecektir. Ancak son bir yılda yazdıklarıyladır ki Kıvılcımlı, artık 1930'lardaki diliyle konuşmaya başlayacaktır.

Sosyalist'in yayınını sona erdirmesinden bir kaç ay sonra -Kasım 1967'de- bu kez MDD'cilerin Türk Solu dergisi çıkmaya başlar. Kuşkusuz Kıvılcımlı bir MDD'ci değildir. Bu yanını, bir kaç yıl sonra yapacağı MDD eleştirilerinde görmek kabildir. Ama Türk Solu, Şefik Hüsnü geleneğinden TKP'lilerce çıkarılmaktadır. Bu kadro ise Kıvılcımlı'ya, TİP liderliğine nazaran çok daha yakın gözükür. O nedenle de teorik değerlendirmelerini, bir kaç yıl boyunca bu çevrenin yayın organlarında yayınlar.

Türk Solu ve Aydınlık'ta çıkan yazıları ise, bu kez onun bir başka yanılgısını kanıtlar. Kıvılcımlı, 1968-sonrası dönemin ayırdediciliği konusunda son derece öngörüsüzdür. Büyük bir ihtimalle bir zamanlar TİP'e yaptığı önerilerin ya da Sosyalist'in hiç bir yankı bulmayışı onu, uzun bir birikim dönemine girildiği düşüncesine itmektedir. O nedenle de, daha çok teorik aydınlatma ve birikim çabalarına ağırlık verir. Bunun çarpıcı bir ifadesi olarak Türk Solu'ndaki ilk makalesinin başlığı, "Tartışabilir miyiz?"dir.(131) Daha sonraki yazılarında, Marx'ın ekonomi teorisinden Türkiye'nin sınıf orijinalliğini açıklamaya, oradan birinci dünya savaşında Osmanlılığın -1960'larda ders alınabilecek- acınası halini açıklamaya kadar herşey vardır.Ama örneğin TİP ve örgüt

konusunu, hiç de doğrudan pratik öneriler çerçevesinde ele almamaktadır.

Kuşkusuz onun bu dönemdeki yazılarının genç kadrolar üzerinde teorik yönden eğitici bir işlev gördüğü kabul edilmelidir.(132) Ama bu işlevi bir yana, Kıvılcımlı adeta, o en iş yapılmaz dönemlerde bile üstlendiği pratik yolgöstericilik yeteneğini yitirmiş gibidir. Örgüt sorununa ilişkin olarak, örneğin 1967'de yayınladığı Uyarmak İçin broşüründeki kadar olsun somut değildir. Bu konuda MDD'cilerin ne ölçüde sorumsuz olduğunu farkedememektedir. Oysa onun için TİP, son derece önemli bir olgudur. Bunu ilk dönemlerdeki çabalarıyla ispatlamıştır. Ayrıca bu partinin bir işçi hareketi mevzii olarak kurtarılabileceğine dair inancını en son ana kadar bile yitirmez.(133) Ama öte yanda MDD'nin bu mevziye karşı duyarsızlığını -daha doğrusu sorumsuzluğunu- yeterince vahim görmemektedir. Aynı rahatlığı, MDD'ciliğin diğer veçheleri üzerine de sürdürür. Bu hareketei üzerine çok ciddi eleştirileri vardır. Ne var ki bu eleştirileri henüz gündeminin acil bir maddesi olarak kabul etmemektedir.

1970 yılına varıldığında -büyük bir ihtimalle- gerek solun hızlı dekompozisyonu gerekse 16 Haziran gibi bir dev işçi hareketi onun üzerinde ayıltıcı bir etki yapar. Bir kaç ay içinde teorik ve pratik müdahalesi son on yılda hiç görülmeyen düzeylere ulaşır. Bir bakıma bu kısacık dönemde, son bir kaç yıllık gecikmesini telafi çabasındadır. Ardı ardına kitap ve broşürler yayınlar.(134) Aralık 1970'de yeniden Sosyalist'in -bu kez haftalık dergi olarak- yayınını başlatır. TİP kongresi ve daha sonra da yeni bir siyasal parti konusunda somut önerilerde bulunur.

Kıvılcımlı, o dönemde o güne kadarki birikimini bir an önce yeni kuşaklara aktarmakta o denli acele etmektedir ki, örneğin 1940'larda yazdığı Devrim Nedir? broşürünü teksir olarak çoğaltarak dağıtır. Yine 1930'larda kaleme aldığı, YOL adlı yedi kitaplık çalışmasının ilk bölümlerini Sosyalist'te yayınlamaya başlar. Kıvılcımlı'nın bu aceleci

haleti ruhiyesi, bambaşka bir konuya ilişkin olarak yaşadığı bir değişimde de kendisini gösterir. 1970-71'in Kıvılcımlı'sı, içinde bulunduğu ortamın sekterliğine -en azından üslup yönünden- adapte olmuş gibidir. Elbet bu demek değildir ki, Kıvılcımlı yaşamının bu en son yılında sert ve acımasız bir üsluba yönelmiştir. Tersine o güne kadar politik eleştiri sözkonusu olduğunda, son derece insafsızdır. Ne var ki üslubundaki -muarızlarını oldukça rahatsız eden- şiddetli ironi ve alaylar, kolay kolay bir siyasi hareket sözkonusu olduğunda "ajan" vb. yollu suçlamalara varmaz. Özellikle tüm 1960'lar boyunca TİP'e karşı tutumu, bu olumlu tavrının bir göstergesidir ve bu alanda neredeyse tüm diğer TKP gelenekli solculardan daha farklı olduğunu kanıtlamıştır. Oysa 1971'in Kıvılcımlı'sı, bu konuda TİP önderlerinden, MDD'cilerden ve yeni yetme sekt önderlerinden pek farklı değil gibidir.(135) Üstelik solun birliği yolunda hala bir şansın mevcut olduğuna inandığı bir sırada, hızla sınır çizen gençlerin üslubuna kapılması gerçekten dikkat çekicidir.

Kıvılcımlı'nın, politik analizler ve pratik örgütlenme önerileriyle birlikte yürüttüğü bu bir yıllık teorik bombardıman yankısız kalmaz. Ama Türk solu, bir ortak tartışma dönemini artık kapamak üzeredir. O nedenle de Kıvılcımlı'nın bu yoğun müdahaleleri, bütün olarak solun eğitilmesinden çok, genç kuşaktan yeni "doktorcular"ın ortaya çıkışı anlamına gelir. MDD'den umudunu kaybetmiş ama öte yanda da, gerillaya kalkışacak denli kendini yitirmemiş bir çok genç, onun tezlerine ilgi göstermeye başlar. Böylelikle ortaya, 1974 sonrasında bir kaç sekte bölünecek olan bir "doktorculuk' akımı da çıkmaktadır.

Türk Solunda "Maocu Komünizm"

12 Mart'a gelirken yaşanan bölünmeler, solun "dışarı"dan ne denli çok etkilendiğinin de bir kanıtı olur. 1960 sonlarında Türkiye'de "maocu" komünizmin doğuşu, bu açıdan en çarpıcı bir örnektir. Bir bölük MDD'ci, Çin-Sovyet çatışmasının şiddetlendiği bir dönemde, bu

çatışmadaki taraflılıklarını ilk defa bu ölçüde net bir tarzda ilan ederler.

O güne kadar uluslararası komünist hareketteki bu dev bölünme, Türk solu için hiç bir zaman bir kesin tercih konusu olmamıştır. 1960 sonlarına kadar yaşanmakta olan henüz daha çok ideolojik kavga ve nisbeten ölçülü bir diplomatik rekabet düzeyindedir. O nedenle Türk solu da benzer bir diplomatik tutum almaktadır. Bu konuda dikkatlilikte, özellikle "eskiler" son derece hassastır. Bu kadro gerçekte, SBKP'ye özel ve öncü bir rol veren bir politik kültürle yetişmiştir. Ama politik eylemin solcu militanları adeta radikalliğe zorladığı Türkiye gibi bir ülkede, Sovyetlerin kimi tezlerini savunmak gerçekten kolay değildir. "Barış içinde bir arada yaşama" ya da " sosyalizme barışçı geçiş" gibi tezler -açıkça eleştirilmediği durumlarda- bu çevrelerde en azından görmezden gelinir. Bu nedenle denebilir ki, "eskiler" arasında bile -hatta belki de özellikle onların arasında- Çin Komünist Partisinin tezlerine daima bir sempati vardır.

Ama iki ülke arasındaki çatışmanın iyice şiddetlendiği 1960'ların sonlarında "eskiler, bu konuda daha da ihtiyatlı bir tavır takınmaya başlarlar. Örneğin 1969 yılında Mihri Belli, "Çin tezinin (kendilerine) daha yakın gibi gözüktüğünü" söylemekten çekinmez. Ama ardından diplomatik bir tavırla, "fakat icraatta uzun bir farklılık yoktur" diye eklemeyi de ihmal etmemektedir. (136) Aynı tarihlerde Hikmet Kıvılcımlı, daha da ihtiyatlı bir dille konuşur. Ona göre, "Dünya ölçüsünde sosyalistler arası, hele sosyalist ayrı devlet(ler) (...) arasındaki ilişki ve çelişkiler üzerine fazlaca yorumlara kalk(ışılması), tamamen metafizik bir sapıtma yaratabilir".(137) Oysa aynı Kıvılcımlı, sözkonusu çatışmanın nisbeten daha yumuşak bir biçimde sürdüğü koşullarda, böylesi "diplomatik" tavırlara gerek duymamıştır. Örneğin 1967'nin başlarında, Sovyetlerin hiç de sempatiyle bakmadığı "Kültür İhtilali"ni, bir anti-bürokratik devrimci yükseliş olarak coşkuyla selamlamaktan çekinmez.(138)

"Eskiler" dışındaki sol kadrolar arasındaysa, Çin'e ve onun komünist önderlerine duyulan sempatinin daha da güçlü olduğu söylenebilir. Özellikle gençler için radikalizm, devrimci saflık, emperyalizme karşı uzlaşmazlık, bütün bunlar artık Çin komünistlerince temsil edilmektedir. Ama gerek "eskiler"in eğitimi, gerekse bilinçlere ve bilinçaltına hitabeden bir coğrafi gerçeklik -Sovyetler Birliği'nin yakınlığı, Çin'in uzaklığı- bu konuda onları gene de ölçülü davranmaya iter.

Özellikle MDD çevresindeki sol kadrolar arasında Çin'e duyulan bu sempati, bir süre sonra kimi TİP'li unsurları bile etkilemeye başlayacaktır. Çin Komünist Partisinin 9. Kongresi nedeniyle Emek dergisinde yapılan bir değerlendirmeye, TİP'lilerde az raslanır kavramlar ve üslup egemendir. Buna göre Çin, "proletarya diktatoryasının demokratik şekillerini araştıranların yararlanabilecekleri değerli veriler sağlamakta"dır. Daha da ötesi Emek için Çin deneyi, "Sovyetler Birliği ve ona bağlı ülkelerdeki bürokratlaşma eğilimi gözönünde tutulursa" daha da anlamlıdır.(139)

Ama gene de tüm bu yaklaşımlarda arızâ denilebilecek bir yan vardır. Oysa 1970 yılında Türk solunda maoculuğun doğuşu, aslında bütün bu tarz yaklaşımlardan niteliksel bir farklılık ve dönüşümü ifade eder. Çünkü bu gelişme artık bütünsel bir politik tercihi ifade etmektedir.

Doğal olarak bu yeni gelişmenin temelinde de yine aynı problem, yani solun yaşamakta olduğu dekompozisyon süreci vardır. Maoculuk, bu sürece olumlu müdahale yokluğunda, bir küçük akım için "olumlu" bir çıkış yoludur. Büyük bir çoğunluğu MDD'cilikten gelen geleceğin "maocu"ları, önceleri solda yaşanmakta olan krize kendi çaplarında çözüm önerileri getirmeye kalkarlar. İlk adımda yaptıkları, MDD'ciliğin politik yönden en yumuşakça denilebilcek bir versiyonunu oluşturmaktır. Onlara göre MDD'cilikte yapılacak böylesi bir revizyon, krizden çıkabilmesi için sola yeni imkanlar sağlamaktadır. "Türkiye işçi sınıfının devrime önderlik edebilmesini sağlayacak objektif

ve sübjektif şartlardan yoksun olduğu" gibi tezler, "milli demokratik devrim-milli demokratik hareket" ayırımları, heyecanlı genç militanlara yöneltilen "sol sapma" uyarıları, hep bu çabalarının bir ifadesidir.

Kuşkusuz böylesi aceleye gelmiş teorik ve politik analizlerle, solun bütününe ait bir dev krize çıkış yolu sağlamak olacak iş değildir. Solun yeni bir düzeyde birliğini amaçlayan bu çabalar, bir süre sonra MDD-içi bir bölünmenin nedeni olur. Bu durumda aynı çevre, diğer pek çok benzerleri gibi, bu kez kendi mikrokosmosunun gelişmesi ile ilgili "çözüm"lere yönelir. Her ne kadar hala tüm Türk soluna yön vermeye çalıştıklarını iddia ediyorlarsa da, objektif olarak yaptıkları, bir kaç yüz kişilik bir akım ya da çevrenin bir politik varlık olarak korunmasıdır. Tam da bu nedenle, solun o anda bütünsel olarak çözüm bulunamayan tüm sorunlarına, o mikrokosmosun içinde ve o dar çevrenin ihtiyaçlarına uygun kesin çözümler hemen bulunur. Yakın zamana kadar teorik, politik ve örgütsel düzeyde son derece dağınık öneriler getirenler, bir kaç ay içinde parti kuruluşu, örgüt inşası ve nihayet bir teorik sistemin oluşturulması gibi işleri gerçekleştirirler. Bu büyük hızın kaynağı, bir mutlak referans sistemi olarak belli bir uluslararası birikime -maoculuğa- başvurulmuş olmasıdır.

Bu kadro, gerillacılar gibi "eylem"leriyle değil, daha çok "teori"leriyle bağımsızlığını ilana eğilimlidir. O nedenle "maoculuk", herşeyiyle ihtiyacı duyulan bir hazır elbise gibidir. Ve bu hazır elbise, daha önce söyledikleri ve yaptıklarıyla ne ölçüde uyumlu olduğuna bakılmaksızın olağanüstü bir hızla benimsenir. Böylelikle 12 Mart'ın arefesinde bu küçük grubun evrimi, 1974 sonrasında büyük sol akımların ideolojik yönelişleri için bir ilk eğitim malzemesi sağlamış olmaktadır.

Sonsöz

1960'ların Türk solu üzerine bir değerlendirmenin sonsözü, onun nasıl bir yeni döneme doğru evrildiği ve bugünlere neler bıraktığı üzerine olmalı. Kuşkusuz bunlardan birincisi için söylenecek çok şey var. Çünkü 1974 sonrasının Türk solu da, bugün artık dönemini çoktan kapatmış gözüküyor. İkinci konuya, yani bugünlere neler bırakıldığına gelince, bu alanda nisbeten daha dolaylı konuşmak ya da sadece kimi genellemeler ve umut bildirimlerinde bulunmak gerekiyor. Birincisinden başlayalım.

"12 Mart 1971 Muhtırası" ve gerilla kalkışması, bir dönemin noktalanmasıdır. Bir kaç yıl süren bir baskı ve dağınıklık döneminin ardından, sol ve kitle hareketi yeniden yükselişe geçtiğinde, bu dönemin artık tamamiyle kapandığı daha da iyi anlaşılır. 1974 sonrasının Türkiye'si, sol ve kitle hareketi açısından çok daha canlı, dinamik ve güçlü gözükür. Ama aslında sol da kitle hareketi de, geçmiş on yıldaki dinamizm ve potansiyellerinden çok şey kaybetmiştir. Bu dönüşümü, siyasal işçi hareketinin üç bileşeninin her iki dönemdeki konumları ile açıklamak daha aydınlatıcı olabilir.

1960'ların öncü işçileri TİP kurucusu sendikacıların şahsında, aydınlara ve sol kadrolara ilk işbirliği çağrısını yaparlar. Bu çağrının Türk solu açısından ifade ettiği tarihselliği, 1962-67'nin TİP'i kanıtlar. 1960'ların son bir kaç yılında ortaya çıkan militan işçi öncüsü ise, sol için daha büyük olanaklar vadeder. Bu ölçüde geniş bir öncü işçi tabakası, belki de tarihinde ilk defa olarak bürokrasinin tam kontrolü altında değildir; tersine bir ölçüde onu kontrol etmekte, hatta militanlaştırmaktadır. Diğer taraftan bu işçi öncüsü, politika denildiğinde -tüm problemli haline rağmen- Türk solundan hala birşeyler beklemektedir. Oysa 1974 sonrasında bu olumlu orijinallik yokolur. Bu yıllarda herşey, "devrim" bile sendika bürokrasisinden sorulur. İşçi öncüsü, sadece sendikal mücadelede değil, politik alanda da bürokrasisine güvenmektedir. Sola gelince, işçi sınıfına artık neredeyse sadece sendika bü-

rokrasisi vasıtasıyla yaklaşabilmektedir. Bu evrimin 12 eylül döneminden çıkışta vardığı nokta daha da hüzün vericidir. 1980'li yıllarda, artık sol ile öncü işçiler arasında tam bir duvar örülüdür.

Entelijansiyaya gelince 1960'lar solu, bu açıdan da epey talihlidir. Bu yıllarda Türkiye'de en seçkin düşünce ve sanat adamlarının cebinde, Türkiye İşçi Partisinin üye kartı vardır. Solun entellektüel beslenme kaynakları son derece zenginleşmiştir. Solun ve marksizmin üniversitelerdeki etkinliği öğrencilerle sınırlı değildir. Hemen bütün bilim dallarında bu etkinliğin derecesini anlamak için, TİP'in çeşitli düzeylerdeki yönetici kadrolarının meslek dağılımlarına şöyle bir gözatmak yeterli olabilir. Ne var ki solun hızlı dekompozisyonu ve YÖN'cülüğün politik iflası, aydınları hızla politikadan uzaklaştırarak sol ortamı çoraklaştırır.1974 sonrasında, geçmiş dönemdeki zenginliğin yerinde yeller esecektir. Gerçi bir Amerikalı gazetecinin deyimiyle 1970'li yıllarda, "dünyada kişi başına en çok politik bilimler öğretim üyesinin düştüğü ülke Türkiye'dir." Ama bunlar, artık neredeyse tamamen politikanın dışındadırlar. İşin acı yanı, 1980 sonrasında bu kadroların önemli bir kesimi, bu kez üniversitelerin de dışına düşeceklerdir.

Sol kadrolar açısında varolan bir özgüllükse, 1960'ları daha da imtiyazlı kılmaktadır. Denebilir ki genç kadroların, eski kuşaklarca - ya da daha doğrusu eski kuşakca- doğrudan eğitilebildiği tek dönem budur. Uzun bir tarihsel dönemin birikimini taşıyan TKP kadroları, yeni bir devrimci kuşağın yetişmesinde küçümsenmeyecek bir rol oynarlar. Takibeden dönemdeyse, akın akın politikaya yönelmekte olan genç kadrolar için, artık böylesi bir eğitici kuşak yoktur. Bu dönemin nisbeten "tecrübeli" kadroları, gençleri eğitmekten çok "gütmeyi" denerler. Ama belki bundan da beteri, 1980'li yıllarda görülecektir. Bu kez, eğitilmeyi bekleyen bir kuşak da yoktur ortada!

1974 sonrasında işçi öncüsü, entelijansiya ve sol kadrolar artık kendi mikrokosmoslarına çekilmiş gibidirler. Elbet aralarında hala bir etkileşim vardır. Ancak bunun ifade ettiği düzey, bir siyasal işçi hare-

ketinin oluşumuna değil ivme vermek, bizzat bu sürecin neredeyse görünmez kanallara itilmesi anlamına gelir. Bir bütün olarak sol harekete gelince, 1974 sonrasında nicelik olarak ne denli büyürse büyüsün, artık daima ülke politikasının marjinalinde gezinecek ve onun gündemini etkilemekten çok, egemen güçlerce belirlenmiş bir gündeme tabi olacaktır.

Kuşkusuz 1960'ları izleyen dönemle ilgili bu olumsuz değerlendirmeler, sol ortamda oldukça yaygın bir sürekli ilerleme mantığına ters düşüyor gibi. Gerçekten de sol kadrolarda, 1960-80 arasındaki yirmi yılı bir tedrici büyüme ya da kimi alanlarda bir sürekli ilerleme dönemi olarak gören bir eğilim epey güçlü. Sözü bağlarken bu konuda tipik bir örneğin eleştirisi, 1960'ların imtiyazı üzerine yukarıda söylenenleri belki biraz daha anlaşılır kılabilir.

1990 ortalarında yapılmış olan bir ilginç tahlil, Türk solunun son otuz yıllık evrimini, ileri doğru adımları simgeleyen "kopuşma"larla açıklamakta. Buna göre örneğin 1961'de "TİP'in kuruluşu (...) işçi hareketinin burjuva partilerinden ve burjuva ideolojisinden ilk kitlesel kopuşu"dur. "Gelişmenin ikinci evresinin belirleyici dinamiği, parlamenterizm ve legal marksizmden kopuş"tur. Bunların ardından "1968-71 arası, (...) 'radikal kemalizm'den kopuş" gelir. Daha sonra "1974-80/90 dönemlerinde (...) üniter ulus devlet tasarımından kop"ulmaktadır. Son yıllarda ise, bu kez "reel sosyalizm"den bir kopuş süreci yaşanmaktadır.(140) Kolayca görülebileceği üzere burada Türk solunun gelişimi, tek düze bir evrim, lineer bir ilerleme olarak görülmekte. Esasında bu güzel tabloya bakıldığında, Türk solunun nihayet otuz yılın sonunda, en temel programatik ve stratejik konularda artık bir berraklık içine girmekte olduğu hatta çoktan girmiş bulunduğu bile söylenebilir.

Oysa herkes kabul etmekte ki, bugün böylesi bir berraklığın oldukça uzağında bulunmaktayız. Evet, örneğin 1961'de TİP'in kuruluşu, işçi sınıfının bağımsızca siyaset yapmaya kalkışması anlamında

dev bir kopuşu temsil eder. Bu kopuş, onu yaşamış kadroların siyasal evriminde bir aşamaya da tekabül edebilir. Ama bugün, aradan otuz yıl geçtikten sonra ne görüyoruz? O günlerin gençleri, bugün yaşını başını almış örgüt ya da hareket liderleri yahutta solun sözü dinlenen mümtaz simaları. Ne var ki herşey bir yana, sadece yakınlarda yaşanan "Birlik Tartışmaları" en azından şunu gösterdi. 1961'de İstanbul'da parti kuran 12 sendikacının sınıf bağımsızlığı bilincini, otuz yıl sonra bu nisbeten bilgili ve tecrübeli önder kadroda görmek kabil değil. Hani bu en temelli konuda bir kopuşu on yıllarca önce yaşamıştık? Hikmet Kıvılcımlı, parti tarihine ilişkin olarak bir yerde şöyle der: "40 yılın sonucu partiyi yitirmek olmuş!" Bizim otuz yılımızın da böylesi bir kayba yaradığı iddia edilemez mi?

Ya 1968-71 arasında gerçekleşen, "burjuvazinin egemenlik aygıtlarının bütünü karşısında bir devrimci tavır alışı" ifade eden kopuşma? Hadi solun pek çok -üstelik radikal- kesiminin, 1974 sonrasındaki politik ve pratik CHP takipçiliğini bir kenara bırakalım. Ama sözkonusu kopuştan yirmi yıl sonra, solun daha demokrasinin sınıf karakteri konusundaki konfüzyonuna ne demeli? Kimileri için demokrasi bir "vadedilmiş toprak" Bir gün oraya mutlaka ulaşılacak. Ve ona ulaşmış başka halklar gibi, Türkiye halkının da çözümlerine nihayet "uygarca" bir çare bulunacak. Bu sevimsiz "ütopik demagoji"ye karşı koymaya çalışanlarsa, gerçekte son derece değerli leninist tezleri, içeriklerinden boşaltarak gevelemekten öteye gidemiyorlar. Üstelik biçimsel yönden bir ölçüde anlamsızlaşmış olan bu yetmiş yıllık değerlendirmeleri kabul edenler de, solun sadece küçük bir kesimi. Bu şartlarda bundan yirmi yıl önce Türk solunun, burjuva devleti karşısında bir bağımsızlık sınavını başarıyla geçtiğine inanmak fazla bir iyimserlik olmuyor mu?

Son bir yaşanmamış "kopuşma" örneği, ulusal soruna ilişkin olarak verilebilir. Sözkonusu tahlilde solun, 1974-80/90 dönemlerinde bu konuda da olgunlaştığı iddia edilmekte. Oysa onun bu özgül sorundaki

hamlığını anlamak için, Ağustos 1985 sonrasının -içeride ve dışarıdaki- sol yayın organlarına şöylesi bir gözatma yeterli olabilir. Politik içerikleri itibariyle bunlardan kimileri , 1962-63'lerin YÖN'ünden ya da TİP'in 4. kongre kararlarından çok daha gerilerdedir. Elbet bugün, olayların zorlamasıyla herkes -hatta TC devlet yetkilileri de- "olgunlaşmış" olabilir. Ama bu, Türk solunun -konunun içeriği gereği programatik olmak zorunda olan- bir kopuşma ve netleşme yaşadığını ne yazık ki göstermiyor.

Kuşkusuz Türk solu, 1960'lardan bu yana, belirli düzeylerde belirli mevzilerde bu türden kopuşmalar yaşadı. Ancak bunların çoğu, solun evriminde birer aşamaya tekabül etmez. Diğer bir ifadeyle solun ilerleyişini, bütün bunların aritmetik toplamı olarak açıklamak mümkün değil. Yukarıdaki her " kopuş", farklı öznelere ve onların farklı gelişme aşamalarına ait olabilir. Dolayısıyle de sözkonusu "kopuş"lar, solun bütünsel evriminin birer aşaması olarak görülemez. Bunlardan elbet solun bütününe damgasını vurabilenleri de olmuştur. Ama bunları da, mutlaka kendisinden önce gelenlerin üzerinde yükselen; mutlaka onların bir bileşimi ya da mantık sonucu olarak görmek olanaksızdır. Tarih önceliği olan, dolayısıyle en erken gerçekleşen sonrakilerin hepsinden ileri ve önemli olabilir. En son gelen, tüm birikimi ifade edeceği düşünülen, son derece çapsız düşebilir. Son otuz yılda Türk solu bir çok alanda ilerlediği gibi, nice alanda da akıl almaz boyutlarda gerilemiştir.

Sonuç olarak yukarıdaki türden bir "kopuşmalarla ilerleme" analizi, Türk solunun ne aştığı ne de yerinde saydığı sorunları açıklayabilir. Olsa olsa, dev eksikliklerle malul sol kadrolara, sadece kof bir iyimserlik duygusu verebilir. Buysa, mevcut görevlerin devasalığı dikkate alındığında, en az ihtiyaç duyulan bir şey olmalı.

***

Peki bütün bu söylenenlerden bir umutsuz tablo mu çıkıyor? İlk bakışta öyle gözükebilir. Ama iyimserlik babında tekrar vurgulanabilir

ki, tarih hiç bir zaman tek düze birikimlerle ilerlemiyor. En büyük gerilemeler, bazen yeni sıçramaların habercisi ve hazırlayıcısı olabilir. Böylesi bir yaklaşımla, geçmişten bugüne kalanı bambaşka düzeylerde yakalamak olanaklı olabilir. Bu açıdan önemli olan, bu berbat dünyaya yönelik ihtilalci, radikal ve non-conformist bakışlar ve davranışlar sözkonusu olduğunda, kollektif hafızada -bu en değerli hazinedeneler olduğu. Bu açıdansa hazinemizin yeterince zengin olduğu söylenebilir. İşte 1960'lar dönemi, daha sonra yaşanmış çöküşler ne olursa olsun, bu hazinenin zenginleşmesinde küçümsenmeyecek bir yere sahip.

Diğer yanda Türk solunun tarihsel kaderi söz konusu olduğunda, söylenebilecek olan sadece şu olabilir: bu sol hareket, dünyadan başka bir yıldızda yaşamıyor. O gezegen ise çoktan tek bir dünya olmuş durumda. Sorunları, çıkmazları böylesine artmış bu dünyaya, solun söyleyecek şeyinin bittiğini kim iddia edebilir? Bu açıdan 1960'ların -dünya ölçüsünde de yaşanan- "azameti ve inhitatı", umutsuzluk değil, ancak umut vermeli.

Notlar

(1). Eric J. Hobsbawm, **L'äre des empires-1875-1914**; Paris, 1989.

(2). Celso Furtado, **La fantaisie organise-developpement est-il encore possible?** Paris, 1987.

(3). Sözkonusu nitelemeler için bk. Mehmet Ali Aybar, **Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm**, İstanbul, 1968, s.655 ve 659; Behice Boran, **Türkiye ve Sosyalizm Sorunları**, İstanbul, 1968, s.44; İdris Küçükömer, **Düzenin Yabancılaşması**, İstanbul, 1969, s.82.; Murat Belge, "Tarihsel Uzlaşme Üstüne", **Din Üretim Biçimleri Üstüne** (Yılmaz Öner) içinde, s.75-76; Emre Adıgüzel(alias Doğu Perinçek), "Türkiye de Çok Partili Rejimin Temeli ve Dayanıklılığı", **SAÇAK**, sayı:15, Nisan 1985, s.8.)

(4). O dönemde entelijansiyanın sınırlı da olsa politikaya yöneldiği mevzilerden biri olan Forum dergilerinin altı yıllık kolleksiyonlarında, işçi ya da sendika hareketiyle ilgili olarak çıkan derli toplu incelemelerin azlığı, bu atomizasyonun çarpıcı bir göstergesi olarak verilebilir. 1950'lerin entelijansiyası için sendika hareketi, siyasal ve sosyal hareketten bambaşka bir dünyaya, daha doğrusu mevcut dar parlamento siyasetine aittir.

(5). Kuşkusuz 27 Mayıs'ın ürünü 1961 anayasasına, takibeden askeri müdahaleleri meşrulaştırma gibi bir tarihsel işlev yükleyenler de var. (Bk. Taha Parla, **Türkiye'de Anayasalar**, s. 84, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.) Oysa Türkiye'de askeri müdahalelerin hayli uzun tarihi, onların bambaşka bir tarihsel işleve sahip olduklarını göstermekte. Çok partili düzene geçildikten sonra gerçekleştirilen askeri hareketler, uzun bir liste teşkil eder. Bunlardan 9 Subay olayı(1954), 27 Mayıs (1960), 22 Şubat (1962), 21 Mayıs (1963) ya da 9 Mart (1971) gibi tarihlerle anılanlarının ortak yanı, onların bir anayasa karşısındaki

konumları değildir. Tam da tersine bu askeri müdahalelerin, meşruiyetlerini bir anayasadan aldıklarını söylemek için, herşeyden önce bu hareketlerin en temel gayri meşru karakteristiklerini görmezden gelmek gerek. Şu nedenle ki bu girişimler, ordu gibi bir yapıda, hiyerarşi gibi tarihsel ve pratik bir otomatlaştırma aracını yok sayabilmişlerdir. Dolayısıyle, böylesine bir kutsal kördüğümü bir çırpıda yok sayabilen ihtilalcilerin, anayasal bir meşruiyet kaygısında olabileceklerini düşünmek için hayli saf olmak gerekmekte. Ayrıca unutmamak gerekir ki, bu kategoride mütalaa edilecek askeri hareketler, 1971'in 9 Mart'ıyla son nefeslerini verirler. 12 Mart ya da 12 Eylül gibi, programları bir anayasa hazırlamaktan daha da ötelere giden askeri müdahalelere gelince, bunlar için "anayasal meşruiyet" yerine, "ordu iç hizmet talimatnamesi"nin ifade ettiği meşruiyet çok daha anlamlıdır. Çünkü artık dokunulmak istenmeyen ordu hiyerarşisinin örgüsü o metinde dokuludur, anayasada değil.

(6). Bu mektupların tam metni için bk. Hikmet Kıvılcımlı, **İkinci Kuvayimilliyeciliğimiz** (M.B.K.'ne İki Açık Mektup); Tarihsel Maddecilik Yayınları, İstanbul, 1965.

(7). Sözkonusu yazı için bk.: **Türk Solu**, 16 Nisan 1968, sayı:22, s.6.

(8). S.Üstüngel, "Le renversement du gouvernement Menderes", **La Nouvelle Revue Internationale**, sayı:8, Ağustos 1960.

(9). Mehmet Ali Aybar, "Cemal Gürsel'e Açık Mektup", **Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm** içinde, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1968, s.179-188.

(10). Bu talebini formüle ederken Aybar'ın yaptığı "solcu aydın" kriteri'ini burada aktarmak yararlı olabilir: "Sol aydınların piyasada gözükmemesi yokluklarına delalet etmez. Ödeve çağrılacak sol aydınların adlarını ve adreslerini emniyet dosyalarından öğrenmek kabildir." (a.y. s.187) Aybar'ın buradaki cesaretli tanımı, 6 yıl sonra kimi

eski komünistlerin TİP'e müdahalelerine göstereceği tepkisinden hayli farklıdır. Belli ki gerek 27 Mayıs'ın demokratik atmosferi, gerekse henüz kariyer mücadelelesi koşullarının mevcut olmayışı, Aybar'ı da oldukça hoşgörülü kılmaktadır.

(11). Hikmet Kıvılcımlı, **27 Mayıs ve YÖN Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi**, Ant Yayınları, İstanbul, 1970, s.40. Kıvılcımlı, orijinal adı YÖN'ün Yönü olan çalışmasının hemen girişinde yaptığı istatistiksel değerlendirmede şunları söyler: "Modern sosyalizmde bir sosyal sınıf olmayan aydınlar: YÖN sosyalizminde %96,5'dirler. Bunların %34,8'i açık memur, %37,05'i serbest meslekli(örtülü memur), %28,25'i öğrenci(gelecek memur) olmak üzere hepsi kapıkuludur." (s.40) Kıvılcımlı burada toplam 363 imzacıyı ele almaktadır. Bu sayı göstermektedir ki, değerlendirmesini tüm imza listelerinin tamamlanmasından önce yapmıştır. Oysa bir süre sonra toplam imzacı sayısı 1042'ye ulaşacak ve bu sayı, sözkonusu sosyal kompozisyonu bir ölçüde değiştirecektir.

(12). Bildirinin ilk imzacılarından bu iki kategoriye girenleri, o günkü politik konumları itibariyle net bir şekilde tasnif etmek, kabul etmek gerek ki olanaklı değil. Ancak -kimi imzacıların gelecek yıllardaki siyasal konumlarını da dikkate alarak- şöylesi bir seçme liste ile, ilk dönemin radikalleriyle reformcuları karma olarak verilebilir: Muammer Aksoy (Profesör), Doğan Avcıoğlu (Gazeteci), Hamdi Avcıoğlu (Gazeteci), Vehbi Ersü (Tabii Senatör), Cemal Raşit Eyüboğlu (Avukat), Turan Güneş (CHP İstanbul Milletvekili), Abdi İpekçi (Gazeteci), Suphi Karaman (Tabii Senatör), Bedii Kireçtepe (Emekli Hava Generali), Coşkun Kırca (CHP İstanbul Milletvekili), M. Şükrü Koç (CHP Aydın Milletvekili), Sami Küçük (Tabii Senatör), Bahri Savcı (Profesör), İlhan Selçuk (Yazar), İlhami Soysal (Gazeteci), (YÖN'ün ilk sayılarında dağınık olarak çıkmış imzaların tam listesi için bk.: Hikmet Özdemir, **Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: YÖN Hareketi**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1986, s.301-325)

(13). Geleceğin TİP ve MDD hareketi yönetici ya da militanlarından **YÖN** bildirisinin ilk imzacıları arasında yer alanlar şunlardır: Çetin Altan (Gazeteci), Sadun Aren (Profesör), Türkkaya Ataöv (SBF Asistanı), Rona Aybay (İ.Ü. Hukuk Fakültesi Asistanı), Sencer Divitçioğlu (İ.Ü. İktisat Fakültesi Doçenti), Yahya Kambolat (Ziraat Fakültesi Asistanı), İdris Küçükömer (İktisat Fakültesi Asistanı), Murat Sarıca (İ.Ü. Hukuk Fakültesi Asistanı), Mehmet Selik (A.Ü. Hukuk Fakültesi Asistanı)

Bildiriye daha sonra imza gönderenler arasında aynı eğilimden şu isimler zikredilebilir: M. Hayrettin Abacı (Avukat), Yusuf Ziya Bahadınlı (Öğretmen-Editör), Münir Cerid (Makina Y. Mühendisi), Vahap Erdoğdu (Tarım Öğretmeni), Remzi İnanç (Yedeksubay Öğretmen), Ahmet Kaçmaz (İnşaat Yüksek Mühendisi), Yunus Koçak (Avukat), Yalçın Küçük (DPT), Kemal Nebioğlu (Toreyis Genel Sekreteri), Doğan Özgüden (Gazeteci), Demir Özlü (Felsefe Öğretmeni), Kemal Sülker (Gazeteci), Bülent Tanör (İ.Ü. Hukuk Fakültesi Öğrencisi). Son olarak bu isimlere, "eskiler"den sayılabilecek M. Hulusi Dosdoğru (Doktor), Nejat Özön (Yazar) ve İbrahim Topçuoğlu (Müt. Türkiye Sosyalist Partisi İzmir İl Başkanı) da eklenmelidir.

(14). Bu konuya dolaylı olarak değinildiği düşünülebilecek sendikalar konusundaysa bildiri, tam bir korporatist yaklaşım sergiler: "sendikaların kuvvetlendirilmesi, (...) modern devletçiliğin ödevidir ve bunlar ancak devlet müdahalesi ile başarılabilir."

(15). Çalışanlar Partisinin program taslağındaki "devletçilik" maddesi tanıtılırken şunlar söylenir: "Bu esasların sadece işçi kitlelerini değil, ileri ve devletçi bir tutumda olan fikir işçilerini, bilim adamlarını ve gençleri de parti bünyesinde biraraya getireceği umulmaktadır."(**YÖN**, 21 Mart 1962, sayı:14, s.4). Bir başka yerde ise Doğan Avcıoğlu, "çalışanlar demokrasisi"ni, şu tarzda tanımlar: "Siyasi alanda da idareyi çalışanların alması gereklidir. Bugün nüfusun yüzde 75'ini oluşturan köylü vatandaşları, parlamentoda ancak toprak ağaları

temsil ediyor. İşçiler parlamentonun dışındadır. Bu çalışan kitlenin, siyasi alanda kudretine uygun şekilde temsil edilmesini sağlayacak bünye reformlarına girişilmeli, çalışanlar demokrasisinin temelleri atılmalıdır." ("A'dan Z'ye Kadar Reform", YÖN, 14 Mart 1962, sayı: 13, s.3.)

(16). Atilla Karaosmanoğlu nun "Türk-İş Araştırma Direktörü" olarak yazdığı şu satırlar, sosyal demokrat yaklaşımın çarpıcı bir örneği olarak verilebilir: Artık durumla ilgilenmeyen işçiler ve atılgan liderler düzeni yoktur. Aksine bugün sabırsız işçiler ve kuvvetlerinden emin, sakin liderler görülmektedir. (...) Siyaset adamları sakin liderlerle işbirliği yapmanın faydalarını anlayıp gerekli gayretleri göstermezlerse, bugünün sakin liderleninin bütün Avrupa sendika hareketlerinde görülen sert, kavgacı sendikacılar haline gelidiklerini veya yerlerini bu tip liderlere bıraktıklarını göreceklerdir."(YÖN, sayı:67, 27 Mart 1963, s.16)

(17). Bk. YÖN, 31 Ocak 1962, sayı 7. Bundan bir kaç hafta sonra, Avusturya Sosyalist Partisinin manifestosu orta sayfalarda şöylesi bir girişle sunulur: "Türkiye'de sosyalist düşüncenin siyasi parti yoluyla yavaş yavaş teşkilatlanmakta olduğu bugünlerde, böyle bir vesikayı YÖN okuyucularına duyurmayı yararlı bulduk." (YÖN, sayı:11, 28 Şubat 1962, s.10-11)

(18).YÖN'ün ilk yılında Kürt meselesi -o zamanki deyimiyle "doğu davası"- ile ilgili değerlendirmeler için bk.: "Doğu'lu Gençler 'Barış Dünyası'na Cevap Veriyır", YÖN, sayı 26, 13 Haziran 1962, s. 12-13; "Bir Tartışma Üzerine", YÖN, sayı 36, 22 Ağustos 1962, s.12; "Doğu'yu Sosyalizm Kurtarır", YÖN, sayı 48, 14 Kasım 1962, s. 17; "Doğu Meselesinde Yanılmalar" YÖN, sayı 63, 28 Şubat 1963, s.12)

(19). Hemen tümü aynı yazarın -Sevgi Sanlı'nın- imzasını taşıyan bu yazılara bir kaç örnek: "Eşitlik" (sayı:14); "Kadın Nedir?" (Simone De Beauvoir'in türkçe çevirisi yayınlanan İkinci Sex'inin tanıtması); "Çalışan Kadın" (sayı:22); "Cezaevlerindeki Kadınlar Arasında" (sa-

yı:55). Bunlara, kürtaj sorunu üzerine yayınlanmış çeşitli yazılar da eklenebilir.

(20).Doğan Avcıoğlu'nun Ardından", Mete Tunçay, Yapıt, Aralık-Ocak, 1983-1984.

(21). Bk. "İkinci Basılışa Acı Bir Giriş", Uyarmak İçin Uyanmalı Uyanmak İçin Uyarmalı, 2. Baskı, İstanbul, 1970, s.10-11.

(22). Bu konuda birkaç örnek olarak bk. Hikmet Kıvılcımlı, a.g.e. s.11-12; "TİP Yıkıcılarına Engel Olalım", Başyazı, Türk Solu, Sayı:51, 5 Kasım 1968, s.1; "TİP Eleştirisi", İLKE, Sayı:10, Ekim 1974, s. 83; A. Samim, "The Tragedy of Turkish Left" New Left Review, March-April 1981, s.67.

(23). TİP kurucusu sendikacılardan gelecek yıllarda önemli siyasal sorumluluk alacak olanlar şunlardır: Kemal Türkler, Rıza Kuas, Kemal Nebioğlu, Şaban Yıldız, Salih Özkarabey, İbrahim Güzelce.

(24). Bk. Mehmet Ali Aybar, TİP Tarihi, cilt 1, s.196.

(25). Delegelerin geldikleri illere göre dağılımları şöyledir: İstanbul(57), Ankara(15), İzmir(15), Mersin(15), Kocaeli(10), Adana(9). (Bk. Artun Ünsal, "Le Parti Ouvrier Turc"; yayınlanmamış doktora tezi, Paris, 1970, s.257.)

(26). TİP'in daha kuruluş yılında bile belirli bir öncü işçi kadrosunu yanına çekebildiğini, bizzat muhaliflerinin argümanları bile ortaya koymaktadır. Örneğin YÖN, TİP varken Çalışanlar Partisinin niçin gerekli olduğunu kanıtlamaya çalışırken şöyle der: "TİP gelişememiş, yanlız bir iki ilde birkaç yüz kişilik bir işçi topluluğunu ancak toplayabilmiştir. Sonra maksat münhasıran işçileri toplamaktan ibaret değildir. Gaye, bütün çalışanlara açık, kuvvetli aydın kadrosuna sahip, sosyalist bir parti kurmaktır." (YÖN, 24 Ocak 1962, sayı 6)

(27). TİP kurucularından Kemal Türkler'in 6. DİSK kongresinde (1977) söylediği şu sözler, aynı sendikacıların sınıf bağımsızlığı konu-

sunda 16 yıl sonra ne kadar geri konumlara düşeceklerinin çarpıcı bir şekilde gösterir: "CHP'yi 5. genel kuruldaki 33 no'lu kararla destekledik. Bu genel kurulda da bu kararın biraz daha gelişmişini almak gerektiğine inanıyor ve öneriyorum. CHP genel merkezine şunu duyuruyorum. Partilerinin ilçelerinde işçilerin üye olmalarına engel olunduğunu bilsinler. Bu engelleri kaldırıcı tedbirler alsınlar. Eğer bu önerimi yerine getirmiyorlarsa veya getiremiyorlarsa, o zaman DİSK'e ve DİSK içindeki kişilere 'TKP'li' diye dil uzatmaya kimsenin hakkı yoktur. Kızı sevdiğine vermezsen ya bozacıya varır ya şıracıya gider. O zaman işçiler TKP'ye mi giderler, olan sosyalist partilere mi giderler ya da tabandan en güçlüsünü mü kurarlar, kimsenin konuşmaya hakkı olamaz." (**DİSK 6. Kongre Değerlendirmesi**, Vatan Partisi yayınları, İstanbul, 1978, s.47-48.).

(28). Örneğin Hikmet Kıvılcımlı, **Parti ve Fraksiyon** adlı çalışmasında, TKP'nin 1923-1932 dönemindeki üye bileşiminin ayrıntılı bir istatistiğini yapmaya çalışır. Parti, bütün bu dönemde illegalitededir. O nedenle Kıvılcımlı'nın örgüt raporlarına dayanarak bir çalışma yapması doğal olarak mümkün değildir. Ama diğer taraftan TKP, bu on yıllık dönemde pek çok tutuklamaya maruz kalır. Kıvılcımlı'nın yorumlamaya çalıştığı bu "tevkifat listeleri"ne göre işçi ve aydınlar, daima parti kadrolarının belkemiğini oluşturur. 1946 örgütlenmesiyle ilgili olaraksa Rasih Nuri İleri, TSEKP'ne hızla binlerce işçinin katıldığını söyler. Parti kuruculârı arasındaysa aydınlar ezici çoğunluktadır. (Bk. **Aydınlık**, sayı:7, Mayıs 1969, s.67) Aynı şekilde TKP 1951 tevkifat listesi, aydın kadroların parti örgütlenmesindeki belirleyici konumunu gösterir. 1950'lerdeki sol partilere gelince, 1952'de kurulan Demokrat İşçi Partisinin ilk yönetim kurulunun bileşimi bu konuda aydınlatıcıdır: Başkan, Orhan Arsal- Hukuk Doktoru, Avukat, 2. Bşk. Üzeyir Kuran-Tesviyeci; üyeler: Ferruh Apaydın- Makinist, Hasan Şendalay-Makinist, Hüsnü Konuksever- Tesviyeci, Neşet Bilgin- işçi; Nizamettin Yalçınyuva, Ömer Çetinkaya-dokumacı. (Bk. Kemal Sülker, **Türkiye Sendikacılık Tarihi**, Bilim Kitabevi Yayınları, s.116) En ni-

hayet, Ekim 1954'de kurulan Vatan Partisi kurucularının ise, Hikmet Kıvılcımı dışındakilerin hepsi işçidir.

(29). Hobsbawm, a.g.e. s.27-28.

(30). Bk. Nigel Harris, **The End of the Third World**, London 1986, s.11.

(31). Mao Zedung, **Selected Works**, cilt:5, Bejing, 1975, s.315.

(32). "Tipik durgunluk iklimini ifade eden iki savaş arası dönemde, birinci dünya savaşı ve Rus devriminin şoku altında kıta Avrupası ve Japonya başta gelmek üzere, bir çok emperyalist ülkenin entellektüelleri arasında irrasyonalite ve mistisizme doğru bir yöneliş mevcuttur. (Bu eğilim, Anglo-sakson ülkelerinde her ne kadar yok sayılmazsa da daha az belirgindir) (...) Gerçekte pek çok Avrupa ülkesinde ve Japonya'da, faşist ve benzeri doktrinler, faşizmin iktidarı fethetmesinden çok daha önceleri üniversite öğrencileri ve hatta üniversite profesörleri arasında egemenlik kazanmıştır.

"1948-68 dönemindeyse, bu eğride güçlü bir geri dönüş yaşanır. Yakın yıllarda -Hitler, Stalin, Aushwitz ve Hiroşima gibi- insanlığın şahit olduğu dev katastroflara rağmen, tekrardan bir iyimserlik atmosferi, sosyal bilimlere güven ve insanlığın sınırsız ilerlemesini sağlayacak bir ekonomik büyümeye inanç üstün gelir. Bu atmosferde, sağ ve aşırı sağ güçler üniversite ölçüsünde hemen her ülkede bir geri çekilme içindedir. Ve bir dizi tarihsel faktörün bileşimiyse 1960 sonlarının öğrenci kuşağına, burjuva üniversitelerinin tarihinde karşılaşılmamış olağanüstü bir sol ve marksizm yanlısı ivme verir.

"Ama genişlemeci uzun dalgadan, durgunluk uzun dalgasına geçişle birlikte bu durum yine değişecektir. Fransa'da 'yeni filozoflar', pek çok entellektüel çevrede yeniden egemen olan kuşkuculuk, irrasyonellik ve mistisizme doğru genel yönelişin sadece bir örneğini teşkil ederler. Bu sadece kendini kaybetmiş bir azınlıkla sınırlı değildir. Tersine sözkonusu olan, ırkçılığın ve sosyal eşitsizliğin 'bilimsel' mazur

gösterilmesini, sosyal darvinizmi ve sosyo biyolojiyi yeniden akadèmik çevrelerde saygıdeğer bir konuma ulaştırmayı hedefleyen bir saldırıdır.Bu saldırı eş zamanlı olarak, burjuvazinin muhafazakar hatta 'liberal-muhafazakar' partilerine de nüfuz etmektedir. Aynı saldırıya - astroloji ve şeytan korkusu sadece iki çarpıcı örneği olan- yükselişi hiç de daha az güçlü olmayan bir popüler 'alt-kültür'ün irrasyonal, insanı aşağılayıcı ve alçaltıcı eğilimleri de eşlik etmektedir. Bu durum, 1930'ların başlarında, Almanya ve diğer ülkelerde olan bitene son derece yakın bir manzara arzeder." (Ernest Mandel, **Long Waves of the Capitalist Development**, 1980, s. 101-102)

(33). YÖN'den okuyucuya, **YÖN**, 30 Haziran 1967, s.222 (kapanış sayısı), s.2.

(34). İlginç ve derli toplu bir kaç örnek olarak bk. Doğan Avcıoğlu, "Kalkınma Programı: I-Arayış" **YÖN**, sayı: 12, 7 Mart 1962, s.8; "Kalkınma Programı:II-A'dan Z'ye Toprak Reformu", sayı:13, 14 Mart 1962; "Kalkınma Programı: III- Ortak Çalışma", sayı:14, 21 Mart 1962; "Kalkınma Programı: IV-İş Orduları", sayı:15, 28 Mart 1962; "Kalkınma Programı: V-Ticarette Sömürücülüğe Son".

(35). Bu konuda Doğan Avcıoğlu'nun Irak ihtilalini konu edinen başyazısı örnek olarak verilebilir. (Bk. **YÖN**, sayı 61, s.3.) Aynı sayıda Kennedy'nin özel danışmanı Chester Bowles'in bir yazısı "Sam Amca Reform İstiyor" başlığı altında yayınlanır.(s.16) Yine bu sayıda yer alan yazısında İlhan Selçuk Yemen, İran, Suriye, Mısır, Irak vb. gibi ülkelerdeki sarsıntılar üzerine Batının sempati ve dikkatinin, "Türkiye'deki ilerici kuvvetlere çevrildiğini" yazmaktadır. Bir hafta sonraki sayıda ise, Pakistan Times'den çevrilen "Batı İttifakı İçinde Bağımsız Türkiye" başlıklı bir yazı yeralır. (Bk. **YÖN**, sayı:62, s.16)

(36). Bk. Mehmet Ali Aybar, **Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm**, s.195-196.

(37). Doğan Avcıoğlu, "Sosyalizmden Önce Atatürkçülük",

YÖN, Sayı 69, 10 Nisan 1963, s.8-9.

(38). a.y.

(39). a.y.

(40). a.y.

(41). "Rejim Buhranı",YÖN, sayı:10, 21 Şubat 1962.

(42). a.y.

(43). Doğan Avcıoğlu, "İnanç Buhranı", YÖN, sayı:11, 28 Şubat 1962.

(44). YÖN Bildirisi'ne tepkilere cevap, YÖN, sayı: 12, 6 Mart 1962, s.10-11.

(45). Bu konuda çarpıcı bir örnek olarak YÖN'ün 42, 43, 44, 45, 46 ve 48. sayılarında yayınlanan ve yaklaşık bir kitapçığı dolduracak hacimdeki yazı dizisinin başlıkları verilebilir: "Milli Yasa: İhtilalin Zarureti"; "Sömürgeden İhtilale"; "Demokrasinin En Büyük Düşmanı Yalancı Demokrasidir"; "Az Gelişmiş Ülkeler İçin Tek Çıkar Yol Sosyalizmdir"; "Sosyalizm Din ve Aileye Karşı Değildir"; "Geri kalmışlıkla Gelişmişlik Arasındaki Çatışma Dünya Barışı İçin Tehlikedir"

(46). Doğan Avcıoğlu, "Tepesi Üstünde Duran Ağaç", YÖN, sayı:68, 3 Nisan 1963, s.3.

(47). Aybar örneğin 1946'da şunları yazmaktadır: Sovyetizm, sosyalizmin gerçekleşen bir şeklidir; fakat gerçekleşebilecek tek şekli değildir. (...) Kapitalizm ile sosyalizmin karşılaşmasından, yani bu tez'le antitez'den daha ileri bir sentez doğacaktır. Ve bu sosyal nizam yeryüzünden sefaleti, yoksulluğu, yarın endişesini ve harbi kaldıracaktır." Gün, 13 Ekim 1946, Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm içinde, s.78

(48). Bk. Hikmet Kıvılcımlı, 27 Mayıs ve YÖN Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi, s.228.

(49). Bk. Behice Boran, "Türkiye'de Burjuvazi Yok mu?" **YÖN**, sayı:39, 12 Eylül 1962, s.8-9; "Marksist Metod Nedir?", **YÖN**, sayı:50, 28 Kasım 1962, s.13; "Metod Açısından Feodalite ve Mülkiyet II- Osmanlılarda Mülkiyet Meselesi", **YÖN**, sayı: 51, 5 Aralık 1962. Boran'ın o dönemde işçi sınıfı ve sosyalizm üzerine değerlendirmeleri için bk. **Vatan**, 12 Ağustos ve 17 Eylül 1962.

(50). Artun Ünsal a.g.y. s.153.

(51). **YÖN**, 22 Ekim 1965, s.3.

(52). a.y.

(53). Bu konuda Avcıoğlu'nun özellikle şu makalelerine bakılabilir: Sencer Divitçioğlu'nun yazısına "not", **YÖN**, 8 Temmuz 1966,s.11-12; "Bir Sosyalist Stratejinin Esasları", **YÖN**, 14 Ekim 1966, s.11-12; "Büyük Kongresinden Sonra TİP", **YÖN**, 11 Kasım 1966, s.10-12.

(54). "TİP'e Dair", **YÖN**, 17 Haziran 1966. s.3.

(55). Örneğin Sadun Aren -CHP'nin adını vermeden- bir muhtemel koalisyonun koşullarını şöyle formüle eder: Şartlar gerekli kılarsa elbet koalisyona gidilebilir. Koalisyon TİP'e yakın olan partilerle ve belirli konularda sarih anlaşmaya vararak yapılabilir. Bu şartlar ne olabilir? Bir defa bugün başlamış ve bağımsız bir dış politikaya yönelmiş olan tutum sürdürülmeli, tek taraflı dostluktan çok taraflı dostluklara geçilmelidir. Dış politikada bağımsızlığı amaç edinmiş bir tutum esastır. İç politikada ise, TİP programı emekten yana bir devletçiliği öngörmektedir. (...) Koalisyon elbette ki karşılıklı fedakarlıkları gerektirir. Ama fedakarlık, sosyal adalet ve kalkınma yönünde ileri bir gidişi sağladığı ölçüde anlam taşır. Ancak bu anlamda fedakarlıklara hazırız." (**YÖN**, 28 Ağustos 1965, sayı:126)

(56). Bk. Aclan Sayılgan, **Rifts Within Turkish Left**, Joint Publication Service, Washington (DC), 1967, s.73.

(57). Doğan Avcıoğlu, "Bir Sosyalist Stratejinin Esasları", **YÖN**, 14 Ekim 1966 s.13.

(58). "İşçi Partisi Nedir? Ne olmalıdır?" **Çaltı**, 146. (31 Ocak 1966) ve 157. (18 Nisan 1966) sayılar arasında çıkmış 12 bölüm. Ancak dergi, bu yazı dizisi bitmeden kapanır. Kıvılcımlı, aynı yıl içinde önerilerinin bütününü bir kitapçık halinde yayınlar: **Uyarmak İçin Uyanmalı Uyanmak İçin Uyarmalı -İşçi Partisine Teklifler**, Tarihsel Maddecilik Yayınları, İstanbul 1966.

(59). **Uyarmak İçin**, s.52.

(60). TIP tüzüğünün 53. maddesine göre: "Partinin bütün organlarında görevli bulunanlardan yarısının, kendisi üretim araçlarına sahip olmadığı için emek gücünü üretim aracı sahiplerine satarak yaşayanlar veya işçi sendikaları yönetim organlarında görevli bulunan üyeler arasından seçilmiş olması gözetilir. Yönetime organlarınca kongrelere sunulacak aday listeleri bu esasa göre tertiplenir; kongreler de delege ve organları bu esastan ilham alarak seçerler." (Bk. Mehmet Ali Aybar, **TİP Tarihi**, cilt I, BDS Yayınları, İstanbul, 1988, s.217.

(61). **Uyarmak İçin**, s.45.

(62). Mehmet Doğu imzası ile yayınlanan bu yazı için bk.: **YÖN**, sayı:48, 14 Kasım 1962, s.2.

(63). "Demokratik Devrim Kimle Beraber, Kime Karşı?", E.Tüfekçi, **YÖN**, 5 Ağustos 1966.

(64). Ancak bu yaklaşımın tüm TKP gelenekli komünistler için geçerli olmadığını eklemek gerek. Örneğin Hikmet Kıvılcımlı, **YÖN**'cü çizginin eleştirisine daha ilk günden itibaren öncelik verir. 1962'de kaleme aldığı "Sosyalizmimiz mi Devletçiliğimiz mi?" makalesi ya da daha sonra **27 Mayıs ve YÖN Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi** içinde yayınlanacak olan "YÖN'ün Yönü" adlı çalışması bu konuda örnek olarak verilebilir. Ayrıca Kıvılcımlı, TİP tartışmaları sırasında da esas eleştirilerini **YÖN**'e yöneltmektedir. (Bk. "Atma Avcıoğlu

Din Kardeşiyiz"; **YÖN**, sayı:138, 19 Kasım 1966, s.2.) Ülke dışındaki TKP kadroları ise tüm "moskovacılık"larına rağmen, Sovyetlerin o dönemde muhtemelen dikkatle izlediği bir hareket olan **YÖN**'e, geleceğin MDD kadroları kadar sempatik bakmazlar. TİP'e daha çok önem vermektedirler.

(65). D.A. "Büyük Kongresinden Sonra TİP", **YÖN**, 25 Kasım 1966. s.22.

(66). a.y.

(67). Bk. Aybar, **Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm**, s.513. Bir diğer parti lideri (Behice Boran) ise, bu tarihlerden yaklaşık iki yıl sonra bile gene benzer şeyleri söyleyecektir: "1965 seçimlerinde TİP köylere kadar teşkilatını ve propagandasını uzatmak imkanını pek bulamadığı halde Türkiye'nin her tarafından hemen her köyden bu partiye oy çıkmıştır, hatta sayısı az da olsa bir kısım köylerde oyların çoğu TİP'e verilmiştir. Önümüzdeki seçimlerde oy kaynağı köyler olacaktır. TİP köylünün oylarını kazanmadan iktidara gelemez. Bu anlamda sosyalist iktidar yolu köyden geçer.(**Türkiye ve Sosyalizm Sorunları**'ndan aktaran: A.Hamdi Dinler, **TİP Tarihinden Kesitler**, Gelenek Yayınları, İstanbul, 1990, s.39.)

(68). Örneğin partinin o yıllardaki itibarlı aydınlarından birine göre: Azgelişmiş ülkelerde sınıf açısından, üç tane 'gayri meçhul güç' vardır: Kapıkulu, kapitalistler ve halk. İşçi zümresi (...) halkın köylü ve esnaf gibi diğer zümrelerinden ayrılmadığından henüz bir güç değildir". (Sencer Divitcioğlu, "D.Avcıoğlu'nun yazısı üzerine", **YÖN**, 8 Temmuz 1966, s.11.)

(69). Aybar'ın deyişiyle parti programı: "yurt sorunlarına toplumcu açıdan bakan ve çözüm getiren ciddi bir eser(dir). Partinin araştırma bürosunda aylarca süren titiz ve zahmetli çalışmalar sonunda hazırlan"mıştır. Aybar ayrıca, programın hazırlanmasında parti dışı toplumcuların da önemli katkıları olduğunu belirtir. (Bk. "Türkiye İşçi

Partisinin Programı", **Sosyal Adalet**, s.4.

(70). Aybar'ın 24 Eylül 1962 tarihli **Vatan** gazetesine demecinden aktaran: **İlke**, Kasım 1974, sayı:11, s.45.

(71). Bir kaç örnek: 27 Mayıs ihtilaliyle ilgili bir değerlendirmede darbenin tüm şanssızlığı, ihtilalcilerin işbirliği yapabilecekleri bir toplumcu akımın olmayışı olarak tanımlanır. (**Sosyal Adalet**, sayı:19/2, Şubat 1964, s.1) TİP'in seçimler dolayısıyle açtığı yardım kanpanyası, aynı derginin sütunlarında "tüm atatürkçülere, toplumculara sesleniyoruz" çağrısıyla tanıtılır. (Eylül 1965, s.13)

Çeşitli uluslararası deneylerle ilgili olarak Bk.: Mete Tunçay, "Britanya'da Sosyalizm-Fabian Derneği"(Şubat 1964); "Sosyal Demokratik Federasyon, 1881-1914 (Mart 1964); C. Battelheim, Sosyalist Planlama Nedir? -17 Mayıs 1963'de Cezayir Üniversitesinde verilen konferansın metni- (Ekim 1964), O.Lange, "Silahsızlanma,İktisadi Gelişme ve Uluslararası İşbirliği" (Kasım 1964)

Marksist tezlerin tanıtılmasıyla ilgili olaraksa şu örnekler verilebilir: C. Battelheim, "Değer Kanunu ve Sosyalizmin Kuruluşu" (Ağustos 1965); R. Garaudy, "Artık-Değer ve İşçi Sınıfının Yoksullaşması" (Temmuz 1965); E. Varga, "Asya Tipi Üretim Biçimleri" (Kasım 1965), K.Marx, "Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı" (Ağustos 1965)

(72). Bk. Sadun Aren, "Kalkınma Demokrasi ve TİP", **Sosyal Adalet**, Ekim 1964, s.4; Burhan Cahit Ünal, "CHP'nin Reformculuğu", **Sosyal Adalet**, Temmuz 1964, s.14.

(73). D.A. "Büyük Kongresinden Sonra TİP", **YÖN**, 25 Kasım 1966, s.22.

(74). Bir parti önderi (Behice Boran), bir kaç yıl sonra TİP'in geçmiş yıllarını değerlendirdiği bir yazısında, parti içi teorik eğitimin reddi konusunda hala aynı gerekçelere sarılmaktadır: "Bir kısım aydınlar ve gençlik, eğitim deyince az çok okul öğretimine benzer bir e-

ğitim faaliyeti kastetmektedirler. Bir taraftan felsefe, sosyoloji, iktisat vb. konularda kurslar, konferanslar, seminerler düzenlenmesi, öbür yandan küçük okuma grupları maydana getirilerek sosyalist kitapların okunması, tartışılması düşünülüyor. Bu çeşit parti-içi eğitim, daha ziyade parti dışındaki sosyalist çevrelerde yaygındır, ama parti içinde de böyle düşünenler vardır. TİP bu çeşit eğitim anlayışına ve faaliyetine iltifat etmedi.(...) Birden formel (kitabi) bir eğitime geçmek, iyi hazmedilmemiş bir takım teorik formüllerin ezberlenmesinden, tekrarından ileri gitmeyen bir sonuç verebilirdi. (...) Parti içi eğitimi okul biçimi bir eğitim olarak düşünmekten çok önce, eylem içinde ve eyleme ilişkin bir eğitim olarak düşünmek ve uygulamak gerekiyordu."(**Tüm**, sayı 2'den aktaran, İlke, "TİP Eleştirisi", Kasım 1974, Sayı:11, s.56.)

(75). Bk. Mehmet Ali Aybar, **Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm**, S.479-480.

(76). Bk. Behice Boran, "TİP Milletvekillerine Sorular", **Sosyal Adalet**, Kasım 1965, s.25.

(77). Aybar'ın mesajının tam metni için bk.: Rasih Nuri İleri, a.g.e. s.47-52. TİP yöneticilerinin bu alandaki sorumsuzlukları o denli aşırıdır ki, zaman zaman mevcut anti-komünist jargona başvurmaktan bile geri kalmazlar. Behice Boran'ın parti genel yönetim kurulunda, ihraçları istenen onüç üye ile ilgili şu sözleri bu açıdan anlamlıdır: "Partinin en güçlü devrinde, onüç arkadaşımız kendi çıkarları için, parti tüzüğüne ve kararlarına ihanet etmişlerdir. Bunlar, Türk mahkemelerince komünizm propagandası yapmaktan mahkum edilen Mihri Belli'nin hücresine dahil olup ondan emir almaktadırlar. Demin dinlediğiniz arkadaş Mihri Belli'den emir almadıklarını söyledi. Bu arkadaş elbet direkt olarak Mihri Belli'den emir almaz. Mihri Belli kendi hücresindeki ilk çengele emir verir, o da başkasına, o da ötekine. Biz bu taktikleri biliriz. Bunlar komünist taktikleridir..." 9 Ekim 1967 tarihli haftalık **Politika** dergisinin 66. sayısından aktaran: Rasih Nuri İleri, a.g.e. s.392-393)

(78). "YÖN'den Okuyucuya", **YÖN**, sayı:222, 30 Haziran 1967, s.2.

(79). Bu noktada kuşaklar problematiği ile tipoloji analizinin sık sık birbirine karıştırıldığını hatırlatmak yararlı olabilir. (Yalçın Küçük'ün "1937'liler", "1947'liler" ve ilh. türünden nitelemeleri, bu karmaşanın en bilinen örneklerinden.) Bir sosyal, siyasal ve teorik geleneğin organik bileşeni olarak kuşak tanımı -onu kapsamakla birliktebir tipoloji analizinden çok daha fazla şeyleri ifade eder. Bu açıdan kuşağı, esas olarak biolojik ya da takvim ölçülerine tabi kılmak son derece yanlış yargılara yol açabilir. Her dönemin bir solcu, devrimci tipi olabilir. Ama her dönem, mutlaka bir kuşak yaratmaz. Örneğin Türkiye'de bir "1980'ler solcu tipi" vardır, ama bir "1980'ler kuşağı" olmadı ve olmayacak. Takibeden dönem bir kuşak yaratacaksa bu, sektlerin değil gerçek hareketin yükseldiği, eski ve yeni kadroların yaratıcı bir alışveriş içinde bulunduğu, ama özellikle de yenilerin hem teorik hem de pratik düzeylerde yeni mevzilerin kazanılmasına damgalarını vurduğu koşullarda gerçekleşebilir. Kıvılcımlı'nın formülüyle, her kuşak "bıçağı hakkına" kendisini kabul ettirmek durumundadır. Kuşaklar problematiğini bu çerçevede görmemek, aynı zamanda bir siyasal öngörüsüzlük kaynağı da olabilir. Örneğin şu sıralarda sayıları, cesaretleri ve çalımları büyük bir ihtimalle hayli azalmış olmakla birlikte- ortalıkta nice sekt önderi var ki bunlar, parlak analizlerine kulak verecek yeni kuşakların çıkmasını tüm siyasal çabalarının merkezine koymuş durumdalar. Bu hiç de hayırlı olmayan, sık sık kariyerizme kayan naifliğin bir ilacı da, sözkonusu problematiği, Türk ve dünya solunun deneylerinde kavramaya çalışmak olmalı. MDD'nin kuşaklar ilişkisi açısından ifade ettiği anlam, bu açıdan da bir güncelliği ifade edebilir.

(80). Hikmet Kıvılcımlı, **Oportünizm Nedir?/ Halk Savaşının Planları/ Devrim Zorlaması Demokratik Zortlama**, Derleniş Yayınları, Ocak 1978, s.283.

(81). a.y. s.285.

(82). a.y. s.291.

(83). MDD yayın organlarında, 1960 öncesi solun TKP dışındaki bazı kadroları da -o denli yoğun olmasa da- yazarlar: Rasih Nuri İleri, Orhan Müstecaplı, Asım Bezirci, Aziz Nesin vb. gibi. Ama bunlar, bu hareketin daha sonraki teorik ve pratik evriminde hiç bir önemli rol oynamazlar. Diğer taraftan Türk Solu dergisi sayfalarında, YÖN hareketinin ya da bir kaç yıl sonraki cunta hareketlerinin kimi elemanları da boy gösterir. Ancak bu imzaların varlığı, MDD'nin "strateji" anlayışının uygulanmasıyla ilgilidir. MDD'ciler ilk sayılarında sık sık vurguladıkları gibi, bir "cephe dergisi" anlayışıyla bu yazarları -Suphi Karaman, Mucip Ataklı, Dündar Seyhan, İlhan Selçuk, İlhami Soysal- sütunlarına davet etmektedirler: "Ortanın solundan en sola kadar, devrimci olarak, solcu olarak, sosyalist olarak çevresinde birleşeceğimiz ortak platformu saptama işi, önceliği olan bir iş, bir sorumluluk olarak karşımıza dikilmektedir. Biz bu sorumluluğumuzun bilinciyle, bu tarihsel görevin başarılmasında payımıza düşeni yapmak amacıyla TÜRK SOLU'nu çıkarıyoruz." "Neden Çıkıyoruz?" **Türk Solu**, 17 Kasım 1967, Sayı:1, s.1.) Bu kadroların, Türk soluna farklı bir politik ve örgütsel geleneği aktarma anlamında bir rolleri olduğu elbette söylenemez.

(84). Örneğin 1966-67'den itibaren Türk solunun en çok tartıştığı konulardan birisi, parlamenterizm sorunudur. 1966 sonbaharında yapılan Malatya kongresinden bu konuya ilişkin bir anektod, kimi TİP liderlerinin yeni teorik sorunlar, kavramlar, kısacası yeni bir teorik düzeye uyum gösterme konusunda oldukça elverişsiz bir konumda olduklarını gösterir. Kongre delegelerinden biri konuşmasında, TİP yönetimini, "parlamenterist bir çizgiye girmekle" suçlar. Bu suçlama üzerine kongre başkanı Çetin Altan derhal şöylesi bir "uyarı"da bulunur: "Dikkatinizi çekerim. Bütün siyasi partiler parlamenterdir." (Bk. D.A. "TİP Kongresinden Notlar" a.y.) Çetin Altan'ın bu uyarısında ya-

sallık kaygısının etkili olduğu söylenebilir. Ama işçi hareketinin bu denli güncel ve klasik bir kavramının 1966'nın TİP'inde başka bir amaçla kullanılabileceğini düşünememesi, Altan'ın teorik düzeyinin geriliğini de kanıtlar. Bir diğer ifadeyle bu ve benzeri parlak TİP propagandistlerinin, eski komünistlerin -düzeyi ne olursa olsun- "teori" bombardımanı altında tutuculaşması için, neredeyse tüm şartlar olgundur.

(85). Fikir Kulüpleri Federasyonunun TDGF'ye dönüştüğü 1969 ekim kongresinde ihraç edilen TİP'li gençlerin bu vesileyle yaptıkları bir değerlendirme, bu noktayı yeterince çarpıcı bir biçimde açıklayabilir. Bu FKF liderleri (Veysi Sarısözen, Osman Saffet Arolat ve Sıtkı Coşkun) **Ant** dergisine gönderdikleri açıklamada şöyle demektedirler: "1961 yılında kurulan TİP'in sosyalist güçleri biraraya getirmesi elbette önemli bir aşama olmuştur. Ne var ki, sosyalizmin gerçek disiplini olan sosyalist teorinin güdük ve temellerinden uzak bir tarzda bizlerin önüne getirilmiş olması partinin affedilmez hatalarındandır. Bu açıdan partiye muhalif unsurların ideolojik itirazları ve çalışmaları, bütün sosyalistler için yararlı olmuştur. İtiraf etmeli ki, 1960 sonrası Mısır-İsveç sosyalizmleri arasındaki tercihten daha sağlam bir sosyalizm anlayışına gelmişsek, sol yayın yapan, üstelik çoğu parti dışı olan bu insanların bunda büyük payı vardır. Korkulur ki, Rus marksisti Plehanov'un komik durumuna düşmesinler!" (**Ant**, 21 Ekim 1969)

(86). Mihri Belli, "Türkiye'de Karşı Devrim" (Belli'nin 5 Aralık 1968'de Siyasal Bilgiler Fakültesinde verdiği konferansın metni), **Türk Solu**, 4 Şubat 1969.

(87). Bk. **Uyarmak İçin**, s.10.

(88). Leon Trotsky, **Litterature et Revolution**, Paris 1964, s. 271-272.

(89). Behice Boran, Malatya kongresinden önce yapılan bir ilçe kongresinde bu anlayışın şöylesine açık bir formülasyonunu yapmak-

tadır: "İlçe kongrelerinde ilçenin iç meselelerinden bahsedilir. İl kongrelerinde il meselelerinden. Büyük Kongre'de ise yurt ve dünya meseleleri tartışılır. Partinin politikasını Merkez Yürütme Kurulu tesbit eder. Parti hattı budur, bu hattın ne biraz sağında ne biraz solunda olunabilir.(...) Yok politikamızda hatalar varsa, yanlış hesap Bağdat'tan döner, bu dört yıl sonunda belli olur. O zaman da gereken değişiklikleri yaparız." (Aktaran: A.Hamdi Dinler, a.g.e. s.8-9)

(90). Bk. **Emek**, Sayı:13, 20 Ekim 1969, s.2.

(91). Bk. Mehmet Ali Aybar, Ant'ın Sorularına Cevaplar, **Bağımsızlık Sosyalizm Demokrasi** içinde.

(92). Bk. "Yeni Bir Direnme Biçimi: İşgal", **Türk Solu**, Sayı:44, 17 Eylül 1968, s.1. İşçi hareketi dinamiği konusundaki körlükle ilgili olarak bk. **Türk Solu**, sayı:24, 29 Nisan 1968, s.6.

(93). TİP'in parlamentoda 15 milletvekili ile temsil edilmesine olanak veren "Milli Bakiye" kanununu iptali üzerine bir Türk Solu yorumu, "anti-parlamenterizm" uğruna MDD'cilerin nasıl "sol" bir politika darlığına düştüklerini gösterir: "Sosyalist partinin başarısı, öteki partiler gibi parlamentoya sokacağı temsilcilerin sayısı ile ölçülemeyeceğinden, seçim kanunudaki son değişiklik, örgüt içindeki gerçek devrimcilerin anti-emperyalist eylemi olsun, örgütlenme eylemini olsun en önemli sorun olarak ele almalarına belki de uygun bir ortam hazırlayacak ve sosyalist partinin en büyük siyasi örgüt olarak gelişmesine olanak verecektir." (**Türk Solu**, Sayı:17, s.2.)

(94). "Ege'nin tütün üreten köylerinden, küçük üreticinin egemen bulunduğu orta Anadolu'nun ücra yerlerine kadar, her partiden nice köy emekçisinin Ecevit'e bir şans tanıma, onu köylü hareketinin gerçek bir lideri olarak görme eğilimini gösterdiğini gözlemlerimize dayanarak söyleyebiliriz. Gösterilen bu güvenin haklı ve yerinde olduğunu görmek Türkiye sosyalistlerini ancak sevindirir." ("Radikal köylü hareketinin gereği ve Ecevit", Başyazı, **Türk Solu**, sayı:70, 18 Mart

1969, s.3)

(95). İlginçtir birbirinden son derece farklı üç ülkenin göreceli olarak "genç" sayılabilecek marksist teorisyenleri, hemen hemen aynı tarihlerde temel programatik sorunlara ilişkin olarak hemen aynı şeyleri söylemektedirler. Örneğin Peru Komünist Partisinin kurucularından Jose Carlos Mariategui, 1927'de şunları yazar: "Latin Amerika devrimi sadece ve sadece sosyalist devrim olacaktır. Bu terime, duruma göre dilediğiniz tüm sıfatları ekleyebilirsiniz: 'anti-emperyalist', 'tarımsal', 'devrimci milliyetçi'. Sosyalizm bütün bunlar demektir, bütün bunları önceleyecektir ve bütün bunları kapsayacaktır." (Aktaran Michael Löwy, **The Politics of Combined and Uneven Development**, Verso Editions, 1981, s.191.) Aynı yıllarda (1928) Küba Komünist Partisi kurucularından Julio Antonio Mella da, "tam bir ulusal kurtuluşun sadece proletarya tarafından, bir işçi devrimi yoluyla sağlanabileceğini" söylemektedir. (a.y.) Diğer taraftan hemen aynı döneme tekabül edecek bir tarihte (1932), Türkiye'den bir komünist ise şunları yazar: "Türkiye burjuvazisi nasıl klasik kapitalizme uğramadan doğrudan finans kapitalizme atladı ise, Türk proletaryası da öylece, ilkel deneyleri geviş getirerek değil, onlardan çıkan dersleri son zafer deneyiyle harç ederek doğru Sovyetler devrimine girişmeye mecburdur. (...) 30 yıl sonra Bolşevizm, yeni bir Paris Komününü tecrübe etmeye yeltenmedi. Onun için biz de 27 yıl sonra bir ikinci 1905 yapmaya özenemeyiz." (Hikmet Kıvılcımlı, **Parti ve Fraksiyon**, Yol Yayınları, 1980, s. 109.)

(96). Mihri Belli, "Türkiye'de Karşı Devrim", **Türk Solu**, 4 Şubat 1969.

(97). Bk. "TİP Devrimci Grup Bildirisi", **Türk Solu**, Sayı:58, 26 Aralık 1968, s.4.

(98). Tersine pek çok yerde bu tüzük ve programa sahip çıkılmaktadır. Örneğin şu sözler Mihri Belli'ye aittir: "Yapılacak şey (...) bilinçle omuz omuza ve sosyalizmin bilimine dayanarak TİP progra-

mını ve tüzüğünü devrimci bir ruhla uygulamaktır.("Türkiye'de Karşı Devrim", a.y.)

(99). Bu noktada bir itiraz anlamında, MDD'ci gençlerin Dev-Genç aracılığıyla -işçi değilse de- köylü kitleleriyle bağ kurmada, TİP'e nazaran çok daha başarılı oldukları söylenebilir. Ancak bu çalışmalar üzerine soğukkanlıca düşünüldüğünde görülür ki, Dev-Genç'in bu faaliyetleri, bir işçi partisinin kitle çalışmasından çok farklı niteliktedir ve ondan daha ileri bir düzeyi temsil etmez. Genç kadroların dinamizmini ve militanlığını ifade etmesi açısından son derece anlamlı olan bu çalışmalar, bir işçi partisinin pratiği olarak düşünüldüğünde önemlerinden çok şey kaybederler. Aynı dinamik gençler, mevcut örgüt ve politika anlayışlarıyla birer TİP üyesi olarak bu çalışmalara kalkışsalardı, kuşkusuz o denli başarılı olamayacaklardı.

(100). Bu konuda bk.: Yalçın Küçük, **Türkiye Üzerine Tezler 1908-1998**, III. Kitap, Tekin Yayınevi, İstanbul, Aralık 1986, s.287.

(101). Mihri Belli'nin Aybar ve Boran'a gönderdiği bu "ihtarname"de, TİP dışındaki sosyalistlerle ilgili olarak yapılan "ihtilalci", "tepeden inmeci", "kökü dışarıda" gibi suçlamaların, güvenlik yetkililerince "ihbar" olarak kullanılabileceği hatırlatmasında bulunulur. Bu ilginç "ihtarname"nin tam metni için bk. Rasih Nuri İleri, a.g.e., s.105-110.

(102). **Türk Solu**, sayı:2, s.6.

(103). **Türk Solu**, sayı:24, s.1

(104). Bu konuda Mihri Belli'nin "analiz"lerinden bir örnek: "...eyleme girişmemiş kimselerin aşağılık kompleksleri vardır. Senin karşında ezilirler. Sen bugün yirmi yaşında delikanlısın, devrimci görevini yapıyorsun, toplum polisinin copuna göğüs geriyorsun. Aradan otuz yıl geçiyor ve bu süre içinde sen devrimci olarak, karınca kaderince eylemde bulunuyorsun. Türlü haller geliyor başına. Ve otuz yılın sonunda biri çıkıyor karşına, bugün ortalıkta olmayan biri, 'sosyalistlik

benden sorulur' diyor. Bunu elbette ki, sen ciddiye almazsın ve almayınca da düşman olur sana. Düşman olur, çünkü blöfünü görmektesin ve o da blöfünü gördüğünü bilmektedir. Ve bu düşmanlık onu bugünkü durumlara kadar götürür. ("Türkiye'de Karşı Devrim", a.y.)

(105). MDD'ciler her ne denli "kitap" sözcüğüne adeta bir siyasal içerik vermişlerse de bazen, kimi kitapların pekala okunmaması gerektiğini hissettirmekten geri kalmazlar. Aybar'ın -aslında bir demagojiden ibaret olan- "Proudhon'u da, Rosa Luxemburg'u da okuma" çağrılarına gösterilen hemen tüm MDD'ci tepkilerde, bu türden bir utangaç yasakçılığı hissetmek kabildir.

Benzer bir diğer dogmatik yaklaşım da, "sosyalist sistem"in ve ona bağlı partilerin deneylerindeki kimi olumsuzlukların eleştirisinde görülür. Bunlarda sadece, egemenlere ve stakükoculara özgü bir "raison d'Etat" anlayışı egemendir. Örneğin Mihri Belli, Türk Solu'nda yayınlanan bir makalesinde, sosyalist bir ülkede bir resmi toplantıda ardı ardına "yaşa Stalin" diye bağıran "yaşlı başlı adamlar"ın gülünçlüğünü bir yandan sergilerken, bir yandan da aslında bu gülünçlüğün kaçınılmazlığını -ve dolayısıyle de tarihselliğini(!)- dile getirmeye çalışmaktadır.(Bk. **Türk Solu**, sayı:49, s.4.)

(106). 1964 yılında partinin Kıbrıs sorununa ilişkin olarak aldığı tutarlı tavır, yarattığı şovenist tepki üzerine, bir anlamda "tadil edilmek" zorunda kalınır. Daha sonraları TİP'in bu sorunda şovenizme taviz konusunda MDD'cilerle yarıştığı söylenebilir.

(107). Castro'nun işgale eleştirel de olsa destek veren ünlü konuşmasının tam metni, "Castro konuşuyor" başlığı altında Türk Solu'nda yayınlanır. Bunun yanısıra işgalin hemen sonrası yapılan nadir değerlendirmelerden birinde şöyle denmektedir: "Vietnam halkı, Latin Amerika halkları, Arap halkları gibi mücadelenin ön safında bulunan Üçüncü Dünya uluslarının Çekoslovakya olayları karşısındaki tutumları ve hele Türkiye'de 6. Filo'nun fedaliliğini edenlerin, 'cihat'çıların birdenbire 'sosyalizmde reform'dan yana çıkışları nasıl yorumlanacak-

tır?" ("Çekoslovakya: Cevaplandırılması Gereken Sorular", **Türk Solu**, sayı:41. 27 ağustos 1968, s.3.)

(108). Bk. Hikmet Kıvılcımlı'nın 3 Eylül ve 8 Ekim 1968 arasında **Türk Solu**'nda yayınlanmış seri yazısı ("Çek Meselesi mi Dünya Meselesi mi? sayı: 42-47); Vahap Erdoğdu, **Aydınlık**, sayı:1

(109). İşgalden bir kaç hafta önce bir **Türk Solu** başyazısında bu görüş şöyle özetlenmektedir: "Çekoslovakya'yı sosyalist kamptan ayırma ve emperyalist dünya sistemi içine sokma yolunda önemli bir adım atılmıştı. Elbette ki Çekoskovakya'nın emekçi halkının karşısına 'kapitalizme dönüş' şiarıyla çıkılamazdı. Bu şiar, 'sosyalizmde reform' şekerine bulandı. Ve bir çok iç ve dış konjonktürlerin birleşmesi, partide ve devlet mekanizmasında çok etkili duruma gelmiş bulunan bürokrat-teknokrat zümreye bu karşı-devrimci rolü oynatabiliyordu." ("Sosyalizm mi? Reformizm mi? **Türk Solu**, sayı:37, 30 Temmuz 1968, s.1)

(110). Burada hatırlatmak gerek ki "Dev-Genç kuşağı" denildiğinde sözkonusu olan, ne "1947'liler"dir ne de "1968 kuşağı". Bu dar takvimsel sınırlamalar, bu kuşağı açıklamakta yetersiz kalır. Herşeyden önce geçmişten kopuk olarak düşünüldüğünde 1968-71 yılları, bir kuşak yaratamayacak denli fakir kalırlar. Bu anlamda Dev-Genç kuşağının ortalama bir elemanının esas karakteristiği, diyelim 1971 yılında, 1960'lar solunun ideolojik siyasal ve örgütsel birikimine aşina olmak ya da daha doğrusu bu birikimi özümlemiş bulunmak olarak formüle edilebilir. Bu nun olgularıysa, 28-29 Nisan 1960 gösterileriyle başlayıp -sembolik anlamda- 30 Mart 1972'de Kızıldere ile kapanır. Bu birikimi özümlemiş kadroların 1960 sonlarında gösterdikleri otonom müdahale kabiliyetidir ki, onların bir kuşak olarak tanımlanmasını olanaklı kılar. Bu kuşağın kalitesini belirleyense, geçmiş kuşaklardan öğrendikleri ve müdahale ettiği sosyal hareketlerin niteliğidir.

(111). Bu karakteristiği açıklaması itibariyle, o döneme ilişkin şu anektod yararlı olabilir. 1970'in Mart ya da Nisan aylarında, o dönem-

de genel sekreter olan İrfan Uçar'la birlikte bir basın açıklaması kaleme aldığımızı ve bunu belli başlı günlük gazetelere gönderdiğimizi hatırlıyorum. Bu basın açıklamasında, "örgütümüzün adının TDGF olduğunu, bu nedenle Dev-Genç ifadesinin örgütümüzle ilgili olarak kullanılmaması gerektiği"ni ifade etmekteydik. Ancak basının tutumunun ötesinde, özellikle kırsal kesimdeki kitle eylemlerinde Dev-Genç ismi hızla benimsenmekteydi. Sözkonusu olan sadece bir örgüt ya da bir hareket değil, aynı zamanda bir militan politikacı veya eylemci tipinin adlandırılması olduğu için, TDGF adı doğal olarak bizle karşılaşan emekçiye anlamsız gelmekteydi. O nedenle de, tüm "düzeltme" çabalarımıza rağmen Dev-Genç adı, bir daha silinmeyecek tarzda hafızalara yerleşmekteydi.

(112). Bu raporlarla ilgili olarak bk.: Ali Yıldırım, **Belgelerle FKF, Dev-Genç, 1965-1971**, İstanbul, 1988.

(113). Bu açıdan Dev-Genç tam bir zıt ucu temsil eder. Örneğin 1969 Ekim'indeki kongreye sunulan "çalışma raporu"nda, eski FKF faaliyet raporlarından bambaşka bir üslup ve öz vardır. Bu kısacık raporda, doğmakta olan otantik bir sosyal ve siyasal hareketin politik işlevi konusunda eski darlıktan çıkılmakta olduğu tesbit edilebilir. 1970 Ekim'indeki kongreye sunulmak üzere alelacele hazırlanan kısa bir rapora ise, Dev-Genç genel başkanı Atilla Sarp'ın kongre arefesinde tutuklanması sırasında el konulmuş ve bu nedenle kongreye sadece bir sözde "mali rapor" sunulmuştur. (1969 Ekim kongresine sunulan çalışma raporu için bak: Ali Yıldırım, a.g.e., İstanbul, Nisan 1988, s.449-460. Aynı çalışmanın ikinci cildinin girişinde "FKF Üçüncü Kurultay Raporu" olarak sunulan metnin ise, Yusuf Küpeli yönetiminin faaliyet raporu ile hiç ilgisi olmadığını burada belirtmekte yarar var. Sözkonusu "Dünyada Türkiye'de Devrimci Gençlik" başlıklı metin, bu kongreden az önce, Hacettepe Üniversitesi Sosyalist Fikir Kulübünce üniversiteye yeni kaydolan öğrencilere hitaben hazırlanmıştır. Bu metnin yazarı olduğumdan, onun FKF'nin son dönem yönetiminin faaliyet rapo-

ru olmadığını bilebilecek durumdayım. Büyük bir ihtimalle, aynı dönemde bir kaç diğer fikir kulübünce iktibas edilen bu metin, daha sonra dikkatsiz bir sıkı-yönetim savcısı tarafından merkezi bir "Dev-Genç belgesi" olarak kabul edilmiş olmalı.)

(114). FKF yayın organı **Kavga**'nın 25 Ocak 1967 tarihli 2. sayısında şunlar söylenir: Bugün Türkiye önemli günlerini yaşıyor. İki bölük gbi gözüken egemen güçler, aslında ortak bir oyun oynuyorlar. Bu işi gençlik hareketleri ile yapıyorlar. Yakında işçileri de bu işe karıştırıp sokağa dökmek isteyecekler. Sokak kavgasının ise Türkiye'yi nereye götüreceği açıktır. Bu davranışlar Faşizmi çağırmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Türkiye sosyalist gençliği bu oyuna gelmeyecektir." (Ali Yıldırım, a.g.e., s.102)

(115). Bk. "Küçük Burjuvazinin gençlik Örgütü TDGF", **Emek**, sayı:12, s.12.

(116). Bk. **Türk Solu**, sayı:102, 28 Ekim 1969, s.13.

(117). "İşçi sınıfının bilimsel öncülüğü" kavramı için bk.: "1966'da Türk Sosyalizminin Nitelikleri Belirmeye Başlamıştır",**Ant**, 3 Ocak 1967; "ideolojik öncülük" kavramı ile ilgili olarak bk.: Behice Boran, **Türkiye ve Sosyalizm Sorunları**, Gün yayınları, İstanbul, 1968, s.160.

(118). Örneğin Mehmet Ali Aybar "aşağıdan yukarıya bir sosyalizm"in savunmasını yaptığı, "tepeden inmeciliğe" şiddetle saldırdığı 1967 sonlarında şunları da söyleyebilmektedir: "İlçe Yönetim Kurulları oturup istedikleri konuyu tartışamazlar, karar alamazlar. İlçe Yönetim Kurulları sadece İl'in emirlerini nasıl daha iyi tatbik edebiliriz konusunu tartışabilirler. İllerde de durum aynıdır. Sadece illerin durumuna göre Genel Merkez'in emirlerini en iyi şekilde nasıl tatbik edebiliriz konusunu tartışabilirler, o kadar."(Rasih Nuri İleri, a.g.e., s.262)

(119). O dönemde yapılmış iki değerlendirmeyle bu "ayna imajı' konumu daha anlaşılır olabilir. TİP önderlerinden Behice Boran, 1968

sonlarında şunları söylemektedir: "Türkiye'de sosyalist hareketin seçimlerle iktidarı kazanabileceğinden şüphe edilirse, o takdirde herşeyden önce şu sorunun cevaplandırılması gerekir: Bugün Türkiye'de objektif olarak ihtilalci devrimci şartlar oluşuyor mu veya görünür bir gelecekte oluşmaya doğru gidiyor mu? (...) Benim yukarıdaki sorulara cevabım hayırdır. Buna karşılık anayasa çerçevesi içinde bir sosyalist hareketin ve partisinin gelişmesi şartları ve seçimlerle iktidarı kazanma imkan ve ihtimali vardır. (a.g.e., s.214) Hikmet Kıvılcımlı ise bir kaç yıl sonra yaptığı bir değerlendirmede, geleceğin müstakbel gerillacılarının politika anlayışını şöyle sergiler "Bugün Türkiye bir Devrim içinde değil midir? Bunu ciddi ciddi soran akıllı gençler gördük. Onlara göre elbet Devrim içinde idik. Dolayısıyle de ne ric'at, ne savunma taktiği uygulanacaktı. Hayır taktik de nesi? Yalnız taarruz Stratejisi... esastı! (**Oportünizm Nedir, Halk Savaşının Planları, Devrim Zorlaması**, s. 341.)

(120). O tarihlerde, TİP'in önde gelen propagandistlerinden Çetin Altan'a yollanan binlerce mektup, emekçilerin gözünde "toplumcu aydın"ın artık ne denli olumlu bir yere sahip olduğunu gösteren güçlü birer belgedir. Bu mektuplar, Altan'ın şahsında sol aydınlara duyulan saygı ve sempatinin, neredeyse karizmatik bir tip yaratabilecek boyutlara yöneldiğini gösterir. (Sözkonusu mektuplarla ilgili olarak bk. Çetin Altan, **Onlar Uyanırken**, Ararat Yayınları, İstanbul)

(121). Mehmet Ali Aybar, **TİP Tarihi**, cilt:3, s.141.

(122). a.y., s.148-168.

(123). Sadun Aren, olağanüstü kongrede bu üslup değişikliğinin adeta şampiyonluğunu yapmaktadır: "Eğitim meselesini, sosyalist eğitim ve militan kadrolar yetiştirilmesi meselesini ve emekçi halkımızın sosyalist aydınlar haline gelmesi meselesini halletmek lazımdır. Parti içinde demokrasiyi kurmak, partide dokunulmaz adamlar olmadığını anlatmak, herkesin serbestçe fikirlerini söyleyeceği bir ortam yaratmak (...) inisiyatife imkan vermek lazımdır. Tüzük ve programımızı

gözden geçirmek ve (...) geliştirmek lazımdır. Partiyi Türk sosyalist hareketinin mihveri haline getirmek lazımdır. Bunun için, parti dışındaki sosyalist potansiyeli parti içine almak, (partiye) girmek isteyenleri, bunun için gayret sarfetmek lazımdır. (**Tüm**, sayı:4, 1 Ocak 1969, s.10)

(124). "Sosyalist Potansiyelden Sosyalist Güce", **Emek**, sayı:1, Mayıs 1969, s.9.

(125). **Emek**'te yeralan şu yazılar, bu nisbi teorik zenginliğin ve çeşitliliğin birer kanıtı olarak zikredilebilir: "ÇKP 9. Kongresi", Cem Eroğul, sayı 7, 28 Temmuz 1969; "Sosyalist Devrimi Nasıl Tanımlamalı, Kenan Somer, a.y.; "Sosyalist Devrim Üzerine", sayı:17, 15 Aralık 1969; "Lenin ve Bürokrası" Kurthan Fişek, sayı:25, 13 Nisan 1970; "MDD, Sosyalist Devrim ve Türkiye", Metin Çulhaoğlu, sayı:26, 27 Nisan 1970. Ayrıca derginin 13 Nisan 1970 tarihli 25. sayısında, Kurthan Fişek'in **Lenin-Stalin: Bürokrasi** adlı bir kitabının yakınlarda yayınlanacağı haber verilmektedir. Bu akımın daha sonra adını bile anmayacağı bir konuya o sıralar bir kitap yayınlayacak kadar eğilmesi, sözkonusu zenginliğin bir diğer göstergesi olmalı.

(126). "Sosyalist Potansiyelden Sosyalist Güce", **Emek**, sayı:1, Mayıs 1969,s.9.

(127). Oysa bu tarihten altı ay önce toplanan olağanüstü kongrede, parti programının yetersizliği üzerine tartışmalarla bu konudaki tabular sarsılmıştır. Kongrede İdris Küçükömer'in yaptığı şu değerlendirmesi hayli ilginçtir: "Parti içindeki bu çelişmenin objektif şartları var. O da şudur. Tüzük ve program eskimiştir. Hetta genel başkan mevcut programı aşmıştır. Konuşmalarıyla programdan da ileri gitmiştir. Ve program yapıldıktan sonra Türkiye'de şahidi olduğunuz bir strateji tartışması ortaya çıkmıştır. Bu strateji tartışmasıyla bazı yeni görüşler belirmiş(tir), bu görüşler bizim programımızla şu anda uyuşacak durumda değildir. Programdaki bu eksikik ve bunun yanında mevcut tezatlar, parti dışında, bu parti devrimci bir parti midir, bu parti

sosyalist bir parti midir, eylemde nasıl hareket edecektir vs. hususundaki soruları sorarak bildiğiniz çelişkileri, bu parti içindeki çelişkileri ortaya atmıştır. "Mehmet Ali Aybar, **TİP Tarihi**, cilt 3, s. 246.

(128). Bk. Behice Boran, "Sosyalist Hareketin Sorunları:2-TİP'in İç Çelişkileri, **Tüm**, 1 Ocak 1969.

(129). "İşçi Partisi Nedir? Ne Olmalıdır?" **Çaltı**, a.y.

(130). Bk. **27 Mayıs ve YÖN Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi**, s.37.

(131). "Tartışabilir miyiz?-Birinci Basamak: Türkiye'nin Düzeni", **Türk Solu**, 17.11.1967, sayı:1.

(132). Şahin Alpay, Cengiz Çandar, Osman Ulagay, Mahir Çayan, Erdoğan Güçbilmez gibi genç yazarların, Aydınlık'ta çıkan yazılarında Kıvılcımlı'ya yaptıkları referanslar, bu etkinin bir kanıtı olarak verilebilir.

(133). Kıvılcımlı'nın TİP'in son kongresi ile ilgili olarak yazdıkları bu açıdan yeterince aydınlatıcıdır. Kıvılcımlı bu yazılarında, MDD'cilerin kongreyi boykot kararlarının TİP ve sol hareket açısından son derece olumsuz olduğunu vurgular. (Bk.: "Başsız Develiğe Son", **Sosyalist**, sayı:6-13.)

(134). Kıvılcımlı'nın 1970 başları ile 1971 Mart ayı arasında yayınladığı kitap ve broşürlerden belli başlıları şunlardır: **Metafizik Sosyoloji Eleştirileri**, Ararat Yayınları, İstanbul, 1970; **27 Mayıs ve YÖN Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi**, Ant Yayınları, İstanbul, Nisan 1970; **Bilimsel Sosyalizmin Doğuşu**, Tarihsel Maddecilik Yayınları, İstanbul, 1970; **Oportünizm Nedir**, Tarihsel Maddecilik Yayınları, İstanbul 1970; **Halk Savaşının Planları**, Tarihsel Maddecilik Yayınları, İstanbul, 1970; **Devrim Zorlaması-Demokratik Zorlama**, Tarihsel Maddecilik Yayınları, İstanbul, 1970; **Toplum Biçimlerinin Gelişimi**, Ekim Yayınları, İstanbul; Kasım 1970, **Uyarmak İçin Uyanmalı Uyanmak İçin Uyarmalı**, Tarihsel Maddecilik Yayınları, İ-

kinci Baskı, İstanbul, 1970; **Anarşi Yok Büyük Derleniş**, Tarihsel Maddecilik Yayınları, İstanbul, 1970; **Vatan Partisi Tüzük ve Programı**, Tarihsel Maddecilik Yayınları, İstanbul, Mart 1971.

(135). Bk.: "CIA Sosyalizmi Nasıl Yapılır?" **Sosyalist**, sayı:19. 9 Mart 1971; "CIA Sosyalizminin Tarih Kalpazanları", **Sosyalist**, sayı:20, 16 Mart 1971.

(136). Bk. Çetin Yetkin, **Türkiye'de Soldaki Bölünmeler**, Toplum Yayınları, Ankara, Mayıs 1970, s.48.

(137). a.y. s.52.

(138). Kıvılcımlı'nın en keskin maoculara bile az raslanabilecek bu sempatisini, olayların sıcaklığı içinde yazdığı bir makalesinde bulmak kabildir: "Kültür ihtilali deyince tatlı su sosyalistleri onu bir edebiyat ve güzel sanat hevesi sandılar. Kültür ihtilali: EKONOMİDE verimi baltalayan, Politikada halka yukarıdan bakan, Kültürde küçükburjuva duygusallığının kendini beğenmiş mistisizmine sapan kapıkulluğunu YIĞIN ateşiyle yakıp yıkamaktır."("Kızıl Bekçiler", **Sosyalist**, sayı:2, 7 Şubat 1967)

(139). Cem Eroğul, ÇKP 9. Kongresi, **Emek**, sayı:7, 28 Temmuz 1969, s.14-17.

(140). Ertuğrul Kürkçü, "Birlik Modelleri ve Birlik İmkanları", **Demokrat**, Haziran 1990, s.25.

BELGE YAYINLARI

KURAMSAL DİZİ (Marxist Theory)

Piyasa Sosyalizmi Tartışması *Derleme*
Tarihin İronileri *Isaac Deutscher*
Sosyalizm ve Özgürlük *Galvano della Volpe*
Uygulanabilir Bir Sosyalizmin İktisadı / *Alec Nove*
Marksizm ve Parti *John Molyneux*
Marksist Yöntem *Ferit Barut*
Rusya'da İşçi Muhalefeti *Alexandra Kollontai*
Komintern'den Kominform'a Cilt I. Komünist Enternasyonalin Bunalımı *Fernando Claudin*
Komintern'den Kominform'a Cilt II: Stalinizmin Doruğu / *Fernando Claudin*
İşçi Denetimi ve Sosyalist Demokrasi Sovyet Devrimi / *Carmen Siriani*
Proletarya Diktatörlüğü Tartışması / *Hal Draper*
Bitmemiş Devrim Rusya (1917 1967) / *I. Deutscher*
Bakü Komünü Rus Devriminde Milliyet ve Sınıf / *Ronald Gregor Suny*
Lenin Döneminde Leninizm Cilt I: Muhalefet Yılları *Marcel Liebman*
Lenin Döneminde Leninizm / Cilt II: İktidar Yılları / *Marcel Liebman*
K. Marx ve F Engels: Giriş *David Riazanov*
Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi *Dimitır Şişmanov*

SİYASAL DÜŞÜNCE DİZİSİ (Political Thought)

Sosyal Reform mu. Devrim mi? *Rosa Luxemburg*
Komünizmin Abecesi *Buharin - Preobrajensky*
Sosyalizmi Kuracağız , *Fidel Castro*
Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar *Poulantzas*
İdeoloji ve Politika /*Laclau*
Eski Sol / *Mete Tunçay*

Hürriyet Bildirgeleri *Derleme*
Spartakistler Ne İstiyor? *Rosa Luxemburg*
Lenin'in Düşünce Sistematiği *György Lukacs*
Ulusal Sorun *James Connoly*
İnsan Hakları *T Paine*
Latin Amerika'da Askeri Diktatörlük ve Kadın / *Derleme*
Tarihsel Materyalizmin İzlinde *Perry Anderson*
Hapishane Defterleri *Antonio Gramsci*
21. Yüzyıl Eşiğinde Sosyalizm *Derleme*
Devrim Yazıları *Robespierre, Danton, Marat, St. Just, Babeuf*
İtalya'da İşçi Konseyleri *A. Gramsci*
Kapitalist Devlet *R. Miliband*
III. Enternasyonal Belgeleri *Derleme*

DÜŞÜNCE DİZİSİ (Philosophy and Essays)

Sevgi ve Toplumsal İlişkiler *Derleme*
Fildişi Kulenin Dışından *Pier Paolo Pasolini*
Marksizm ve Felsefe *Karl Korsch*
Bilimlerde ve Sanatta Diyalektik *Yılmaz Öner*
Eleştiri - Toplum Üstüne Yazılar *Adorno*
Canlıların Diyalektiği / *Yılmaz Öner*
Parıltılar / *Benjamin*
Özeleştiri Ögeleri / *Althusser*
Kapital'i Okumak *Althusser*

BİLİM DİZİSİ (Social Sciences)

Tunceli Kanunu ve Dersim Jenosidi / *İsmail Beşikçi*
Geçiş Sürecinde Türkiye *Der Schick* ve *Tonak*
Orgeneral Muğlalı Olayı Otuzüç Kurşun / *İsmail Beşikçi*
Kapitalizmin Gelişmesi Üstüne İncelemeler / *M. Dobb*
Cumhuriyet Halk Fırkası Programı (1931) / *İsmail Beşikçi*
Varlık Vergisi Olayı / *Rıdvan Akar*

İNSAN HAKLARI DİZİSİ (Human Rights)

Askeri Yargıda Çifte Standart
Düşünce Suçu / *Veli Yılmaz*
Eylül Hukuku ve Basın Özgürlüğü / *Veli Yılmaz*
Kamber Ateş Nasılsın / *Cezaevlerinden Öyküler*
İşkence Olayı / *D. Med. Bülent Tarakçıoğlu*

Kürt Raporu *Helsinki Gözlem Komitesi*
Türkiye'de İşkence Hukuki Bir Yaklaşım / *New York Barosu*
Devlet Öldürürse Ölüm Cezası / *Af Örgütü*

TÜRKİYE İNCELEMELERİ VE EKONOMİ DİZİSİ (Economy and Researchs on Turkey)

Dar Üçgende Üç İsyan / *Faik Bulut*
Türkiye'de Sınıflar *Y.N. Rozaliyev*
Az Gelişmenin İktisadı *Pierre Salama*
Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi *L. Rathman R. Luxemburg*
Yeni Osmanlılardan Bu Yana İngiltere'de Türk Gazeteciliği / *C.O. Tütengil*
Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye (3 cilt) / *Stefanos Yerasimos*
Genel Bunalımın Dinamikleri *Frank. Arrighi. Wallerstein, Amin*
İktisat Nedir? *Rosa Luxemburg*
Kapitalizm Nasıl İşler? / *P Jalee* (2. baskı çıkıyor)

ÜLKELER DENEYİMLER (Countries, Regions and Political Praxis)

Nikaragua Sandinist Devrim Ek 1990'da Ne Oldu? *Henri Weber*
Peru Aydınlık Yol Deneyimi *Alain Lambrousse*
Brezilyalı İşçi Partisi Deneyimi *Ergun Aydınoğlu*
Gerilla Bilanço Çıkarıyor *Gaby Weber*
Ayaklanma Üstüne *H. Ortega Saavedra*
İran Kürdistanı *Dr Abdurrahman Qasımlo*
İsrail'in Kutsal Terörü *Livia Rokach*
Güney Kore Model Olabilir mi? / *Ulrich Luther*
Friedman Modeli Kıskacında Şili *A.G. Frank*
Lübnan'da İç Savaş *B ! Odeh*
Uzun Savaş - Salvador *James Dunkerley*
Özgür Bir Güney Afrika *Nelson Mandela*
Çağdaş Hellen Tarihine Giriş *Nikos Svoronos*
Yeni Soğuk Savaş *Fried Halliday*
Palestine *Abu Firas* (İngilizce)
Kapetanions Yunan İç Savaşı *D. Eudes* (çıkıyor)
Latin Amerika'nın Atar Damarları *Osman Balcıgil*

YAŞAM VE ANILAR (Memories and Biographies)

Dışardakiler / *Helmut Oberdiek*
Silâhlı Mücadele İçinde Kadınlar *Ingrid Strobl*
DENİZ Bir İsyancının İzleri / *Turan Feyizoğlu*
Özgürleşmiş Bir Kadın Komünistin Otobiyografisi / *Alexandra Kollontay*
Mavi Gözlü Dev (Nazım Hikmet'in Hayatı ve Eserleri) / *M. Zekeriya Sertel*
Uzak-Yakın Anılar (Fotoğraflı) / *Vedat Günyol*
OLGA Yürekli Bir Kadının Yaşamı / *F. Morais*
Bolivya Günlüğü / *Ernesto Che Guevara*
Konuşmak İstiyorum / *Domitila* (çıkıyor)
Roman Gibi / *Sabiha Sertel*
Nizamiye Kapısında / *Sacide Çekmeci*
Dağdan Kopan Ateş / *Omar Cabezas*
İRAN Soluyor Çiçekler *Bahman Nirumand*
Filistin Kazanacak *Ceylan Göllücü*
1968 İsyancı Bir Öğrenci Kuşağı *Ronald Fraser*
Ben Bir İnsanım / *Memduh Muhmut Uyan*
Kırmızı Gül ve Kasket / *Zihni Anadol*
Çocukluğumdan Öyküler / *İzak Babel*
Mektuplar ve Kişiler *Che Guevara*
Ateşi Tutmak Bir Tupamaro Geçmişe Bakıyor / *Ernesto Gonzales Bermejo*
Çocuklarıma Mektuplar / *A. Gramsci* (çıkıyor)

YENİ SESLER (Resistance Literature From Turkey)

Orkestra Yeni Ezgiler Çalacak *Sedat Yurtdaş*
Dağlar Tanıktır / *Hüseyin Erdem*
Dersimli Memik Ağa / *Haydar Işık* (Roman)
Hapiste Doğanlar / *Hüseyin Şimşek* (Röportaj)
Yurduna Dönen Gılgamış *Halil Güçlü* (Şiir)
Yürü Direncim *Nur Bulum* (Şiir)
Lavrion Öyküleri *Ahmet Se'a* (Öykü)
Kurt Ağzında Kuzu / *Sait Efe* (Öykü)
Albatroslar *Birol Keskin* (Öykü)
Suyu Uyandırın Sesim Olsun / *Fadıl Öztürk* (Şiir)
Biri Yitik İki Ülke / *Soysal Ekinci* (Şiir)

Zamanı Durdurabilmek *Mecit Ünal* (Röportaj)
Firari Düşler *Mustafa Doğan* (Şiir)
Talan Bir Ömrün Ortasında *Namık Kuyumcu*
Martı Kanadı *A. Kadir Konuk* (Şiir)
İnce Yazılar *Ender Öndeş* (Şiir)
Koyabilmek Adını *Halil Genç* (Roman)
Sizinle Kaldı Sevdam *Kenan Özcan* (Şiir)
Döğüşenler Konuşacak *Ayşe Hülya* (Şiir)
Ayrımı Bol Bir Yol *Hüseyin Şimşek* (Roman)
Gün Dirildi *A. Kadir Konuk* (Roman)
Bir Avuç Şiir / *Ersin Ergün* (Şiir)
Çözülme *A. Kadir Konuk* (3. baskı çıkıyor)
Eylül Şifresi / *Hüseyin Şimşek* (Roman)
Çağrı *Soysal Ekinci* (Şiir)
Dağın Öte Yüzü *A. Kadir Konuk* (Öykü)
Gözlerini Değiştirsinler Çocukların / *A. Coşkun*
Kanrevanmaraş *Nuh Ömer Çetinay* (Şiir)
Requiem Zamandışı Sessizlik Saati / *Mecit Ünal*
Seni Bir Güle Armağan Ettim / *Safa Fersal*
Sıcak Bir Günün Şafağında / *A. Kadir Konuk*
Ardından / *İbrahim Karaca* (Şiir)
Mavi Bir Leke / *Hüseyin Şahin*
Kendini Anlatırsa Bir Kız / *İnönü Alpat*

MARENOSTRUM DİZİSİ (Mediterranean Literature)

Loksandra / *Maria Yordanidu* (2. baskı çıkıyor)
Günlerin Kitabı / *Taha Hüseyin* (çıkıyor)
Acı Limonlar (Kıbrıs) / *Lawrence Durrell*
Yitik Kentin Kırk Yılı (İzmir) / *Kosmas Politis*
Baykuşun Günü / *Sciascia*
Bir Savcının Günlüğünden / *Tevfik El-Hâkim*
Kaktüs Çiçeği Günlüğünden / *Sahar Khalifa*

ONBİRİNCİ TEZ DİZİSİ (Thesis Eleven - Marxist Theoritical Review)

1. Bunalım, Azgelişmişlik, Devlet
4. Türkiye'de, Dünyada Sosyal Demokrasi
5. İşçi Mücadeleleri ve Sendikacılık

6. Demokrasi, Devlet ve Sınıflar
7. Türkiye'de Tarım Sorunu
8. Sosyalizm, Piyasa, Demokrasi
9. Marksizm ve Feminizm
10. Sosyalizm Nereye
11. Marksizmde Tartışmalar

DİĞER YAYINLAR (Other Publications)

Enver Gökçe / *Yaşamı ve Şiirleri*
Siyabend ile Xecé (Bir Kürt Halk Öyküsü) / *Hüseyin Erdem*
Dostlarım / *Bülent Aydın* (Şiir)
Gorbaçov ve Sosyalizmde Yeni Yollar / *A.B. Kafaoğlu*
Savunmalar / *İ. Beşikçi*

1992 YILI YENİ YAYIN PROGRAMI (New Publication Program For 1992)

Osmanlı İmparatorluğu ve Ondokuzuncu Yüzyılda Dünya Sistemi / *Reşat Kasaba*
Akdeniz Tarihsel Mekân / *Braudel*
Osmanlı 1. Meşrutiyet Dönemi / *Deveraux*
Finans Kapital / *Hilferding*
Ekonomi Politiğin İlkeleri / *Ricardo*
Modern Dünya Sistemi *Immanuel Wallerstein*
Rusya'da Fabrika Komiteleri / *Anna Pankratova*
Avrupa İşçi Hareketleri Tarihi *Abendroth*
İşçi Komiteleri, İşçi Konseyleri ve Özyönetim / *Ernest Mandel*
Devrimci Savunmalar / *H. Magnus Enzensberger*
Birikim Bunalımı *Frank O'Connor*
Tarih ve Sınıf Bilinci / *György Lukacs*
Sosyalizm ve Demokratikleşme / *Györg Lukacs*
Niçin Yoksullar? / *Rudolf H. Strahm*
Asya'da Marksizm ve Ulusal Sorun / *Derleme*
Rantiye Sınıfın Ekonomi Politiği / *Bukharin*
Fransız Devrimi Üstüne / *Karl Marx*
Dış Borç Krizi *Derleme*
Edebiyat ve Devrim / *Mario Benedetti*
1905 Devrimi Üstüne Yazılar *Lenin*
Sosyal Demokrasinin Bunalımı *R. Luxemburg*
Bir Yoldaşa Mektup / *Lenin*

Diktatörlerin Bunalımı *N. Poulantzas*
Almanya'da Devrim. Karşı Devrim *K. Marx F Engels*
Fizik ve Felsefe *Heisenberg Yılmaz Öner*
Lumpen Burjuvazi. Lumpen Gelişme / *Andre Gunder Frank*
Fransız Direnişi *Frida Knight*
İdeoloji ve Toplum *Colletti*
Tarihsel Materyalizm / *Mehring*
Marx'ın Yöntemi / *Derek Sayer*
Azgelişmişlik İçinde Sanayileşme *P. Salama*
Abu Cihad'ın Anıları
Yaşanmış Anılar *György Lukàcs*
Rigoberta Menchu - Guatemalalı Bir Kadın / *Elizabeth Burgos*
Kavga Sürüyor *Domitila*
Mayakovski ve Çevresi *Şklovski*
İspanya'nın Kanı *Ronald Fraser*
Büyük Temizlik / *Isaac Deutscher*

"Bugün bize solun özellikle son otuz yılının sağlam bir bilançosu gerek. Bu bilançoda, 1960'lı yılların, neredeyse tüm bu tarihsel dönemi belirleyen bir konumu var. Ama 'sol' deyince kastedilen ne, orası epey karışık. Şu nedenle ki bu otuz yıllık hareket, hiç de modern bir sınıfın siyasal hareketi anlamına gelmiyor. Sözkonusu olan sadece çok parçalı değil, aynı zamanda çok sınıflı da bir hareket. Deney, kültür ve teori birikimleri bu acınası parçalılığın şiddetli etkisi altında. Bu şartlarda her örgüt, her eğilim, her gelenek bir 'tarih'e sahip iken, 'solun tarihi'ne bir çerçeve çizmek elbet oldukça zorlaşmakta.

Bu noktada herşeyden önce 'sol' kavramını bir muğlaklıktan kurtarmak gerekiyor. Bunun yoluysa bu kavramı, somut bir siyasal-sosyal gerçeklik alanına taşımaktan geçmekte. (...) Bu nedenle kitaptaki çalışmada Türk solunun evrimi, bir **siyasal işçi hareketi**nin oluşum süreci olarak ele alınmakta. Elbet eklemek gerekir ki 1960'lardan konuşulduğunda sözkonusu olan, kesintiye uğrayacak bir oluşum süreci."

ISBN 975-344-043-X

Belge yayınları